

Міністерство освіти і науки України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Національний університет цивільного захисту України
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Головна школа пожежної служби Республіки Польща (м. Варшава)
Запорізький державний медичний університет
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
Одеський державний університет внутрішніх справ
Поморська академія Республіки Польща (м. Слупськ)
Смілянський коледж харчових технологій
Національного університету харчових технологій
Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського
Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка
Уманський національний університет садівництва
Черкаський гуманітарно-правовий ліцей
Черкаський державний бізнес-коледж
Черкаський державний технологічний університет
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Черкаське регіональне відділення Соціологічної Асоціації України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

«ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ»

***Матеріали Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю***

19 квітня 2018 р.

м. Черкаси

УДК 009
ББК 34.3

Рецензенти:

Гуржій О. І. – заслужений діяч науки і техніки України, д. і. н., професор (*Інститут історії України НАН України*);

Гордуновський О. М. – д. і. н., доцент (*Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»*);

Мосов С. П. – заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, д. військ. н., професор (*Національний авіаційний університет*).

Головний редактор:

Чубіна Т. Д. – д. і. н., професор (завідувач кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

Відповідальний редактор:

Спіркіна О. О. – к. і. н. (доцент кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)

Редакційна колегія:

Горенко Л. М. – доцент кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. і. н., доцент;

Бремєєва Н. Ф. – професор кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. філол. н., доцент;

Косяк С. М. – доцент кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. і. н.;

Міненко О. В. – доцент кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. філол. н., доцент;

Ненько Ю. П. – завідувач кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. пед. н., доцент;

Усов Д. В. – професор кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д. філос. н., доцент;

Федоренко Я. А. – доцент кафедри суспільних наук факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, д. і. н., доцент;

Хряпак С. О. – доцент кафедри іноземних мов факультету цивільного захисту ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, к. філол. н.

Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. – 19 квітня 2018 року, м. Черкаси. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2018. – 280 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє», яка відбулася 19 квітня 2018 року в Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України.

У конференції взяли участь молоді науковці, курсанти та студенти вищих навчальних закладів України та Головної школи пожежної служби (м. Варшава, Польща) і Поморської академії (м. Слупськ, Польща).

У збірнику містяться матеріали доповідей, присвячені актуальним питанням історії України, історії пожежно-рятувальної служби, психології, педагогіки, філософії, права, культурології, соціології, філології.

Розрахований на курсантів, студентів, ад'юнктів, викладачів, усіх, хто цікавиться гуманітарними науками.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету цивільного захисту Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України (протокол №7 від 14.03.2018 р.)

Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі комісією з питань роботи із службовою інформацією в Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України (протокол №3 від 03.04.2018 р.)

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ ТА ГОСТІ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Щиро вітаю Вас із початком роботи щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє».

Проводячи традиційно цей захід, наш навчальний заклад виходить із того, що виховання у майбутніх фахівців самостійності, творчого мислення та відповідальності є основним завданням вищої освіти і в Україні, і в світі. Важливою передумовою вдосконалення цих якостей була й залишається наука.

Наукове життя не мислиме без молодих науковців, у тому числі курсантів, студентів та аспірантів (ад'юнктів), які тільки починають свій шлях на науковій ниві. З одного боку, їх сучасне бачення проблем дозволить винайти оригінальні рішення завдань, які ставить перед собою наука. З іншого – формування професійної свідомості можливе лише за умови набуття навичок наукової діяльності, які, до речі, стануть у нагоді й на практиці. Для того, щоб глибоко та повно оволодіти матеріалом навчальних і наукових програм, необхідно передусім сформуванню якості дослідника, розширити науковий світогляд, теоретичний кругозір, ерудицію. Саме для цього й призначені наукові конференції.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» розкривають актуальні для освітнього гуманітарного простору питання, пов'язані з функціонуванням гуманітарної підготовки працівників ДСНС, розвитком відомчої освіти, історії України та історії розвитку пожежно-рятувальної служби України та зарубіжних держав; філософії, міжнародних відносин, професійної етики та естетики, культурології, соціології, педагогіки, психології, правознавства та філології.

Сподіваюся, що плідна робота конференції залишить тільки позитивні враження і буде сприяти розвитку вітчизняної науки та подальшому вдосконаленню якості основного продукту вищої школи – особистості молодого фахівця.

Творчої Вам наснаги, взаєморозуміння та жвавої дискусії!

З повагою,
в. о. начальника Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
кандидат технічних наук, професор

О. М. Тищенко

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї

Алексєєнко К. А.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

«Сім'я – взаємне несення тягот і школа жертвовності», – говорив Н. А. Бердяєв.

Сім'я відіграє велику роль у сучасному суспільстві. Вона є первинною клітиною соціальних груп, класів, які утворюють соціальну структуру будь-якої країни. Життя більшості людей так чи інакше пов'язане з сім'єю – своєрідним мікросвітом, де сплітаються складні економічні, політичні, психологічні, ідеологічні, фізіологічні та інші соціальні проблеми. Рівень економічного становища країни, політика, рівень культури, це все впливає на становлення молоді сім'ї. Вивчення сім'ї, шлюбу має глибоке практичне значення, воно є важливою передумовою розуміння багатьох процесів, які відбуваються у суспільстві.

В Україні налічується 10,3 млн. молоді (віком від 15 до 28 років), що становить 19,1% загальної кількості населення. В країні мешкає 2 млн. 400 тис. молодих сімей, в яких народжується 80% усіх народжуваних в Україні дітей. Тобто 46,6% молодих сімей перебувають у шлюбі і хоча статистика недосконала і не встигає за кількістю розлучень, можна сказати, що 50% молодих перебуває у шлюбі (або була у шлюбі). Тому проблеми сім'ї у більшій мірі залежать від суспільства, допомоги та підтримки держави. Сім'я відіграє велику роль у сучасному суспільстві. Життя кожної людини пов'язане з сім'єю.

Сімейне життя – це великий екзамєн у людей. Спосіб життя сім'ї багато залежить, від побуту, матеріального становища. Якщо є якісь відхилення, то треба уміти перебороти труднощі. Несерйозне відношення подружжя являється причиною достатнього багаточисельних розлучень. Готовність до шлюбного життя – це перш за все сформованість навичок, боротьбу з труднощами, яких як правило буде немало. На будь-якому життєвому шляху сім'ї. Таким чином виникнення сім'ї її розвиток та збереження є складним соціальним психологічним та біологічним явищем суспільства. Здорова сім'я – здорове суспільство.

Створення сім'ї – це дуже відповідальний крок, для якого необхідна певна готовність до сімейного життя, чого часто не враховують сучасні молоді люди. Готовність до сімейного життя включає в себе соціально-моральну зрілість, економічну самостійність, здоров'я і т.д. Соціологічні дослідження показують, що раннє укладення шлюбу є важливим фактором, що впливає на задоволеність відносинами між подружжям. Створити сім'ю можна і в 18 років, але найбільш сприятливий з медичної точки зору вік вступу в шлюб – 20–22 роки для дівчат і 23–28 – для юнаків (враховується і той факт, що чоловічий організм досягає повної зрілості пізніше жіночого).

Рівень моральної свідомості молодих людей – одне з важливих умов готовності до створення сім'ї. Воно проявляється в розумінні молодими людьми значущості сім'ї, в серйозному відношенні до шлюбу, у виборі супутника життя, в почутті відповідальності за створювану родину, у повазі до майбутнього чоловіка (дружини).

Основним мотивом для створення сім'ї є любов. Але крім цього повинні бути присутнім і готовність до самостійності, почуття відповідальності, готовність до народження й виховання дітей.

Що ж стосується спільного життя, то подружжя дуже часто домовляються про взаємні обов'язки, про поділ праці в сім'ї, про розподіл сімейного бюджету. На підставі цього складається деяка система співпраці між членами сім'ї.

Узгодження потреб подружжя – завдання дуже складне, тому що з одного боку, виникають спільні потреби, який добре співвідносяться з бажаннями кожного з подружжя, з іншого – певна частина потреб зберігає індивідуальний характер. Наприклад, потреби в освіті, професійної діяльності, в проведенні дозвілля і т.д.

Подружжя передбачає певні вимоги до поведінки та вчинків партнерів, яке обмежує індивідуальну свободу, що тягне часом докори, образи і сварки між подружжям.

В принципі, на сьогоднішній день сімей без конфліктів практично немає, але особливо це стосується молодих сімей. Конфліктними подружніми спілками називають такі, в яких між подружжям існують постійні сварки, де їхні інтереси, потреби, наміри приходять в зіткнення, породжуючи особливо сильні й тривалі емоційні стани. Конфлікт звичайно викликається якоюсь складною для подружжя проблемою.

Отже, стабільна благополучна сім'я може функціонувати тільки при певній підготовці молодих людей до спільного сімейного життя. Молоді шлюби характеризуються початковим входженням у світ один одного, розподілом праці і обов'язків у сім'ї, вирішення житлових, фінансових і пов'язаних з веденням спільного господарства та побуту проблем, процесом набуття життєвого досвіду. Цей період шлюбного життя є самим важким і небезпечним з точки зору стабільності сім'ї.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонов А. И., Борисов А. Л. Кризис семьи и пути его преоделения. – М., 2007. – С. 78–81.
2. Алёшина Ю. Е. Цикл развития семи: Исследования и проблемы / Вестник МГУ. Психология. Сер 14., 2004. – №2. – С. 60–72.
3. Буленко Т. В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної сім'ї. – Київ, 2005. – С. 52–53.
4. Глазунов С. Соціологія сім'ї. – Дніпропетровськ : РВВ ДДУ, 2000.
5. Голод С. Семья и брак : историко-социологический анализ. – СПб, 1998.
6. Заостровцев А. П. Социология семьи //Социально-полит. журн. – 1993. – №9–10.
7. Кратохвил С. В. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний. М., 2000. – 322 с.
8. Лавриненко Н. Женщина: самореализация в семье и обществе (Гендерный аспект). – К. : ВИПОЛ, 1999.
9. Піча В. Соціологія сім'ї. Матеріали до лекцій з курсу «Соціологія». – Львів, 1995.
10. Руденко Т. Головні концепції сім'ї в різних методологічних орієнтаціях // Гуманітарні науки і сучасність. – К., 2001.
11. Сімейний кодекс України. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005.

ДО ЗМІСТУ ДЕФІНІЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ РЯТУВАЛЬНИКА

Андрієнко В. О.

Науковий керівник – Кришталь М. А., кандидат психологічних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Обираючи певні моральні цінності, тим самим людина підтверджує свідоме ставлення до норм і принципів моралі, дієвість своїх мотивів, цілісність моральної свідомості загалом.

Поняття цінність – містке, це все, що може оцінювати особистість, що для неї представляє будь-яку важливість. Цінність – це термін, що використовується у філософії та соціології для позначення об'єктів, явищ та їх властивостей, а також абстрактних ідей, які втілюють у собі узагальнені ідеали і постають завдяки цьому як еталон належного [1]. У психолого-педагогічній і філософській літературі цінність визначається як поняття, що фіксує позитивне або негативне значення будь-якого об'єкта чи явища [2].

До наукового вжитку поняття цінність ввійшло із філософії І. Канта, згідно з якою дійсна проблема цінностей стосується не інструментальних, а тільки вроджених цінностей, або цінностей-цілей. Бо людина, залишаючись природною істотою, неспроможна піднятися до справжньої моральності. Завдяки дослідженням учнів І. Канта, Р. Лотце і Г. Когена, у 60-х рр. 20 століття в Німеччині теорія цінностей ввійшла в систему філософських і соціогуманітарних дисциплін.

Моральні цінності трактуються по-різному: як моральні зразки, поняття, вимоги, що дають можливість людині оцінювати дійсність та орієнтуватися в ній; як категорії, що виявляються в моральних мотивах і ціннісних орієнтаціях особистості, почуттях сумління, честі і гідності; як імперативні утворення, вироблені і сформовані впродовж усієї життєдіяльності українського народу, що мають неперехідний характер, які зберігають наступність моральних вимог, виконують регулятивну функцію у взаємовідносинах людей і набувають особистісної значущості у результаті їх вибору та інтеріоризації особистістю у процесі виховання [3], як сукупність таких ставлень до особистісно і суспільно значущих норм, правил, принципів поведінки, які забезпечують піднесення морально-етичних знань до рівня моральних поглядів, почуттів, потреб, мотивів, установок [4].

О. Вишневецький визначає моральні цінності як систему абсолютних ідеалів, «Кодекс вартостей», або кодекс моральних правил і формул, і спектр відповідних властивостей людської душі, які реалізуються через їх практичне втілення, як сукупність таких ставлень до особистісно і суспільно значущих норм, правил, принципів поведінки, які забезпечують піднесення морально-етичних знань до рівня моральних поглядів, почуттів, потреб, мотивів, установок [5].

Професійно-моральні цінності виражають ставлення особистості до соціальних цінностей, характеризують її здатність створити власну ієрархію цінностей у своїй свідомості, визначити стратегію поведінки професійної діяльності, є своєрідною формою моральних настанов професійної поведінки.

На нашу думку, професійно-моральні цінності є якісно відмінним поняттям від «моральних цінностей», і є результатом синтезу знань про моральні цінності та професійно-моральні якості. *Професійні моральні цінності* формуються в ході професійної освіти і практичної діяльності.

Отже, професійно-моральні цінності рятувальника – це сукупність таких ставлень до особистісно і суспільно значущих норм службової діяльності, правил,

принципів поведінки, які забезпечують піднесення професійно-моральних знань, загальних моральних положень, правил до рівня професійно-моральних поглядів, переконань, почуттів, потреб, мотивів та установок та уміння застосувати їх на практиці, у ситуаціях морального вибору, у здійсненні морального вчинку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування: навч. посіб. / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка. – 3-тє вид., стер. – К.: Вікар, 2003. – 223 с.
2. Малахов В. А. Етика: курс лекцій : навч. посібник / В. А. Малахов. – 3-є вид. - К. : Либідь, 2001. – 384 с.
3. Генік М. С. Психолого-педагогічні умови формування моральних цінностей молодших школярів / М. С. Генік // Проблеми педагогічних технологій : зб. наук. праць / Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2004. – Вип. 1 (26). – С. 8–14.
4. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – №4. – С. 29–36.
5. Вишневський О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси / О. Вишневський. – Львів : Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1996. – 237 с.

ОСОБИСТІТЬ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Балабуха В. В.

Науковий керівник – Чупанова Д. О.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Неповнолітній порушник закону – особливий, найважчий об'єкт виховання та перевиховання. Такий неповнолітній найчастіше обтяжений уже вкоріненими негативними поглядами, судженнями, негативними звичками та формами поведінки. Він грубо протидіє позитивному впливу, зводячи між собою та вихователем психологічний бар'єр недовіри, відчуження і навіть ворожості. Зруйнувати цей бар'єр – значить створити позитивні передумови для подальшого психологічного впливу. Мова йде не тільки про вміння вихователя прищепити підлітку або юнаку ті або інші позитивні риси, властивості і якості, а й про мистецтво виправлення та перевиховання, тобто про нейтралізацію, викорінення сформованих раніше негативних сторін духовного життя та поведінки [1, с. 16–17].

Виправлення та перевиховання – творчий процес цілеспрямованого позитивного впливу на розум, волю та почуття неповнолітнього. Застосування тих самих прийомів, методів, шаблонів, що й до дорослих правопорушників неприпустимі і можуть нанести тільки шкоди. Які б позитивні і корисні не були поради та досвід інших, вони навряд чи можуть повністю компенсувати відсутність власного досвіду та життєвих спостережень. Неусвідомлене наслідування рекомендацій призводить нерідко до огрубіння і твердого програмування живого процесу формування особистості. Вихователю повинен уміти знаходити правильний шлях, творчо використовуючи чужий досвід, орієнтуючись на власне вдумливе відношення до процесу виправлення, засноване на гарному знанні теорії і на глибокій уяві про особливості духовного світу та поведінки неповнолітнього. Усвідомлення цих умов та знання вікових

особливостей розвитку дозволяє вихователів знаходити правильні рішення і добиватися високих результатів у вихованні та перевихованні особистості.

Вік у психології – категорія, яка слугує для позначення тимчасових характеристик індивідуального розвитку. На відміну від хронологічного віку, який виражає тривалість існування індивіда з моменту його народження, поняття психологічного віку позначає певний, якісно своєрідний щабель онтогенетичного розвитку, який обумовлюється закономірностями формування організму, умовами життя, навчання і виховання. Перша спроба системного аналізу категорії психологічного віку належить Л. С. Виготському. Ключовими характеристиками психологічного віку він вважав соціальну ситуацію розвитку, яка відображає місце дитини в системі суспільних відносин, діяльність дитини, новоутворення в сфері свідомості та особистості. Процес переходу від одного вікового щабля до іншого припускає глибоке перетворення всіх структурних компонентів віку і може супроводжуватися більш-менш вираженими конфліктами та протиріччями (віковими кризами). З цим зв'язані визначені біологічні, психологічні і психічні зміни в структурі особистості. Як відзначав дослідник М. Н. Гернет, віком обумовлений визначений рівень розвитку сил, інтелекту, мотивів, оскільки «фізично» стає можливим здійснення визначених злочинів. Процес соціалізації людини починається з раннього віку. Людина із раннього дитинства починає засвоювати ролі, які формують її особистісні якості. У дитинстві людина складається як суспільна істота, у неї розвиваються інтелект, уміння аналізувати й узагальнювати навколишні явища, здатність передбачати можливі наслідки своїх вчинків; виробляються вольові якості: наполегливість, цілеспрямованість, самоконтроль, активність, ініціатива; формуються самосвідомість, почуття власної гідності, прагнення до самостійності. Усе це пов'язане з кримінологічним вивченням особистості неповнолітнього.

Визначаючи вікові особливості злочинців, кримінологи поділяють неповнолітніх на наступні групи: 14–15 років – підлітково-малолітні, 16–17 років – неповнолітні. Комісії у справах неповнолітніх розглядають матеріали на підлітків, які вчинили тяжкі та небезпечні для суспільства злочини, але не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. У їхню компетенцію також входить розгляд справ неповнолітніх, які за віком підлягають кримінальній відповідальності, але кримінальні справи на яких припинені. На засіданнях комісії вирішується питання про застосування заходів виховного впливу відносно осіб, які вчинили адміністративні проступки (дрібна спекуляція, дрібне хуліганство і т. ін.), але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність [3, с. 7].

Діяльність комісій у справах неповнолітніх свідчить, що вибір засобів виховного впливу, насамперед, залежить від того, які діяння і на якому етапі розвитку особистості скоєні винними. Малозначність діяння і недостатня соціальна зрілість неповнолітнього обумовлюють відмову від кримінального покарання та заміну його педагогічними заходами впливу.

Застосування до неповнолітніх порушників закону заходів виховного характеру – один з основних напрямків у розвитку та вдосконаленні суспільних «інструментів» боротьби із правопорушеннями та злочинами серед підростаючого покоління. Ця боротьба є, з одного боку, важливою складовою частиною діяльності по викоріненню злочинності, а з іншого – невід'ємною й істотною стороною роботи з виховання молоді [4, с. 24].

У неповнолітніх відбувається деформація правосвідомості. Деформації у ціннісно-мотиваційній сфері відображають, з одного боку, відсутність інтересу до навчання або продуктивної праці, з іншого – демонструють гіперпотяг до відпочинку, проведення дозвілля, володіння модним одягом і т.д. Вчинення

злочинів має своєю метою задоволення гіпертрофованих дозвільних потреб та інтересів. Проведення дозвілля неповнолітніми правопорушниками пов'язане з вживанням алкогольних напоїв, наркотиків, вступом у сексуальні зв'язки і т.д.

У неповнолітніх правопорушників дуже деформована й емоційна сфера, спостерігається емоційна «тупість», нечутливість до страждань інших, агресивність. Одночасно відзначається емоційна неврівноваженість, афективні стани, схильність до неадекватних реакцій. Часто відзначаються також негативні зміни волі і вольових якостей [2, с. 3–4].

Серед неповнолітніх злочинців останнім часом спостерігається прояв психопатичних рис, які не пов'язані зі спадковістю і в основному придбані внаслідок несприятливих умов життя і виховання

Отже, неповнолітній злочинець – це особистість, наділена негативними звичками, судженнями та формами поведінки; завдання вихователя полягає у вмінні прищепити неповнолітній людині позитивні риси, якості, у спробах викоринити негативні сторони духовного життя злочинця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонян Ю. М., Еникеев М. І., Еміне В. Є. Психологія злочинця і розслідування злочинів. – М. : Юрист, 1966.
2. Бочкарьова Г. Г. Психологічна характеристика мотиваційної сфери підлітків-правопорушників. – СБ: «Вивчення мотивації поведінки дітей та підлітків». – М., 1972.
3. Кудрявцев В. Н., Еміне В. Є. Кримінологія. М., 1995.
4. Шестаков Д. А. Вплив соціальних ролей на формування особистості неповнолітнього правопорушника / Д. А. Шестаков. Правознавство. 1976. – №3.

ПРО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ В ПИТАННІ ОБРАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА ВЕЛИКИМ КНЯЗЕМ КИЇВСЬКИМ

Балюра Д. І.

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Обранню Володимира Мономаха на київський престол передували криваві події 1113 року – бунт городян, що супроводжувався єврейськими погромами, який вважають першим на Русі. Володимир Всеволодович відразу ж провів ряд реформ: його «Статут» удосконалив законодавство Ярослава Мудрого і став складовою частиною так званої «Великої Руської Правди».

До вищої влади Мономах не мав стремління ні тоді, коли помер його батько, великий князь Всеволод Ярославович, ні через 20 років, у 1113 році, коли раптово помер Святополк Ізяславич, наступник Всеволода, двоюрідний брат Мономаха. Будучи шанований в середовищі київської знаті (знати і визначала, кому бути князем), він у 1093-му розсудив: «Якщо сяду на престол батька свого, то буду воювати зі Святополком» [1, с. 76]. По родовому праву Святополк Ізяславич мав повне право сісти в Києві як найстарший – на той момент – з онуків Ярослава Мудрого. Але Всеволод помер на руках Мономаха, який був в Києві, а Святополк – в Турові, і не багатьох би в ту пору зупинила обставина – воювати. Мономаху – 40 років, він у розквіті сил і популярний. Але зупинило, бо він уже надивився злочинних братовбивчих воєн.

Через 20 років, у 1113 році, йому – 60. І він як і раніше не є старшим у роді. Старшинство належить давнім суперникам, Святославича – Давидові та Олегу (Гориславичам). Мономах був третім. Однак головне слово належало київській знаті.

Соловйов С. М. вказував: «Ми бачили, яку славу мав Олег Гориславич в народі, останнім часом він не міг поправити її, не беручи участь в найзнаменитіших походах інших князів. Старший брат його, Давид, був обличчя незначне ... » [2, с. 118].

16 квітня 1113 р., на Світлій седмиці, несподівано для всіх помер Святополк-Михайло Ізяславич. Це потрясло Київ. Святополк не хворів, усі недавно бачили його на Великодніх святкуваннях. Утім дві ворожі партії сформувалися швидко, одна за Святославичів, друга за Мономаха.

Святополка високо цінувала правляча еліта, але народ його не любив. Святополк був набожний, але корисливий, і це в ньому часто перемагало. Наприклад, він міг в без сольний рік зайнятися спекуляцією солі, забравши її у ченців. З цієї ж причини він допустив неймовірні пільги лихварям-євреям. Різники (лихварі) процвітали, а ремісники та купці, взявши кредит і опинившись у вкрай скрутних обставинах, потрапляли в кабалу, розорявалися. Вони втрачали не тільки власність, але й сім'ї та й саму волю.

Київський вільний народ всі свої негаразди пов'язував з тисяцьким на ім'я Путята, найближчим боярином покійного Святополка. Зрозуміло, адміністрація Путяти, його сотники були б раді, якби все залишилося, як при Святополку. Тому Путята вирішив, що якщо законно по родовому праву звести Святославичів на княжий престол, то все і обійдеться: Мономах точно воювати не буде. Але і в цьому був для Путяти ризик, причому потрібний. По-перше, народ не любив Гориславичів, багато зла заподіяли вони Руській землі. По-друге, у самого Олега Святославича була давня ненависть на хазар. Колись вони його жорстоко зрадили, вбили брата Романа, а самого відправили до Константинополя. Олег на кілька років був вилучений з політичного життя Русі, знаходячись на засланні на Родосі. Путята, направляючи тепер до Олега Святославича послів із запрошенням до Києва, заручився підтримкою найвпливовіших євреїв-лихварів, які готові були підластитися до нового князя і купити його милість. І третій ризик Путяти – якщо Путята щось підтримує, то народ свідомо це не приймає.

Партія Мономаха в свою чергу відправила послів в Переяславль, запрошуючи його на престол. Мономах ухилився: не його черга. На думку Карамзіна Н. М., ця відмова мала негативні наслідки: кияни не хотіли чути про іншого князя; а заколотники, користуючись безвладдям, пограбували будинок тисяцького Путяти, і всіх євреїв, що були у столиці під особливим покровительством користолюбного Святополка [3, с. 347].

Коли трапився погром, «партія Мономаха» знову відправила до Мономаха послів з вимогою прийняти запрошення, оскільки ситуація загрожувала перерости в бунт безглуздий і нещадний, з пограбуванням княжого палацу і навіть монастирів. Мономах погодився. З боку Святославичів заперечень не було, але вони затаїли образу.

Київ зустрів Мономаха урочисто. Бунт затих, але з умовою, що князь припинить свавілля євреїв-лихварів. Ненависть до цих людей мала причину далеко не тільки економічну, а й релігійну: «Вони ж багатьох спокусили в їх віру і оселилися в будинках між християнами, чого раніше не було, за що хотіли всіх їх побити і домівки їх пограбувати»[4, с. 139].

Володимир не поспішав приймати рішення самотужки і скликав князівську раду, до якої входили тисяцькі та інші бояри. Місце Путяти зайняв тисяцький

Ратибор, людина крутої вдачі, рішучий у військовому та дипломатичному ремеслі. Раніше він був найближчим боярином Всеволода, потім став вірним радником Мономаха.

На раді вирішили обидва питання. «Економічний пакет» ліг в основу Статуту Мономаха – складової частини «Великої Руської Правди». З єврейського питання Татищев передає таке рішення: «Нині з усієї Руської землі усіх жидів з усім їхнім маєтком вислати і надалі не впускати; а якщо таємно увійдуть, вільно їх грабувати і вбивати». Рішення носило ситуативний характер і виконано не було. Не тільки хазари, а й євреї жили в Києві аж до монгольської навали, до 1240 року [5, с. 198].

По смерті Мономаха лихварство активно розповсюджувалося, вражаючого розмаху цей процес набув після смерті старшого сина Мономаха – великого князя Мстислава (1076–1132 рр.), що однозначно вплинуло на роздрібнення Русі і призвело до успіху Батия через 115 років після смерті Мономаха.

В основі «Статуту» Мономаха лежать морально-етичні принципи. Так «Статут» суворо застерігав про умови, за яких людина могла стати холопом. Людина, що отримав в борг хліб або іншу «дачу», не міг бути відданий до рабства.

Духовний аспект лежить в основі знаменитого «Повчання дітям»:

- навчися, віруюча людина, бути благочестною, навчися, за євангельським словом, «очам управління, мови утримування, розуму смирення, тіла підпорядкування, гніву придушення, мати помисли чисті, спонукаючи себе на добрі справи, Господа ради; лишай – не мсти, ненависний – люби, гнаний – терпи, хулимо – мовчи, забий гріх». «Позбуватися того, кого ображають, давайте суд (перевагу) сироті, виправдовуйте вдовицю»...

- Не пропускайте жодної ночі, – якщо можете, поклоніться до землі; якщо вам занеможеться, то тричі. Не забувайте цього, не лінуйтеся, бо тим нічним поклоном і молитвою чоловік перемагає диявола, і що нагрішили за день, то цим людиною позбавляється.

- Якщо і на коні їдучи, не буде в вас ніякого діла і якщо інших молитов не вмієте сказати, то «Господи помилуй» кличте безперестанку потай, бо ця молитва всіх краще, – ніж думати «безлепіцу», їздячи...

- Всього ж більш убогих не забувайте, але, наскільки можете, під силу годуйте і подавайте сироті і вдовицю виправдовуйте самі, а не давайте сильним губити людину.

І ось зовсім вражаюче для часу наставляння, повчання справжнього християнина:

- Ні правого, ні винного не вбивайте і не наказував убити його; якщо і буде винен смерті, то не губіть ніякої християнської душі [6, с. 201].

Володимир Мономах своїм політичним, військовим, релігійним досвідом вплинув на усвідомлення нашим народом своєї батьківщини як Святої Давньоруської держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лихачев Д. С. ПВЛ // Великое наследие. Классические произведения литературы Древней Руси // Д. С. Лихачев. – Л. : Худож. лит., 1987. – Т.2. – 342 с.
2. Соловьев С. М. Чтения и рассказы по истории России // С. М. Соловьев. – М., 1989. – 302 с.
3. Карамзин Н. М. Предания веков // Н. М. Карамзин. – М., 1988. – 714 с.
4. Лихачев Д. С. Великое наследие // Д. С. Лихачев. – Избранные работы в трех томах. – Л. : Худож. лит., 1987. – Т. 2. – С. 133–154.
5. Карпов А. Ю. Великий князь Владимир Мономах // А. Ю. Карпов. – М. : Мол. гв., 2015. – 386с. : ил.
6. Еремин И. П. Литература Древней Руси. – М. : Наука, 1966. – 266 с.

СВІТОГЛЯДНІ ЦІННОСТІ В КООРДИНАТАХ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО СВІТУ

Барановський О. С.

*Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Процеси, що супроводжують розвиток сучасного українського суспільства в координатах так званого постмодерністського світобачення є сукупністю, на перший погляд, мало сумісних концепцій і напрямів: капіталізм та соціалізм, консерватизм та лібералізм, модернізація та традиціоналізм, прогрес і регрес.

Багатозначність виокремлених понять накладає характерний відбиток не лише на зміст політичного, а й у широкому розумінні гуманітарного дискурсу, що, у свою чергу, приховує одне з актуальних питань – формування світоглядно-ціннісних орієнтацій і настанов.

Світоглядно-ціннісні орієнтації – найзагальніша ціннісна спрямованість пізнавальної та духовно-практичної діяльності людини. Зокрема – це орієнтація у ставленні особистості до людини як суб'єкта соціальних відносин, до цінностей життя, до релігійних цінностей, до загальнолюдських цінностей [1, с. 100].

За радянських часів проблема світоглядного виховання молоді, а відтак і формування світоглядно-ціннісних орієнтацій громадян, вирішувалася переважно шляхом пропаганди комуністичного світогляду. Метою формуючого впливу на людину було тоді наповнення її свідомості однорідним змістом, вираженим, зокрема, у комуністичній ідеології. Нині очевидним є те, що українське суспільство вибудовується на основі взаємовідносин, що мають неоднорідні і навіть протилежні світоглядно-ціннісні уявлення, орієнтації, що ґрунтуються на різних життєвих і політико-ідеологічних досвідах. З огляду на це, мова піде скоріше про формування світоглядної культури як орієнтуючого духовно-ідеологічного базису.

В добу демократичного розвитку України світоглядна культура стає масовою реальністю тоді, коли з'являється реальне підґрунття для світоглядного плюралізму, основа якого – конкуренція різних світоглядних орієнтирів і цінностей. Це є базисом для реалізації всіх наявних у культурі світоглядних тенденцій.

Світоглядна культура – свідомо відрефлексоване особистістю ставлення до світу, вільно прийнята, а не нав'язана, чи несвідомо засвоєна система цінностей. Або ж поняття «світоглядна культура» вживають також поряд із термінами «політична культура», «моральна культура», «культура виробництва».

Виходячи із зазначеного, можемо говорити, що світоглядний плюралізм становить необхідну умову розвитку світоглядної культури громадян. Відомим на сьогодні є твердження про те, що кожна людина повинна мати можливість вибору, гарантовану законом. Тож з'являється суспільна потреба зосередити зусилля щодо формування світоглядної культури не на пропагандистських, агітаційних і рекламних акціях, а на створенні таких умов соціалізації молодих громадян, які б забезпечували достатній розвиток їх світоглядної свідомості.

Зважаючи на це, певна спрямованість світоглядного розвитку суб'єктів суспільних відносин, під якою ми розуміємо світоглядно-ціннісну орієнтацію, має стати метою формуючих впливів, зокрема з боку громадських інститутів. Напрацювання зі світоглядно-ціннісної проблематики в цьому напрямі спостерігаємо у вчених пострадянського, в тому числі і вітчизняного наукового

простору, зокрема: А. Азархіна, А. Ізвекова, О. Лановенка, М. Степика, В. Ятченка та інших дослідників.

Продовжуючи аналіз окресленої теми, зосередимося на специфічних характеристиках світоглядної свідомості молоді людини в умовах постмодерної парадигми культури, а також на осмисленні впливу сучасних світоглядних рис на гуманітарну безпеку нації.

У сучасному демократичному суспільстві протилежні світоглядні позиції суб'єктів суспільних відносин — не лише норма, а й дієвий елемент динамічної соціальної організації. Проте означений підхід не спирається на цілковите заперечення необхідності впливу певних громадських структур, які мають на меті змістовне спрямування світоглядного розвитку. Особливо важливим такий вплив бачиться в епоху постмодерну, коли в етичних установках стверджується релятивізм, що в науковій думці пов'язують значною мірою зі «зникненням суб'єкта» [3; 4].

Постмодерністський світ – це перехід до нової парадигми осмислення світу, підґрунтям якої стали принципи, протилежні за змістом системоутворюючим настановам модерн-проекту індустріального світу, тобто це прагнення до дераціоналізації, множинності ключових причин зв'язків, плюралізму тощо [3, с. 44–46].

В українському суспільстві як частині загальноєвропейської соціокультурної спільноти маємо ситуацію, коли формування світоглядно-ціннісних орієнтацій, спрямованих на забезпечення гуманітарної безпеки нації значною мірою ускладнюється. Сучасні реалії свідчать, що світогляд мас піддається всебічному маніпулюванню з використанням засобів масової комунікації та пропаганди.

Масова культура перетворилася нині на галузь індустрії, де різні форми ідеологічного впливу можуть із успіхом відтворювати у світоглядній свідомості різні соціальні міфи, відчужуючи людей від справжніх цінностей культури, поглиблюючи розрив між матеріальним виробництвом як засобом панування людини над природою і духовним виробництвом людини.

Зокрема, вища освіта, що репрезентує вагомий гуманітарний пласт, де формуються світоглядно-ціннісні орієнтації молоді людини, поступово перетворюється на специфічну форму самоорганізації, де суб'єкт освіти не потребує сторонньої допомоги для побудови світоглядної позиції, що певною мірою поєднувалася би з комплексом отримуваних професійних знань. Ускладнення процесів, пов'язаних із диференціацією наук і спеціальностей, розширення потоку інформації не допускає можливості конструювати цілісну концепцію особистості [4, с. 10–11], яку можна було б створити за використання відомих методів соціального виховання, застосовуваних у попередніх моделях вищої освіти. Це, у свою чергу, потребує додаткових досліджень, пов'язаних з переосмисленням шляхів модернізації вищої освіти з урахуванням характерних рис постмодерністського світу.

Формування ціннісних орієнтацій особистості відбувається під впливом різних умов. Умови можуть складатися незалежно від суб'єкта, діяти опосередковано, неорганізовано, мати некерований характер. У цьому випадку зародження ціннісних орієнтацій можна розглядати як процес їхнього становлення. З появою спеціально організованого впливу на становлення ціннісних орієнтацій і цілеспрямоване створення спеціальних умов (професійна освіта), такий процес набуває характеру формування ціннісних орієнтацій. Виділяють зовнішні (середовище, соціум, культура, в яких зафіксовані цінності) та внутрішні (потреби, інтереси, властивості особистості) умови формування

ціннісних орієнтацій. Вплив зовнішніх умов обумовлено визнанням соціальної природи людини, її психіки. Здійснювати присвоєння соціально ціннісного змісту людині дозволяють особливості її внутрішнього світу. Внутрішні умови освоєння ціннісного змісту навколишнього світу формуються у людини протягом її життя та розвитку.

Таким чином, дослідження системи ціннісних орієнтацій у молоді в координатах постмодерністського світу може слугувати інструментом для виявлення змін, які відбуваються відповідно до перспектив одержання фахової освіти та професійної підготовки під впливом соціально-економічних реалій сьогодення.

Отже, сучасна професійна освіта повинна спрямовувати свою діяльність на здатність допомогти майбутньому фахівцю в опануванні саме тих ціннісних орієнтацій, які б сприяли його професійному вдосконаленню та подальшій самореалізації в соціумі. Адже здобуваючи певні професійні навички молодь водночас засвоює і багатогранність національної культури, збагачується новими знаннями, переосмислює набуті раніше вартості, і прагне до вдосконалення та сприйняття нових, пов'язаних із майбутньою професією вартостей, котрі ще не сформували стійку ієрархію, але вже істотно зумовлюють характер подальших життєвих планів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вакуленко В. М. Роль гендерного аспекту у формуванні ціннісних орієнтацій на ідеях народної педагогіки майбутніх педагогів / В. М. Вакуленко, О. О. Стягунова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Т. XII. – Част. 4. – К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2010. – 492 с.
3. Садова Т. Аксиологічний підхід у системі педагогічної методології / Т. Садова // Дошкільна освіта. – 2010. – № 1 (27). – С. 63–69.
4. Тушева В. В. Цінності у структурі професійної культури майбутнього вчителя / В. В. Тушева // Збірник наукових праць. – № 1. – Бердянськ : БДПУ, 2010. – С. 151–157.
5. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / В. А. Ядов. – Л. : Наука, 1979. – 142 с.

ВНУТРІШНІЙ СВІТ ЛЮДИНИ В ПОЕЗІЇ РОБЕРТА ПЕННА УОРРЕНА

Бегізаде З. Г.

*Науковий керівник – Хряпак С. О., кандидат філологічних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Внутрішній світ людини був одним із головних об'єктів дослідження в поезії Роберта Пенна Уоррена (Robert Penn Warren, 1905–1989). Найсильніші сторони його творчості тісно пов'язані з небажанням сприймати будь-які категоричні ідеології. Більшість його трагічних героїв-ідеалістів, що стикаються з аморальною буденністю життя, не можуть витримати невизначеність правди та пристосуватися до реалій оточуючого світу.

Він зумів досягти значних висот в поезії, прозі та літературній критиці. Уоррен разом з Джоном Кроу Ренсомом та Алленом Тейтом належав до руху ф'юджитивістів. Їм були притаманні такі риси, як консерватизм у соціально-культурних поглядах та формалізм у літературі. Крім того, Уоррен належав до впливової течії літературних критиків «нова критика». Її представники використовували принцип «прискіпливого прочитання» (close reading), в основі якого – дослідження власне художніх текстів та заперечення впливу будь-яких екстратекстуальних факторів, особливо біографії автора. Їхні критичні праці були детальними та добре аргументованими, але іноді занадто моралізаторськими.

Щодо безпосередньо поетичної творчості Уоррена, то він був автором численних поетичних збірок, дві з яких були нагороджені Пулітцерівською премією: «Обіцянки: Вірші 1954–1956» («Promises: Poems 1954–1956») у 1958 р. та «Зараз і потім» («Now and Then») у 1979 р. Крім цього, в 1947 році він отримав Пулітцерівську премію за роман «Уся королівська рать» («All the King's Men», 1946), ставши єдиним письменником, який був удостоєний цієї нагороди за прозу і за поезію.

Його вірші 30–40-х років сповнені енергії та розсудливості, хоча іноді і здаються дещо наївними, в той час як поезія 50–60-х років більш зріла. Улюбленою темою Уоррена був внутрішній конфлікт людини з самою собою та спроби знайти гармонію з оточуючим світом. [1, с. 508]

To say what? How once I had lied to my mother and hid
In a closet and said, in darkness, aloud: «I hate you»?
Or how once, in total fascination, I watched a black boy
Take a corn knife and decapitate six kittens? Did I dream
That again last night? How he said: «Too many, dem»?
Did I dream of six kitten-heads staring all night at me? [2, с. 81]

(Сказати що? Як я колись збрехав матері і сховався / В коморі, і сказав у темряві: «Я ненавиджу тебе»? / Або як колись я зачаровано дивився як чорний хлопчик / Взяв ніж для кукурудзи і обезглавив шістьох кошенят? Чи снилося / Мені це знову минулої ночі? Як він сказав: «Занадто, демократ»? / Чи снилися мені шість голів кошенят, які всю ніч витріщалися на мене)

Автор демонструє внутрішні суперечності ліричного героя, який безрезультатно намагається розібратися з власними думками та віднайти межу реального світу та світу сновидінь. У творчості Р. Блая і американському сюрреалізмі загалом розглядається проблема взаємодії цих двох світів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Fifty Southern Writers after 1900 : A Bio-Bibliographical Sourcebook / eds : Robert Bain, Joseph M. Flora. – N.Y. : Greenwood Press, 1987. – 630 p.
2. Lyman H. After Frost: An Anthology of Poetry from New England / Henry Lyman. – Amherst, Ma. : University of Massachusetts Press, 1996. – 244 p.

ЗАЛЕЖНА ПОВЕДІНКА: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Бездольна О. С.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Слово залежний або адиктивний (addictive звичний, уподобаний) вийшло за межі свого значення. У розмовному англійському слово addiction використовують у розумінні: згубна звичка, пристрасть і відносять практично до будь-якої речовини, заняття або взаємодії. Тепер кажуть, що у людей «є адикція» (залежність) – до їжі, куріння, азартних ігор, покупок, роботи, гри й сексу.

Залежність або залежна поведінка – це втеча від реальності через зміну свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин, фіксації уваги на певних предметах або видах діяльності (адиктивних об'єктах, або об'єктах залежності).

Під час встановлення залежності встановлюють наявність синдромів залежності і відміни.

Синдром залежності характеризується компульсивною потребою прийому речовини; зниженням контролю за прийомом речовини (початок, закінчення, доза), збільшенням загальної дози і/або тривалості прийому та безуспішними спробами або бажанням зменшити споживання упродовж щонайменше 1 міс. (або, якщо менше місяця, повторно протягом останнього року).

Специфічні ознаки синдрому відміни залежать від адиктора, а стан адикта неможливо пояснити соматичною патологією чи психічним захворюванням.

Як відрізнити залежність від деяких форм звичайного, нормативного поведінки? Існує шість ознак залежності, універсальних для всіх її форм: особливість, надцінність (salience) об'єктів залежності; зміни настрою (mood changes) адикта; зростання толерантності (tolerance) до об'єкта залежності; симптоми відміни (withdrawal symptoms), або абстиненції; конфлікти з оточенням і самим собою (conflict); рецидиви (relapse) непереборного потягу до об'єкта залежності.

Залежна поведінка формується поступово. Спочатку виникають переживання інтенсивної гострої зміни психічного стану у зв'язку з певними діями, певними формами поведінки або вживанням певних речовин та виникненням розуміння того, що існує спосіб змінити свій психологічний стан, відчуття піднесення, радість, ейфорію, екстаз.

Складні життєві ситуації, стани психічного дискомфорту закріплюють таку поведінку, утворюється стійка залежність і втеча від реальності через зміну свого психічного стану стає звичним типом реагування на вимоги реального життя.

Розвиток інтенсивних емоційних реакцій набуває таких розмірів, що починає управляти життям людини, позбавляє її волі, підкоряє її поведінку адиктивному чиннику. На останньому етапі залежна поведінка стає інтегральною частиною особи, тобто виникає інша особистість, що витісняє й руйнує колишню. Людина відчуває непереборне бажання або стійку потребу в речовині, об'єкті, дії або взаємодії, фантазії і/або оточенні, які викликають психофізіологічний «кайф». Бажання виникає повторно, воно імпульсне і непереборне за своєю природою.

З часом інтенсивність задоволення знижується, зростає нечутливість до об'єкта залежності, більш виразними стають явища абстиненції. На кінцевих стадіях процесу вже немає полегшення або позбавлення від болю й страждань і людина отримує тільки рудиментарне (тваринне) задоволення.

Процес залежності супроводжується внутрішньоособистісними конфліктами, стійким почуттям тривоги. Одночасно спрацьовують захисні механізми, що сприяють збереженню ілюзорного почуття психічного комфорту. Захисні формули такі: «мені непотрібні люди», «я вчиняю так, як мені подобається», «якщо я захочу, то все можна змінити». Як наслідок, залежна частина особистості повністю визначає поведінку людини.

У людини з певною хибною звичкою спостерігається перехід від переоцінювання власних чеснот до самозвинувачень як захисту від реакції суспільства на залежну практику. Стосунки з оточенням стають все більш хворобливими, супроводжуються випадками спровокованого, умовного або абсолютного відкидання. Непросто визначити, що виникає спочатку: деструктивні міжособистісні відносини й низька самооцінка або залежність. У будь-якому випадку процес включає і деструктивні зміни у взаєминах, і перекручення у самосприйнятті.

Відповідно до характеристик адиктивного чинника виділяють хімічні, біологічні та поведінкові залежності.

Хімічні залежності пов'язані з використанням хімічних речовин, що змінюють психічний стан. Більшість з них включаються в обмін речовин і викликають явище фізичної залежності. Ці залежності класифікують за хімічною речовиною, до якої виникає звикання, наприклад, тютюнокуріння (нікотинізм).

До біологічних залежностей відносять залежність від їжі (переїдання й голодування).

Поведінкові залежності остаточно розробленої класифікації не мають. Найбільш поширеною в нашій країні є класифікація Короленко: азартні ігри (гемблінг), залежність від стосунків, сексуальна, любовна залежності, адикція уникнення, роботоголізм, залежність від витрати грошей, ургентна залежність.

Згодом цей список істотно розширився, головним чином, за рахунок різних технологічних залежностей (інтернет-залежності, залежності від мобільних телефонів, розважальних автоматів, телебачення і так далі). Запропоновано такі критерії для діагностики поведінкових залежностей: спонука до непродуктивної поведінкової діяльності (потяг); зростання напруження за відсутністю залежної форми поведінки; зняття напруженості під час реалізації залежності; стійкий потяг до залежних форм поведінки й напруженість (симптом абстиненції); зміна поведінки, притаманна даній формі залежності; подальше існування визначається змінами емоційної сфери (дисфорія, туга).

За особливостями перебігу розрізняють безперервні, циклічні, спорадичні або періодичні залежності. Їх перебіг визначається специфічними психодинамічними й середовищними пусковими чинниками. Одна залежність може переходити в іншу або ж можуть бути місце декілька залежностей одночасно.

У розвитку залежності важливу роль відіграє адиктивний провокатор (провокатор залежності) – будь-яка особа, група або середовище, які підтримують залежну звичку. Наприклад, постійно працюючий, стурбований, невдоволений батько стає провокатором для дитини, в якій утворюється згубний потяг до наркотиків чи азартних ігор.

Багато залежних осіб знаходять інших людей, залежність яких стає виправданням їх власної. Адиктам необхідні люди, які або дають їм те, чого їм не вистачає, або віддзеркалюють їх власні пороки. Вони прив'язуються до таких людей – родичів, подружжя, коханців, однолітків, причому залежна речовина або заняття стають каталізаторами цієї залежності. Такі угруповання є носіями

відповідної субкультури, вони не лише підтримують залежність, але стають постійним джерелом формування адиктивних провокаторів.

Залежності мають у своїй основі єдине джерело – соціальну дезадаптацію, коріння якої лежить переважно в сім'ях. Сім'я, яким притаманні найбільш глибокі дефекти соціалізації, свідомо чи мимоволі провокують своїх членів. Виділяють такі типи дисфункціональних, неблагополучних сімей:

Псевдоблагополучна сім'я відрізняється жорстокими взаєминами, беззастережним домінуванням одного з батьків – особи з вираженими деспотичними рисами характеру, повним підпорядкуванням йому інших членів сім'ї, застосуванням фізичних покарань.

Неповна сім'я може бути негативним чинником, через відсутність одного з батьків і позначитися на формуванні особистості дитини, підлітка, сприяти його десоціалізації.

Проблемна сім'я характеризується суперництвом між батьками за домінуюче положення в сім'ї, відсутністю співпраці між членами сім'ї, ізоляцією між батьками і дітьми.

Аморальній сім'ї притаманні пияцтво й алкоголізм, систематичні конфлікти, що виливаються в скандали і бійки, розпусну поведінку батьків та інших членів родини.

Криміногенна сім'я – сім'я, члени якої здійснювали злочини. Іноді доводиться констатувати, що кримінальна діяльність є основним видом діяльності конкретної особи або сім'ї в цілому.

До соціальних чинників, що провокують залежність, треба віднести нестабільність суспільства, доступність об'єктів залежності, відсутність позитивних соціальних і культурних традицій, контрастність рівнів життя, високій рівень міграції тощо.

Це провокує розвиток високого рівня групової і масової тривоги; порушення зв'язків в сім'ї та інших позитивно-значимих групах; нейтральне або схвальне відношення до деяких форм залежності в масовій свідомості; відсутність привабливих для дітей і підлітків альтернативних форм поведінки.

Група однолітків може бути важливим чинником у формуванні залежності. Потреба бути прийнятим у певне середовище або утвердити свій статус часто сприяє непередбачуваному втягуванню в процес залежності. Залежність стає наслідком намагання зайняти лідерську позицію серед однолітків, коли підліток не в змозі отримати статус лідера іншим шляхом. Залежна поведінка у цих випадках є формою псевдолідерства.

Центральним провокуючим чинником залежності може бути нездатність підлітка визначити соціально-прийнятні норми і реалізувати в поведінці типову для суспільства гендерно-еротичну роль і моделі сексуальної поведінки. Не дивно, що індивід утягується в залежну практику, щоб впоратися зі страхом, почуттям провини або тривоги.

На першому місці у переліку чинників ризику – переживання стійких невдач в школі й конфліктів з батьками, вчителями, однолітками, почуття самотності, відсутності сенсу життя, незатребуваність в майбутньому й особиста неспроможність у певних видах діяльності, незрілість особистісної ідентифікації, низька стійкість до стресів й обмеженість поведінкових стратегій. Як наслідок виникає потреба в зміні стану свідомості як засобі вирішення внутрішніх конфліктів.

До чинників ризику відносять і психічні травми, отримані в різні періоди життя, нервово-психічну нестійкість, деякі акцентуації характеру, поведінкові

реакції групування, емансипації, захоплення (хобі) і формування сексуальних потягів.

Залежність викликається на різних стадіях життя індивідуума різними чинниками, що малодоступні для аналізу на той час, коли вона вже існує. Адиктивний процес має тенденцію до автономності, самовідтворювання і за незначний час стає самодостатнім, тому первинні причини часто залишаються не виявленими і зв'язок їх із процесом залежності знайти практично неможливо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоголева А. В. Аддиктивное поведение и его профилактика. – 2-е изд., / А. В. Гоголева – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Издательство НПО МОДЭК, 2003. – 240 с.

2. Кулаков С. А. Диагностика и психотерапия аддиктивного поведения у подростков : учеб.-метод. пособие / С. А. Кулаков. – М. ; СПб. : Фолиум, 1998. – 70 с.

3. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. / В. Д. Менделевич. – М. : Медпресс-информ, 2008. – 432 с.

4. Старшенбаум Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей : научное издание / Г. В. Старшенбаум. – М. : Когито-Центр, 2006. – 366 с.

СУТНІСТЬ ДЕВІАЦІЇ ТА ПРИЧИНИ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

Беспала Т. В.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У всі часи особистість перебуває під суспільним контролем, суспільство намагається примусити її демонструвати конформну поведінку. Відхилення від встановлених стандартів викликали осуд, покарання і загрожували дестабілізацією. У перекладі з латинської «девіація» означає відхилення. Початковим для розуміння сутності девіантної поведінки є поняття «норма». Соціальні норми – це засновані на цінностях правила поведінки, очікування і стандарти, які регулюють дії та вчинки людей, соціальних груп, зміцнюючи стабільність та єдність суспільства. Норми втілюються в юридичних законах, моралі, етикеті. Вихід за ці норми розцінюється суспільством як девіантна поведінка. У більшості випадків вона підлягає соціальним санкціям – від суспільного осуду до кримінального покарання. Соціальні відхилення – це не випадкові факти, а процеси, що набули певного поширення в суспільстві. Для того щоб індивідуальні негативні відхилення набули якості соціальних, потрібні такі умови: 1) однакова спрямованість таких відхилень у подібних груп людей в однакових умовах; 2) близькість причин, які викликають ці відхилення; повторюваність, стійкість зазначених явищ.

У будь-якому суспільстві є поведінка, яка відхиляється від суспільних норм. Причому вона буває не тільки зі знаком «-», а й зі знаком «+», як прогресивна, що випереджає цей стан суспільства. В останньому випадку вона виступає як засіб розвитку суспільства (наприклад, дисидентство). Пригадаємо діяльність академіка А. Д. Сахарова, що виходила за межі прийнятих серед респектабельних радянських учених норм поведінки.

Норми втілюються в юридичних законах, моралі, етикеті. Вихід за ці норми розцінюється суспільством як девіантна поведінка. У більшості випадків вона засуджується суспільством: від осуду до кримінального покарання. Тут дуже доречно навести тезу відомого дореволюційного російського юриста П. А. Олександрова. Він говорив, що обличчя державних злочинів часто дуже мінливе. Те, що вчора вважалось державним злочином, сьогодні або завтра стає високошановним подвигом громадської доблесті. Державний злочин нерідко є висловленим вченням передчасного перетворення, проповідь того, що ще недостатньо визріло і для чого ще не наступив час.

Негативні форми відхилень – це соціальна патологія (злочинність, наркоманія тощо). Ці вияви відхилень – дисфункціональні, завдають шкоди суспільству і особистості.

Найбільше девіація виявляється в періоди перетворень суспільних систем, коли руйнуються старі норми, цінності, стереотипи, і люди втрачають орієнтири. Саме через це ця галузь соціології дуже актуальна для сучасного стану нашого суспільства. Вона має встановлювати загальні причини тих або інших видів девіації, щоб допомогти суспільству відновити контроль за поведінкою, запобігти розпаду суспільства, нейтралізувати центробіжні тенденції.

Загальноприйнятої точки зору на причини девіації немає. Є кілька теоретичних підходів у поясненні цього феномена.

Причини відхилень поведінки можуть бути різні:

1. Соціально-економічні (зниження життєвого рівня населення; майнове розшарування суспільства; безробіття; доступність алкоголю чи тютюну та ін.)

2. Соціально-педагогічні (розпад сімейних стосунків; конфліктний та асоціальний стиль виховання; проблемні стосунки з учителями, адміністрацією школи; низький соціальний статус дитини в колективі).

3. Соціально-культурні (зниження морально-етичного рівня населення; збільшення впливу неформальних асоціальних груп; пропаганда та реклама ЗМІ «західних» та «богемних» стереотипів поведінки).

4. Психологічні (інфантилізм; реакція групування (як психологічний захист); емоційно-вольові розлади (підвищений рівень тривожності); потреба вийти із стресової ситуації).

5. Біологічні (вроджені психопатії; наслідки спадковості; порушення роботи гормональної та ферментативної системи організму; мозкові дисфункції внаслідок враження головного мозку; ускладнення після перенесеної травми).

Причини девіантної поведінки окремої людини особливі, їх необхідно досліджувати у кожному конкретному випадку спеціалістами.

На нашу думку, девіацію зумовлює комплекс соціальних і психологічних чинників, тому жодна окрема теорія не може пояснити ці явища в суспільстві. Ці теорії слід розглядати як такі, що взаємно доповнюють одна одну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціологія. Матеріали до лекційного курсу / За ред. В. М. Пічі. – К., 1996. – С. 297–304.
2. Фролов С. С. Соціологія : Підручник. М. : Гардаріки, 1999. – 256 с.
3. Волков Ю. Г. Социология : ученик / Ю. Г. Волков, И. В. Мостовая. – М. : Гардарика, 1999. – 428 с.
4. Смелзер Н. Девиация и социальный контроль // СОЦИС. – 1992. – №1.
5. Радугин А. А., Радугин К. А. Соціологія : Курс лекцій. М. : Владос, 1995.

УЯВА ЯК КОМПОНЕНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

Боброва Є. Є.

*Науковий керівник – Цюприк А. Я., кандидат педагогічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

У повсякденному житті для повноцінної діяльності психіки особистості задіюється безліч психічних процесів, про які вона може, навіть, не здогадуватись. Усі вони взаємопов'язані і утворюють сталу систему, яка працює від зародження і до самої смерті. Людина використовує у своїй діяльності власний набутий досвід не лише завдяки відтворенню того, що раніше бачила чи знала. Збережені образи сприйнятих предметів, явищ, ситуацій, розповідей або побачених моментів можуть відтворюватись у нових сполученнях, зв'язках чи комбінаціях. Такі процеси відтворення або передбачення певних ситуацій, явищ чи предметів на основі набутого нею досвіду, називається уявою.

Творчий рівень мислення, притаманний вищому, творчому, рівню професіоналізму, неможливий без розвиненої уяви. Уява нерозривно пов'язана з мисленням, обумовлює його креативність, новизну та оригінальність.

Феномен уяви досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Найбільший внесок у дослідження уяви зробили Т. Рібо, Ж. Піаже, Е. Кріс та К. Кюбі.

Уява – конструктивне, хоча, не обов'язково творче вживання пережитого чуттєвого досвіду, оживленого на ідейному рівні, яке у своїй сукупності не є відтворенням минулого переживання, але новим формуванням матеріалу, що походить з минулого досвіду [1].

Індивідуальні особливості надають уяві індивідуальну своєрідність. Вважається, що чим багатший досвід людини, розвинутіші її інтереси і потреби, тим багатшою і різнобарвнішою є її уява. На основі цих думок можна стверджувати про різноманітність людської уяви – широку і вузьку, багату і збіднену. На рівень, силу, яскравість та динамічність уяви можуть впливати фантазії та емоційність конкретної особистості. До створення нових образів людину спонукають різноманітні потреби, що породжують постійну діяльність, розвиток знань, розширення кругозору. Процеси уяви мають аналітико-синтетичний характер, і в цьому вони схожі на процеси сприйняття, пам'яті й мислення.

Т. Рібо розглядав уяву як встановлення нових асоціацій. На його думку, це є свідомим об'єднанням та творчим розвитком існуючих асоціацій. Ця єдність виявляється в одному із законів, що породжують нові сполучення – асоціації за подібністю. Засновник генетичної психології Ж. Піаже, виводячи весь психічний розвиток з особливостей взаємодії людини з середовищем, розглядав уяву як тимчасову стадію спотвореного відображення реальної дійсності, при цьому відмовляючи їй у позитивній ролі в цьому процесі. Вчений вказував на те, що первинна форма ставлення людини до реальності полягає у пануванні аутистичного мислення і є основою побудови уявної дійсності. Е. Кріс і К. Кюбі вважали, що творча поведінка є заміщенням подій дитинства, бачили у творчому акті повернення до дитячих способів мислення. Творча уява, на їхню думку, це фактично вміння по-дитячому обіграти матеріал у переусвідомлення [2; 3].

За видами («техніками») уява поділяється на:

- активна (довільна) уява – послідовність фантазій, викликаних за допомогою довільної концентрації;
- пасивна (мимовільна) уява – послідовність фантазій, викликана мимовільними процесами психіки;

- продуктивна уява – у рамках цього виду уяви дійсність свідомо конструюється людиною, а не просто механічно копіюється чи відтворюється;
- репродуктивна уява – при використанні цього виду уяви постає завдання відтворити реальність в тому вигляді, в якому вона реально існує;
- конкретна – уява, при реалізації якої, здійснюється оперування конкретними образами реальної дійсності;
- абстрактна – уява, при реалізації якої, здійснюється оперування абстрактними образами [4].

Питання співвідношення розвитку специфічних для кожного виду діяльності творчих можливостей і уяви людини так і залишається відкритим. Його рішення можливе тільки при аналізі самих механізмів уяви і їх розвитку впродовж певного періоду. Без розвиненої уяви фахівця також було б неможливе живе, цікаве та творче спілкування з людиною.

У психології пізнавальних процесів не вироблено єдиного способу розвитку уяви. Психологи, пропонуючи способи розвитку, підкреслюють саме ті сторони, які, на їх думку, є найбільш яскравими і виділеними рисами уяви, що відрізняють її від інших психічних процесів.

Отже, уява передбачає створення людиною нових образів, явищ та предметів, на основі власного набутого досвіду або знання. Уява притаманна кожній людині, проте її рівень, види, форми і функції залежать від особистісних якостей кожного. На динаміку процесу уяви впливають як емоційний стан особистості, так і загальний рівень розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Варій М. Й. Загальна психологія : Навч. посібник / Для студ. психол. і педагог. спеціальностей. – Львів : Край, 2005.
2. Реан А. А. Психология личности. Социализация, поведение, общение / А.А.Реан. – М. : АСТ ; СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 407.
3. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. Перев. с англ. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 464 с.
4. Коршунова Л. С. Воображение и его роль в познании. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979.
5. Веккер Л. М. Психические процессы : В 3 т.-Т. 1.-Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ РОБОТИ ПРИ ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Бойко К. В.

Науковий керівник – Кучай А. І.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

Починаючи свою роботу, вихователь перш за все повинен думати про дітей і пам'ятати, що продуктивною є та діяльність, яка приносить задоволення вихованцю. Як відомо, дитина – об'єкт виховання. Вважається, що дитина – це особа, що не досягла 18-річного віку. Дитина має закінчити заклад дошкільної освіти та отримати знання у шкільному середовищі.

Про необхідність дошкільного освіти відомо з багатьох джерел, одне із них – Закон України «Про дошкільну освіту», де особливо чітко пояснюється необхідність дошкільного дитинства у Розділі 1, статті 4:

– Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частини системи безперервної освіти в Україні.

– Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на: забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дошкільників моральних норм, набуття нею життєво важливого соціального досвіду.

– Базовим етапом фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини є вік немовляти, ранній вік, перед шкільний вік [3].

Для всебічного розвитку дитини використовується безліч методів навчання. Методи навчання – це упорядковані способи діяльності вихователя та вихованця, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Відомі такі методи навчання: словесні, наочні, практичні та інтерактивні. Ми обговоримо один із них – інтерактивні методи навчання.

Інтерактивні методи навчання на сьогодні є актуальним способом роботи вихователя з вихованцем, вчителя з учнем та педагога в будь-якому освітньому закладі. Інтерактивні методи навчання, на відміну від традиційних, базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу, при цьому особливо приділяється увага взаємодії слухачів між собою. Такий підхід дозволяє активізувати навчальний процес, зробити його більш цікавим та менш втомлюваним для учасників [4]. То що ж таке інтерактивне навчання?

Інтерактивне навчання – діалогове навчання, яке засуджує домінування як одного ведучого, так і однієї думки над іншою.

Інтерактивне навчання має на меті:

– Створення умов для залучення всіх слухачів до процесу пізнання; надання можливості кожному слухачеві розуміти і рефлексувати з приводу того, що він знає і думає;

– Вироблення життєвих цінностей; створення атмосфери співпраці, взаємодії; розвиток комунікативних якостей і здібностей;

– Створення комфортних умов навчання, які б викликали у кожного слухача відчуття своєї успішності, інтелектуальної спроможності, захищеності, неповторності, значущості [5].

Інтерактивне навчання передбачає: моделювання життєвих ситуацій; вирішення творчих завдань; спільне розв'язання проблем [2].

Під час занять, ігор, вправ з використанням інтерактивних методів вихователь виступає рівноправним учасником.

З дітьми дошкільного віку можна використовувати такі інтерактивні форми роботи:

- «Мікрофон»,
- «Дебати удвох»,
- «Ланцюжок»,
- «Снігова куля»,
- «Асоціативна квітка» і т. д. [1].

Отже, поінформованість вчителів з дошкільного виховання про інтерактивні технології та їх застосування у педагогічній діяльності з дошкільниками є передумовою творчих, пошукових стосунків педагогів із дітьми. Застосування інтерактиву в освітніх технологіях стимулює вчителя з дошкільного виховання застосовувати відповідні інновації в організації освітньої роботи з дошкільниками [6].

Тому, інноваційні процеси та інтерактивні технології визначають динаміку прогресивного розвитку освіти і виховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. Е. Акпинар. – К. : Слово, 2014. – 285 с.
2. Пащенко О. Тактильні та предметні асоціації // Дошкільне виховання, №1, 2009.
3. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
4. <http://planetadetstva.net/vospitatelam/pedsovet/interaktivni-metodi-v-praktici-doshkilno%D1%97-osviti.html>.
5. <https://sites.google.com/site/nmcmkyk/naukova-dialnist/interaktivni-metodi-navcanna>.
6. http://pidruchniki.com/12281128/pedagogika/metodi_zasobi_navchannya.

СКЛАДОВІ ТВОРЧОСТІ: СВОБОДА ТА СМІЛИВІСТЬ

Василинець Т. В.

*Науковий керівник – Цюприк А. Я., кандидат педагогічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Творчістю прийнято вважати будь-яку людську діяльність, ідею або продукт, що характеризується новизною та оригінальністю, та інколи граничить з геніальністю. Принципова відмінність творчості від рутинної праці полягає в її мотивації. На відміну від повсякденної праці, творчість відображає в собі специфічне прагнення людини до неутилітарної діяльності.

Становлення і розвиток індустріального світу дозволили чітко розділити два види людської активності: творчо-інноваційну та репродуктивну. Однак творчість не слід вважати просто синонімом винахідливості.

У постіндустріальному світі творчу здатність прийнято вважати прерогативою таланту, наслідком природної обдарованості. Кожна людина прагне до свободи, на свідомому чи несвідомому рівні, це є одним із основних атрибутів людини. Поняття свободи містить в собі дуже багато аспектів, адже вона свідчить про діяльність людини: природну, соціальну, фізичну, духовну, інтелектуальну і т.д. Відомий той факт, що свобода невідривна від пізнавальної діяльності людини, від творчості, яка у свою чергу можлива лише за умови свободи.

Вітчизняні психологи зробили вагомий внесок у вивчення даної проблематики. На особливу увагу заслуговує оригінальна серія під назвою «Питання теорії і психології творчості» (1900–1923 рр.), яку складають вісім капітальних праць. У Наддніпрянській Україні психологію творчості досліджували О. Потебня, О. Веселовський, Д. Овсянко-Куликовський, С. Рубінштейн. У Західній Україні психологією творчості цікавилися І. Франко, Я. Ярема, Г. Костельник, С. Балей і багато інших [1].

Дослідники М. Воллах, Н. Коган, Р. Вейсберг та інші підійшли до творчості як до екстраординарного результату, отриманого внаслідок функціонування звичайних когнітивних процесів чи структур, у результаті чого необхідність спеціального вивчення творчості ігнорувалася [2].

На думку одного з найвідоміших представників екзистенціального напрямку в філософії Ж. П. Сартра, суть людини – це задум, проект, майбутнє. Художня, наукова та інша творчість є ефективним засобом звільнення людини від стану пригнічення, результатом сублимації психічної енергії, перенесення її на інші сфери. Філософ та психолог А. Моль вважав, що у загальному вигляді свобода

творчості являє собою людську здатність налаштовувати по-новому поля своєї свідомості.

Свобода творчості є пов'язаною з інтелектуальною свободою індивіда. Запорукою успішності творця є відсутність обмежень на мету і предмет його розумових зусиль і уяви. Тому ефективність творчості перевіряється не цензурою, а ринком. Оскільки гарантією прогресу закономірно вважається підтримання інновацій, сучасний захист творчості вимагає правової охорони інтелектуальної власності у поєднанні з юридичними гарантіями інтелектуальної свободи. У свою чергу, творче самовираження таланту передбачає вільний доступ громадськості до ринку його унікальних здобутків. Хоча творчість реалізується в межах певних тенденцій, концепцій і стилів, конкретні результати творчості передбачити неможливо. Природа вимагає від талановитих людей необмеженого пошуку. При цьому творчість не можна вивірити методологічно, оскільки одним з її організаційних принципів є відхилення від норми, що консерватизм розглядає як девіантну поведінку.

Свободу творчості слід розглядати в двох аспектах: гносеологічно-естетичному та соціологічному. В першому аспекті свобода творчості залежить від широти і глибини світогляду автора, його вміння проникати в зміст речей, розуміти їх явища та взаємозв'язок, концептуальне та оригінальне подання. Соціологічний аспект свободи творчості полягає в залежності автора від поглядів і прагнень соціальних груп (класів, верств населення), спрямованість на задоволення їх бажань [3]. Тут і виходить на перший план, власне свобода, яка іде поруч із сміливістю, що виявляється у вмінні продукувати і направляти свій потенціал в бік інтересів самого індивіда, а не очікувань інших.

Абсолютна свобода людської діяльності неможлива. Людина завжди обмежена законами природи, законами суспільства, що діють незалежно від суб'єкта, мірою власного суб'єктивного пізнання цих законів. Свобода як право робити те, що заманеться, без жодних обмежень, присутня на рівні нездійсненого бажання в кожному з нас, це внутрішня свобода, позбавити якої не в праві ніхто. М. Бердяєв стверджував, що свобода не може бути обмеженою нічим, а коли ми з благоговінням вживаємо слово «господь», ми вже обмежуємо свою свободу чимось вищим від нас. Й. Гете ж вбачав свободу у виключній можливості визнавати те, що стоїть над нами [4].

З юридичної точки зору, свободі творчості притаманні риси органічної нормативності, це – несистематизовані, але реально існуючі параметри творчого процесу. І хоча маючи справу з творчістю, ми опиняємося «без захисту, без методу, повністю дезорієнтованими» (Ж. Полан), саме в таких умовах проявляє себе творча здатність. Невипадково Всесвітній філософський конгрес у Бостоні (США, 1999 р.) закликав покласти в основу сучасної освіти творчість, яка не тиражується [5]. Основоположним принципом у даному випадку виступає твердження, що для творчої імпровізації правил не існує. Під впливом творчої уяви оточуючий людину фізичний світ стає більш піддатливим, навіть «пластичним». У будь-якому випадку свобода творчості спонукає людину перманентно змінювати існуючий стан речей.

Свобода творчості реалізується у можливості дійти до поставленої мети якомога цікавішими, кращими способами, і не боятись виносити свої творчі продукти на загальний огляд, в чому й виражається творчо необмежена особистість. Творення свободи – процес багатогранний. Скільки є принципів розуміння свободи, стільки й різноманітних варіантів її утворення. Можна вважати, що творення свободи – це можливість створювати щось кардинально нове, що, в свою чергу, породить вивільнення ще більше тієї самої свободи.

Таким чином, свобода творчості в певній мірі слугує процесу творення свободи. Про силу слова ніхто вже не сперечається, тож зараз настав час усвідомити силу свободи творчості у процесі творення свободи – усвідомити і дозволити їй вивільнитися.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочарова Н. Свобода творчості як конституційна цінність інформаційного суспільства // Юридичний вісник. – 2014. – №3. – 45 с.
2. Кузьміна Е. Психологія свободи : теорія и практика. – СПб.: Питер, 2007. – 336 с.
3. Роменець В. Психологія творчості. – Київ : Либідь, 2001. – 211 с.
4. Исследование проблем психологии творчества / отв. ред. Я. А. Пономарев. – М. : Наука, 1983.
5. Галин А. Л. Психологические особенности творческого поведения. – Новосибирск, 2001. – 304 с.

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Ващенко Р. І.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Економічні та соціальні перетворення в Україні, розвиток міжнародних відносин зумовили формування страхової галузі. Формування економіки, процеси роздержавлення та приватизації, зростання конкуренції приводять до переорієнтації та розвитку системи захисту юридичних і фізичних осіб від матеріальних втрат, які можуть виникнути в результаті стихійного лиха, нещасного випадку та інших ризикових обставин.

У зв'язку з цим необхідно вдосконалювати державну політику в галузі страхування і механізм нагромадження коштів для забезпечення належної матеріальної підтримки тих, хто постраждав і поніс певні втрати.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що розвинута страхова справа сприяє розвитку підприємництва та вирішенню багатьох соціальних проблем. Страхування – об'єктивно необхідний атрибут ринкової економіки, ступінь його розвитку свідчить про зрілість ринкових відносин [1].

Механізм передачі ризику за допомогою страхування від особи, що піддається цьому ризику, професіоналу-страховику дозволяє не просто вирішувати конкретні проблеми щодо захисту такої особи, а й має далекосяжні наслідки і впливає на економіку країни в цілому.

В якості основних носіїв економічного ризику виступають як окрема людина, так і групи людей, що розглядаються в умовах особистого та суспільного життя, у тому числі виробничо-господарської. Всі економічні аспекти страхування також проявляються на тлі їх особистої, ділової, виробничо-господарської діяльності.

Забезпечуючи і підтримуючи рівень життя і добробуту окремої людини і окремої родини, страхування є інструментом забезпечення фінансового та соціального захисту населення. На відміну від державного та соціального страхування комерційне страхування виступає однією з форм соціальної допомоги, що дозволяє зберегти досягнутий рівень добробуту людини. В умовах

ринкової економіки страхування стає чи не єдиним інструментом, що гарантує фінансовий захист інтересів громадян від випадкових подій (пожежа, аварія, дорожньо-транспортна пригода), що призводять до втрати майна, втрати працездатності та здоров'я, виникнення нових витрат, пов'язаних з громадянською відповідальністю. Навіть у тому випадку, якщо договір страхування укладено, страхова премія сплачена, а страхова подія не відбулася (платіж залишився у страховика), у страхувальника формується почуття впевненості і захищеності, що є важливим чинником, стабілізуючим психологічну стійкість людини. З таких позицій страхування є не просто компенсаційним механізмом виниклих збитків, але й засобом виховання людини для нормальної життєдіяльності в умовах ринкової економіки, що особливо важливо у підприємницькій діяльності.

Ринкова економіка практично повністю позбавила представників ділових кіл державної підтримки в їх виробничо-господарській діяльності на випадок настання надзвичайних обставин (пожежі, аварії та інші події, що призводять до перерв у виробництві). Кожен тепер сам повинен відновлювати виробництво, відповідати за невиконаними зобов'язаннями, витрачаючи власні кошти на відновлення і подальший розвиток, формуючи резервні фонди (фонди самострахування). Такі резерви самострахування можуть створювати лише великі фірми, а не дрібні або середні.

У свою чергу страхування сприяє вирішенню цієї проблеми, оскільки страхова організація бере на себе обов'язок щодо формування таких фондів, а тому потреба у створенні власних резервів у кожній окремій фірмі відпадає. Страхування для всіх обходиться дешевше, і фірмі для покриття можливих майбутніх збитків не потрібно зберігати кошти у формі ліквідних резервів. Ці кошти можна використовувати в процесі виробництва, розширюючи і удосконалюючи його, тим самим сприяючи прискоренню обігу капіталу, причому як в рамках окремого виробництва, галузі, так і на рівні всіх ринкових відносин і економіки країни в цілому [2].

Розвиток страхового ринку України, з урахуванням світового досвіду відповідно до національних особливостей, забезпечить успішне здійснення економічних реформ, стабільний розвиток національної економіки, входження України до системи світових господарських зв'язків, розвиток світової економіки та міжнародних відносин.

Важко переоцінити роль страхування у підтримці благополуччя кожної людини або сім'ї. Більшість країн світу розглядає страхування як одне з провідних ланок економіки і найважливіший фактор стабільності суспільства. Тому в багатьох країнах світу для страхових операцій надаються податкові пільги [3].

Отже, страхування має величезні можливості сприяти економічному та соціальному розвитку країни, вирішувати проблеми кожного асоційованого чи індивідуального власника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В. Д. Нова парадигма страхування в умовах глобалізації / В. Д. Базилевич. – Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – К. – 2009. – С. 186–195. – (Серія «Економіка»).
2. http://stud.com.ua/19866/strahova_sprava/rol_strahuvannya_ekonomitsi.
3. www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/3/08.pdf.

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У ПРОТИДІЇ КАТАСТРОФАМ

Верещак А. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Зміни, що відбуваються у світі щодо ставлення до НС та реагування на них призвели до зміни ролі та місця міжнародних організацій у цьому процесі. Зокрема, це стосується ролі Міжнародної організації цивільної оборони (далі – МОЦО) та ООН.

Створена у 1931 р. як «Асоціація Женевських зон» («зон безпеки»), у 1958 р. МОЦО була перетворена в неурядову організацію, а у 1972 р. отримала статус міжурядової організації. До її складу входять 50 країн і ще 8 мають статус спостерігачів.

За Статутом МОЦО сприяє посиленню міжнародної координації розвитку і вдосконаленню ЦО, розробляє універсальну загальновизнану концепцію ЦО, прагне посилити превентивну складову у своїй діяльності шляхом запобігання та мінімізації наслідків природних і техногенних катастроф. МОЦО має Угоду з Департаментом з гуманітарних справ ООН, зокрема співпрацює з його женевським відділенням у рамках програм з використання військових ресурсів та засобів ЦО у НС. Серед напрямів діяльності МОЦО доцільно виділити:

- підготовку національних кадрів в галузі управління в період НС (здійснюється в Навчальному центрі ЦО в Швейцарії);
- надання технічної допомоги державам у створенні та удосконаленні систем запобігання НС та захисту населення;
- пропаганду досвіду та знань з ЦО та питань управління в період НС (здійснюється через центр документації МОЦО та Бібліотеку МОЦО);
- посередництво та сприяння співпраці між країнами-членами і міжнародними урядовими і неурядовими організаціями, що займаються проблемами ЦО.

На другій Всесвітній конференції з ЦО у 1994 р. (м. Амман, Йорданія) МОЦО закликала країни виходити в своїх діях з того, що термін «заходи цивільної оборони» має використовуватися для визначення будь-яких гуманітарних дій щодо захисту населення, його майна та довкілля.

Під егідою МОЦО в рамках роботи Міжнародної міністерської конференції «Цивільний захист – інструмент сталого розвитку» 22 травня 2000 р. у Женеві відбулося підписання Рамкової Конвенції з надання допомоги в сфері ЦО. Країни, що її підписали, серед яких і Україна, зобов'язуються сприяти співробітництву між службами ЦО, зокрема в галузі професійної підготовки персоналу, обміну інформацією та експертизи, а також прагнути до зменшення перешкод, що виникають під час надання допомоги з метою прискорення реагування на НС.

Головним завданням ООН з моменту створення у 1945 р. було запобігання воєнних конфліктів та мінімізація їх наслідків. Але з початку 70-х рр. ХХ ст. зі зміною політичної обстановки збільшується увага організації до боротьби зі стихійними лихами. Так, у 1964 р. Резолюцією ООН 2034 було проголошено заклик до держав-членів ООН розглянути доцільність створення відповідного національного планового та виконавчого апарату, пристосованого до національних умов та призначеного для визначення ступеню та характеру необхідної допомоги у випадку стихійного лиха та забезпечення єдиного

керівництва операціями з такої допомоги. Це сприяло створенню служб ЦО в країнах, де їх не було, а також розширення завдань існуючих служб щодо реагування на НС.

У 1991 р. Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Резолюція 46/182 від 19 грудня 1991 р., якою приписувалось сконцентрувати зусилля міжнародного співтовариства на попередженні та боротьбі зі стихійними лихами.

Необхідність спеціальних досліджень небезпечних природних явищ, що призводять до стихійних лих, змусили ООН оголосити 90-ті роки ХХ ст. Міжнародним десятиріччям щодо зменшення збитків від стихійних лих. А в структурі ООН було створено Управління з координації гуманітарної діяльності, яке очолював Координатор з надзвичайної допомоги. На підставі цих рішень більшість країн світу внесли відповідні зміни у власне законодавство та розробили стратегію протистояння стихійним лихам.

Основну відповідальність за оперативні зусилля щодо надання допомоги у випадку стихійного лиха несуть Управління з координації гуманітарної діяльності та Програма розвитку ООН. Допомога надається через Всесвітню продовольчу програму, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Дитячий фонд ООН тощо.

Крім того, проблемам виникнення стихійних лих та боротьби з ними було присвячено низку Всесвітніх Конференцій та зустрічей за ініціативою ООН, зокрема: Всесвітню Конференцію з навколишнього середовища людини у Стокгольмі (Швеція) та Всесвітню Конференцію з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) у 1992 р.; Всесвітні Конференції зі зменшення небезпеки стихійних лих в Йокогамі (Японія) у 1994 р. та в Кобе (Японія) у 2005 р., а також Всесвітню зустріч на вищому рівні зі стійкого розвитку в Йоханнесбурзі (Південна Африка) у 2002 р. Цим проблемам присвячена Глобальна доповідь «Зниження ризику катастроф: завдання розвитку» в рамках програми розвитку ООН, підготовлений Бюро з запобігання криз та відновлення у 2004 р., та низка інших документів, серед яких Міжнародна стратегія зменшення небезпеки стихійних лих. Ця Стратегія передбачає зосередження уваги на управлінні ризиками як компоненті діяльності щодо забезпечення стійкого розвитку та встановлення партнерських відносин між урядами, організаціями громадянського суспільства, закладами ООН, науковими колами, ЗМІ та іншими зацікавленими особами.

Чотири основні цілі Стратегії полягають у наступному: розширення обізнаності суспільства про заходи щодо зменшення небезпеки лих, забезпечення готовності державних органів займатися цими питаннями, сприяння міждисциплінарним та міжгалузевим партнерським відносинам, а також удосконалення наукових знань про причини стихійних лих та наслідки впливу природних небезпек.

Отже, сьогодні ООН є головною структурою для координації міжнародних операцій з реагування на катастрофи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Всемирный день гражданской обороны. – Режим доступу : <http://www.calend.ru/holidays /0/0/17/>.
2. Идеология взаимопомощи заменила идеологию вражды. – Режим доступу : <http://www.washprofile.org/ru/node/233?PHPSESSID=aff2aa12a633ee1502b8db562bd7ee0>.
3. Международная Организация Гражданской Обороны. – Режим доступу : <http://www.obzh.ru/learn/m.html>.
4. Международная стратегия уменьшения опасности бедствий. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/ha/isdr/>.

5. Міжнародна організація цивільної оборони (МОЦО). – Режим доступу :
<http://www.mns.gov.ua/inter/coop/icdo/main.ua.php?p=1>.

6. Организация Объединенных Наций. – Режим доступу :
<http://www.undp.org>.

7. Помощь в случае стихийных бедствий: Резолюция Генеральной Асамблеи ООН 2034 от 7 декабря 1965 г. – Режим доступу :
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/220/47/IMG/NR022047.pdf?OpenElement>.

8. Рамочная конвенция по оказанию помощи в области гражданской обороны. – Режим доступу :
<http://www.mns.gov.ua/inter/dogovors/conv/russia.ru.php?p=1>.

9. Снижение рисков катастроф: задача развития. Глобальный доклад. – Режим доступу :
http://www.undp.org/bcpr/disred/documents/publications/rdr/xecsummary_russian.pdf.

10. Укрепление координации в области чрезвычайной гуманитарной помощи Организации Объединенных Наций: Резолюция Генеральной Асамблеи ООН 46/182 от 19 декабря 1991 г. – Режим доступу :
<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/587/14/IMG/NR058714.pdf?OpenElement>.

11. Editorial // Revue Internationale de Protection Civile. – 2005. – С. 3. – Режим доступу :
<http://www.icdo.org/pdf/pub/icdo-journal-2005-a-french.pdf>.

12. Foundation of the «Association des Lieux de Genève». – Режим доступу :
<http://www.icdo.org/ab-history.html>.

НАТО: РОЛЬ У ПРОТИДІЇ КАТАСТРОФАМ

Верещак В. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Північно-Атлантичний Альянс (НАТО), створений у 1949 р. як військово-політичний блок, також не залишається осторонь реагування на катастрофи. Зокрема, ще у 1953 р. НАТО виробило єдину узгоджену схему надання допомоги у разі виникнення стихійних лих. До 1958 р. сформовано механізми координації надання допомоги країнами-членами у випадку катастроф. Згодом, у 1971 р. ці механізми було переглянуто, вдосконалено міжінституційні зв'язки НАТО з міжнародними гуманітарними організаціями.

Згідно з резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 45/221 від 21 грудня 1990 р., було розпочато розробку проекту щодо застосування військових ресурсів та активів ЦО під час проведення операцій з ліквідації наслідків катастроф, що передбачав і участь НАТО у цих заходах.

У грудні 1992 р. видано оновлені рекомендації країн-членів НАТО у галузі планування на випадок НС цивільного характеру, за якими НАТО має виконувати роль координатора на випадок НС поза межами територій його країн-членів на прохання міжнародної організації (Управління з координації гуманітарної діяльності ООН, Федерації Червоного Хреста та Червоного Півмісяця).

Згодом політику НАТО з реагування на катастрофи було переглянуто з урахуванням співпраці та допомоги країнам-членам Ради північноатлантичного співробітництва (далі – РПАС) та програми НАТО «Партнерство заради миру». 12 травня 1995 р. Північноатлантична рада затвердила оновлену політику

надання допомоги на випадок катастроф у мирний час основоположними принципами якої було визначено:

- урядам окремих країн-членів НАТО належить вирішальне слово щодо відповіді на запит про надання допомоги у разі катастрофи. Звернення про допомогу надходить від уряду постраждалої країни, ООН або іншої відповідної організації;

- НАТО не буде перебрати на себе окрему гуманітарну місію і відігравати роль додаткової сходинок в системі організації надання допомоги;

- Альянс не повинен дублювати або втручатися в роботу інших міжнародних організацій, створених з метою полегшення страждань населення у разі катастрофи;

- Цивільні ресурси завжди залишаються підпорядкованими своїм країнам. Стандартна практика передбачає консультації між відповідними міжнародними організаціями та окремими країнами і одночасне інформування НАТО про роботу зі столицями окремих держав.

Визнаючи важливість розширення міжнародного співробітництва у цій сфері проведення міжнародних операцій з ліквідації наслідків катастроф, 17 грудня 1997 р. Ради Євроатлантичного партнерства (далі – РЄАП) підтримала пропозицію РФ щодо Євроатлантичного потенціалу реагування на катастрофи, який передбачав створення Євроатлантичного Центру координації реагування на катастрофи (далі – ЄАЦКРК) та Євроатлантичного підрозділу реагування на катастрофи (далі – ЄАПРК). Останній не є постійно діючою структурою та складається з різних національних компонентів, добровільно наданих країнами-членами РЄАП, та може бути розгорнутий у випадку серйозного надзвичайного стану на території країни-члена РЄАП. ЄАЦКРК очолює директор Комітету НАТО з питань планування на випадок НС цивільного характеру.

При цьому ООН зберігає провідну роль у координуванні міжнародних операцій з ліквідації наслідків катастроф, а ЄАЦКРК буде доповнювати та надавати додаткову підтримку ООН. Місія ЄАЦКРК у складі РЄАП є координуючою. Адже у разі катастрофи, що вимагатиме міжнародної допомоги, рішення про надання допомоги через ЄАЦКРК або безпосередньо постраждалій країні, залишається за урядом кожної країни, при чому постраждала країна відповідає за керівництво щодо надання допомоги.

В рамках НАТО Комітет у справах захисту цивільного населення під егідою Вищого Комітету НАТО з питань планування на випадок НС цивільного характеру є пунктом, через який країни НАТО та країни-партнери здійснюють обмін інформацією щодо підготовки до можливих катастроф та проводять аналіз ситуації після катастроф. А для ефективного надання допомоги у випадку НС країни та організації мають досягти домовленостей для зменшення адміністративних перешкод щодо фінансування, перетину кордонів, надання дозволу митниці, транспортування гуманітарних вантажів, статусу персоналу тощо.

Не залишається осторонь співпраці з міжнародними організаціями в сфері реагування на НС різного характеру і Україна, для якої пріоритетними у цій сфері, зокрема, є:

- створення договірної-правової бази з питань спільного запобігання і ліквідації наслідків НС на двосторонній і багатосторонній основах;

- відпрацювання спільних планів і механізмів реалізації домовленості про дії у випадку природних та техногенних катастроф;

- налагодження механізмів взаємодії зі структурами інших держав і міжнародних організацій, що відповідають за запобігання і ліквідацію наслідків НС, а також обміну інформацією і досвідом з відповідних проблем.

Україна бере активну участь у здійсненні гуманітарних операцій ООН. Крім того, в рамках Плану дій Україна – НАТО, однією з цілей співробітництва є посилення ролі України як ключового учасника регіональних операцій з подолання наслідків природних лих та НС цивільного характеру; підтримка України у справі вдосконалення національної об'єднаної системи планування з питань НС цивільного характеру та реагування на природні лиха; розвиток взаємосумісності в організації та процедурах операцій з подолання наслідків катастроф, в т. ч. через механізми ЄАЦКРК.

Подальша активізація співпраці України з міжнародними організаціями у цій сфері сприятиме вивченню передового досвіду країн світу і удосконаленню на його основі підготовки управлінців загальнодержавного, регіонального та місцевого з управління ризиками техногенного, природного і соціального характеру та з антикризового управління, а також розвитку систем державного та приватного страхування ризиків природного та техногенного характеру, а також модернізації матеріально-технічної бази оперативно-рятувальних підрозділів на основі новітніх технологій.

Підводячи підсумки є підстави констатувати, що на сучасному етапі роль міжнародних організацій (зокрема, МОЦО, ООН, НАТО) у координації співпраці світової спільноти щодо захисту населення та територій від НС і подолання їх негативних наслідків в різних частинах земної кулі зростає. Підставою для цього є збільшення кількості НС, які мають глобальні негативні наслідки для всього людства та необхідність координації зусиль різних країн і ресурсів, які вони виділяють на їх ліквідацію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. План дій Україна – НАТО. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/basicxt/b021122u.htm>.
2. Роль НАТО у реагуванні на катастрофи. – Режим доступу : <http://mns.gov.ua/inter/coop/nato/natorole.ua.php?p=1>.
3. Укрепление Бюро Координатора Организации Объединенных Наций по оказанию помощи в случае стихийных бедствий : Резолюция Генеральной Асамблеи ООН 45/221 от 21 декабря 1990 г. – Режим доступу : <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/571/26/IMG/NR057126.pdf?OpenElement>.

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Власенко А. Ю.

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка

Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

У рекламному дискурсі гендерно марковані одиниці виконують *атрактивну* функцію, сегментують аудиторію і беруть участь у забезпеченні регулятивного впливу на суб'єкта дискурсу [1, с. 169]. Саме тому вербальні засоби у рекламі підбираються відповідно до гендерних стереотипів, з якими потенційний споживач себе співвідносить, на чому і будується увесь механізм рекламного впливу.

Так, у рекламі для жінок найпоширенішими є інформативні тексти, з яких читач однозначно зрозуміє як категорію товару, так і торгівельну передумову: тут

зазвичай враховується увага представниць прекрасної статі до дрібниць та натяк на красу, почуттєвість, індивідуальність, цінність; як правило, такі тексти насичені словами із значенням дива, що відбудеться, якщо скористаєшся запропонованим продуктом, тобто у так званій «жіночій» рекламі створюється образ здатної підкорити світ чоловіків спокусливої красуні. Провокуючі тексти, що складаються таким чином, щоб викликати зацікавленість у читача й, як правило, супроводжуються пояснювальними ілюстраціями, прийнятні вже не лише для жінок, а й для чоловіків та молоді. Більшість людей незалежно від статі надають перевагу текстам, у яких є інтрига, таємниця або загравання з адресатом. Крім того, рекламодавці часто апелюють до інновацій та вартості товару (наприклад, попри певний сумнів в якості алкогольних напоїв, все одно більше розкупаються найдешевші з них). У цілому сегментація реклами за гендерною ознакою, що прямо впливає на характер тексту, є досить важливою і обов'язково повинна враховуватися при створенні рекламного продукту. Рекламодавці, сегментуючи реципієнтів за статевою й віковою ознакою, враховують психологічні особливості жіночої, чоловічої, дитячої, молодіжної аудиторії та аудиторії людей похилого віку, насичують рекламне повідомлення словами, які підкреслюють емоційність, чуттєвість, спокусу [2].

У чоловічій рекламі переважають телеологічні та етичні мотиви, а у жіночій – естетичні. У рекламі жіночої адресації телеологічна мотивація пов'язана з акцентуацією унікальності рекламованого об'єкта й екстраполюванням його властивостей на адресата, а у рекламі чоловічої адресації – з наголошенням соціальної значущості об'єкта. Телеологічні мотиви лідерства та успішності є більш характерними для чоловічої реклами, а відповідності тенденціям моди – жіночої [3, С. 121].

У всіх орієнтованих на жіночу індивідуальність рекламних текстах є імена-прикметники, абсолютна більшість із них належить до розряду якісних: *ідеальний макіяж, міцне волосся, рівний колір, чіткі лінії, ефектний вигляд, бездоганна зовнішність, тривала дія, оксамитова шкіра*. «Жіноча» реклама відрізняється більш широким вживанням експресивних синтаксичних конструкцій, зокрема окличних та питальних речень («Денний крем Revitalift «Лазер х3» може сміливо кинути виклик процедурам, що омолоджують!»; «Хочете зберегти молодість на довгі роки? Тоді вам просто необхідні антиоксиданти!»), номінативних конструкцій («Два засоби. Одна упаковка. Одне рішення», «Операція анти старіння»; «Інновація проти зморшок») [4, с. 4].

У рекламних повідомленнях, цільовою аудиторією яких є чоловіки, рекламісти широко застосовують вільні, нетривіальні, іноді грубі висловлювання, що пояснюється тим, що мовленнєва поведінка чоловіків в одностатевому колективі тяжіє до некодифікованих форм [1, с. 170]. Тому широкий ужиток у рекламних повідомленнях, цільовою аудиторією яких є чоловіки, лексики, що характеризується стилістично зниженими конотаціями, сприяє створенню атмосфери невимушеної, дружньої розмови. Виразно-зображальних засобів у «чоловічій» рекламі значно менше, ніж у рекламних текстах, адресованих жіночій аудиторії. Серед них переважають епітети: *абсолютна впевненість, глибокі зморшки, легкий крем, високі технології, інноваційний засіб*.

Таким чином, гендерні стереотипи – культурно і соціально обумовлені уявлення про якості і норми поведінки чоловіків і жінок – закріплюються у суспільній думці за допомогою реклами та її специфічним маніпулятивним прийомом, оскільки вона є одним із наймогутніших факторів формування суспільної свідомості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крутько Т. В. Мовні особливості рекламних текстів у гендерному аспекті (на матеріалі віртуальної реклами) – К.: ЛОГОС, 2007. – С. 167–173.
2. Краснопера О. О. Мовні особливості реклами (на матеріалі преси Івано-Франківська) // Івано-Франківський національний медичний університет // VIII Международная научно-практическая Интернет-конференция «Альянс наук : ученый – ученому» (28–29 марта 2013 г.) – http://www.confcontact.com/2013-alyans-nauk/fl4_krasnopera.htm.
3. Кірчева Н. С. Гендерні стереотипи в рекламі // Гуманітарний вісник ЗДІА. Випуск 23. – Запоріжжя, 2005. – С. 116–124.
4. Телетов О. С., Телетова С. Г., Булатова А. С., Река О. С. Особливості гендерно та демографічно орієнтованих рекламних текстів // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2016, №4.

ЩОДО ПОНЯТТЯ РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Власенко А. Ю.

*Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Утвердження когнітивно-дискурсивної парадигми у другій половині ХХ ст. докорінно змінило уявлення про предмет мовознавства, помістивши у фокус уваги лінгвістів дискурс як ситуативно обумовлену мовленнєво-розумову діяльність людини. Особливий інтерес викликають дискурси маніпулятивного типу, спрямовані на регуляцію соціальної поведінки людини, серед яких важливе місце займає комерційна реклама друкованих ЗМІ. Вона активно вивчається у психології та психолінгвістиці. У сферу інтересів лінгвістів потрапляє відео-реклама та Інтернет-реклама, а також гендерний аспект рекламних текстів [1].

Під рекламним дискурсом розуміємо мисленнєво-мовленнєвий феномен, що охоплює дві складові – комунікативну взаємодію у сфері масової реклами, спрямовану на просування товару або послуги на ринку мовними засобами за відсутності контакту комунікантів, з одного боку, та рекламний текст, з іншого [2, с. 31]. Поняття «дискурс» уводиться, щоб показати, наскільки відчутний не лише текстовий мовний вплив, а й вплив позамовних факторів, адже дискурс, порівняно з текстом, містить у собі лінгвальні та екстралінгвальні фактори.

Визначення реклами як окремої сфери мови дає можливість відокремити жанри реклами – політична, комерційна, науково-технічна. Рекламування в межах кожного з жанрів ставить на меті різні прагматичні цілі. Жанри реклами, в свою чергу, розподіляються нами на окремі види за об'єктом рекламування:

ПОЛІТИЧНА – реклама політичної партії; реклама політичного лідера; реклама політичного руху;

КОМЕРЦІЙНА – реклама товарів широкого попиту; реклама товарів класу «люкс»; реклама книжок;

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА – реклама закладів освіти, реклама науково-популярної літератури [3, с. 134].

Мова реклами є унікальним засобом функціонального використання мови в діяльності, мета і екстремальні умови якої максимально враховуються під час створення рекламного тексту. З лінгвістичної точки зору реклама є текст –

словесний твір, що використовується в практичній діяльності. Основними ознаками реклами є певна організація мовного матеріалу, яка виявляє специфічність цієї форми спілкування; цільова спрямованість мовних засобів; специфічний характер ситуації спілкування, яка визначається сукупністю екстралінгвістичних і лінгвістичних умов. Характерними ознаками реклами є різного роду невербальні компоненти комунікації, а саме графічні елементи, підбір кольорів, символіка [1, с. 136]. Проте, незважаючи на різноманітні невербальні способи привертання уваги читача до реклами, основну роль у рекламі все ж відіграє мова. Реклама є унікальним за своєю інтенсивністю прикладом функціонального використання мови. У рекламному дискурсі імпресивна функція конструкцій є основною, оскільки метою реклами є вплив на свідомість аудиторії, який сприяє формуванню у свідомості людини потреби купити певний товар, а символи, які використовуються в рекламі, викликають емоційну реакцію, що є відмінною від значення, яке вони несуть [4, с. 29].

Природним та необхідним видається саме прагмалінгвістичний аналіз реклами, оскільки основне її завдання полягає у тому, щоб у результаті передачі інформації здійснити вплив на адресата реклами, досягти бажаного комунікативного ефекту, тобто скорегувати поведінку, систему ціннісних орієнтацій адресата в потрібному для рекламодавця напрямку, добитися, щоб споживач віддав перевагу рекламованому товару перед будь-яким іншим. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення рекламного дискурсу реалізується в межах комунікативно-прагматичної парадигми вивчення мовного спілкування, коли мова розглядається як інструмент впливу адресанта на адресата. У межах прагмалінгвістики вивчення рекламного дискурсу може здійснюватися й у зв'язку з теорією мовленнєвих актів. Передумовою мовленнєвих актів виступають 1) наявність двох осіб – партнерів по комунікації: мовця (відправника повідомлення) та слухача (адресата повідомлення), які виступають у певних соціальних ролях; 2) наявність спільного фонду знань і 3) наявність певного предмета мовленнєвої комунікації [5, с. 227].

Відповідно до стандартного визначення реклами, вона охоплює п'ять основних компонентів: а) оплату різних форм комунікації (як особистої, так і масової); б) ідентифікацію спонсора, що оплачує інформацію, запропоновану рекламою; в) прагнення ознайомити споживача з товаром чи послугою та переконати його (змусити прийняти відповідне рішення); г) передавання рекламного повідомлення кількома різними видами засобів масової інформації для залучення більшої аудиторії потенційних клієнтів; г) відсутність персоніфікації, адже реклама є однією з форм масової комунікації [6, с. 47].

Складний феномен реклами характеризується поліфункціональністю. Дослідники виділяють кілька таких функцій:

- 1) комунікативна;
- 2) інформативна;
- 3) переконувальна (функція впливу);
- 4) функція нагадування про те, де можна придбати той чи той товар;
- 5) функція утримання прихильності покупців до рекламованої марки [4, с. 26].

Мовна організація реклами як комунікативного процесу значною мірою зумовлена психологічними чинниками, а отже, психолінгвістичне вивчення реклами постає також досить актуальним. На думку В. В. Зірки, у багатьох випадках саме психологічний аналіз реклами передуює її лінгвістичному дослідженню, оскільки являє собою акт психологічного впливу (певний акт спілкування може бути визначений як акт психологічного впливу, якщо

розглядати останній під кутом зору його спрямованості на той чи інший задалегідь запланований ефект, тобто з погляду його цілеспрямованості) [7, с. 1].

Отже, спираючись на результати прагмалінгвістичного та психолінгвістичного досліджень, можна зробити висновок, що специфікою рекламного дискурсу є його спрямованість на продаж типових психологічних уподобань людей. Використовуючи різноманітні лінгвістичні та екстралінгвістичні засоби впливу, автори рекламних текстів виконують головні практичні цілі реклами, що відрізняються залежно від об'єкту рекламування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Малишенко А. О. Гендерні особливості англомовного рекламного дискурсу друкованих засобів масової інформації // Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна – Харків, 2010. – 21 с.
2. Безугла Т. А. Лінгвопрагматичні та стилістичні властивості рекламного дискурсу // Вісник ХНУ №1052. Дискурсологія: семантика і прагматика – Харків, 2013. – С. 31–36.
3. Соколова І. В. Інформаційно-реklamний текст як тип тексту / І. В. Соколова // Наукові записки. Серія Філологічні науки. – 2008. – №75(3). – С. 133–137.
4. Великорода В. Б. Евфемізми рекламного дискурсу: прагматика, семантика, словотвір // Наукові записки. Серія «Філологічна». Випуск 20 // Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника – Івано-Франківськ – С. 25–30.
5. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теорет. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інформатики / Ірен Борисівна Штерн. – К.: «АртЕк», 1998. – 336 с.
6. Хрушкова О. А. Рекламний текст як компонент комунікації (Функціональні типи рекламних текстів Дніпропетровська) // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2015. – №18. – Том 1. – С. 46–49.
7. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі: автореф. дис. доктора філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / В. В. Зірка. – К., 2005. – 34 с.

ЧЕРКАЩИНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Вовченко Я. О.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

11 листопада 1918 року у Комп'єнському лісі представники Антанти та кайзерівської Німеччини підписали договір про припинення воєнних дій, що ознаменував закінчення Першої світової війни 1914–1918 рр. Проте, Україна вийшла з війни задовго до її офіційного закінчення. 100 років тому, а саме, 9 лютого 1918 року, у м. Брест-Литовський Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина та Українська Народна Республіка уклали мирну угоду. Це був перший мирний договір у Першій світовій війні [1, с. 15].

Територія України була розділена між двома головними супротивниками бойових дій на Східному фронті – Австро-Угорщиною і Росією, землі якої стали об'єктом загарбницьких планів воюючих сторін. Ця війна стала національною

трагедією для українського народу. Більш ніж 3,5 млн. українців були призвані до складу російської армії і 250 тис. до австро-угорської та опинилися по обидва боки фронту і змушені були воювати один проти одного за чужі інтереси. Земля України надовго стала театром воєнних дій, що катастрофічно позначилося на долі мільйонів українців, призвели до розорення економіки, зруйнування господарських зв'язків.

Черкащина, яка була тиловим районом, несла на собі важкий тягар постачання, розквартирування військ, лікування поранених, розміщення сотень тисяч біженців та евакуйованих. Допомога діючій армії, утримування тилкових гарнізонів, що знаходились на території Черкащини здійснювалося за рахунок місцевих ресурсів. Переорієнтована на військові потреби економіка Черкащини, на шкоду цивільному населенню, занепадала і нищилась. Підвищувались потреби армії у забезпеченні м'ясом, борошном, крупами та іншими продуктами харчування, що вироблялися у сільському господарстві. Загострювалась продовольча проблема.

Широких організованих форм набула благодійність. Створювалися різноманітні громадські організації, товариства і комітети для допомоги постраждалим військовим і цивільному населенню. Великі землевласники Черкаського краю, які були активними членами багатьох благочинних організацій, засновували й утримували власним коштом лікувальні заклади, здійснювали значні внески на потреби жертв війни [2, с. 6].

Війна була тривалою і кровопролитною. Бойові дії супроводжувалися смертю, пораненнями і хворобами вояків. А тому для сотень поранених і хворих солдатів на Черкащині відкривалися військові шпитали та лазарети.

З архівних документів та фотографій Черкаського обласного краєзнавчого музею ми знаємо, що на території краю такі лазарети існували в Кам'янці, Чигирині, Смілі, Черкасах. Найбільше їх було саме в Черкасах (близько десяти). Черкаси на той час стали справжнім лазаретним містечком. Під лазарети було звільнено частину приміщень різних закладів та установ: міського банку, Першої міської гімназії, духовного училища тощо. Цікаво, що в духовному училищі було розміщено окремих лазарет для австрійських військовополонених, де працювали лікарями австрійські піддані, а допомагав їм місцевий персонал [3, с. 4].

В експозиції обласного краєзнавчого музею зберігається дореволюційний фотоальбом лазаретів №1 і №2 у Черкасах. На фото можна бачити який вигляд мали приміщення лазаретів, операційні палати, лікарі, поранені та хворі солдати. Привертають увагу і такі експонати, як кулі і уламки снарядів, вилучені із поранених в Черкаському лазареті №1.

Утримання лазаретів проводилося за рахунок військових відомств та добровільних пожертвувань. Частину із них збирали повітові землевлаштувальні комісії. Керівництво лікувальних закладів мало звітувати перед останніми про свою діяльність. Так, у листі від 31 травня 1915 року, адресованому керівництву Черкаської повітової землевлаштувальної комісії, подано дані про кількість поранених, що лікувались, та про кошти, затрачені на утримання лазарету. «... за время его существования считая до 15-го сего мая месяца, подверглись лечению всего 266 раненых нижних чинов. С сентября 1914 года до 1 мая сего 1915 года на оборудование и содержание лазарета поступило всего 6 979 руб. 36 коп., а израсходовано 6 072 руб. 40 коп., за вычетом из общей суммы расхода, потраченной на оборудование и приобретение инвентаря (1 778 руб. 42 коп.) Средний расход в месяц составляет 537 руб. Таким образом содержание одной койки в среднем обходится около 35 руб. в месяц. Однако в последнее время в связи с всеобщей дороговизной, и в особенности вследствие значительного

повышения цен на съестные припасы, ежемесячный расход на содержание лазарета значительно повысился, доходя в последние месяцы уже до 600 руб.» [4, с. 31].

У Черкасах було також розгорнуто евакуйовані численні військові лікувальні установи Волжсько-Чорноморського товариства, польові запасні шпиталі, 56-й тиловий евакуаційний пункт, 812-й польовий об'єднаний шпиталь, 110-та, 118-та команди одужуючих [5, с. 2]. Проте, незважаючи на надання швидкої та якісної медичної допомоги пораненим, значна частина помирала і їх ховали на найближчих до військового шпиталю чи лазарету кладовищах. Так, у хуторі Згар, що поблизу Золотоноші, розташовано цвинтар, у якому поховано близько 500 воїнів Першої світової. За ініціативою Черкаської міської управи, у 1917 р. було зібрано кошти та побудовано у Черкасах, на Соборно-Миколаївському кладовищі, каплицю воїнам, які загинули на фронтах Першої світової війни. Створені по всій країні й на Черкащині повітові Товариства пам'яті воїнів, котрі полягли у війні, здійснювали нагляд за могилами, збирали кошти для будівництва храмів та каплиць на їх честь, видавали друковану продукцію в пам'ять про війну, відкривали різноманітні благодійні, просвітницькі установи, музеї, хати-читальні, притулки, встановлювали благодійні стипендії інвалідам, вдовам та сиротам.

Отже, Перша світова війна стала для українців національною трагедією, що прирекла населення на численні страждання й величезні людські втрати. Події війни негативно вплинули на населення Черкащини та змінили їхній звичайний уклад життя. Залишаючись найближчим тилом воюючої армії Черкаси несли на собі важкий тягар проблем військового часу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Перша світова війна і Україна. – К., 2004. – 207 с.
2. Клименко Т. А. Черкащина в роки Першої світової війни / Т. А. Клименко // Архіви України. – 2014. – №4–5. – С. 5–23.
3. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. – 120, оп. 1, спр. 17.
4. ДАЧО. – Ф. – 754, оп. 9, спр. 48.
5. ДАЧО. – Ф. – 754, оп. 10, спр. 24.
6. Духовна спадщина Черкаського краю. – Черкаси : БРАМА – ІСУЕП, 2000. – 208 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІД ЧАС РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Володіна В. В.

*Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Одне з перших згадувань про пожежу на території сучасної України відноситься до 1017 року, коли князем Ярославом Мудрим, під час міжусобної війни, був вщент спалений центр міста Києва. Перші протипожежні заходи виникають у X–XI сторіччі та пов'язані із зведенням кам'яних споруд у великих містах.

Поступово, час за часом, пожежній справі почали приділяти належну увагу. В містах з'являлися органи влади, які створювали, по мірі своїх можливостей, умови для розвитку цієї важливої справи.

Сьогодні понад 40% усіх пожеж відбуваються у сільській місцевості, при цьому гинуть люди, завдаються значні збитки культурній спадщині, господарства

несуть чималі втрати, а тому гостро стоїть питання організації гасіння пожеж у сільській місцевості, де існує велика кількість населених пунктів, час прибуття першого підрозділу в які перевищує максимально допустимі значення (20 хвилин) [1].

Наразі, Україна перебуває у стані реформування місцевого самоврядування і децентралізації влади. Державна політика у сфері місцевого самоврядування в першу чергу спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає проведення кардинальних змін і системних реформ, децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності.

Концепцією реформування місцевого самоврядування, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. №333-р передбачено надання об'єднаним територіальним громадам повноважень щодо забезпечення на базовому рівні основних публічних послуг, одними з яких є громадська безпека та гасіння пожеж, що надає можливості для подальшого розвитку існуючих та утворення нових місцевих і добровільних пожежно-рятувальних підрозділів [2].

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) забезпечує мінімальний рівень захисту від надзвичайних ситуацій і пожеж. Гранична чисельність та оснащення пожежно-рятувальних підрозділів державної служби з надзвичайних ситуацій вкрай низькі для здатності виконувати свої завдання, оскільки вони фінансуються за рахунок державного бюджету.

Майже 80% одиниць спеціальної техніки ДСНС перебуває в експлуатації понад 30 років і вичерпала свій ресурс [3].

Сучасний стан складових сектору безпеки не дає змоги створювати та утримувати необхідну кількість державних пожежно-рятувальних та аварійно-рятувальних підрозділів, здійснювати їх належне матеріально-технічне забезпечення [3].

Пожежні частини та рятувальні підрозділи, як правило, знаходяться у районному центрі (місті обласного значення).

Метою реформування місцевого самоврядування є створення у кожному центрі територіальної громади органів управління та сил цивільного захисту (місцевих пожежних частин, комунальних та добровільних рятувальних формувань) та їх належне забезпечення.

Реалізація заходів щодо захисту населення і територій від негативних наслідків надзвичайних ситуацій покладено місцеві органи самоврядування [4].

Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста, яка у законодавчому порядку може об'єднуватись, утворювати єдиний орган самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову.

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать делеговані повноваження:

1. Вживання необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

2. Організація та участь у здійсненні заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою та цивільним захистом на відповідній території;

3. Вживання у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей.

Також, основними завданнями об'єднаних територіальних громад у сфері цивільного захисту є:

1. Забезпечення оповіщення та інформування населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій;
2. Організація робіт з гасіння пожеж та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій;
3. Забезпечення життєдіяльності постраждалих від надзвичайних ситуацій;
4. Організація укриття населення в захисних спорудах цивільного захисту;
5. Організація та здійснення евакуації населення, майна у забезпечені райони, їх розміщення та життєзабезпечення;
6. Забезпечення хімічного, радіаційного та медичного захисту населення;
7. Створення органів управління з питань цивільного захисту та відповідних комісій;
8. Здійснення навчання населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

Це надасть змогу зменшити оперативний час реагування і збільшить ефективність діяльності місцевих пожежних частин, комунальних та добровільних рятувальних формувань [5].

Протягом 2016–2017 років ДСНС спільно з обласними державними адміністраціями запровадили пілотні проекти щодо організації системи цивільного захисту у новостворених територіальних громадах Дніпропетровської, Донецької, Вінницької, Тернопільської та Львівської областей [1].

На підставі результатів проведеної роботи пілотних проектів доопрацьовано методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо організації та забезпечення пожежної безпеки на території об'єднаних територіальних громад [6].

Вогнеборці завойовують довіру людей, що поступово перетворює їх на дійсно народну службу порятунку, на допомогу якої можна розраховувати кожному мешканцю та гостю нашої Української Держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Методичні рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо організації та забезпечення пожежної безпеки на території об'єднаних територіальних громад, схвалено на засіданні постійно діючої робочої групи з питань реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій та удосконалення нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту (протокол №10 від 10 листопада 2017 року) :

<http://www.dsns.gov.ua/files/2017/12/6/88888/Методичні%20рекомендації.pdf>.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 01.04.2014 р. №333 : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-80>.

3. Організація цивільного захисту під час реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : http://iducz.dsns.gov.ua/files/2017/biblioteka/teksti/poradnik_A5_crv.pdf.

4. Кодекс цивільного захисту України : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/page2>.

5. Закон України «Про місцеве самоврядування» : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.

6. Презентація : <http://www.dsns.gov.ua/files/2018/1/31/prezentacia.pdf>.

КОПТИЛОВ ВІКТОР ВІКТОРОВИЧ ЯК ВИДАТНИЙ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЕЦЬ, ІСТОРИК ТА КРИТИК ПЕРЕКЛАДУ

Волошина К. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Одним із видатних перекладознавців сучасності є Віктор Вікторович Коптілов. Він народився 3 липня 1930 р. у м. Київ. Свою першу перекладацьку спробу здійснив у 1948 р., коли вчився в 10-му класі. Це була балада Л. Уланда «Прокляття співця». Переклад, як його пізніше оцінив сам перекладач, був наївний, зроблений без будь-якої підготовки:

Стояв над синім морем у давнії часи

Старий високий замок /якоїсь там/ краси...

Потім на 2–3-х курсах Київського університету імені Т. Г. Шевченка студент В. Коптілов для розваги перекладав вірші А. Фета українською:

Тільки пісні потрібна краса,

А красі навіть пісні не треба...

а поезію М. Рильського – російською:

На цвет гречихи пали росы

И пчел веселый гул затих... [1].

У той час він не уявляв, що його інтерес до «таких собі забавок» зрештою приведе до фундаментального перекладознавства, а учні його учнів вивчатимуть його праці в університетських курсах.

У 1963 р. В. В. Коптілов захистив першу в українському перекладознавстві кандидатську дисертацію у галузі історії українського перекладу. Варто зазначити, що академік М. Т. Рильський у 1964 р. написав ґрунтовний відгук на його наукову працю «Нарис історії українського поетичного перекладу (дожовтневий період)».

У 1971 р. В. В. Коптілов захистив першу в Україні докторську дисертацію з перекладознавства. Крім того, він був лауреатом кількох літературних премій. Так, у 2000 р. В. В. Коптілову було вручено премію імені М. Рильського за кращий художній переклад, у 2001 р. – імені М. Лукаша та Міжнародну літературну премію імені І. Кошелівця.

По-справжньому захопився перекладом В. В. Коптілов, коли був в аспірантурі. Навіть тему свого кандидатського дослідження змінив з історії прислівника на нарис історії перекладу. У відгуку на цю кваліфікаційну пробу принципово доскіпливий М. Т. Рильський, до речі, визнавав, що змінив деякі власні погляди на переклад під її впливом. Зокрема поет погодився з засадою історизму, що дозволяє переспіви Т. Г. Шевченка розглядати саме як тогочасні переклади, а самого Кобзаря називати в історичному ряду перекладачем: «Я довго був під гіпнозом думки, що «Давидові псалми», приміром, – це тільки вільні варіації на біблійні теми. Словом, ніколи не пізно відмовитися від власної помилки» [2, с. 183]. Також він відзначав перспективність ученого і те, що «саме ж на фактах історії тільки й можна виводити теоретичні побудови».

Докторська дисертація В. В. Коптілова мала назву «Актуальні теоретичні проблеми українського художнього перекладу». У ній було охоплено вже не лише слов'янський, а значно ширший літературний і мовний ареал Європи та Нового Світу, а головне – вона таки свідчила, що у сфері перекладу Україна нарешті має

концептуально плідного вченого міжнародного масштабу. Того ж року вийшла і однойменна книжка. Потім з'явилися книжки «Першотвір і переклад» (1972 р.), «Теорія і практика перекладу» (1982 р.). Разом з ними десятки перекладознавчих статей В. В. Коптілова розбуркували до дискусій інтерпретаторський цех, формуючи у дослідницькій і навчальній філології новий напрямок.

Тим часом, опановуючи нові мови, В. В. Коптілов розширював і сферу своїх перекладацьких зацікавлень. Спочатку великих текстів побоювався, але радо працював над короткими творами. Опублікував свої версії з М. Рея, В. Блейка, Г. Гайне. Паралельно писав критичні розбори перекладних видань, огляди перекладацького процесу, чим теж вивіряв свій фаховий світогляд теоретика і практика перекладу.

У 1960–1980-ті рр. переклав чимало поезій з англійської мови (Донн, Шеллі, Блейк, По, Вітмен, Єйтс, Джойс та інші ірландці), з німецької (поети бароко, Гельдерлін, Гайне, Рільке, Шторм, Фонтане, Бехер та інші), з польської (Кохановський, Лесьмян, Броневський, Слонімський, Стафф, Виспянський, Каспрович, Словацький та інші), з російської (Некрасов, Брюсов, Блок) [3]. Пізніше в центрі творчих інтересів перекладача опинилася французька поезія у двох своїх часових «крайнощах»: ХХ століття і Середньовіччя. Серед поетів ХХ століття: П. Валері, П. Клодель, Р. Шар, Л. Арагон, А. Мішо, Ф. Супо, Ж. Преввер, Ж. Ануй, Е. Гільвік. Поруч з ними слід поставити добірки поезій швейцарських та канадських авторів, поетів регіону Індійського океану та Карибського басейну тощо, а також прозові переклади романів Ф. Саган «Тьмянний профіль» і А. Лопеса «Новий романс» та його оповідання. З епохи Середніх Віків: переспіви «Роману про Трістана та Ізольду» і «Роман про Ренара», а також прозові «Легенди про лицарів Круглого Столу» [4]. «Зимова казка» В. Шекспіра – єдиний драматичний твір у доробку перекладача, але він і один з небагатьох шедеврів британського класика, що їх було уперше перекладено для повного українськомовного 6-томника його творів.

В останні роки свого життя професор В. В. Коптілов рідко виступав з теоретичними статтями чи рецензіями на переклади, а більше часу й сил віддавав самим перекладам, не цураючись й переспівів, що їх вважав доцільними для популяризації творів фольклорного походження. Ці переклади, до речі, якщо їх читати уважно, порівнюючи з оригіналами, виявляють дуже продуману, мотивовану і цікаву систему роботи майстра.

Варто зазначити, що його наукова школа була у своєму роді першою в Україні, їй завдячують сьогодні і школи професорів Р. Зорівчак у м. Львів та М. Новикової у м. Сімферополь, – хоч сама вона, у свою чергу, є продовженням фахової традиції, що зродилася у колах таких перекладачів, як І. Франко, М. Рильський, Г. Кочур, які вміли своєю спостережливістю, критикою і узагальненнями формувати цеховий світогляд і самий перекладацький гурт. Перекладознавча школа В. В. Коптілова заявила про себе в кінці 1970-х рр., коли один за одним стали на ноги його аспіранти.

В. В. Коптілов помер 19 лютого 2009 р. у м. Київ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : Навч. посібник для студентів. – Київ : Юніверс, 2003. – 280 с.
2. Рильський М. Мистецтво перекладу. Статті, виступи, нотатки. – Київ, 1975. – С.183.
3. Русанівський В. М. Коптілов Віктор Вікторович // Українська мова : Енциклопедія. – К., 2000. – С. 254.
4. Одрехівська І. М. Внесок проф. В. В. Коптілова у розвиток українського перекладознавства // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 26. – Ч. 2. – С. 365–368.

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Гелеверя В. В.

*Науковий керівник – Тептюк Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Ключовим елементом складу конституційно-правових відносин, щодо яких здійснюється діяльність суб'єктів конституційного права, є їх об'єкти. Об'єктами загальних конституційних правовідносин виступають, головним чином, вищі соціальні суспільні цінності, що набувають конституційного рангу й отримують закріплення в конституційних принципах, у загально-регулятивних нормах, програмних положеннях.

На думку Ю.Тодики, об'єктами конституційно-правових відносин є: суверенітет народу; державний і національний суверенітет; територія; конституційний лад та його захист; права, свободи і обов'язки людини і громадянина; влада; волевиявлення народу, населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці; дії державних органів тощо [1, с. 20].

Основними об'єктами інституту конституційно-правового статусу людини і громадянина, зокрема, є: статус людини і громадянина; громадянство; конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина; громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні і екологічні права і свободи людини та громадянина; гарантії прав і свобод людини та громадянина; поведінка, дії людини і громадянина; громадянські права людини: право на життя, право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; право на свободу та особисту недоторканність; право на недоторканність житла; право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; право на невтручання в особисте і сімейне життя людини; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, право повернення в Україну; політичні права громадян України: право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір; та інше. Серед цих прав право людини і громадянина на інформацію, є одним із ключових прав яке сформулося в результаті еволюції права людини на свободу слова. Воно гарантується положеннями Конституції України.

У статті 32 Конституції України закріплено право кожного громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Стаття 34 визначає: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя». Стаття 50 Конституції України передбачає, що кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Відповідно до статті 57 Конституції України кожному гарантується право знати

свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Конституційне закріплення права кожного на інформацію зумовлює розширення інформаційних можливостей особи, розвиток якісно нових інформаційних відносин між нею і державою, становлення інформаційного суспільства. Погляд на інформацію з погляду її споживачів окреслює це поняття як нові відомості, прийняті, зрозумілі й оцінені як корисні; іншими словами, це нові знання, що їх отримує споживач (соціальний суб'єкт) внаслідок сприймання і переробки певних відомостей.

Можна навести багато визначень поняття «інформація», однак усі вони сходяться в тому, що це відомості у будь-якій формі та вигляді на будь-яких носіях; відомості, сигнали про навколишній світ, про зовнішнє і внутрішнє середовище, що їх сприймають організми [2, с. 403].

В Законі України «Про інформацію» визначено, що інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що саме відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі [3]. Таким чином встановлена матеріальна форма збирання (одержання), зберігання, використання і поширення інформації, завдяки чому інформація стає об'єктом реалізації конституційних прав і свобод і, як наслідок, – відповідних інформаційно-правових відносин [4, с. 74–75].

Законом України «Про доступ до публічної інформації» було введено в законодавство України нове поняття – публічна інформація. В статті 1 Закону зазначено, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Публічна інформація є відкритою крім випадків встановлених законом.

Розпорядниками публічної інформації закон визначив: суб'єктів владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інших суб'єктів, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання; юридичних осіб, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів; осіб, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, – стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків; суб'єктів господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них.

Крім того, до розпорядників інформації, закон прирівняв суб'єктів господарювання, які володіють інформацією: про стан довкілля; про якість харчових продуктів і предметів побуту; про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян; іншою інформацією, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідною інформацією).

Закріплений Законом України «Про доступ до публічної інформації» зміст права на інформацію, а саме право доступу до інформації, не в повній мірі відповідає його конституційному формулюванню. В Конституції України визначено основне право збирати інформацію (ст. 32, 34), знати свої права і обов'язки (ст. 57), а доступ гарантується лише до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту (ст. 50). Дослідження юридичної природи права на доступ до публічної інформації, як об'єкта конституційно-правових відносин, обумовлює конкретизацію публічної інформації з інших видів інформації, право на які закріплено в Конституції України. Чіткого переліку, яка інформація є публічною, не визначено.

Виходячи з викладеного вище, ми можемо констатувати, що право на доступ до публічної інформації є окремим об'єктом конституційних правовідносин складається, з: права кожного громадянина на доступ до відомостей про себе, про стан навколишнього середовища, якість харчових продуктів, предметів побуту, право на вільний доступ до нормативно-правових актів, та на іншу інформацію, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень інших суб'єктів, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання; юридичних осіб, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів. Крім того до нього відносяться права на доступ до інформації інших осіб, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків. А також право на інформацію наявну у суб'єктів господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них. Право на інформацію про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян, та на право на іншу інформацію, що становить суспільний інтерес.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тодыка Ю. Н. Конституционное право Украины : отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Х., 1998. – 284 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Закон України від 2 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ «Про інформацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
4. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина / За редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – 252 с.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДОВКІЛЛЯ

Глушко К. М.

Науковий керівник – Кучай А. І.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т. Г. Шевченка»

Дошкільний вік є дуже важливим періодом у розвитку дитини. Уже в дошкільному віці починає формуватись особистість дитини. Причому цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що відповідно, детерміновано соціальним оточенням, передусім типовими для даного етапу розвитку взаєминами з дорослими.

Навчання та розумовий розвиток є необхідною умовою при вихованні дошкільників. Про це свідчить Базовий компонент дошкільної освіти, який ґрунтується на основних положеннях Міжнародної конвенції ООН про права дитини, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», інших нормативних актах стосовно дитинства [5].

Засадами Базового компонента дошкільної освіти виступили:

- визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості;
- збереження дитячої субкультури;
- створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей;
- пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення у порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя;
- повага до дитини, врахування індивідуального особистого досвіду дошкільника;
- компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини;
- надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними;
- формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду [2].

Освітня діяльність дошкільника виявляється у спілкуванні з педагогами, які не тільки активізують, спрямовують, стимулюють дії, а й керують процесом їх формування. Діти засвоюють знання, вміння й навички, оскільки вивчають необхідні для цього дії та операції, оволодівають способами їх виконання. Серед таких дій назвемо передусім цілеспрямоване сприймання об'єктів, виділення їх характерних ознак, групування предметів, складання оповідань, перелік предметів, малювання, читання, слухання музики тощо.

Роль навчання в розумовому розвитку дитини зростає, якщо має місце набуття не окремих знань, а певної їх системи, та формування потрібних для їх засвоєння дій.

Важливе місце у формуванні та активізації знань у сучасному світі належить інтерактивним технологіям. Термін «інтерактивний» (з англійської *inter* - взаємний, *akt* - діяти) означає здатний до взаємних дій, діалогу [1].

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності дітей, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожний із дошкільнят відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [1].

Упровадження інтерактивних технологій потребує від педагога розуміння суті даної моделі навчання, уміння старанно планувати свою роботу, значної кількості часу, особливо на початкових етапах. Слід поступово вводити елементи інтерактивних технологій, починаючи з найпростіших – робота в малих групах, парах, трійках, «мозковий штурм», «мікрофон» тощо [3].

Педагогу слід усвідомлювати, що змістом такого уроку є програмовий матеріал. Мета – реалізація навчальних цілей, загальний розвиток учня, надання кожному з них оптимальної можливості в особистісному становленні й розвитку, розширення можливостей самовизначення. Результат – створення дидактичних умов для ситуації успіху дитини у процесі освітньої діяльності, збагачення її мотиваційної, інтелектуальної та інших сфер [4].

Інтерактивне навчання відбувається:

- У парах (2 дитини)
- У мікрогрупах (3–4 дитини)
- У малих групах (5–6 дітей) разом з вихователем.

Інтерактивні методи – це способи цілеспрямованої взаємодії дорослого з дітьми, що забезпечують оптимальні умови їх розвитку.

Метод «Передбачення» – гра «Місяці говорять про себе»

- Які ви знаєте зимові місяці?
- Що ви очікуєте від кожного з них?
- Уявіть себе на місці кожного місяця і почніть розповідь, наприклад

так: «Я – перший місяць зими...».

Метод «Мозаїка» – робота в групах

- I група – Описати звірятко (на малюнку).
- II група – Що ви можете розповісти про цю тваринку?
- III група – Скласти загадку про тварин.

Метод групування – гра «Що це?»

Прозора, джерельна, холодна ... вода.

Весняний, сонячний, теплий ... день.

Фруктовий, квітучий, зелений ... сад.

- Який однаковий звук ви чуєте в словах?..

Таким чином, важливим аспектом інтерактивного навчання є почуття групової належності, що дає слабким, невпевненим у собі дітям змогу почувати себе безпечно, вселяє впевненість у власні можливості. І найістотніший висновок – діти краще розуміють педагогів, які застосовують інновації та інтерактивні технології. Тому дошкільнята більш активні, креативність вчителя з дошкільного виховання збуджує в них бажання випробовувати, творити та вірити у власні сили під час освітньої діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. Е. Акпинар. – К.: Слово, 2014. – 285 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. – К., 2012. – 26 с.
3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: тук-метод, посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. - К.: Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.
4. http://studopedia.com.ua/1_283321_tema-Interaktivni-tehnologii-navchannya-ta-vihovannya-ditey-doshkilnogo-viku.html.
5. <https://dorobok.edu.vn.ua>.

ДЕНДРОТЕРАПІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Глушкова А. С.

Науковий керівник – Кучай А. І.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

Нові реалії, орієнтація українського суспільства на демократичні принципи, реорганізація системи дошкільної освіти (зміна співвідношення родинного і суспільного дошкільного виховання, урізноманітнення його форм, багатоваріантність освітньо-виховних програм, ціленаправленість на здоровий спосіб життя) зумовлюють необхідність змін і в системі підготовки фахівців дошкільної освіти.

Здоров'я дітей – одне з основних джерел щастя, радості і повноцінного життя батьків, вчителів, суспільства в цілому. Для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді. Турботу викликає різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку підростаючого покоління, зниження рівня народжуваності й тривалості життя [3].

Вітчизняні та зарубіжні науковці (М. М. Безруких, К. Н. Смирнов) переконані, що до здоров'язберігаючих освітніх технологій слід віднести всі педагогічні технології які не завдають шкоди здоров'ю учнів.

Гуріненко Н. О., Рибалка О. Я., пропонують виокремити поняття «здоров'яформуючі виховні технології» розуміючи під ним психолого-педагогічні технології, програми, методи спрямовані на виховання в дітей культури здоров'я, мотивації на ведення здорового способу життя і відношення до свого здоров'я, як найвищої цінності.

Інші науковці під здоров'язберігаючими технологіями розуміють:

- сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);
- оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм);
- повноцінний та раціонально організований руховий режим [6].

Аналіз усіх існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі типи.

Здоров'язберігаючі – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу, відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини.

Оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я дітей, підвищення потенціалу здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія.

Технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, вироблення життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти [6].

За твердженням В. О. Сухомлинського – зміцнити здоров'я людини в дитинстві, не допустити, щоб дитина вступила в юність кволою і млявою – це означає дати їй всю повноту життєвих радощів.

Вступаючи до школи, 85% дітей мають ті чи інші порушення соматичного та психічного характеру, зростає кількість дітей, які мають психоневрологічні захворювання [1].

За даними моніторингового дослідження можна побачити, що з кожним роком кількість здорових дітей зменшується. Це свідчить про недостатню культуру харчування підлітків, батьків та незнання інформації стосовно здоров'язберігаючих технологій і їх впровадження [4].

Тому головним завданням у діяльності педагогічних колективів освітніх закладів на сучасному етапі повинно бути збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у вчителів, учнів та їхніх батьків.

Існує таке поняття – дендротерапія, тобто лікування за допомогою енергії дерев різних порід, яке стає популярнішим з кожним днем. І це не дивно адже цілющий ефект від такого лікування підтверджений не тільки віковим народним досвідом, а й конкретними випадками, описаними в роботах з клінічної наукової медицини.

На Русі для цілительства користувалися полінами, пнями, навіть попелом з них. Візуальне сприйняття дерев формує позитивний (світлі ліси на зразок березових гаїв) чи негативний (ялинові ліси) настрій. Як і інші види фітотерапії, дендротерапія має ефект при тривалому використанні.

Ще в давнину індійські йоги стверджували, що дерева вбирають у себе життєву енергію, що приходить до нас із Космосу, вони здатні, при виконанні певних умов, підживлювати нею людину. Сьогодні вважається, що різні породи дерев володіють різними властивостями, з точки зору властивої їм енергії, але і за старих часів народні цілителі знали про це: так, осиковою корою лікували зубний біль, дуб використовували для відновлення сил, погану енергію можна віддати ялині, а хорошу – взяти від сосни і т. д. [5].

Тим часом проведені наукові дослідження підтвердили, що взаємодія людини з деревом можлива трьох видів: підживлення людського організму цілющою енергією; навпаки, відбір деревом енергії у людини; нейтральне.

До числа підживлюючих дерев однозначно відносяться: дуб, береза, сосна, акація, горобина, клен, яблуня, каштан, ясен, липа.

Забирають енергію: осика, ялина, тополя, черемха, верба, вільха.

Однак для кожної людини існує свої, найбільш кращі дерева – які підживлюють, так і забирають. При цьому дуб є підпитуючим приблизно для 60% людей, береза – для 25–30%, сосна – для 10–15%. Вони лікують нерви, стимулюють роботу серця, активізують обмін речовин, знімають головну біль, нейтралізують стрес. Коли підходиш до дерева, піднесеш долоню і якщо приблизно за 2–3 метра від стовбура відчуєш тепло, поколювання, то це твоє дерево – донор. Потрібно підходити до стовбура з південної сторони. Щоб поповнити запас сил, ставати до дерева спиною, доторкнутися плечима, обнявши його опущеними руками, розслабитись, закрити очі. При цьому потрібно дихати так: Вдих 4–8 секунд, затримати повітря на 4 секунди, видихнути на 4–8 секунд розтягнути видих. Потім доторкнутися лобом до кори і намагатися ввібрати в себе як можна більше сил, які вам дає рослина. Спілкування повинно займати не більше 2–3 хвилин, щоб не було стрибків тиску. Після сеансу подумки подякувати дерево за допомогу [2].

Звичайно, вирішення проблеми збереження здоров'я дітей та підлітків потребує уваги всіх зацікавлених у цьому: педагогів, медиків, батьків, представників громадськості. Однак особливе місце та відповідальність з оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка повинна й має всі можливості для того, щоб зробити освітній процес здоров'язберігаючим, і в цьому

випадку мова йде вже не просто про стан здоров'я сучасних дошкільнят, школярів, а про майбутнє України [1].

Таким чином, формування ціннісної мотивації особистості до здорового способу життя, впровадження варіативності здоров'язберігаючих технологій, виховання здорової людини – процес досить складний і суперечливий. Адже, оздоровчі сили природи, гігієнічні фактори, оздоровчі технології мають важливе значення в системі фізичного виховання дітей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим // Здоров'я та фізична культура. – 2005. – №2. – С. 1–4.
2. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – №8. – С. 1–6.
3. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
4. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. – М.: АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
5. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/>.
6. <https://www.google.com.ua/>.

ПРО ВІЛЬНИЙ РУХ КАПІТАЛУ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ

Головко В. В., Романюк О. І.

*Науковий керівник – Білека А. А., кандидат юридичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Теоретичною основою дослідження стали праці зарубіжних та вітчизняних правознавців у сфері як теорії міжнародного права, так і загальної теорії права, права Європейського Союзу, зокрема вітчизняних науковців: М. Буроменського, І. Грицяка, В. Денисова, А. Дмитрієва, І. Кравчука, Л. Луць, М. Микієвича, В. Муравйова, Р. Петрова, В. Опришка, А. Фастовець, Ю. Шемшученка та інших.

Європейському ринку (далі – ЄР) притананні чотири основні свободи руху, а саме: товарів, послуг, капіталу, робочої сили. Вільний рух капіталу передбачений ст. 63–66 ДФЕС: Свобода руху довготермінового, короткотермінового та комерційного капіталів [1].

Як справедливо зазначає О. Ю. Березіна, свобода руху капіталу в межах ЄР є необхідною базою для реалізації решти свобод (руху товарів, послуг, робочої сили), адже будь-яка господарська діяльність потребує інвестицій, як, власне потребує оплати робота найманого працівника. Слід розрізняти поняття рух капіталу (фінансова транзакція, спрямована на депонування або інвестування певної суми коштів) та поточні платежі (переказ іноземної валюти, взаємні виплати в межах пов'язаної з іноземною валютою транзакції) [2, с. 28].

Глава 4 ДФЕС (ст. 63–66) [1] містить норми, що визначають як свободи, так і окремі обмеження руху капіталу як між країнами-учасниками ЄС, так і між державами-членами і третіми країнами. Найважливішим є те, що країни-члени ЄС ліквідують між собою всі обмеження, що стосуються руху капіталу, який є власністю осіб, що постійно проживають в країнах-членах ЄС та будь-якої дискримінації за національністю, місцезнаходженням сторін, або за місцем

розташування об'єкту, в який інвестується капітал.

Зокрема, стаття 63 містить пряму вказівку, що всі обмеження на рух капіталу між державами-членами та між державами-членами та третіми країнами заборонені. Свобода руху капіталу передбачає не тільки можливість безперешкодних платежів та переказів через кордони, але і купівлю нерухомості, акцій компаній та інвестування між країнами (ст. 64). Однак, слід зазначити, що дискримінація щодо умов використання капіталу повинна бути ліквідована лише настільки, наскільки це є необхідним для функціонування ЄР. В цій нормі міститься певна загроза (ризик) для підприємств з точки зору можливого обмеження пересування капіталу підприємства за визначених обставин чи надмірного контролю з боку регулюючих та контролюючих органів за потоками капіталів підприємства. Але вірогідність настання такого ризику є низькою, якщо підприємство працює в правовому полі, а також якщо внутрішні та зовнішні фінансові кризові явища не несуть великої загрози європейському ринку капіталів, а відповідно, і немає необхідності жорсткого втручання та регулювання внутрішніх макроекономічних та монетарних процесів.

Обмеження щодо свободи руху капіталу полягають у наступному (ст. 65, 66 ДФЄС):

- норми внутрішнього законодавства країн, що регулює ринки капіталу і кредитну систему, може використовуватися країнами-членами ЄС лише так, щоб вони не були дискримінаційними;

- кредити на пряме фінансування чи фінансування за допомогою посередників з країн-членів ЄС, або регіональних органів управління чи місцевого самоврядування з цих країн не будуть ні надаватися, ні розміщуватися в цих країнах, якщо такі країни не досягнуть попереднього порозуміння на цю тему;

- якщо рух капіталу призведе до проблем на ЄР, то Європейська Комісія після консультацій з Європейським парламентом може надати країнам-членам право відмінити визначені кроки з лібералізації ринку капіталів, що були здійсненні з моменту створення ЄС;

- проблеми платіжного балансу можуть бути підставою для введення обмежень свободи руху капіталу;

- у виняткових обставинах, коли рух капіталу в треті країни або з них викликає або загрожує викликати серйозні труднощі для функціонування ЄС, Рада, на пропозицію Комісії та після консультацій з Європейським центральним банком, може ввести захисні заходи щодо третіх країн на термін, що не перевищує шести місяців, якщо такі заходи є необхідними і обґрунтованими [1].

Повніша інтеграція фінансових ринків залишається актуальним питанням європейського сьогодення. Рух у цьому напрямі сприятиме зростанню виробництва та зайнятості в ЄС шляхом ефективнішого розподілу капіталу і створення кращих умов для фінансового бізнесу. Критичного обсягу нормативно-правових актів у цій сфері вже досягнуто, тому основна увага Європейської Комісії прикута до імплементації цих правових норм та отримання від них максимальної віддачі. Скасовані всі правові бар'єри для вільного руху капіталу в межах ЄР і для вільного входження на ринок нових фінансових бізнес-структур. Важливою проблемою залишається координація політики формування єдиного ринку капіталу з іншими суміжними загальноєвропейськими політиками (заходами), що дасть змогу підвищити ефективність їх синергізму.

Отже, існуюче регулювання свободи руху капіталу в межах ЄР є простим і однозначним: забороняється впровадження будь-яких обмежень руху капіталу між країнами-членами ЄС, а також між країнами-членами та третіми країнами. Будь-який контроль ввезення або вивезення іноземної валюти може відбуватися

лише з метою отримання статистичних даних або адміністрування, виконання фіскальних функцій, а також нагляду за фінансовими інституціями і не може призводити до невмотивованого безумовного обмеження свободи руху капіталу. Свобода руху капіталу надає фізичним особам та підприємствам можливості вільного вибору суб'єкта, обсягу та призначення інвестиційних вкладень, підвищити ефективність інвестування. Зауважимо, що вільний рух капіталу обумовлює зростання інвестиційної привабливості територій та інвестиційного процесу в цілому, адже конкуренція може витіснити з ринку менш еластичні і інвестиційно непривабливі пропозиції [2, с. 30].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU, 2007) :
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0001:01:EN:HTML>.
2. Березіна О. Ю. Інституціоналізація норм і механізмів взаємодії в межах децентралізованої моделі економічного союзу / О. Ю. Березіна Глобальне партнерство в парадигмі сталого розвитку: освіта, технології, інновації : монографія / [за заг. ред. О. Ю. Березіної, Ю. В. Ткаченко] ; Черкаський державний технологічний університет. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2017. – 524 с.
3. Pietras. Z. J. Prawo wspólnotowe i integracja europejska, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005., С. 492.
4. http://ec.europa.eu/growth/single-market_en.
5. European Parliament resolution of 7 February 2013 with recommendations to the Commission on the governance of the Single Market (2012/2260(INL))
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2013-54>.
6. Тачинська Й., Ільченко О. Право внутрішнього ринку ЄС : Навчальний посібник / Й. Тачинська, О. Ільченко, К. : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – 143 с.
7. Гаряча Ю. П. Правові засади внутрішнього ринку Європейського Союзу / Ю. П. Гаряча // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №1 (10). – С. 275–279.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Гриценко А. О.

Науковий керівник – Ігровська С. А.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Реформування вищої освіти України та необхідність надання якісних освітніх послуг створюють нові вимоги до сучасного педагога. Викладач має, застосовуючи власний професіоналізм та досвід, використовувати різноманітні підходи, прийоми і методи навчання, змінювати структуру заняття задля успішного засвоєння знань і формування певних умінь та навичок у студентів.

Перехід від традиційної (предметно орієнтованої) до інноваційної (особистісно орієнтованої) моделі освіти забезпечує самоцінність знань, розвиток умінь здобувати, опрацьовувати інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення людини [1].

Використання інтерактивних методів навчання забезпечує розвиток комунікативних умінь та навичок, допомагає учасниками процесу навчитися чути один одного, дискутувати, аргументувати власну позицію, аналізувати одержану

інформацію і приймати рішення, виконувати завдання та активно працювати на занятті.

Матеріал подається цікаво, з елементами гри та в комфортних умовах, також інтерактивні методи сприяють встановленню зворотного зв'язку, обміну досвідом, роботі у групах; вербалізована інформація швидше і краще зберігається в пам'яті; спілкування учасників навчального процесу між собою стимулює пам'ять і робить навчальний процес більш динамічним [2].

У педагогіці розрізняють кілька моделей навчання: 1) пасивна – студент лише слухає й дивиться, тобто виступає в ролі об'єкта навчання; 2) активна – студент виступає суб'єктом навчання, виконує самостійну роботу, творчі завдання тощо; 3) інтерактивна – *inter* (взаємний), *act* (діяти). Слово «інтерактив» походить від англійського слова «interact». «Inter» – це взаємний, «act» – діяти. Процес навчання здійснюється в умовах постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Інтерактивний – здатний взаємодіяти або перебувати в режимі бесіди, діалогу. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання виробничих ситуацій, спільне розв'язання проблем [3].

Інтерактивні методи – це організація навчання, при якій студенту неможливо не брати участь у колективному, взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх учасників процесу навчального пізнання.

Більш детально розглянемо інтерактивні методи на рис. 1 [1].

Рис. 1. – Інтерактивні методи

Метою застосування інтерактивних методів є не тільки спонукання студентів до активної роботи, а й ініціація їх творчості, розвитку комунікативних навичок тощо [4, с. 6]. Отже, інтерактивні технології – це така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть студента у колективному

взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх учасників процесу навчального пізнання. Інтерактивні технології включають в себе чітко спланований очікуваний результат навчання, застосування окремих методів і прийомів, що стимулюють пізнання, розумові і навчальні процеси, за допомогою яких можна досягти очікуваних результатів [5, с. 19].

Уміле використання інтерактивних методів педагогом дозволяє реалізувати співпрацю тих, хто навчає, і тих, хто навчається, вчить конструктивно взаємодіяти, сприяє встановленню комфортного психологічного клімату та формуванню соціальних компетенцій. Безперечною перевагою є залучення усіх студентів до навчального процесу.

Співпраця (кооперація) – це спільна діяльність з метою досягнення загальних цілей. У межах спільної діяльності люди намагаються досягти результатів, вигідних для них самих і для решти членів групи. Кооперативне навчання – це такий варіант його організації, за якого студенти працюють у групах, одержавши інструкції від педагога, після чого виконують отримане завдання до того часу, поки всі члени групи не виконають його успішно.

До групи колективно-групового навчання відносять інтерактивні технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього колективу. Обговорення проблеми в загальному колі.

Технології ситуативного моделювання – ігрове моделювання явищ, що вивчаються.

Технологія опрацювання дискусійних питань застосовується при обговоренні дискусійних питань та при проведенні вправ, у яких потрібно зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється

Умови успішного застосування вищезазначених методів:

- ✓ Добровільність включення в навчальну діяльність;
- ✓ Створення евристичного, дружнього середовища;
- ✓ Дотримання правил групової роботи;
- ✓ Створення ситуації успіху;
- ✓ Обговорюються ідеї, а не люди, що їх висловили.
- ✓ Під час дискусії немає місця конфлікту особистостей навіть при наявності конфлікту думок
- ✓ Мотиваційна установка шляхом проведення моніторингу позитивних змін кожного учасника дискусії; рефлексія.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, вона має на меті конкретні та прогнозовані цілі. Одна з таких цілей полягає у створенні комфортних умов навчання, що робить продуктивним сам процес навчання. У результаті оптимального використання різних інтерактивних методів навчання змінюються позиції педагога і студентів. Педагог – уже не носій знань, а організатор пізнавальної діяльності, а студенти – рівноправні суб'єкти навчання, здатні самостійно працювати, аналізувати, плідно співпрацювати у колективі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства [Електронний ресурс] / О. Л. Пишко // Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. Випуск №1(22). – 2014. – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257.

2. Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії [Електронний ресурс] / Л. А. Коростіль // Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. Випуск №1(34). – 2018. – Режим доступу :

https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5229.

3. Шикотенко О. О. Інтерактивні технології навчання [Електронний ресурс] / О. О. Шикотенко // «Освітній проект «На Урок». – 2018. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/interaktivni-tehnologi-navchannya-14167.html>.

4. «Моделі навчання» (для студентів педагогічних спеціальностей) / За ред. Т. С. Кашманової. Серія: навчально-методичні матеріали – Вип. 5. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 22 с.

5. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. – К., 2002. – 136 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ КООПЕРАТИВНОЇ ТА ГРУПОВОЇ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Гриценко А. О., Хряпак С. О.

Науковий керівник – Ігровська С. А.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Сучасний перехід української системи освіти до особистісно-орієнтованої моделі навчання спрямований на формування всебічно розвиненої особистості. Використання інтерактивних технологій у навчальному процесі забезпечує можливість самовдосконалення та реалізації власного потенціалу кожного студента, вчить конструктивно взаємодіяти.

Динаміка та яскравість навчального процесу при використанні інтерактивних методик стимулює пам'ять, сприяє більш швидкому та якісному засвоєнню матеріалу, розвитку комунікативних умінь та навичок учасників навчального процесу.

Інтерактивне навчання – організація освітнього процесу за допомогою певної системи способів, прийомів та методів, заснованої на суб'єкт – суб'єктних (паритетних) стосунках педагога і студента; багатосторонній комунікації; конструюванні знань студентом; використанні самооцінки та зворотного зв'язку; постійній активності студента [1, с. 7].

Застосування інтерактивних форм і методів навчання є дієвим засобом повторення теоретичних джерел, осмислення власної діяльності, виокремлення найбільш важливих напрямів майбутньої професійної діяльності, визначення здобутків. Студенти – це переважно неординарні особистості, люди з широким кругозором, здатні швидко приймати адекватні рішення в навчальних ситуаціях. Під час такого навчання студенти навчаються спілкуватися, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення. Беззаперечною перевагою інтерактивного навчання є й те, що студенти засвоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, оцінювання), займають активну позицію в засвоєнні знань, у них зростає інтерес до здобуття знань [2].

Інтерактивні методи умовно можна розділити на чотири групи: групова (фронтальна) форма організації навчальної діяльності; колективно-групове навчання; ситуативне моделювання (імітаційні, рольові ігри); опрацювання дискусійних питань.

Групова (фронтальна) форма організації навчальної діяльності передбачає навчання однією людиною (здебільшого педагогом) групи студентів. За такої організації навчальної діяльності кількість слухачів завжди більша, ніж тих, хто говорить. Усі учасники навчального процесу працюють разом чи індивідуально

над одним завданням із наступним контролем результатів [3, с. 19]. Робота групи можлива за умови наявності спільної навчальної мети, систематичної участі та співпраці всіх студентів у навчальному процесі. Необхідно також пам'ятати про особистісну орієнтованість навчального процесу та необхідність створення комфортних умов всередині групи, для цього потрібно заздалегідь узгодити (можливо навіть зі студентами) склад робочих груп.

У фронтальному навчанні група працює над одним навчальним завданням під безпосереднім керівництвом педагога, який організовує роботу в єдиному темпі, контролює обсяг та рівень складності навчального матеріалу, прагне більш-менш рівномірно впливати на всіх учасників загальної роботи [4, с. 9].

Колективна (кооперативна) форма навчальної діяльності – це форма організації навчання у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання педагог керує роботою кожного студента опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Кооперативне навчання відкриває можливості співпраці, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє ефективному засвоєнню знань та формуванню вмінь [3, с. 19].

Співпраця (кооперація) – це спільна діяльність з метою досягнення загальних цілей. У межах спільної діяльності люди намагаються досягти результатів, вигідних для них самих і для решти членів групи. Кооперативне навчання – це такий варіант його організації, за якого студенти працюють у групах, одержавши інструкції від педагога, після чого виконують отримане завдання до того часу, поки всі члени групи не виконають його успішно.

У результаті виграють усі («Твій успіх іде на користь мені, а мій – на користь тобі»), студенти усвідомлюють, що всі члени групи приречені на загальну долю («Або ми потонемо, або впливемо, але – разом»). Успіхи кожного визначаються не тільки ним самим, а й зусиллями його товаришів («Ми не можемо обійтися без тебе»). Усі члени групи пишаються успіхами один одного і разом святкують перемогу, коли один із членів групи удостоюється похвали за особливі досягнення («Ми всі поздоровляємо тебе з успіхом!»). У ситуаціях кооперативного навчання існує позитивна взаємозалежність цілей, що досягаються: студенти розуміють, що можуть досягти свої особистих цілей тільки за умови, що їхні товариші по групі також досягнуть успіху [3, с. 21].

Ефективність кооперативної та групової форм організації навчального процесу полягає в тому, що студенти вчаться співпрацювати в команді, налагоджують взаємовідносини, мають більш високі досягнення і вищу продуктивність праці, вчаться уникати чи нівелювати конфліктні ситуації при вирішенні спірних питань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
2. Онофрійчук Л. О., Савченко М. С. Упровадження інтерактивних технологій навчання у процесі підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / Л. О. Онофрійчук, М. С. Савченко // Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. Випуск №1(28). – 2016. – Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3889.
3. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. – К., 2002. – 136 с.
4. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа. – 2004. – № 10. – С. 8–10.

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТА КОНСТРУКТИВНО-СВІТОГЛЯДНІ ОСНОВИ ЛІТОПISY «ПОВІСТІ ВРЕМЕННИХ ЛІТ»

Гришун Р. О.

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

«Повість временних літ» і її автор чернець Києво-Печерського монастиря Нестор-літописець представляють собою дивовижне явище культури, її гордість і славу, немеркнучі ось уже дев'ять століть. За ступенем геніальності виконання з сучасних Повісті творів дуже важко (якщо взагалі можливо) знайти щось порівнянне – хіба що «Слово о полку Ігоревім». Однак треба сказати, що перед автором «Слова», який присвятив свій твір опису походу князя Ігоря Святославича на половців у 1185 році, стояло не таке грандіозне завдання, ніж перед автором «Повісті временних літ», який намірився відповісти на питання: «Звідки є пішла Руська земля, хто в Києві нача первее княжити, і звідки Руська земля стала є». З цим завданням Нестор впорався настільки успішно, що його творіння стало зразком для наступних поколінь літописців – не випадково пізні літописні зводи починалися саме з «Повісті» Нестора.

Нестор літописець народився в 50-х роках XI ст. Юнаком прийшов у Києво-Печерську обитель і прийняв чернечий постриг. Він глибоко цінував істинне знання, поєднане зі смиренням і покаєнням. У монастирі ніс послух літописця. Написав життя стратотерпців Бориса і Гліба, Феодосія – першого ігумена Печерського. Але головний подвиг його життя – складання «Повісті временних літ». Чернець-патріот викладає історію нашої Церкви в головних моментах її становлення. Він говорить про створення слов'янської грамоти, про хрещення рівноапостольної княгині Ольги. Нестор Літописець був першим церковним істориком, він дає нам богословське обґрунтування вітчизняної історії. Духовна глибина, історична вірність і патріотизм «Повісті временних літ» ставлять її в ряд найвищих творінь світової літератури. Помер преподобний Нестор в 1114 році.

Подальших літописців, як і нинішніх дослідників, привертала і привертає увагу, перш за все, широта історичного погляду Нестора, а точніше сказати – широта його світорозуміння. Свою розповідь він починає з біблійних часів, з Великого Потопу, вводячи тим самим вітчизняну історію в світовий історичний процес, роблячи її причетною до світової історії. Потім у нього йде розповідь про епоху загальнослов'янської єдності. Тим самим Нестор демонструє зв'язок давньоруської історії зі слов'янською історією. І лише потім літописець переходить до викладу історичного матеріалу, що відноситься до східних слов'ян і людей Стародавньої Русі. Необхідно врахувати, що ці побудови ставали особливо значущими на тлі висловлювань митрополита Іларіона про Руську землю, яка «відома і чутна усіма кінцями землі».

Нестор творив, зрозуміло, не на порожньому місці. У плані ідейному він міг опертися, наскільки ми тільки що переконалися, на митрополита Іларіона, на його блискуче «Слово про Закон і Благодать». Але і в літописній справі у нього були попередники, які займалися літописанням далеко вже не одне десятиліття. Тому «Повість временних літ» створювалася в досить насиченому творчому середовищі, і її слід розглядати як свого роду підсумок розвитку давньоруського літописання. Правда, щодо початку літописної справи на Русі в науці немає єдності думок. Існують щонайменше три точки зору з цього питання. Одні дослідники, зокрема Б. А. Рибаків, пов'язують виникнення літописного жанру з далеким часом князя Аскольда, вважаючи, що в кінці IX ст. був складений так званий «Аскольдовий літопис» [1, с. 48].

Інші фахівці, наприклад, А. Н. Насонов, М. Н. Тихомиров, Л. В. Черепнін, відносять появу літописних записів на кінець X ст., коли було складено «Сказання про руських князів», а при Десятинній церкві, створеної турботами князя Володимира Хрестителя, стали вестися записи літописного характеру [2].

Третя точка зору відносить виникнення літописної справи до 30-х років XI ст., пов'язуючи його з будівництвом Софії Київської. Такої точки зору дотримувалися А. А. Шахматов та М. Д. Приселков, до неї схилився також Д. С. Лихачов [3, с. 35].

Праці А. А. Шахматова була встановлена попередня історія «Повісті временних літ»: завдяки глибокому проникненню в руські літописи, дослідник виявив ряд літописних документів що їй передували, – це і звід 1039 року і звід Никона Печерського, і Початковий звід кінця XI ст. Тобто, Нестор, приступаючи до складання своєї літописі, мав під руками літописні матеріали, на основі яких він створив новий монументальний звід – «Повість временних літ» [4, с. 134].

За гіпотезою А. А. Шахматова, підтриманої Д. С. Лихачовим і Я. С. Лур'є, перший літописний звід, названий «Найдавнішим», був складений при митрополичій кафедрі в Києві, заснованої в 1037 році. Джерелом для літописця послужили перекази, народні пісні, усні розповіді сучасників, деякі письмові агіографічні документи. Найдавніший звід продовжив і доповнив у 1073 р. чернець Никон, один з насельників Київського Печерського монастиря. Потім в 1093 р. ігуменом Києво-Печерського монастиря Іоанном був створений «Початковий звід», який використовував новгородські записи і грецькі джерела: «Хронограф по великому викладу», «Житіє Антонія» тощо. Початковий звід фрагментарно зберігся в початковій частині Новгородського першого літопису молодшого ізводу. Нестор переробив Початковий звід, розширив історіографічну основу і привів російську історію в рамки традиційної християнської історіографії. Він доповнив літопис текстами договорів Русі з Візантією і ввів додаткові історичні перекази, збережені в усній традиції [4, с. 45, с. 242].

За версією А. А. Шахматова, першу редакцію «Повісті временних літ» Нестор здійснив у Києво-Печерському монастирі в 1110–1112 рр. Друга редакція була створена ігуменом Сильвестром в Київському Видубицькому Михайлівському монастирі в 1116 р. У порівнянні з версією Нестора була перероблена заключна частина. У 1118 р. складено третю редакцію «Повісті временних літ» за дорученням новгородського князя Мстислава Володимировича [4, с. 34].

Треба зауважити, що літописці почали свою справу з наслідування грецької хронографії, яку знали прекрасно. Однак вони незабаром вийшли за рамки наслідування, набувши досвіду і вміння у створенні оригінальних писемних пам'яток. Яскравим прикладом тому є «Повість временних літ», що представляє собою пронизаний загальною ідеєю твір. Це дає підставу деяким дослідникам називати Нестора першим вітчизняним істориком [5, с. 167]. Нестор виступає в ній не тільки як історик, але і як богослов, філософ, літератор і фольклорист. Тому вона має відношення не тільки до історії суспільства, але і до історії церковних навчань, філософії, літератури та усної народної творчості. Іншими словами, перед нами енциклопедичний пам'ятник. І його автор, преподобний Нестор, заслуговує, безумовно, імені першого вітчизняного енциклопедиста.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рыбаков Б. А Из истории культуры Древней Руси // Б. А. Рыбаков. – М.: Изво Москов. университета, 1984. – 241 с.
2. Ужанков А. Русское летописание и страшный суд // А. Ужанков. – Православие. Ру // www.pravoslavie.ru/archive//letopis.htm.

3. Лихачев Д. С. ПВЛ // Великое наследие. Классические произведения литературы Древней Руси // Д. С. Лихачев. – Л. : Худож. лит., 1987. – Т. 2. – 342 с.
4. Шахматов А. А. Разыскания о руських летописях // А. А. Шахматов. – М., 2001. – 375 с.
5. Еремин И. П. Литература Древней Руси // И. П. Еремин. – М. : Наука, 1966. – 266 с.

ВНУТРІШНЯ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІГОРЯ, ОЛЬГИ ТА СВЯТОСЛАВА

Гук О. І.

*Науковий керівник – Лисенко А. І., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Період правління перших князів з роду Рюриковичів – Ігоря, Ольги та Святослава – один з найважливіших та найзагадковіших в історії Київської держави.

У 912 р., київський стіл очолює князь Ігор (912–945 рр.), який є першим представником династії Рюриковичів. Ігор продовжував політику Олега: приєднував слов'янські землі до Києва, а також здійснив кілька далеких походів. За його князювання влада Києва поширилась на землі Східного Криму і Тамані, де було створене Тмутараканське князівство. У 913 р. він вирушив у похід до берегів Каспійського моря.

У 941 р. Ігор організував похід на Константинополь, наслідком якого стала торговельна угода 944 р. Русі з Візантією. Вона обмежувала права руських купців, а також зобов'язувала Русь не втручатися у справи Корсунської області в Криму, що належала Візантії. Процедура ратифікації цієї мирної угоди відбулася у Києві за участю князя Ігоря, його ратної дружини та грецьких дипломатів. В 945 р. «прислав Роман послів до Ігоря відновити давній мир. Ігор же говорив з ними про лад і спокій. І послав Ігор мужів своїх до Романа..., ...Ігор почав князювати в Києві, маючи мир з усіма країнами», – сказано в «Повісті минулих літ» [1].

Кінець життя князя Ігоря був трагічним.

Великий внесок у державотворчі процеси Київської Русі зробила княгиня Ольга (945–964 рр.), дружина загиблого князя Ігоря й правителька в пору неповноліття свого сина Святослава Ігоревича, яка протягом 20 років керувала державою.

Смерть Ігоря примусила уважно поставитися до справи оподаткування людної. Вона першою з князів у Київській Русі здійснила «реформи» податкової повинності населення. Ольга встановила норми податків – «устава», «уроки», «оброки», «дані». У X ст. всі вони мали окреме значення. Ольга здійснила глибоку внутрішню реформу економіки: впорядкувала фінансову систему, встановила більш суворий порядок збирання данини, визначила її обсяг, строки і певні місця збору, обмежила свавілля князів та воєвод. Данина, яку збирала княгиня, ділилася на три частини: дві з них йшли на Київ, а третина – на Вишгород, що був власністю Ольги. Це говорить про існування на той час поділу між державними прибутками і князівською власністю. Ольга встановила «ловища» по усій землі і «перевесища» по Дніпру та Десні. Ці терміни означали території, які мали постачати хутра державі. «Перевесища» охоплювали райони, де водилися бобри, хутра яких були дуже цінними. У той час вони виконували функції валюти. Ними платили податки і вели зовнішню торгівлю.

Княгиня Ольга і досить гнучку зовнішню політику. Відомі її дипломатичні зв'язки із візантійським двором, німецьким імператором Оттоном.

До періоду князювання Ольги належить і важлива подія – спроба запровадження християнства на Русі. Сама Ольга хрестилася у 957 р., коли перебувала у Константинополі.

Княгиня Ольга увійшла в історію як надзвичайно мудра правителька й видатний політичний діяч Київської держави. Вона вела мирну зовнішню політику, що сприяло зміцненню держави. М. Грушевський влучно її охарактеризував: «...держала сильною та зручною рукою державну систему й не дала їй ослабнути ні розвалитися» [2, с. 447].

У 964 р. повнота влади переходить до Святослава (964–972 рр.). За часів його князювання послабилося економічне, політичне і культурне життя держави. Князь займався переважно військовими справами.

Правління цього князя припало на час становлення ранньофеодальних держав у Європі та завоювання ними життєвого простору. Тому войовничий характер Святослава цілком відповідав духу епохи. За роки свого порівняно короткого правління, пройшовши походами зі сходу на захід, від Каспійського моря до Балкан, щонайменше 8 000–8 500 км, він мечем перекроїв карту світу і вписав молоду Київську державу в геополітичний простір Євразії.

За словами М. Грушевського, це був «запорожець на престолі» [2, с. 458]. Святослав відзначався мужністю, войовничістю і лицарською вдачею. Український історик М. Аркас наводить такі слова очевидця про нього: «Святослав хоробрий був, легкий на ходу, як барс; у похід не возив із собою ні казанів, ні наметів; нарізував конину, волівину, або звірину тоненькими шматками, шкварив на вугіллі і так їв; спав на повсті, підстеливши у голови сідло, а як ішов з ким воювати, то посилав перед себе своїх послів, щоб вони сповістили про це ворогів, кажучи: «Іду на ви».

Не менш цікавим є опис зовнішнього вигляду князя Святослава. Очевидці вказують, що це був міцний чоловік, мав довгі вуса, голову мав голу із довгим пасмом волосся («оселедець»), а у вусі носив дорогоцінну сережку.

Все життя Святослав провів у походах. Саме він закінчив об'єднання східних слов'ян в одній державі.

На початку князювання воєнна активність Святослава була зосереджена на сході. Протягом 964–966 рр. він досягає значних успіхів на цьому стратегічному напрямку: підкоряє Києву в'ятичів, які сплачували данину хозарам; перемагає хозарських союзників – волзьких болгар та бургасів (мордву), зруйнував їхню столицю. Відтак він вирушив на Хозарський каганат і знищив його. Падіння каганату хоча й давало безпосередній доступ Русі до торговельних шляхів з країнами Сходу, але й позбавляло її захисту від кочових орд. Тому зруйнування Святославом Хозарського каганату негативно вплинуло на міжнародну ситуацію Київської держави, тепер їй самій довелося стати на перешкоді просуванню азійських кочових орд у Європу.

Святослав зміцнив свою владу на Тамані (Тмутаракань), підкорив племена ясів і касогів на Північному Кавказі, воював з печенігами, які часто нападали на Русь.

Успіхи Святослава на сході не на жарт стурбували Константинополь, тому імперія вдалася до дипломатичної гри. У 968 р. на запрошення візантійського імператора Никифора Фоки київський князь на чолі 60-тисячного війська вирушає в похід проти Болгарії. Підштовхуючи русичів до боротьби з болгарами, візантійська дипломатія мала на меті ослабити двох своїх сильних противників, що могли протидіяти встановленню контролю Константинополя на Балканах, але

розрахунки Візантії не виправдалися. Святослав розбив під Доростолом болгарське військо і захопив 80 міст вздовж Дунаю. Спочатку візантійська сторона не перешкождала діям русичів у Подунав'ї, адже завдяки Святославу руйнувалася Болгарська держава, яка протягом IX ст. була грізним ворогом імперії. У 811 р. болгарський хан Крум розгромив візантійське військо і взяв у облогу Константинополь. Згодом його онук Симеон витіснив Візантію з Балкан, залишивши їй лише міста Царгород та Солунь. Крім того, дунайський похід не давав можливості Святославу розпочати експансію в Північне Причорномор'я, в землі, підконтрольні Візантії. Проте, коли воєнні успіхи київського князя стали досить значними, він не побажав, незважаючи на тиск і натяки візантійської дипломатії, залишати Подунав'я. Константинополь пішов на два рішучі кроки: по-перше, відновив дружні відносини з Болгарією, по-друге, підштовхнув печенігів до агресії проти Давньоруської держави.

Звістка про облогу печенізькими ордами Києва (968 р.) змусила Святослава вирушити на допомогу столиці своєї держави. Хоча кочівники за короткий час були вигнані з Подніпров'я, сам факт, що їм вдалося дійти до центру Київської Русі свідчив про наростання печенізької загрози та про гостру проблему державного управління за відсутності постійно воюючого князя.

Для зміцнення влади династії Святослав 969 р. розділив князівства між своїми синами. Намісником у Києві став старший син Ярополк, у Древлянській землі – Олег, у Новгороді – Володимир.

Така реорганізація управлінської системи на Русі не тільки поклала початок адміністративній реформі, а й була важливою ланкою грандіозного стратегічного плану Святослава, головною метою якого було створення могутньої Дунайсько-Дніпровської держави. Наступним кроком практичного здійснення цього плану мало бути перенесення князівської резиденції на Дунай. «Не люблю мені в Києві жити, – говорив боярам Святослав. – Хочу жити я в Переяславі на Дунаї, бо то є середина землі моєї. Адже там усі добра сходяться: із Греків – золото, вино й овочі різні, а з Чехів із Угрів – срібло й коні, із Русі ж хутро, і віск, і мед, і челядь».

Другий похід київського князя на Балкани розпочався 969 р. Святослав досить швидко, захопивши Переяславець, Великий Переяслав, Доростол, Філіппополь, не тільки повернув собі втрачені позиції у Болгарії, а й просунувся вглиб Візантійської імперії. Проте новому візантійському імператору вдалося зібрати численне військо і спочатку під Адрінополем зупинити Святослава.

Основна битва між руськими і візантійськими військами відбулася під Доростолом у Болгарії (971 р.). Незважаючи на мужність руських військ, греки перемогли, на полі бою загинуло понад 16 тис. воїнів Святослава.

У липні 971 р. відбулася зустріч Святослава з візантійським імператором Іоаном Цимісієм. В результаті між Візантією і Руссю було укладено договір. За ним Святослав відмовлявся від болгарських земель на Дунаї, від претензій на візантійські володіння в Криму, обіцяв бути союзником Візантії. При дотриманні цих умов Візантія відкривала вільний прохід на Русь військам князя і давала продукти на зворотну дорогу. Однак правителі Візантії не виконали своєї обіцянки. Вони повідомили печенігів про рух руських військ, і ті біля дніпровських порогів перекрили їм шлях до Києва. Князь змушений був зимувати на лівому березі Дніпра. Навесні 972 р., зморені голодною зимівлею, війська намагалися пробитися через заслін печенігів. У цій битві загинув князь Святослав. З його черепа печенізький хан Куря наказав зробити чашу, обкуту золотом. Та навіть перемога печенізького хана над Святославом сприймалась як своєрідний ритуал прилучення до таїнства влади.

Підсумовуючи зовнішньо- та внутрішньополітичну діяльність Ігоря, Ольги та Святослава, приходимо до висновку про те, що за часів їх правління Київська держава здійснила вихід на міжнародну арену та значно розширила свої кордони. Однак, великокнязівська влада в той час що не була ще чітко організованою та централізованою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Повість минулих літ. Літопис. – Київ, 1989. – 224 с.
2. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К. : «Наукова думка», 1991. – 736 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Давидюк Я. П.

*Науковий керівник – Іващенко О. А., кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Кожна людина в конкретних умовах життєдіяльності відповідає на різноманітні подразники різною фізіологічною реакцією. В основному ця індивідуальність залежить від психофізіологічних властивостей людини. До них належать нервово-емоційна стійкість, врівноваженість нервових процесів, розумова та фізична працездатність, витривалість тощо.

У процесі виховання, навчання, спеціальних тренувань одні психологічні властивості можуть розвиватися і вдосконалюватись, інші – досить стійкі й потребують для свого розвитку значного часу, а такі як типологічні властивості вищої нервової діяльності, зберігають індивідуальні ознаки й особливості упродовж усього життя.

Психіка – це здатність мозку відображати об'єктивну дійсність у формі відчуттів, уявлень, думок та інших суб'єктивних образів об'єктивного світу. Психіка людини тісно пов'язана з безпекою її життєдіяльності. Небезпеки, які впливають на людину, не можна розцінювати ані як подію, яка породжена тільки зовнішньою стимулюючою ситуацією, ані як результат рефлекторної реакції організму людини на неї.

Вплив цих небезпек обумовлюється психофізіологічними якостями людини.. Від рухомості й лабільності нервової системи, від урівноваженості нервових процесів залежить така важлива якість безпеки, як здатність успішно діяти, не дивлячись на відволікаючі фактори, здатність до переключання уваги і до швидкого реагування на небезпечні сигнали.

В екстремальних ситуаціях вплив темпераменту на ефективність життєдіяльності суттєво підсилюється, оскільки попередньо засвоєні форми поведінки стають неефективними, і необхідна додаткова мобілізація організму аби впоратися з несподіваними чи дуже сильними впливами – подразниками.

Іноді малоймовірний збіг обставин призводить до непередбачених наслідків, і нам здається, що ми є жертвою випадку. Однак, аналіз багатьох подій показує, що здебільшого ми чинимо, не уявляючи можливих наслідків. Одна з наших помилок – переоцінка власних можливостей, інша крайність – невпевненість у собі. Необережна, невпевнена і непідготовлена людина – це вже потенційна жертва. В екстремальній ситуації слід уміти розрізняти небезпеки

справжні і удавані, ухвалювати швидкі рішення, оцінювати людей, постійно і безперервно контролювати себе, правильно визначати свої можливості і намагатися знайти вихід навіть із безнадійної ситуації. Поки людина знаходиться у звичайних для неї умовах, її поведінка має стабільний характер. Але як тільки вона потрапляє у складну чи небезпечну ситуацію, з нею можуть траплятися нерідко неймовірні речі.

Дуже давно були сформульовані загальні правила особистої безпеки: передбачити, по можливості уникнути, при необхідності діяти. Для передбачення небезпеки необхідно знати і враховувати фактори ризику, що супроводжують нас у житті.

В екстремальній ситуації у багато разів зростають психологічні навантаження, змінюються реакції поведінки, знижується критичність мислення, порушується координація рухів, погіршується увага і сприйняття оточуючої дійсності, змінюються емоційні реакції тощо. Через страх з'являється почуття тривоги, боязні, які можуть перерости у жах з його фізичними наслідками: слабкість, нерухомість або панічна втеча. Це може супроводжуватися істеричною реакцією – панікою, що, у свою чергу, призводить до алогічної поведінки в екстремальній ситуації.

Дезорганізація поведінки може з'явитися у несподіваній втраті раніше набутих навичок, які, здавалося, були доведені до автоматизму. Різке гальмування дій характеризується тим, що подібна ситуація може викликати стан ступору.

Підвищена ефективність дій при виникненні екстремальної ситуації виражається у мобілізації усіх ресурсів психіки людини та подоланні несприятливих для неї обставин. При цьому спостерігається підвищений самоконтроль, чіткість сприйняття і оцінки того, що відбувається, вчинення адекватних ситуації дій.

Подібне реагування на екстремальну ситуацію можливе тільки при наявності певних якостей і спеціальної підготовки людини до дій в такій ситуації.

Правильна оцінка ситуації – перший крок до розв'язання проблеми. Для того, щоб ухвалити більш або менш правильне рішення в екстремальній ситуації, необхідно, наскільки це можливо, зорієнтуватися, в яку ситуацію ви потрапили.

В екстремальних ситуаціях велике значення мають психологічні якості людини. Необхідною умовою вміль і безстрашних дій людей в екстремальних умовах є впевненість (віра) у можливості захисту від стихії, катастроф, сучасної зброї тощо. Щоб вистояти проти страху і паніки, люди повинні чітко уявляти собі, з чим вони зіткнуться у надзвичайних ситуаціях, як практично діяти в цих умовах. Одним із головних напрямків морально-психологічної підготовки є розвиток у людей здатності протистояти страхові і неорганізованим діям у надзвичайних ситуаціях, готовності перебороти значні труднощі, здійснювати самовіддані вчинки у надзвичайних ситуаціях, перш за все це – важлива перемога над власною невпевненістю і нерішучістю.

Гостроту психологічних потрясінь різного характеру можна знизити, якщо завчасно навчати людей діяти у тих умовах, які можуть скластися в екстремальній ситуації.

В основі психологічної підготовки людей лежать принципи внесення у навчальний процес елементів напруження, несподіваності, які властиві реальним умовам в районі лиха, аварії, в осередку ураження, практичне навчання їх способів захисту, багаторазові тренування у виконанні прийомів і практичних дій в умовах можливих надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тімченко О. В. Екстремальна психологія : Підручник. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Давидюк Я. П.

*Науковий керівник – Іващенко О. А., кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Самостійна робота студента – це самостійна діяльність учня-студента, яку науково-педагогічний працівник планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника без його прямої участі.

Самостійна робота – це будь яка діяльність, пов'язана з вихованням мислення майбутнього професіонала. Будь який вид знань, що створює умови для зародження самостійної думки, пізнавальної активності студента пов'язаний з самостійною роботою.

Успішність та якість процесу навчання та його вдосконалення можна досягти за допомогою правильної організації та контролю самостійної роботи студентів. В організації та здійсненні самостійної роботи студентів посідає інформація та її доступність.

Успішність самостійної роботи залежить від числа різних факторів. До таких факторів можна віднести співпрацю викладача та студента, встановлення сприятливих умов навчання в яких інформаційні технології є найважливішим елементом, індивідуальні здібності студентів: пізнавальні (здатність вирішувати проблеми, формування припущень та гіпотез, здатність логічно мислити), емоційні, що стосуються емоцій та почуттів (здатність керувати своїми емоціями та розділяти свої почуття) та інтелектуальні. До вищезгаданого слід також віднести мотивацію – важливий елемент самопідготовки.

Найсильніша мотивація – підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності.

Існують внутрішні чинники, що сприяють активізації самостійної роботи:

1. Корисність виконуваної роботи. Якщо студент знає, що результати його роботи будуть використані в лекційному курсі, в методичному посібнику, при підготовці публікації чи іншим чином, то ставлення до виконання зростає.

2. Участь студентів в творчій діяльності. Це може бути участь у науково-дослідній або методичній роботі.

3. Важливим мотиваційним чинником є інтенсивна педагогіка.

4. Участь в олімпіадах з навчальних дисциплін, конкурсах науково-дослідних або прикладних робіт і т.д.

5. Використання мотивуючих факторів контролю знань (оцінки, рейтинг, тести).

6. Заохочення студентів за успіхи у навчанні (стипендії, заохочувальні бали).

7. Індивідуалізація завдань, що виконуються як в аудиторії, так і поза її, постійне їх оновлення.

8. Мотиваційним чинником в самостійній роботі також є особистість викладача. Приклад для студента як професіонал, як творча особистість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів у вищій школі / С. Б. Літвінчук. – 2012. – С. 65–69.

2. Науково-дидактичні засади організації самостійної роботи студентів в умовах рейтингової системи навчання / Г. Н. Юшко. – Київ, 2001. – 23 с.

МИСТЕЦТВО НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Денисенко К. О.

Науковий керівник – Чупанова Д. О.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Вербальне спілкування, яке здійснюється за допомогою усної і писемної мови, не вичерпує усього багатства обміну інформацією. Складні психологічні процеси, що є основою спілкування, реалізуються і за допомогою невербальних засобів (безсловесної «мови тіла») – жестів, міміки, постав тіла, через які передають стан, почуття, психологічні установки учасників взаємодії. Навіть предмети, що оточують людину, мають для співрозмовника певну інформаційну значущість.

Невербальне спілкування – вид спілкування, для якого характерне використання невербальної поведінки і невербальних комунікацій як головного засобу передавання інформації, організації взаємодії, формування образу, думки про партнера, здійснення впливу на іншу людину [1, с. 25].

До таких засобів належить система знаків, які відрізняються мовними способами та формою їх виявлення. У процесі взаємодії вербальні й невербальні засоби можуть підсилювати або послаблювати дію один на одного. Мова невербального спілкування є мовою не лише жестів, а й почуттів. Люди використовують для комунікативного зв'язку цілу низку невербальних засобів: погляди, міміку, пози, жести тощо [1, с. 27].

При безпосередньому спілкуванні важливим засобом є також мова міміки та жестів, яка не тільки доповнює та збагачує, індивідуалізує звичайну мову, але інколи, наприклад, при спілкуванні глухонімих людей, й замінює її. Відомо, що одне й те саме слово, наприклад, привітання, може бути вимовлене з безліччю найрізноманітніших відтінків, які передаються з допомогою міміки, жестів, інтонацій і відображають найтонші переливи людських настроїв і почуттів.

Знання мови жестів і рухів дозволяє не лише краще розуміти співбесідника, а й попередити вас про те, чи слід змінити свою поведінку чи зробити щось інше, щоб досягти потрібного результату.

Обмін поглядами, вираз обличчя, наприклад, з посмішкою і вираженням несхвалення, підняті в здивуванні брови, живий чи зупинений погляд, погляд з вираженням схвалення чи несхвалення – усе це приклади невербальної комунікації. Використання пальця, щоб вказати на предмет, прикривання рота рукою, дотик, млява поза також відносяться до невербальних способів передачі значення (змісту) [1, с. 79].

Різні люди реагують неоднаково на невербальні сигнали. Одні чутливі до них, інші – або нічого не знають про цю сферу комунікації, або не мають досвіду їх фіксації та розшифрування. Вважають, що жінки більш здатні до сприймання та інтуїтивного розуміння невербальних засобів, ніж чоловіки.

Результати досліджень засвідчили, що інформативне послання однієї людини іншій на 7% складається зі слів, на 38% – з інтонацій і на 55% – із жестів. Іншими словами, у багатьох випадках те, як ми говоримо, важливіше від слів, які ми вимовляємо [3, с. 110].

За спорідненими ознаками невербальні засоби об'єднують у певні групи:

1. Кінесичні (грец. – рух) засоби спілкування, що виражають загальну моторику різних частин тіла («мова тіла»). До них належать міміка, жести,

постава, погляд, хода. Знання в цій сфері допомагають уникнути непорозумінь у діловій взаємодії з партнером.

2. Проксемічні (лат. – розташований близько) аспекти спілкування, що пов'язані з організацією простору між його учасниками.

3. Екстралінгвальні аспекти спілкування, що охоплюють позамовну сферу, в межах якої розвивається мова:

а) Просодичні – фонетичні характеристики мовлення (назви таких ритміко-інтонаційних сторін мови, як висота, тембр голосу, сила наголосу); у спілкуванні з приємним співрозмовником людина притишує звучання мови, надає їй м'яких, лагідних тонів, і навпаки – з неприємною людиною розмовляє «на підвищених тонах» з використанням різкого тембру голосу та пришвидшеного темпу мовлення;

б) Таксетичні – ті, що пов'язані з тактильними особливостями сприйняття; передаючи, наприклад, конфіденційну інформацію, адресант намагається наблизитися до співрозмовника, покласти йому руку на плече або передпліччя;

в) Ольфакторні – вплив на комунікацію запахів тіла, косметики. Попри суттєві зміни функції нюху людини в процесі її еволюційного розвитку, запахи теж суттєво впливають на сприйняття і передавання інформації при спілкуванні. Розмовляючи з людиною, яка користується «різкими» парфумами, співбесідник інстинктивно намагається відсторонитися від неї, а відповідно і від інформації, яку прагне передати ця людина;

г) Хронемічні – вплив фактору часу на спілкування (очікування у приймальні, тривалість розмови тощо) [2, с. 62].

Таким чином, невербальними формами спілкування є жести, міміка, постави людей як прояви їхнього стану, почуттів, психологічних установок. Уміння читати ці безсловесні сигнали допомагає зрозуміти істинність чи неправдивість інформації, поданої у словесній формі. Правильне користуватися деякими відкритими жестами підвищує ефективність процесу спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кибанов А. Я., Захаров Д. К., Коновалова В. Г. Етика ділових відносин: підручник. – С. 176.
2. Морозов В. П. Мистецтво і наука спілкування: невербальна комунікація. - М. : ІП РАН, Центр «Мистецтво і наука», 1998. – С. 189.
3. Рюкле Х. Ваше таємна зброя в спілкуванні. Міміка, жест, рух. – М., 1996. – С. 139.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ

Джулай В. О.

Запорізький державний медичний університет

Науковий керівник – Горбаченко Ю. М., кандидат історичних наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

На розвиток медицини Стародавній Греції мали великий вплив Єгипет і країни Месопотамії. Не зважаючи на це грецька медицина розвивалася своїм шляхом і досягла в теорії і практиці більш високого рівня, ніж всі інші стародавні народи світу. Це насамперед пояснюється сприятливими соціально-економічними умовами життя тодішніх греків. Греки були розселені на порізаних морем берегах Південної Європи й островах зі здоровим кліматом, що сприяло розвитку

мореплавства і торгівлі, і об'єднані в невеликі республіки, що не знали жорстокої деспотії монархізму, могутніх каст жреців. Ці умови обумовили розвиток у цього народу в ті часи всіх областей мистецтва і науки.

Розвиток медичної справи в Стародавній Греції поділяють на 2 періоди: догіппократівський і гіппократівський.

Основними принципами догіппократівської медицини були: повага до особистості лікаря в суспільстві; диференційоване відношення лікаря до різних хворих.

Повага до особистості лікаря і до його мистецтва переходила в обожнювання. Одним із перших був обожнений давньогрецький лікар Асклепій.

Норми догіппократівської медицини передбачали різну якість медичної допомоги і лікування залежно від грошової винагороди, яку одержував лікар, а також від суспільного стану хворого. Лікар не повинен був надавати допомогу безнадійно хворим і незабезпеченим громадянам і рабам.

Законами Лікурга (IX–VIII ст. до н. е.) встановлювалася система гігієнічного та фізичного виховання спартіатів. Було введено контроль за шлюбами. Здорові новонароджені призначалися для суспільного виховання, кволі – знищувалися. Вся система суспільного виховання знаходилась у руках спеціальних чиновників – ефорів [1].

Гіппократівський і післягіппократівський період мав вплив на розвиток медицини не лише в Стародавній Греції. Текст «Клятви Гіппократа» покладено в основу сучасних кодексів медичної етики, сучасних клятв, які дають студенти, одержуючи диплом лікарів, у більшості країн світу.

Найвидатніший лікар Стародавньої Греції, Гіппократ (450–370 до н.е.), був лікарем у 17-му поколінні. На відміну від теоретичних уявлень єгипетських, китайських та індійських лікарів, грецькі лікарі шукали причину здоров'я і нездоров'я в природних умовах.

Будь-яка хвороба, за Гіппократом, є результат боротьби між цілющими силами організму і шкідливими природними причинами – розміщенням ґрунтових вод, станом повітря, кліматом, станом харчування, способом життя. Головним завданням лікаря є максимально можливе підвищення цілющих властивостей організму. Для збереження здоров'я слід було користуватись правилом: подібне подібним. Культивувався дух мудреця в тілі атлета. До нас дійшли довершені скульптури давньогрецьких дискоболів, списометальників, бігунів. В містах створюються системи водопостачання та видалення нечистот.

До наших днів дійшов «Кодекс Гіппократа», який складається із 15 книг з внутрішніх хвороб, 8 – з хірургії і 9 – з жіночих хвороб. Згідно вчення Гіппократа, людське тіло містить чотири соки: кров, слиз, чорну і жовту жовч. Перевага одного із соків зумовлює темперамент людини: сангвінічний (кров), флегматичний (слиз), холеричний (жовта жовч), меланхолічний (чорна жовч).

Гіппократ систематизував досвід медичної практики у своїх книгах «Про лікаря», «Про благопристойну поведінку», «Про мистецтво», «Афоризми». Основними принципами медичної практики були: регламентація норм поведінки лікаря; рівні права на одержання медичної допомоги; розвиток поняття про лікарську таємницю; норми взаємовідносин між лікарями.

Гіппократ вважав, що лікар повинен володіти:

- методами обстеження хворого,
- розглядати людський організм в нерозривному зв'язку з природою,
- розуміти, що хвороба є результатом зміни матеріального субстрату людини, а діагностика, лікування та прогноз мають індивідуальне вираження через постійне спостереження за хворим [2].

Гіппократ рекомендував направити всі зусилля на лікування хворого не лише лікаря, а й усіх оточуючих. Ці обставини мають сприяти одужанню хворого. Гіппократ не рекомендував лікарям надавати допомогу невиліковно хворим. На думку Гіппократа, взаємовідносини лікарів повинні бути підкорені інтересам хворого. Якщо лікар має труднощі в постановці діагнозу, то він повинен порадитися з колегами.

Зберігають актуальність і сьогодні основні положення медичної етики, що викладені в «Клятві Гіппократа», зокрема:

- «Non posse» (Не нашкодь!). Всяке лікування, всі дії, всі поради лікаря повинні бути спрямовані на користь хворого, приносити йому користь;
- людське життя є безумовна цінність;
- лікар повинен поважати приватне життя пацієнтів, утримуватися від аморальних вчинків;
- лікар повинен зберігати лікарську таємницю, поважати свою професію.

Про розвиток медицини в Стародавній Греції також свідчить рівень організації та лікування хворих та система підготовки лікарів. Медична допомога надавалася такими категоріями лікарів: жерцями асклепейонів; практикуючими лікарями ятрей; практикуючими лікарями нозокомейонів; періодевтами.

Медична допомога надавалась в *асклепійонах* – храмах збудованих на честь бога медицини Асклепія, де були спеціальні приміщення, у вигляді великих кімнат, в яких пацієнти проводили ніч (наприклад, асклепійон в Афінах, 5 століття до н.е.). Частина жерців у цих храмах виконувала функції лікарів. Лікування в асклепійонах проводилося методами психотерапії та психогієни з широким застосуванням водних процедур, масажу, інших фізичних методів. У разі необхідності проводилися хірургічні втручання. В таких храмах існували медичні школи [3].

Друга категорія лікарів надавала медичну допомогу в невеличких цивільних лікарнях – *ятрейях*. Цей вид лікарень розташовувався на дому в практикуючих лікарів для кількох пацієнтів, які потребували нетривалого лікування.

Третя категорія лікарів практикувала у великих лікарнях – *нозокомейонах*. Тут медична допомога надавалась стаціонарно.

Четверта категорія лікарів – *періодепти*, тобто лікарі-мандрівники. Вони ходили по населених пунктах і могли зупинитись у них для надання тимчасової медичної допомоги хворим.

Починаючи з VII ст. до н. е., влада давньогрецьких міст наймала лікарів для обслуговування воїнів під час військових походів та для боротьби з епідеміями.

Лікарів у Стародавній Греції готували або в асклепійонах або в приватних медичних сімейних школах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я : Навч. посібник / О. В. Баєва. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 640 с.
2. Ступак Ф. Я. Історія медицини: Підручник / Ф. Я. Ступак. – К. : «Книга-плюс», 2015. – 174 с.
3. Risse G. B. Mending bodies, saving souls: a history of hospitals / G. B. Risse. – New York : Oxford University Press, 1999. – 752 p.

ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР В УКРАЇНІ

Диковець В. Д.

Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Сучасні глобалізаційні процеси активно проникають у повсякденне життя українського суспільства. Молодь соціалізується в рамках глобального знання, глобальних іміджів. Цей процес породжує новий тип соціальної диференціації та соціальної культури. Частиною загальної суспільної культури є молодіжна культура. Молодь завжди перебуває у пошуку нової ідентичності, створенні нового стилю. Сучасна молодь – це покоління, яке від початку сприйняло культуру як культуру мас-медіа. Формуючи своє ставлення до життя, власні цінності та норми, які зазвичай відрізняються від пріоритетів старшого покоління, молодь шукає своє унікальне місце в соціумі, поле для самореалізації. Тому особливого значення набуває проблема феномену молодіжної субкультури.

Тлумачний словник української мови визначає субкультуру як особливу сферу культури, суверенне цілісне утворення всередині пануючої культури, що відрізняється власним ціннісним ладом, звичаями, нормами, що закріплюються в особливих рисах поведінки людей, свідомості, мові [1, с. 140]. Хотілося б звернути увагу на парадокс, який завжди присутній в існуванні молодіжних субкультур: з одного боку вони культивують протест проти суспільства дорослих, його цінностей і авторитетів, а з іншого – покликані сприяти адаптації молоді до дорослого суспільства.

Молодіжна субкультура – це будь-яке об'єднання молоді, що має власні елементи культури. Усі молодіжні субкультури умовно можна поділити на дві великі групи. До першої належать так звані «традиційні» молодіжні субкультури, тобто такі, які мають довгу історію (хіпі, панки, байкери, рокобіли, бітломани), та «новітні» – (толкієністи, індіаністи, уніформісти, трешери, брейкери, репери, рейвери, металісти, інші) [2, с. 65].

Субкультури містять системи внутрішніх правил (групові правила і стандарти), які дозволяють їхнім членам ідентифікуватись один з одним. Дослідники виділяють п'ять головних характеристик молодіжних субкультур:

- специфічний стиль життя і поведінки;
- наявність власних норм, цінностей, картини світу, які відповідають вимогам певних соціальних категорій молоді;
- протиставлення себе решті суспільства;
- зовнішня атрибутика, яка має символічне значення;
- ініціативний центр, який генерує головні ідеї та тексти [3, с. 54].

Кожен представник чи носій субкультури приймає норми, цінності, картину світу, стиль життя та інше за зразок свого існування. Але паралельно з цим існують і зовнішні атрибути, які свідчать про приналежність до певного угруповання, як наприклад: жаргон (сленг), зачіска, одяг, зовнішній вигляд та ін. Наприклад для хіпі було характерне довге волосся, а для панків – вистрижена голова зі смужкою волосся посередині, яка називається «ірокез». Чи от інша ілюстрація – скінхеди своїм взуттям вважають тільки черевики фірми «Dr. Martins», а байкери не визнають черевиків і воліють навіть влітку ходити в шкіряних чоботях, і бажано з кованою підошвою.

Сучасна наука виділяє типи молодіжних субкультур:

- романтико-ескапістські субкультури (хіппі, толкієністи, байкери);

- гедоністично-розважальні (мажори, рейвери, репери);
- кримінальні (гопники, скінхеда);
- анархо-нігілістичні (панки).

Формою, молодіжної субкультури є неформальні молодіжні об'єднання. Неформальні молодіжні об'єднання – це групи, що виникають на основі суб'єктивних потреб, інтересів і прагнень молодих людей незалежно від того, співпадають інтереси цих груп з інтересами суспільства чи протирічать їм. Слід зазначити, що неформальні молодіжні об'єднання, як правило, створюються добровільно і у вільний час. Бажаючи зберегти себе, неформальні молодіжні об'єднання замикаються у внутрішньому житті, відгороджуються від зовнішніх посягань та впливів.

Отже, молодіжні субкультури – особлива частина суспільної культури. Неформальний спосіб життя притаманний людям підліткового віку, а належність до тієї чи іншої субкультури – це своєрідний спосіб продемонструвати дорослим свої власні погляди на життя. Тим більше, що підліткам зазвичай притаманне протиставлення себе дорослим і мабуть тому вони об'єднуються з іншими такими ж однодумцями і демонструють наявність власних життєвих позиції. Зазвичай бажання належати до певної субкультури з віком зникає. До цього потрібно ставитися лише як до одного з етапів людського життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : «Перун», 2005.
2. Чугаєвський В.Г. Молодіжна політика й соціальна робота : навч. посібник. – К. : «Київський університет», 2005.
3. Бусел Ю. Характеристика деяких українських молодіжних субкультур / Ю. Бусел // Соц. педагог. – 2010. – Жовт. (№10). – С. 54–63.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ

Довбнюк В. В.

*Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Професійну етику називають кодексом правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій діяльності, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків. Професійна етика являє собою систему моральних принципів, норм і правил поведінки фахівця з урахуванням особливостей його професійної діяльності та конкретної ситуації. Вона має бути невід'ємною складовою частиною підготовки кожного фахівця [1].

Крім того, професійну етику, відносять до прикладної соціально-філософської дисципліни, яка вивчає походження, сутність, специфіку, суспільні функції морально-професійних норм і стосунків, закономірності їх розвитку на різних історичних етапах. Завдання професійної етики полягає в тому, щоб вивчити складний процес віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії та їх

значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню. Зміст будь-якої професійної етики складається із загального та приватного. Загальні принципи професійної етики, що базуються на загальнолюдських нормах моралі, припускають: професійну солідарність, особливе розуміння обов'язку і честі та особливу форму відповідальності, обумовлену предметом і родом діяльності [2].

Професіоналізм і ставлення до праці є важливими якісними характеристиками морального обличчя особистості. Вони мають першорядне значення в особистісній оцінці індивіда, але на різних етапах історичного розвитку їх зміст і оцінка суттєво різнилися. У класово-диференційованому суспільстві вони визначаються соціальною нерівністю видів праці, протилежністю розумової та фізичної праці, наявністю привілейованих і непривілейованих професій, залежать від ступеня класової самосвідомості професійних груп, джерел їх поповнення, рівня загальної культури індивіда тощо. Професійна етика не є наслідком нерівності у ступені моральності різних професійних груп. Але до деяких видів професійної діяльності суспільство висуває підвищені моральні вимоги. Приділяється особлива увага моральним якостям працівників тих професій, які пов'язані з правом розпоряджатися життям людей, значними матеріальними цінностями, деяких професій із сфер послуг, транспорту, управління, охорони здоров'я, виховання [3].

Професійні моральні норми є основою керівного початку, правила, зразки, еталони, порядок внутрішньої саморегуляції особистості на основі етико-гуманістичних ідеалів. Поява професійної етики в часі передувало створенню наукових етичних теорій про неї. Повсякденний досвід, необхідність у регулюванні взаємин людей тієї чи іншої професії приводили до усвідомлення й оформленню визначених вимог професійної етики. Активну роль у становленні і засвоєнні норм професійної етики грає думка, оскільки виникнувши спочатку як прояв повсякденної, буденної моральної свідомості, надалі вже розвивалася на основі узагальненої практики поведінки представників кожної професійної групи. Ці узагальнення підсумовувалися як в писаних і неписаних кодексах поведінки різних професійних груп, так і у формі теоретичних висновків, що свідчило про перехід від буденного до теоретичного свідомості в сфері професійної моралі. Основними видами професійної етики є: лікарська етика, педагогічна етика, етика вченого, етика права, підприємця (бізнесмена), інженера тощо. Кожен вид професійної етики визначається своєрідністю професійної діяльності, має свої специфічні аспекти в реалізації норм і принципів моралі і в сукупності становить професійний кодекс моралі [4].

Існують окремі види людської діяльності, які ставлять особливо високі та надвисокі моральні вимоги до осіб, котрі професійно цією діяльністю займаються. У цих професіях на основі загальних принципів моралі виробляються своєрідні кодекси честі, професійної поведінки, котрі поряд із загальноморальними правилами вбирають і весь, інколи драматичний, досвід даного виду людської діяльності. У професійній етиці формується система конкретних моральних норм із супутніми їм практичними правилами, які «обслуговують» ту чи іншу галузь людської діяльності. Адже від культури говоріння, слухання, та культури поведінки мови залежать результати професійної діяльності [5]. На сьогодні поширеним є термін професійна культура (культура певної професії). Фахівець має не лише виявляти свої моральні якості, а й впливати через них на інших. Особливо це стосується професій суддів, вчителів, лікарів тощо. Норми, принципи, поняття – загальнолюдські моральні цінності, конкретизує у певних професіях професійна мораль. А її особливості вивчає професійна етика.

Отже, професійна етика – це такі моральні обов'язки, в яких відбивається ставлення представника певної професії до об'єкта праці, до колег, до партнерів, до членів суспільства. Це усвідомлення своєї моральної відповідальності і готовності виконувати свій професійний обов'язок. Професійна етика включає і поняття професійного обов'язку, професійної відповідальності, професійної совісті. А ці поняття перетинаються з іншими (близькими): професійна честь, професійна гідність, професійна справедливість, професійний такт. Науковці акцентують свою увагу на тому, що професійна етика регулює відносини керівника і підлеглого, фахівця і клієнта, бізнесменів з іноземцями. У кожній із цих галузей головним об'єктом діяльності є людина, котра вправі сподіватися і сподівається на ставлення до себе не як до об'єкта зовнішнього впливу, а саме як до людини, тобто розраховує на повагу, співчуття, розуміння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://medbib.in.ua/professionalnaya-etika.html>.
2. http://pidruchniki.com/10280405/menedzhment/profesiyna_etika_normi.
3. http://stud.com.ua/59912/etika_ta_estetika/ponyattya_profesiynoyi_etiki.
4. <http://pomichnyk.org/publikatsiji/profesiyna-etyka-yurysta.html>.
5. <https://www.google.com.ua/search?qrgei-eisensteins-120th-birthday>.

ВПЛИВ СИНЕРГЕТИКИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ

Дулгерів А. А.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Синергетика – це молодий напрямок науки, який виник в другій половині ХХ століття. За досить невеликий проміжок часу вона набула стрімкого зростання і впровадження в різні галузі наукового пізнання. Синергетика і пов'язана з нею проблема співвідношення порядку і хаосу стали свого роду трендом у науковому світі. До неї звертаються представники різних наукових напрямків: фізики, математики, хіміки і біологи, а також представники гуманітарних наук: економісти, соціологи, філософи та інші. За допомогою теорії самоорганізації синергетики намагаються знайти відповідь на найрізноманітніші наукові питання і явища світу – поява Всесвіту, фізичні явища, еволюція, питання хімії та біології, менеджмент і економіка, розвиток наукової думки тощо [1]. Кожного року виходять безліч публікацій, статей, монографій і підручників, проходять різні міжнародні та національні конференції та зустрічі, присвячені дослідженню даного наукового напрямку.

Однією з ключових причин бурхливого зростання популярності синергетики є її методологічні і світоглядні нововведення, які дають потужний поштовх для наукового пізнання. У плані наукової методології йдеться про нововведення в розумінні й тлумаченні тих аспектів розвитку і організації світу, які раніше не були в основі класичного наукового знання. До них можна віднести умови різкої самоструктуризації і самоорганізації складних систем, співвідношення порядку і хаосу. Водночас необхідно розуміти і пам'ятати, той сенс, котрий вкладав в термін «синергетика» творець цього наукового напрямку професор Штутгартського університету Герман Хакен [2].

За Германом Хакеном, синергетика займається вивченням систем, що складаються з великої або величезної кількості частин, компонентів або підсистем, які якимось складним чином взаємодіють один з одним. Термін «синергетика» і означає «спільна дія», підкреслюючи узгодженість функціонування частин, що веде до функціонування системи як єдиного цілого об'єкта.

Фундаментальною основою досліджуваних синергетикою об'єктів є їх складність. Під складністю розуміється здатність до самоорганізації, ускладнення своєї структури відповідно до змін, що відбуваються [2].

Предметом вивчення синергетики є складні самоорганізовані системи. Систему можна назвати самоорганізованою або такою, що прагне до самоорганізації, якщо вона без будь-якого зовнішнього впливу набуває якоїсь просторової, часової або функціональної структури [3].

Системи, які є предметом вивчення можуть бути різноманітної природи, і можуть вивчатися різними науками, наприклад, фізикою, хімією, біологією, математикою, фізіологією, економікою, соціологією, лінгвістикою та іншими. Кожна з цих наук вивчає «свої» системи за допомогою своїх, властивих тільки їй, способів і методів, та формулює на їх основі результати мовою цієї науки (хімічні формули, закони фізики і т. д.). Така диференціація науки привела до того, що досягнення і результати однієї науки часто стають недоступними для розуміння представниками інших наук.

Синергетика, на відміну від традиційних галузей науки, цікавиться загальними закономірностями еволюції (розвитку в часі) систем будь-якої природи. Відмовляючись від специфічної природи систем, даний науковий напрямок отримує можливість описувати їх розвиток зрозумілою різними науковим напрямом мовою, встановлюючи свого роду тотожність двох явищ, що вивчаються специфічними методами різних наук, але що володіють загальною моделлю, або, точніше, що приводяться до загальної моделі. Виявлені подібності моделі дають можливість синергетиці робити отримані результати однієї галузі науки доступними для розуміння представників зовсім іншої, можливо, зовсім далекої від неї галузі науки і переносити результати однієї науки на зовсім інший науковий напрям.

Важливо розуміти, що синергетика аж ніяк не є однією з проміжних наук на зразок фізичної хімії або математичної біології, які виникли на основі двох наук (наприклад, математична біологія займається вивченням традиційних об'єктів біології математичними методами). На думку професора Германа Хакена, синергетика має виконувати роль свого роду метанауки, визначає і вивчає загальний характер тих закономірностей і залежностей, які окремі науки вважали «своїми». Тому, синергетика виникає не на зіткненні наук у відносно широкій чи вузькій проміжній галузі наукової діяльності. Вона отримує необхідні для неї, системи з глибини предметного напрямку приватних наук і досліджує ці системи, не звертаючись до їх природи, своїми специфічними засобами, що носять загальний характер по відношенню до приватних наук [3].

Синергетика зі своїм статусом метанауки з самого початку мала відігравати роль комунікатора, який дозволяє оцінити ступінь спільності результатів, моделей і методів окремих наук, їх корисність для інших наук і перевести знання конкретної науки на загальний огляд і тлумачення. Її положення як міждисциплінарного напряму зумовило ще одну важливу особливість синергетики – її відкритість і готовність до діалогу як безпосередній учасник або посередник, який бачить своє завдання у всесвітньому забезпеченні взаєморозуміння між учасниками цього діалогу. Комунікативність синергетики знаходить своє відображення і в характері сприйняття природи. Так процес

дослідження закономірностей навколишнього світу за допомогою синергетики перетворився (або принаймні прагне до цього) з добування безликої об'єктивної інформації в живе спілкування дослідника з природою, при якому роль спостерігача стає відчутною і зримою.

Отже, синергетика на початку XXI століття стала новим науковим напрямком, котрий має величезний вплив на розвиток сучасних технічних, природничих та гуманітарних наук.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Синергетика : история, принципы, современность [Електронний ресурс] : Сайт С. П. Курдюмова // В. Г. Буданов – Режим доступу : <http://spkurdyumov.ru>.
2. Кузнецов Б. Л. Введение в экономическую синергетику. КамПИ, 1998. – 74 с.
3. Основные принципы синергетики и их методологическое значение [Електронний ресурс] : Научная электронная библиотека // Н. А. Тельнова – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-printsipy-sinergetiki-iih-metodologicheskoe-znachenie>.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Жуковська Н. А.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України.*

Сьогодні використання сучасних освітніх технологій суттєво змінюють спосіб життя людини та удосконалюють педагогічний процес освітнього закладу. Сучасні технології вимагають від навчального закладу генерування та реалізації нових ідей, проектів а використання сучасних освітніх технологій дають можливість оновлення мотивації навчання, здобуття учнями поглиблених знань, пошук шляхів виховання творчої компетентної особистості. Тож, важливість використання сучасних освітніх технологій ніхто не в змозі заперечити.

Одним із завдань використання сучасних освітніх технологій є формування духовного, інтелектуального, психологічно підготовленого до самостійного життя випускника, навчити жити успішно в сучасному світі. Якщо ми будемо використовувати в своїй роботі сучасні освітні технології, то ми можемо сформувати професійно-компетентну молодь, яка буде вміти швидко адаптуватися в нестабільних умовах, буде здатна до ризику самостійного вибору сфер діяльності, поведінки, орієнтованої на успіх, тому що життєвий успіх особистості – це результат стратегії й тактики, він твориться на основі системи цінностей, мотиваційної сфери та сформованого ідеалу свого майбутнього.

Кожна освітня технологія має засновану на конкретному філософському вченні теоретичну модель, якій відповідають засоби і методи практичного застосування. Можна виділити декілька найпоширеніші сучасні освітні технології навчання: диференційоване навчання, проблемне навчання, інформаційні технології навчання, особистісно орієнтоване навчання та кредитно-модульна технологія навчання.

У процесі вивчення освітніх технологій можна виділити найбільш ефективними ігрові технології навчання. Формування соціально активної особистості вимагає нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра, як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця. Цей

метод навчання передбачає визначення мети, спрямованої на засвоєння змісту освіти і форми взаємодії педагога і студента а також вибір виду навчально-пізнавальної діяльності. Ігрові методи характеризуються наявністю ігрових моделей об'єкта процесу або діяльності і є ефективними; активізацією мислення і поведінки студента; взаємодії студентів між собою та викладачем; самостійністю студентів у прийнятті рішення, бажанням набутти умінь і навичок за короткий термін. Головною метою навчальних ігор у майбутніх фахівців є формування умінь поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю, але оволодіти необхідними фаховими вміннями і навичками студент зможе лише тоді, коли сам виявлятиме до них інтерес і докладатиме певні зусилля, а також буде поєднувати теоретичні знання, здобуті на лекціях, семінарах, самостійно з розв'язанням конкретних виробничих задач і з'ясуванням виробничих ситуацій.

Ігрова діяльність виконує такі функції, як спонукальну, комунікабельну, самореалізацій, розвивальну, розважальну, діагностичну, корекційну.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що використання сучасних освітніх технологій вимагають реалізації нових ідей, проектів а використання сучасних освітніх технологій дають можливість оновлення мотивації навчання, здобуття учнями поглиблених знань, пошук шляхів виховання творчої компетентної особистості.

Від нас, залежить, чи своєчасно і мобільно ми переорієнтуємося на нові принципи організації навчання, здобуття учнями поглиблених знань, пошук шляхів виховання творчої компетентної особистості.

Тож, важливість використання сучасних освітніх технологій ніхто не в змозі заперечити.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – Київ, 2010. – С. 230–260.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології [навч. посіб.] / І. М. Дичківська. – Київ, 2004.
3. Впровадження інноваційних педагогічних технологій в навчально-виховний процес з метою формування позитивної мотивації навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://licey-cv.com/>.

ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ РЕСТОРАННОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Замфереско О. В.

*Науковий керівник – Руденко Л. А., доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасна освітня парадигма актуалізує значення освіти в житті особистості й суспільства. Теперішня система професійної освіти має забезпечити кожній особистості змогу одержати якісну фахову підготовку згідно з її потребами і здібностями, поступово та послідовно підвищувати здобуту кваліфікацію, вдосконалювати ключові та професійні компетентності впродовж усього життя, враховуючи соціально-економічні вимоги і запити суспільства [4, с. 238]. У зв'язку з цим аналіз стану та особливостей професійної підготовки майстрів ресторанного обслуговування до підприємницької діяльності у вищому

професійному училищі (ВПУ) дав можливість визначити потребу застосування цілісного підходу в освітньому процесі.

Цілісність (англ. integrity) є типовою характеристикою об'єктів, що мають складну структуру, що означає їх самодостатність, інтегрованість, оригінальність, яка зумовлена своєрідними закономірностями їх функціонування та розвитку [5, с. 762]. Оскільки кожний об'єкт (процес або явище) знаходиться в єдності із середовищем, а уявлення про цілісність зумовлені попереднім розвитком наукового пізнання стосовно цього об'єкта, то ці властивості не є остаточними.

Цілісний підхід у педагогічних дослідженнях розглядається як ознака педагогічної системи, що передбачає підпорядкування її частин єдиному цілому на основі внутрішніх міжсистемних зв'язків. Опираючись на принцип комплементарності, [1, с. 65], цілісний підхід утверджує неможливість зведення цілого до простої суми частин об'єкта, і в такий спосіб забезпечує його цілісність.

Згідно з новими суспільними вимогами до кваліфікованих робітників і рівня їхньої теоретичної та практичної підготовки, освітній процес у ВПУ необхідно орієнтувати на формування у майбутніх фахівців цілісного досвіду самостійної діяльності. У зв'язку з цим варто акцентувати, що цілісність педагогічного процесу забезпечує становлення цілісної особистості на основі цілеспрямованої навчально-виховної діяльності та передбачає вирішення освітніх завдань під час всебічної взаємодії суб'єктів навчання [3, с. 22].

Як зазначав І. Зязюн, цілісний підхід скерований на формування «метакомпетентності» [2, с. 22] – цілісної характеристики фахівця, здатного вирішувати будь-які проблеми, пов'язані з особливостями професійної діяльності. У контексті професійної підготовки майстрів ресторанного обслуговування вважаємо, що такою «метакомпетентністю» для фахівців цього профілю є їхні цілісні уявлення про підприємницьку діяльність, які послідовно формуються у процесі професійного становлення.

Отже, застосування цілісного підходу до підготовки майбутніх майстрів ресторанного обслуговування до підприємницької діяльності дасть можливість розглядати педагогічний процес як цілісну структуру, кожен елемент якої (цілі, зміст, форми, методи тощо) виконує певну функцію з метою вирішення поставлених педагогічних завдань. В освітньому просторі ВПУ цілісність педагогічного процесу забезпечують також тісну взаємодію його учасників і гармонійне поєднання всіх видів навчально-виховної діяльності та педагогічних впливів на учнів.

Таким чином, цілісність має забезпечуватися єдністю цілей, змісту, методів, засобів і форм навчання, які спрямовані на досягнення мети в освітньому процесі щодо майбутньої підготовки майстрів ресторанного обслуговування до підприємницької діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борытко Н. М. Методология и методы психолого-педагогических исследований / Н. М. Борытко, А. В. Моложавенко, И. А. Соловцова ; под ред. Н. М. Борытко. – М. : Академия, 2008. – 319 с.
2. Зязюн І. А. Педагогічне наукове дослідження у контексті цілісного підходу / Іван Зязюн // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – №1. – С. 19–30.
3. Литвин А. В. Актуальність застосування цілісного підходу в сучасній професійній освіті / А. В. Литвин, Л. А. Руденко // Професійна освіта : проблеми і перспективи. – 2016. – Вип. 10. – С. 20–26.
4. Литвин А. В. Принцип наступності в контексті сучасної парадигми освіти / А. В. Литвин, Л. А. Руденко // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності : зб. наук. пр. – Львів : ЛДУ БЖД, 2016. – Вип. 14. – С. 237–243.
5. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ ІГОР

Зелик О. В.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України.*

Докорінні зміни, що відбуваються сьогодні, висувають нові вимоги до рівня підготовки фахівців з вищою освітою. Крім фундаментальних знань від фахівців вимагають уміння швидко орієнтуватися в мінливих ситуаціях, знаходити альтернативні рішення, оцінювати ефективність їхньої реалізації, передбачати можливі ризики.

Одним зі шляхів вирішення поставленої проблеми є широке використання в навчальному процесі ділових ігор.

Ділова гра – це навчально-практичне заняття, яке передбачає моделювання діяльності фахівців і керівників виробництва щодо розв'язання складної проблеми, прийняття певного рішення, пов'язаного з управлінням виробничим процесом. Ділова навчальна гра поєднує в собі ознаки навчальної і майбутньої професійної діяльності і є діяльністю колективною. Вона дає змогу студентові збагнути і подолати суперечності між абстрактним характером предмета навчально-пізнавальної діяльності (знання, знакові системи) і реальним предметом майбутньої професійної діяльності, індивідуальним способом навчання студента і колективним характером професійної діяльності, опорою в навчанні переважно на інтелект студента і залученням у процес особистості спеціаліста.

У кожній діловій грі закладено ігрові та педагогічні цілі. Змістом ігрових цілей учасника є успішне виконання ролі, реалізація ігрових дій, отримання максимально можливої кількості балів, уникнення штрафів, прийняття адекватних («розумних») рішень тощо. Змістом педагогічних цілей є розвиток професійного теоретичного і практичного мислення, вміння вибудовувати стосунки з іншими людьми, оволодіння моральними нормами, розвиток загальних і професійних здібностей, формування відповідального ставлення до праці тощо.

Ділові ігри являють собою інструмент вироблення складних колективних рішень. Можливість стиснути реальний час у рамки ігрового експерименту дозволяє неодноразово програти одну професійну ситуацію й визначити наслідки кожного з реалізованих рішень. Результатом такого програвання є розвиток у студентів навичок інтуїтивного передбачення, як ходу розвитку ситуації під впливом різних факторів, так і можливих наслідків від кожного обраного ними рішення. Таким чином, у ході гри відбувається нагромадження досвіду поведінки в різних господарських ситуаціях, здобувається нове знання, що має як теоретичну основу, так і практичну спрямованість, Цінністю знання, що здобувається в ході гри, є його «активність», тобто швидке включення у процес вибору й ухвалення професійного рішення.

Ділові ігри можна проводити з тем курсових і дипломних робіт для різних спеціальностей і всіх курсів. Для підготовки ділової гри тема розбивається на окремі питання, розробляються проблемні ситуації, які мають кілька варіантів розв'язання, і критерії оцінювання. У процесі гри студент вчиться аналізувати і систематизувати матеріал, виділяти в ньому головне, оцінювати різні варіанти розв'язання проблеми і вибирати найкращі. Часто студенти не вміють

застосовувати здобуті знання в комплексі. Ділова гра допомагає усунути цей недолік, вимагаючи від учасників мобілізування знань з різних дисциплін і прийняття комплексного рішення.

Завдяки ігровій діяльності краще розвиваються індивідуальні здібності студентів, оскільки вони не відчувають психологічного тиску відповідальності, який властивий звичайній навчальній діяльності. У процесі гри відбувається навчання дії за допомогою самої дії. Засвоєння знань здійснюється в контексті певної діяльності, що створює ситуацію необхідності знання. Гра дає змогу позбутися шаблонів і стереотипів, здатна змінити ставлення студентів до будь-якого явища, факту, проблеми. Вона стимулює інтелектуальну діяльність студентів, вчить прогнозувати, досліджувати та перевіряти правильність прийнятих рішень і гіпотез, виховує культуру спілкування, формує вміння працювати в колективі та з колективом. Все це визначає функції навчальної гри як засобу психологічного, соціально-психологічного та педагогічного впливу на особистість. Педагогічно і психологічно продумане використання гри стимулює розумову діяльність. А це підвищує інтелектуальну активність, пізнавальну самостійність та ініціативність студентів.

Соціально-психологічний вплив гри виявляється в подоланні студентом страху говоріння, у формуванні культури спілкування, особливо культури ведення діалогу. Гра формує здатність приймати самостійні рішення, оцінювати свої дії та дії інших, сприяє активізації знань.

Ігровий підхід не є визначальним способом засвоєння навчального матеріалу, але він значно збагачує педагогічну практику і розширює можливості студентів.

Відтак, ігрові технології можна розглядати як інструмент для трансляції і засвоєння попереднього до професійної діяльності досвіду; аналізу моделей реальності (на зразках професійних дій представниками різних рольових та особистісних позицій); адаптації до майбутньої професійної діяльності. Ігрове середовище спонукає студента до вияву «над ситуативної активності» (за В. Петровським), коли він виходить за межі того, що об'єктивно вимагає від нього певна роль, і на основі ініціативно-творчого підходу продукує нові ідеї, способи вирішення професійних завдань тощо. Застосування ділових ігор перетворенню студента з об'єкта навчання в суб'єкта професійно спрямованої праці, що викликає його цілеспрямовану діяльність та творчу участь у самостійному формуванні професійної компетентності.

У зв'язку з цим все більш широке використання у навчально-виховному процесі ВУЗів знаходять активні методи навчання, які передбачають реалізацію конкретних ситуацій, рольові та ділові ігри, що створюють умови для творчості, до навчання творчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – Київ 2010. – С. 230–260.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології [навч. посіб.] / І. М. Дичківська. – Київ, 2004.
3. Ігрові технології навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/70163/pedagogika/igrovi_tehnologiyi_navchannya/.

РОЛЬ КОНЦЕПЦІЇ «НАУКОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ» ТОМАСА КУНА У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Зосімов О. В.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Томас Кун – знаменитий американський історик і філософ науки, автор першої методологічної концепції, що отримала широку популярність і спиралася на вивчення історії науки, концепції «Наукових революцій».

Найважливішим поняттям теорії Кун є поняття парадигми – однієї або декількох фундаментальних теорій, які отримали загальне визнання і протягом якогось часу напрямних наукове дослідження. Прикладами подібних парадигмальних теорій служать фізика Аристотеля, геоцентрична система світу Птолемея, механіка і оптика Ньютона, киснева теорія горіння Лавуазьє, електродинаміка Максвелла, теорія відносності Ейнштейна, теорія атома Бора, економічна теорія Дж. М. Кейнса й інших подібних теорій. Таким чином, парадигма втілює в собі безперечне, загальновизнане знання про досліджувану область явищ природи.

Науку, що розвивається в рамках певної парадигми, Кун називає «нормальною», вважаючи, що саме такий стан є для неї звичайним і найбільш характерним. На відміну від Поппера, який вважав, що вчені постійно думають про те, як би спростувати існуючі визнані теорії, і з цією метою прагнуть до постановки переконливих експериментів, Кун був переконаний, що в реальній науковій практиці науковці майже ніколи не сумніваються в істинності основоположних своїх теорій і навіть не ставлять питання щодо їх перевірки. «Вчені в руслі нормальної науки не ставлять собі за мету створення нових теорій, зазвичай, до того ж вони нетерпимі і до створення таких теорій іншими. Навпаки, дослідження в нормальній науці спрямоване на розробку тих явищ і теорій, існування яких парадигма свідомо припускає» [1, с. 50–51].

Щоб підкреслити особливий характер проблем, що розробляються вченими в нормальний період розвитку науки, Кун називає їх «головоломками», порівнюючи їх рішення з рішенням кросвордів або зі складанням картинок з розфарбованих кубиків. Кросворд або головоломка відрізняються тим, що для них існує гарантоване рішення, і це рішення може бути отримано деяким запропонованим шляхом. Намагаючись скласти картинку з кубиків, ви знаєте, що така картинка існує. При цьому ви не маєте права винаходити власну картинку або складати кубики так, як вам заманеться, хоча б при цьому виходили більш цікаві – з вашої точки зору – зображення. Ви повинні скласти кубики певним чином і отримати запропоноване зображення. Точно такий же характер носять проблеми нормальної науки. Парадигма гарантує, що рішення існує, і вона ж задає допустимі методи і засоби отримання цього рішення.

До тих пір поки рішення головоломок протікає успішно, парадигма виступає як надійний інструмент пізнання. Збільшується кількість встановлених фактів, підвищується точність вимірювань, відкриваються нові закони, зростає дедуктивна зв'язність парадигми, коротше кажучи, відбувається накопичення знання. Але часто виявляється, що деякі завдання-головоломки, незважаючи на всі зусилля вчених, так і не піддаються вирішенню, скажімо, ніяк не вдається усунути розбіжність передбачень теорії з експериментальними даними. Спочатку на це не звертають уваги. Це тільки в уявленні Поппера варто лише вченому

зафіксувати розбіжність теорії з фактом, він відразу ж піддає теорію сумніву. Реально ж вчені завжди сподіваються на те, що з часом протиріччя буде усунуто і головоломка вирішена. Але одного разу може бути усвідомлено, що засобами існуючої парадигми проблема не може бути вирішена. Справа не в індивідуальних здібностях того чи іншого вченого, не в підвищенні точності вимірювальних приладів, а в принциповій нездатності парадигми вирішити проблему. Таку проблему Кун називає *аномалією*. Поки аномалій небагато учені не надто про них турбуються. Проте розробка самої парадигми призводить до зростання числа аномалій. Удосконалення приладів, підвищення точності спостережень і вимірювань, зростання строгості концептуальних засобів – все це веде до того, що розбіжності між передбаченнями парадигми і фактами, які раніше не могли бути помічені й усвідомлені, тепер фіксуються і усвідомлюються як проблеми, які потребують вирішення. Спроби впоратися з цими новими проблемами за рахунок введення в парадигму нових теоретичних припущень порушують її дедуктивну стрункість, роблять її розпливчатою і рихлою [2, с. 223].

Довіра до парадигми падає. Її нездатність впоратися зі зростаючою кількістю проблем свідчить про те, що вона вже не може служити інструментом успішного вирішення головоломок. Настає стан, який Кун називає *кризою*. Вчені виявляються перед лицем безлічі невирішених проблем, непояснених фактів і експериментальних даних. У багатьох з них парадигма вже не викликає довіри, і вони починають шукати нові теоретичні засоби, які, можливо, виявляться більш успішними. Відходить те, що об'єднувало вчених – парадигма. Наукове співтовариство розпадається на кілька груп, одні з яких продовжують вірити в парадигму, інші висувають гіпотези, які претендують на роль нової парадигми. Нормальне дослідження завмирає. Наука, по суті справи, перестає функціонувати. Тільки в цей період кризи, вважає Кун, вчені ставлять експерименти, спрямовані на перевірку і відсів конкуруючих гіпотез і теорій.

Період кризи закінчується, коли одна із запропонованих гіпотез доводить свою здатність впоратися з існуючими проблемами, пояснює незрозумілі факти і завдяки цьому повертає на свій бік велику частину вчених. Наукове співтовариство відновлює свою єдність. Ось цю зміну парадигм Кун і називає *науковою революцією*.

Отже, розвиток науки у Куна виглядає наступним чином: нормальна наука, яка розвивається в рамках загальноновизнаної парадигми; поступове зростання числа аномалій, котре зрештою приводить до кризи; криза – пошуки нових ідей і теорій; зміна парадигм – наукова революція. Накопичення знання, вдосконалення методів та інструментів, розширення сфери практичних додатків, тобто все те, що можна назвати прогресом, здійснюється тільки в період нормальної науки. Однак в цілому розвиток науки виходить дискретним: періоди прогресу і накопичення знання змінюються революційними провалами, розривами тканини науки. Таким чином, слід визнати, що концепція Т. Куна радикально змінила наукові орієнтири розвитку науки у тогочасному суспільстві та справила величезний вплив на розвиток філософії науки вже у наступний період.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кун Томас. Структура наукових революцій. / Т. Кун. – К. : Port-Royal, 2001. – 228 с.
2. Сучасна філософія науки : знання, раціональність, цінності в працях мислителів заходу : Навчальна хрестоматія. М., 1996. – 376 с.

ДО ПИТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У ФРАНЦІЇ

Івова Д. О.

*Науковий керівник – Кришталь Т. М., доктор економічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Країни Європейського Союзу накопичили значний досвід створення й функціонування ефективних систем цивільного захисту (ЦЗ) та їх фінансового й ресурсного забезпечення. Моделі цивільного захисту країн різняться між собою, однак мають спільні основоположні цілі та принципи – запобігання, боротьба з наслідками і відновлення після антропогенних, природних і техногенних катастроф незалежно від причин їхнього виникнення з метою захисту прав і свобод громадян, їхньої власності. Одним із найважливіших питань організації ЦЗ в країнах ЄС є взаємодія органів цивільного захисту і збройних сил, особливо сухопутних військ. Велику роль у профілактичній та рятувальній роботі відіграють місцеві органи влади.

ЦЗ у Франції розглядають як найважливішу складову частину національної безпеки поряд з військовою й економічною безпекою. Він виконує завдання щодо попередження, прогнозування, планування, оповіщення населення.

Загальне керівництво ЦЗ здійснює МВС, безпосереднє – національне управління ЦО.

Формування ЦЗ зведено в корпус, що включає в себе: частини й підрозділи аварійно-рятувальної служби, навчально-мобілізаційні центри, пересувні колони воєнного часу, спеціальні підрозділи прийому і розміщення евакуйованих і потерпілих, авіаційну групу, службу розмінування [2].

У мирний час чисельність корпусу обмежена. Особовий склад, необхідний для доукомплектування, перебуває в резерві міністра оборони й виділяється за заявками міністра внутрішніх справ. Призов у корпус здійснюється як на військову службу. Принцип комплектування в мирний час змішаний: поряд з добровольцями можуть проходити службу й військовозобов'язані призовного віку.

Аварійно-рятувальні формування Франції, як і в Польщі та ФРН, комплектуються на базі частин і підрозділів протипожежної служби, до складу якої входять – 220 тис. добровольців (80%), 12 тис. професіоналів (15%), 7 тис. військових пожежних (Саперна Бригада паризьких пожежних (BSPP) і Батальйон моряків – пожежних Марселя (BMPM) [1].

Практично всі пожежні входять в Національну Федерацію Пожежних Франції (FNSPF). Вона функціонує вже більше 120 років і призначена для захисту пожежників і поліпшення якості їх служби.

Діяльність пожежних формувань у Франції спрямована не тільки на запобігання і гасіння пожеж, а й на надання допомоги у всіх аварійних ситуаціях, на ліквідацію наслідків стихійних лих. Гасіння пожеж становить 13% від усіх видів допомоги.

На рівні адміністративно-територіальних утворень відповідальність за ЦЗ несуть префекти. Робочим органом префекта є секретаріат ЦО.

Відповідальність за організацію ЦЗ в містах і громадах покладено на мерів. Залежно від категорії населеного пункту, організація ЦЗ в містах і комунах може бути різною. У населених пунктах з кількістю жителів більше 3 тис. призначаються начальники ЦО і створюються консультативні комісії [2].

Для ведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації НС залучають військові частини, а також пожежні, поліцейські, медичні, саперні й інші спеціальні підрозділи. До останніх належить оперативний координаційний центр, що здійснює цілодобове чергування з оперативного спостереження за всією територією Франції.

Заходи з аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт при ліквідації НС, як правило, фінансуються з державного бюджету. Водночас значний обсяг робіт у сфері ЦЗ виконують добровольці, фінансування яких здійснюється з місцевих бюджетів та приватних фондів.

Окремої уваги заслуговує система державної підтримки добровільних пожежних команд, як на загальнодержавному, так і муніципальному рівнях. Законодавчо закріплено принцип грошової компенсації і соціальних пільг пожежних-добровольців. Наприклад, в префектурі Івелін чергування в пожежній частині компенсується з розрахунку 5 євро за годину чергування, 7 євро – при участі в гасінні пожежі в денний час і 15 євро – при участі в гасінні пожежі в нічний час. Крім того, пожежний доброволець має право виходу на пенсію в 55 років (професійний в 57 років), при знаходженні на пенсії – на щорічну виплату у розмірі 1000 євро на рік за умови вислуги в якості добровольця протягом 20 років. Всі ці умови в значній мірі сприяють залученню громадян в ДПО.

Пільги та соціальні гарантії ДПО Франції:

- надбавка до пенсії при стажі 20 у літньому підрозділах ДПО від 450 до 1 000 євро на рік, при 35 роках і більш 1 800 євро на рік;
- оплата участі добровольців у спеціальних операціях (у тому числі в гасінні пожеж) керівники підрозділів – 10,5 євро на годину, командири підрозділів – 7.5 євро на годину, пожежні – 6,7 євро на годину;
- отримання зарплати за основним місцем роботи за час, проведений на оперативній роботі в ДПО;
- безкоштовна видача обмундирування, харчування в період служби в підрозділах ДПО;
- надання відпусток в будь-який час;
- страхування в страховій організації учасників добровільних пожежних команд;
- витрати на щорічні медичні обстеження.

Пільги та соціальні гарантії встановлюються органами місцевого самоврядування.

Таким чином, використання передового досвіду у процесі реформування служби цивільного захисту України сприятиме підвищенню її результативності та дієвості в умовах НС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Васійчук В. О., Гончарук В. Є., Качан С. І., Мохняк С. М. Основи цивільного захисту : навч. посібник / В. О. Васійчук, В. Є. Гончарук, С. І. Качан, С. М. Мохняк. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 417 с.
2. Федоренко В. Н. Гражданская оборона зарубежных государств. Международная организация гражданской обороны [Текст] / В. Н. Федоренко. – М. : ООО «ИПП «КУНА», 2003. – С. 275–294.

СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ПРАВОМІРНОЇ ТА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Ілляшенко Є. О.

*Науковий керівник – Лисенко А. І., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Живучи в суспільстві, людина має притримуватися всіх його норм і настанов. Це є необхідною складовою соціального життя і дотримання вимог, які формують життєдіяльність стабільного суспільства, точніше, стабільну фазу суспільного розвитку, коли основоположними домінантами соціального життя є досить регулярні та передбачувані форми. Для того, щоб суспільство, більшість людей могли задовольняти свої потреби, вони мусять дотримуватись певних правил. Без соціального порядку нам було б важко взаємодіяти, тому що ми не знали б, чого очікувати. Щоб забезпечити дотримання членами суспільства його основних норм, виробляють спеціальні форми соціального контролю. Тобто можемо сказати про активність дії такого поняття як «правова поведінка». Насамперед, головною ознакою є її соціальна важливість, так як вона зосереджена на соціальнозначущій поведінці суб'єктів, передбаченій нормами права, підконтрольній свідомості та волі й має юридичні наслідки. Окрім того, така поведінка перебуває під актуальним або потенційним контролем свідомості та волі індивіда, чітко регламентована, підконтрольна правовим механізмам.

Але така картина соціального життя навіть у стабільному суспільстві не є повною. Якщо уважно поспостерігати за суспільними процесами, то можна зробити висновок відносно того, що люди не тільки притримуються соціальних норм, але й порушують їх. Тому важливим є обґрунтування, окрім правової, і поняття протиправної поведінки, яке є змістовно протилежним. Передусім вони мають різне соціальне значення (правомірна поведінка зміцнює правомірні відносини, протиправна – ослаблює і, як наслідок, руйнує їх). Якщо правомірна поведінка мотивується відчуттям обов'язку, особистими інтересами, які не суперечать суспільним, то протиправну зумовлюють егоїзм, агресія, корисливість. До того ж, правомірна поведінка визначається нормами, що зобов'язують або дозволяють, протиправна – нормами, що забороняють. Контроль правомірної поведінки спрямований на її заохочення, протиправної – на заборону та запобігання.

Питання про те, як змусити людей дотримуватися норм суспільного життя і намагатися не робити дій, які є відхиленнями від протиправної поведінки, цікавить соціологів, юристів, психологів. Соціологи наголошують на тому, що на всіх етапах соціалізації особистості на її ставлення до норм впливають два основоположних чинники: це внутрішній контроль особистості та взаємодія особистості з конкретним зовнішнім середовищем в процесі соціалізації [1].

Спочатку відповідність поведінки дитини соціальним нормам забезпечується зовнішнім контролем. Але коли дитина стає дорослішою, збільшується та частина її поведінки, що регулюється внутрішніми регуляторами. Відбувається інтеріоризація соціальних стандартів поведінки, Найчастіше людина приймає ці стандарти без роздумів або коливань. Про соціальні норми як обмеження у поведінці людини говорить Дворецька Г. В. [2, с. 208].

Наявність в практиці суспільного життя дій, які відповідають правовим нормам або дій, які їх порушують, породжує низку проблемних запитань, серед яких можемо виокремити такі: чому люди порушують соціальні норми і правила? чому в певних соціальних групах порушення є частішими, ніж в інших? як суспільство структурується таким чином, що деякі групи займають вигідне

становище, а деякі – невинні і стигматизуються як протиправні? яким чином типи поведінки і люди визначаються як протиправні?

Ці запитання знайшли своє відображення в такій галузі як соціологія права, де проблема злочинності соціологами розглядається на різних етапах розвитку і в різних ракурсах, виокремивши думки в такі напрями дослідження причин протиправної поведінки як біологічний, психологічний та соціологічний.

Соціальне життя складне і різноманітне і в тому розумінні, що охоплює не тільки стабільне, спокійне, правильне, нормальне життя, а й відхилення. Унаслідок різноманітних причин духовного, економічного, політичного характеру в суспільстві є люди з девіантною поведінкою. Такою, на думку Сірого Є. В., є поведінка, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів [3]. Поява терміну пов'язана з науковою діяльністю Є. Дюркгейма, який вивчав соціальні чинники самогубства.

Що ж означає нормальне суспільство, відхилення від якого тягне за собою, наприклад, дестабілізацію, соціальні деформації та інші негативні наслідки і відповідні санкції з боку суспільства? Таким ми вважаємо суспільство, що відзначається високою життєдіяльністю, гнучкістю, адаптивністю до умов, що змінюються. Нормальне суспільство характеризується цілісністю, стійкістю суспільних систем, постійним імпульсом розвитку, відкритістю, плюралізмом, сприятливістю нового, активністю соціалізації, природністю і керованістю в його соціальній стратифікації і мобільності.

Коли ми починаємо вивчати девіантну поведінку, то повинні знати, яких правил люди дотримуються, а які схильні порушувати. Ніхто не порушує всіх правил, так само як ніхто не дотримується всіх правил. Навіть індивіди, що начебто повністю поривають із загальноприйнятими нормами суспільства, такі як грабіжники банків, імовірно дотримуються правил, за якими організовано банди, до котрих вони належать. Деякі групи з вельми сумнівною репутацією, наприклад банди мотоциклістів, мають суворий кодекс поведінки, обов'язків для їхніх членів; тих, хто цей кодекс порушує, або карають, або виганяють. Наскільки ми конформісти, настільки й порушники правил.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чубіна Т. Д. Соціологія. Курс лекцій / Т. Д. Чубіна. – Черкаси, 2013. – 324 с.
2. Дворецька Г. В. Соціологія : Навч. посібник / Г. В. Дворецька. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 472 с.
3. Сірий Є. В. Соціологія : загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії / Є. В. Сірий. – К. : Атіка, 2004. – 480 с.

ВІЙСЬКОВИЙ ЖАРГОН

Іщук Н. С.

*Науковий керівник – Крічкер О. Ю., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Люди в погонах завжди вирізнялися з поміж інших носіїв мови незвичністю вживаних лексичних одиниць. Ці лексеми надають їх мовленню деякої таємничості, хоча, якщо задуматися, то і сама професія військових передбачає режим секретності, зашифрованості інформації.

Лексика та фразеологізми, які використовуються військовослужбовцями під час спілкування з представниками своєї соціальної групи називається військовим жаргоном. Цей різновид національної мови відноситься до групи соціальних діалектів.

Перші лінгвісти, які почали досліджувати мову як соціальне явище, чим заклали основи соціолінгвістики, дали наступне визначення соціальним діалектам – це узагальнююче поняття для позначення мовних варіантів, що вживаються в побуті певних громадських або професійних груп.

У свою чергу військовий жаргон – це «набір спрощених (скорочених або образних) слів та словосполучень для позначення осіб, дій та понять, якими часто користуються військовослужбовці у випадку відсутності статутних термінів або замість них, а також тих, що використовуються ритуально, неначебно підкреслюючи спільність військової професії, належність до солдатського братства» [1]. Він виступає засобом усного спілкування людей, які служать у Збройних Силах України, Національній Гвардії України, різноманітних військових навчальних закладах тощо. Отже, його вживання обмежене у просторі та соціально детерміноване, адже військові сформували особливий тип сучасного соціуму, який існує у межах військових частин та військових навчальних закладів, та функціонує за власними законами.

Лексика та фразеологія військового жаргону не лише соціально маркована, а й експресивно-емоційна та стилістично знижена. Більшість військових жаргонізмів можна віднести до літературно-розмовної, побутової лексики, просторіччя. Мовний портрет військового виглядає наступним чином: схильність до мовної творчості та ритуалізації, вульгаризація мовлення.

Мовна творчість проявляється у вживанні метафоричних мовних одиниць, грі на схожості, каламбурі: «таблетка» – медична машина, «весло» – ложка, «капуста» – емблема, що означає підлеглисть певному підрозділу, «ошийник» – галстук, «китобійня» – місце посиленої фізичної підготовки.

Щодо ритуалізації, то вона зумовлена, в першу чергу, обов'язковими ритуалами офіційних (паради, шиккування) та неофіційних відносин. З такої карнавальності у субкультурі солдат строкової служби походить етимологія жаргонізму «парадка», оскільки ця лексема вживається не лише на позначення парадної форми, а й як одяг, перешитий у відповідності до особливих смаків тих, хто звільняється та прикрашений різними видами можливих солдатських розрізень.

Вживання великої кількості нестандартних лексичних одиниць, вульгаризмів пояснюється особливостями військового (особливо армійського) субкультурного утворення. Адже його представники мають певні установки, що детермінують та корегують їх ціннісні орієнтири та уявлення, характер поведінки та мовлення. Це соціальне угруповання представлено в більшості чоловіками,

яких характеризує жорстка офіційність, ієрархічність та субординація у стосунках, та корпоративність.

Розглянемо об'єкти номінації військового жаргону. Вивчення наукових праць, присвячених дослідженню лексики військових, дозволило виявити, що найчастіше в усному неформальному мовленні вживаються жаргонізми, що номінують військову форму, військові звання, різноманітні атрибути проходження служби, у армії – ритуали та забобони. Тематично вони утворюють дві великі групи. До першої відносять лексеми, що відображають військово-професійну діяльність, до другої, слова та словосполучення, що описують військово-побутові особливості життя у військовому середовищі.

Ситуація, яка склалася на сьогоднішній день на Сході нашої держави, сколихнула почуття патріотизму, на хвилі чого багато молодих людей пішли служити в ЗСУ та Національну Гвардію України. Військовий жаргон, отриманий у спадок від радянської армії та розширений за рахунок участі українського військового контингенту безпосередньо у військових діях («афганський» лексикон, який набув поширення і через пісні частково увійшов до пласту загальноновживаної лексики) та у якості миротворців у різних республіках СРСР, поповнюється новими військовими жаргонізмами, які утворені реаліями сучасності. Українці, які перебувають у зоні АТО, пишуть свою історію, утворюючи україномовні військові жаргонізми, що сподіваємось, у найближчий час стануть об'єктом ґрунтовного наукового дослідження українських філологів та соціолінгвістів.

Наведемо декілька прикладів сучасного жаргону військових, який можна назвати жаргоном АТО: «подарунки» – боєприпаси, які прилетіли зі сторони противника, «есемеска» – свій залп, який надсилається у відповідь на «подарунок», «еноти» – десантники (через полосаті тільники) [2], «...на 12 годин», «на третю» – «спосіб вказати напрямом згідно з часовою стрілкою» [3].

Жаргонізація лексики притаманна військовим різних країн світу. Найбільше досліджень науковців пострадянського простору було присвячено вивченню російського, англійського та німецького військового сленгу, адже саме так він називається у англійській культурі типологізації соціальних діалектів. Деякі об'єкти жаргонізації навіть мають цілі синонімічні ряди, наприклад, кулемет у американських військових це *stutterer* – «заїка», *magpie* – «сорока», *grind organ* – «шарманка», *devil's piano* – «диявольське піаніно»; німецькі військові називають кулемет «Stottertante «тітка-заїка» і *Braut* – «наречена» [4].

Отже, вживання жаргонізмів є своєрідним відображенням субкультури військових, адже в ньому вони віддзеркалюють реалії військового життя, які не мають еквівалентів у літературній мові. Військовий жаргон є відкритим лексичним пластом, що постійно змінюється, а військові жаргонізми можна розглядати як спробу мовного опису ситуацій, міжособистісних стосунків, побутових явищ, з якими люди в погонах зіштовхуються під час службової діяльності, у середовищі військовослужбовців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горчаков А. Н., Похвощева М. С. Военные жаргонизмы в английском языке. URL: <https://www.rae.ru/forum2011/pdf/article890.pdf>.
2. Словник фронтового сленгу: Ніштяки, нора та нацики. Depo. Життя. 8 квітня 2015 р. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/nishtyaki-nora-i-natsiki-yakoymovovo-rozmovlyayut-biytsi-ato-25032015164800>.
3. Бурлакова В. Субкультура війни. Тиждень. ua. 30 серпня 2015 р. URL: <http://tyzhden.ua/Society/144003>.
4. Липатов А. Т. Сленг как проблема социолектики: Монография. М.: Елпис, 2010. – 318 с.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Каграманова К. Ю.

Науковий керівник – Кучай А. І.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

Базовий компонент дошкільної освіти – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. У ньому зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6–7 років; сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи [1].

Дошкільник набуває власного досвіду і засвоює доступний йому досвід інших, спілкуючись із дорослими, граючи в рольові ігри, виконуючи трудові доручення, тобто він постійно вчиться. Крім того, в цьому віці розпочинається освоєння форм навчальної діяльності.

Основні умови проведення заняття з використанням інтерактивних технологій в дошкільних закладах освіти:

- правильне визначення теми заняття, ретельний відбір програмового змісту та завдань;
- включення попереднього досвіду дітей у навчальний процес (використання методу апперцепції);
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи з дітьми, зміни видів діяльності дошкільників;
- використання інтерактивних методів навчання, активізація розумової діяльності дітей на всіх етапах заняття;
- наявність високих професійних якостей вихователя, що забезпечить творчу співпрацю та взаємодію;
- наявність змістовного ігрового предметно-розвивального середовища, багатоваріативного дидактичного матеріалу;
- обов'язкове врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх творчих здібностей [1].

Однією з основних умов проведення заняття з дошкільниками є використання інтерактивних технологій та форм роботи під час освітньої діяльності, активізація розумової діяльності дітей на всіх етапах заняття [5].

Існують такі інтерактивні методи роботи з дошкільниками:

- «Коло ідей» – метод роботи, в ході якого кожна дитина або кожна група виконують одне завдання, наприклад, складають казку по-новому, обговорюють її, потім вносять пропозиції чи ідеї (наприклад, як можна ще закінчити казку, щоб Колобок залишився живим; як допомогти Колобку обхитрити лисичку тощо).

- «Загальний проект» – метод роботи, в ході якого діти об'єднуються у кілька груп (3–4). Групи отримують різні завдання, кожне з яких спрямоване на розв'язання певного аспекту однієї проблеми, наприклад, намалювати свої улюблені зимові розваги та розповісти про них. Кожна група представляє свій «проект» – колективну роботу «Зимові розваги» та спільно обговорюють його.

- «Асоціативна квітка» – метод роботи, в ході якого діти об'єднуються у кілька груп для розв'язання спільного завдання: на дошці закріплюється «середина» квітки із зображенням певного поняття, наприклад, «іграшки», «квіти», «фрукти», «тварини». Кожна група добирає слова-асоціації або картини-асоціації, які викладає

навколо цього поняття. Перемагає команда, яка створить найбільшу квітку (з найбільшою кількістю підібраних картинок-асоціацій чи слів-асоціацій).

- «Метод багатоканальної діяльності» – метод роботи з дітьми, в ході якого обов'язково задіюються різні аналізатори: зір, слух, дотик, смак, нюх. Наприклад, при розгляданні картини доцільно використовувати таку послідовність:

- ✓ виокремлення об'єктів, зображених на картині;
- ✓ уявлення об'єктів через сприймання різними аналізаторами.

Після розглядання всіх об'єктів, зображених на картині, варто поставити дітям творчі завдання:

- ✓ «прослухати» звуки картини через «навушники»;
- ✓ вести віртуальні діалоги від імені зображених персонажів;
- ✓ відчутти «аромат» квітів, зображених на картині;
- ✓ «вийти за межі зображеного»;
- ✓ уявно торкнутися картини, визначити, яка її поверхня (тепла, холодна), яка погода (вітряна, дощова, сонячна, спекотна, морозна) [6].

Наприклад, при розгляді картини «Прогулянка в лісі» варто поставити наступні запитання: – Як ви думаєте, про що говорять дівчатка? Торкніться до кори дерев, яка вона? Послухайте звуки, як шелестить листя, стрекоче сорока і т. д.

Таким чином, інтерактивне навчання на заняттях (в тому числі й інтегрованих) відбувається: в парах (2 дитини), у мікрогрупах (3–4 дитини), у малих групах (5–6 дітей) разом з вихователем.

При оцінюванні висловлювань дітей не варто вживати слово «правильно», а казати: «цікаво», «незвичайно», «добре», «чудово», «оригінально», що стимулює дітей до подальших висловлювань. Коли дитина дошкільного віку чемненько сидить на стільчику, дивиться на вчителя з дошкільного виховання і просто слухає – вона не навчається.

На жаль, інтерактивні методи поки що недостатньо використовуються в роботі з дошкільниками. На це є деякі причини (за О. Кононко):

- звичка багатьох вихователів використовувати в роботі пояснювально-ілюстративні, монологічні методи, проявляти конформізм, беззаперечно підкорятися вимогам і принципам інших;
- недовіра певної частини педагогів до інноваційних діалогових методів, побоювання їх;
- дефіцит досвіду їх ефективного застосування, активного самовизначення, прийняття відповідальних рішень, надання переваг комусь (чомусь);
- побоювання виглядати в очах інших «білою вороною», смішною, безпорадною, невмілою;
- занижена самооцінка, надмірна тривожність педагогів;
- схильність до надмірної критики;
- невміння швидко переключатися, пристосовуватися до нових умов і вимог;
- несформованість педагогічної рефлексії, здатності об'єктивно себе оцінювати, співвідносити свої можливості, бажання з вимогами часу [2].

Отже, застосування в освітній діяльності інтерактивних технологій виробляє в дитини відповідальність, самокритичність, розвиває творчий підхід до розв'язання проблем, вчить правильно і адекватно оцінювати свої сили.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук ; – К. : Видавництво, 2012.– 26 с.
2. Кононко О. Л. Принципи особистісно орієнтованої системи виховання / О. Л. Кононко // Вихователь-методист дошкільного закладу – 2008. – №1 – С. 8–17.

3. Пометун О. І., Пироженко А. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / За редакцією О. І. Пометун. – Київ, 2003. – 192 с.
4. Химинець В. В. Інновації в сучасній школі. – Ужгород, 2004. – 168 с.
5. <https://sites.google.com/site/nmcmtyk/naukova-dialnist/interaktivni-metodi-navcanna>.
6. http://pidruchniki.com/12281128/pedagogika/metodi_zasobi_navchannya.

СТУДЕНТ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Калініченко Л. Г.

*Науковий керівник – Іващенко О. А., кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Студент – одночасно є як об'єктом, так і суб'єктом навчально-професійної діяльності. Діяльність викладача матеріалізуються у знаннях, вміннях, навичках, в рисах характеру. Своєрідність студента полягає в тому, що він одночасно є суб'єктом навчальної, ігрової, дослідницької, комунікативної діяльності. Об'єктом діяльності студента є наукова, теоретична і практична інформація, яку він має засвоїти і володіти нею. Продуктами його діяльності є усні, письмові, графічні відповіді. Таким чином, у студента як суб'єкта діяльності є своя мета, способи її досягнення, свій об'єкт, свої можливості.

Одне із завдань викладача на всіх етапах становлення студента – допомогти йому знайти себе. Якщо людина отримує завдання, що не відповідає її нахилам, вона ніколи не пізнає якою цікавою може бути праця [2].

Під час організації викладачем впливу на свій об'єкт потрібно враховувати те, що студент ніколи не розвивається у прямій залежності від педагогічного впливу на нього, а за своїми законами, властивими його психіці – особливостями сприймання, розуміння, запам'ятовування, становлення волі, характеру, формування загальних і специфічних здібностей. Студент стає суб'єктом діяльності, а не народжується ним під впливом виховання [1].

Дослідження показують, що в останні роки постійні контакти в межах навчального закладу послаблюються. Можливо, що послабився і стійкий інтерес молоді до знань. Якщо при цьому студент не зміг самоствердитися у межах основного соціуму, він потрапляє до системи морально-психічного дискомфорту. Важливе місце в системі особистісно-середовищних стосунків студента займають комунікативні зв'язки з професорсько-викладацьким складом. Зараз переважає суб'єктно-об'єктна парадигма, авторитарний стиль, компанійська поведінка з боку студентів, формалізм педагогічних заходів. Більш доцільною була б суб'єктно- суб'єктна взаємодія, яка ставить за мету: розвиток творчого потенціалу студентів на базі співробітництва; прагнення до самореалізації і самовираження обох суб'єктів у навчальному процесі; удосконалення техніки спілкування [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи : Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Коротяєв Б. І., Гришин Є. О., Устенко О. А. Педагогіка вищої школи : Навч. посібник. – К., 1990.
3. Студент як об'єкт педагогічної діяльності. [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2143/1/00vssopd.pdf>.

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ

Качур А. А.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Як відомо, європейські інтеграції в Україні охоплюють всі сфери життєдіяльності суспільства, українці намагаються відповідати європейським стандартам. Не виключенням стала і освіта.

Для досягнення цієї мети вирішуються наступні завдання:

- скоригується спрямованість освітнього процесу до набуття інноваційної сутності;
- модернізування освіти в бік формування самодостатньої особистості з урахуванням її природних здібностей та психологічних особливостей;
- переведення матеріально-технічної бази навчального процесу на сучасний рівень;
- здійснення мовного прориву в освіті, а потім і в українському суспільстві (знання державної української мови, а також забезпечення вивчення іноземних мов);
- забезпечення високоякісних стандартів вищої освіти;
- сприяння європейському підходу до вищої освіти (запровадження програм, курсів, модулів із «європейським» змістом);
- навчання протягом усього життя;
- спільна праця вищих навчальних закладів і студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у заснуванні та формуванні Європейського простору вищої освіти.
- запровадження системи кредитів – системи накопичення кредитів (ECTS) або інших сумісних з нею систем, які здатні забезпечити як диференційно-розрізняльну, так і функції накопичення [2].

Реалізація цих завдань дозволить більш швидше адаптуватись до європейських вимог та сформуванню якісно нове освітнє середовище в контексті вимог Болонського процесу.

У якості моделі використовується двоступенева система освітньо-кваліфікаційних рівнів за схемою бакалавр (4 роки) і магістр (2 роки навчання). Перший етап повинен повністю забезпечити в академічному плані доступ до другого етапу – магістратури. У свою чергу освіта на магістерському рівні дає можливість продовжити післядипломну освіту та здобувати ступінь доктора наук [2].

У розвитку Болонського процесу пропонується, крім національного диплома, видавати додатково також міжнародний диплом єдиного для Європи зразка, що повинен визнаватися роботодавцями на європейському ринку праці.

Сьогодні в Україні на законодавчому рівні вже затверджена система стандартів за кожним освітньо-кваліфікаційним рівнем і профілем підготовки.

На думку представників багатьох університетів України, досить масштабним буде передбачене Болонською декларацією впровадження системи академічних кредитів, яка є аналогічною Європейській кредитно-трансферній системі. Система кредитів слугує багатоцільовим інструментом визнання та мобільності, засобом реформування навчальних програм, а також засобом передачі кредитів вищим навчальним закладам інших країн, що не заважає наявності в цих країнах власних або вузівських кредитних систем. Важливим

моментом упровадження кредитної системи є можливість обліку всіх досягнень студента, а не тільки навчального навантаження, наприклад участі в наукових дослідженнях, конференціях, предметних олімпіадах тощо [1].

В окремих країнах як умову нарахування кредитів виставляють вимогу, щоб навчальне навантаження містило в собі 50 і більше відсотків самостійної роботи студента.

Визначення змістових модулів навчання по кожній дисципліні, узгодження кредитних систем оцінювання результатів студента стане основою для досягнення ще однієї задекларованої в Болонській декларації мети – створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів і дослідників територією Європи.

Експерти відзначають, що для досягнення кінцевої мети Болонського процесу – побудови єдиного простору освіти – недостатньо формального впровадження принципів декларації. Потрібні прозорі та зрозумілі всім методології контролю якості освіти. Обов'язковою вважається наявність внутрішніх і зовнішніх державних і суспільних систем контролю якості освіти й тут насамперед називають ліцензування або акредитацію [1].

Водночас українській вищій освіті та університетам необхідно подолати немало труднощів та обмежень на шляху до Європейського простору вищої освіти:

1. Адаптація поки що незавершеної реформи системи освіти України до вимог та принципів Болонської декларації (зокрема, введення системи кредитів, реформа наукових ступенів згідно із загальноєвропейськими стандартами, взаємне визнання наукових ступенів, отриманих за кордоном та в Україні і т. п.) потребує збільшення фінансування вищої освіти. Економічне становище України є суттєвим обмеженням для адаптації та продовження реформ у вищій освіті, приведення її до європейських стандартів.

2. Незавершеність адаптації національного законодавства до стандартів європейського права, а також неготовність європейських країн та ЄС до ліквідації міграційних перешкод для громадян України, зміни законодавства, пов'язаної з полегшенням пересування та працевлаштування студентів. Це обмеження суперечить та не дозволить реалізувати принцип мобільності у Болонському процесі для України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі : [навчальний посібник] / В. М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від «01» червня 2017 №600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від «21» грудня 2017 №1648) [Електронний ресурс] // Мін. освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>.

КОНЦЕПТ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Кириченко Є. П.

*Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Суспільна безпека — одна з найважливіших умов існування та розвитку громадянського суспільства як сукупності відносин між людьми, що складаються у процесі їх спільної діяльності, не позбавлених проявів різноманітних і гострих суперечностей, які зачіпають більшість сфер суспільного життя.

У загальній теорії національної безпеки безпека суспільства є одним із її видів за об'єктами безпеки. Іншими видами національної безпеки є безпека особистості, безпека держави, безпека інших об'єктів. Водночас, у класифікації видів національної безпеки за сферами життєдіяльності учені обмежуються п'ятьма видами безпеки: економічна, соціально-політична, воєнна, екологічна, інформаційна та розуміють під тим чи іншим видом безпеки захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави [5, с. 44–48].

Перспективним видається нам «новий постмодерний підхід» до з'ясування сутності концепту суспільної безпеки (безпеки суспільства або соціетальної безпеки), в фокус якого потрапляють такі фактори, як згуртованість (організованість) та ідентичність суспільства, що визначають його здатність відповідати на численні виклики сучасного світу.

Безпека суспільства (societal security — «соціальний», «суспільний», «соціологічний») — це загальний термін визначення зусиль, спрямованих на подолання сучасних загроз безпеці суспільства; поняття «безпека суспільства» сформулювалося в результаті усвідомлення феноменів ідентичності (передусім етнічно-культурної та релігійної ідентичності) та згуртованості суспільства як джерел нестабільності. Отже, «безпека суспільства стосується загалом збереження та підтвердження ідентичності суспільства та згуртованості його членів, зважаючи на описові елементи суспільства, яке аналізується». До загроз суспільству (соціетальних загроз) належить «культурна чистка» та «етнічна чистка» [2, с. 4–8].

Науковці розробили схему загроз ідентичності та згуртованості суспільства:

- *Ідентичність:* Права меншин. Екстремізм або націоналізм. Культурна ідентичність. Релігійна ідентичність. Історичне минуле. Мова.
- *Згуртованість:* Демографічні зміни. Сепаратизм. Регіоналізм. Анархія. Бідність. Міграція. Сім'я.

Водночас за висновком представників Європейської школи безпеки, безпека суспільства повинна заповнити відстань між безпекою держави та захищеністю людей. У цьому контексті потрібно підкреслити, що чинною Стратегією національної безпеки України до життєво важливих національних інтересів України віднесено «обмеження втручання держави у діяльність громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань», створення «безпечних умов життєдіяльності» [2, с. 6].

Серед принципів, на яких ґрунтується політика національної безпеки, що спрямована на захист життєво важливих національних інтересів (відповідно до цієї Стратегії): залучення громадянського суспільства до процесу вироблення та реалізації політики національної безпеки. Утім через слабкість та розпорошеність інституцій громадянського суспільства, що не дає змоги в належний спосіб використовувати їхній потенціал на рівні недержавної системи забезпечення національної безпеки, головним суб'єктом забезпечення суспільної безпеки,

національної безпеки загалом є держава. Посилює суспільно значущі безпекові функції держави перехідний, кризовий стан українського суспільства як «суспільства ризику» з притаманними йому ризиками, що загрожують суспільному добробуту.

Слово «добробут» є ключовим у визначенні на Заході змісту поняття «public security» (у перекладі з англ. — «суспільна безпека», «державна безпека», «публічна безпека»; на побутовому рівні означає підтримку порядку), під яким розуміють здійснення захисту інститутів громадянського суспільства, що передбачає протидію загрозам добробуту громадян, суспільству загалом. Серед них: організована злочинність, екстремізм і тероризм, загрози економічного походження тощо.

Останнім часом поширення набули: тенденція «включення» західними ученими поняття «безпека суспільства» у поняття «європейська безпека», що спричинене сучасними інтенсивними інтеграційними процесами всередині ЄС; «новий ціннісний підхід» у забезпеченні безпекового розвитку сучасного суспільства, який характеризує заміну уявлення про територію національної держави як пріоритетного об'єкта безпеки на людську, під якою розуміють єдність соціальних умов, що забезпечують гідне життя, добробут і свободу.

Вітчизняні учені (А. Колодій, В. Копейчиков) цілком слушно вказують на те, що інтереси особи у сфері національної безпеки повинні мати пріоритет серед інтересів інших об'єктів системи забезпечення національної безпеки, а безпека особи — безумовний пріоритет під час створення цієї системи. У цьому контексті ключовим є фундаментальний висновок науки про єдність і нерозривність соціально-економічного та екологічного середовища існування людини і суспільства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що зміст концепту суспільної безпеки (безпеки суспільства) багато у чому обумовлений тлумаченням наукою категорії «безпека» як захищеності стану суспільних відносин, що забезпечує прогресивний розвиток суспільства в конкретних історичних і природних умовах, від загроз, джерелом виникнення яких є внутрішні і зовнішні суперечності, штучно створені перешкоди прояву активності та ініціативи людей.

У цьому контексті держава, безумовно, є головним суб'єктом гарантування безпечно суспільного розвитку через здійснення цілеспрямованої політики, направленої на забезпечення стабільності та динамічного розвитку усього суспільства. Отже, діалектика категорії безпеки відображає взаємозв'язок і взаємозалежність між двома визначальними функціями суспільного буття – розвитком і безпекою.

Варто підкреслити, що суспільна безпека органічно пов'язана з особистою безпекою громадян, яка становить комплекс суспільних інтересів, спрямованих на захист конституційних прав і свобод людини і громадянина. Іншими словами, суспільна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів окремих громадян, соціальних груп, суспільства загалом, а також системи суспільних цінностей (якими є безпека особистості і суспільства, законність і правова захищеність людини, демократія і народний суверенітет, плюралізм і вільна боротьба ідей та інтересів, мир і злагода в суспільстві тощо) від внутрішніх та зовнішніх загроз політичного, економічного, соціального, екологічного та іншого характеру.

При цьому головний суспільний інтерес полягає у дотриманні безпеки кожної особистості, забезпеченні добробуту, стабільності інститутів, що гарантують демократію, безпеку та стійкий розвиток суспільства, що, своєю чергою, уможливорює підвищення керованості суспільними процесами та їхнє цілеспрямоване регулювання.

Складність з'ясування змісту концепту суспільної безпеки обумовлена двома основними причинами:

- по-перше, різними дослідницькими підходами до оперування терміном «національна безпека» під час розроблення та здійснення політики

держави у різних сферах життєдіяльності суспільства, а також до ідентифікації усіх наявних підсистем (елементів, складових) системи національної безпеки як соціальної системи;

- по-друге, відсутністю чіткого визначення наукою поняття «соціум» та його співвідношення з суспільством, що спричиняє ототожнення соціальної безпеки (безпеки соціуму, тобто суспільства, яке розглядається з позицій загальних форм людської взаємодії) з суспільною безпекою (безпекою суспільства, тобто безпекою соціальної системи або ж певної соціальної моделі громадського життя).

Результати порівняльного аналізу різних концептуальних підходів до з'ясування змісту концепту суспільної безпеки дають також змогу відзначити її двоїсту природу, наявність умовно-соціальної (захист природних прав і свобод людини і громадянина, передусім права на життя і добробут), умовно-політичної (забезпечення демократії і народного суверенітету, протидія політиці насилля над суспільством з боку політичної влади та її узурпації) та, можливо, інших складових (елементів), обумовлених впливом реальних та потенційних загроз національній безпеці внутрішньо- та зовнішньополітичного, економічного, соціального, гуманітарного, екологічного та іншого характеру і походження. Здоровий глузд підказує, що найефективнішим шляхом забезпечення безпеки людини і громадянина, суспільства і держави є своєчасне виявлення й усунення небезпек і перешкод об'єктивно детермінованого суспільного розвитку та недопущення їхнього переростання в реальні загрози безпеці суспільства, національній безпеці загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Новицький Г. В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : Монографія. – К. : Інтертехнологія, 2008.
2. Общая теория национальной безопасности : Учебник / Под общ. ред. А. А. Прохожева. – М. : Изд-во РАГС, 2005.
3. Шипілова Л. М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України : Автореф. дис. канд. політ. наук / РНБОУ, Ін-т проблем національної безпеки. – К., 2007.
4. Ліпкан В. А. Національна безпека України : нормативно-правові аспекти забезпечення. – К. : «Тест», 2003.

МОДЕРНИЙ ДИСКУРС ПРОБЛЕМИ ВЛАДИ

Ковальчук Н. В.

Черкаський гуманітарно-правовий ліцей

Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Деякі дослідники засновником сучасної політичної філософії вважають англійця Томаса Гоббса (1588–1679 рр.). Своє політичне вчення він виклав у філософській праці «Про громадянина» і трактаті «Левіафан, або матерія, форма і влада держави церковної та громадянської».

Державу Гоббс розглядав як людське, а не божественне встановлення. Він вважав, що джерелом влади монарха повинен бути суспільний договір, а значить, стверджував необхідність обмежень монаршої влади. У своєму головному творі «Левіафан» Гоббс обґрунтовував необхідність держави у вигляді суспільного

договору, де люди погодилися передати свої природні права монарху і підкорятися йому в обмін на закон. Т. Гоббс – прихильник сильної державної влади. Інтереси держави він оголошував вищим критерієм моралі.

Представники філософсько-політичної думки Нового часу розглядали людину як егоїстичну істоту та вважали це нормальним проявом людської природи. Сформувалася думка, що боротьба за владу пронизує життя будь-якого суспільства, а прагнення влади та панування є природною властивістю людини. Спочатку Н. Макіавеллі в роботі «Государ», а пізніше Т. Гоббс у своєму «Левіафані» обґрунтували поняття егоїзму як абсолютної авторитарності репресивно організованого суспільного порядку. На думку Гоббса, суспільні стосунки – це угода, яка необхідно формується з потреб суб'єкта, оскільки суспільство складається з егоїстичних індивідів (як соціальних атомів), а також стосунків цих індивідів. Тому влада – це раціональна угода, спрямована на відчуження від індивідів самого мінімуму прав заради досягнення порядку (порядку через насильство). Морально цінним виступає все те, що викликає повагу, а повага є соціальним втіленням влади. Адже, на думку Гоббса, «підкорятися будь-кому – значить виказувати йому повагу» [1, с. 118].

Гоббс вважає, що кожна людина глибоко відрізняється від інших людей і прагне до обособлення (людина – атом егоїзму). Кожен прагне до задоволення власних інтересів, але необхідно стикається з інтересами інших і виникає насильство – «боротьба усіх проти усіх» – знищити іншого, щоб облаштувати місце для себе. Але в подібній ситуації людина ризикує втратити головне благо – власне життя. Тому людина знаходить вихід з такого становища за допомогою двох речей: інстинктів та здорового глузду. Інстинкти – це бажання припинити постійну боротьбу, щоб зберегти життя; здоровий глузд дозволяє сформувати «природні закони», які раціоналізують егоїзм та втілюють в реальність інстинкт самозбереження. Таких законів Гоббс налічує в «Левіафані» дев'ятнадцять, але самих законів замало для побудови гуманного суспільства. Потрібна влада, яка примусить виконувати закони. Так виникає «суспільна угода», яка укладається не між правителем і підданими, а між самими підданими. Правитель залишається за рамками угоди єдиним хранителем тих прав, від яких відмовилися піддані. Влада верховного правителя (або зборів) є абсолютною, але виводиться не з «Божого повеління» (як раніше), а з самої «суспільної угоди».

Противагою атомізації людської індивідуальності постала соціально-етична доктрина Руссо, яка мала за мету подолання морального відчуження людей. Добро і зло, які іншими філософами визнавалися як необхідні елементи волі людини, Руссо розглядає як соціальні стосунки, що можуть бути усвідомленими лише з позиції розуміння стосунків власності. Протилежність панів та рабів виступає джерелом насильства та зради, в результаті чого люди втратили віру в чесноти – «в усій Європі немає ні моральності, ні чеснот» [4, с. 474]. Саме Руссо акцентує увагу на вроджених суспільних чуттях індивіда, які, на відміну від фізичних, не роз'єднують, а об'єднують людей. Методологічного сенсу набуває саме розуміння людської природи, запропоноване не лише Руссо, але й Гоббсом та Локком. Сутність цього новочасового осердя політичної антропології ґрунтовно сформульована та досліджена в одній із останніх праць відомого українського філософа С. Пролеєва. Постулюючи тезу про те, що Гоббс, Локк та Руссо на засадах тези про безперечне право людини на життя, розбудовують теорію природного закону, невід'ємних прав, суспільної угоди, автор окреслює сутність розуміння людини в Новочасовій філософії: «Вони мислять людину як універсальне суще, єдиною ознакою якого серед обмежених сущих є те, що вона існує, має життя. При чому не як рід, а як індивід. Фактично модерний концепт

людської природи резюмував у собі обґрунтовану ще ренесансним гуманізмом універсальність («велич») Людини та обґрунтовану реформаційним персоналізмом індивідуальну ідентичність» [3, с. 55].

На цих загальнолюдських універсальних принципах розуміння природи людини розбудовується і республіка Руссо на засадах народовладдя та рівності всіх перед законом (на відміну від проектів конституційної монархії Вольтера та Монтеск'є). Народ повинен постійно перевіряти дії своїх правителів для уникнення (з боку останніх) зловживань та беззаконня. На першому плані для Руссо – благо народу. Тому він і засуджує правителів, які, керуючись макіавеллівським принципом, вважали шкідливим дотримання моральних норм та принципів в царині політики. З його точки зору, вимога завжди бути чесним, справедливим і не переоцінювати себе є обов'язковою для кожного, а справжня, прогресивна політика завжди моральна. Не може бути будь-якої особистої влади вільної від суспільного контролю – лише за умов останнього республіка стає дійсно демократичною. Таким чином, з одного боку, засадою справедливого політичного устрою виступають чесноти, а з іншого, вже цілком по-модерному поєднуючи ідею індивідуалізму з ідеєю суспільної угоди, Руссо вбачає в державних інституціях умову справедливого захисту приватного інтересу. Проте найістотнішим в практичній філософії Руссо є те, що його теорія суспільної угоди не тільки заклала основи розуміння сучасної демократичної держави, де влада належить не державі чи олігархії, а народу. Вона прагнула обґрунтувати усвідомлення індивідом обмеження власного егоїзму та свободи заради колективної волі більшості.

Продовження цієї традиції знаходимо у І. Канта, який вважав, що поведінка індивіда, який керується власними приватними цілями, не може бути необхідною, бо підкорюється закону власної користі. Кант звертається до індивіда з вимогою вийти за межі кінцевості власного буття і поглянути на себе з позиції роду. Він закликає: «вчиняй так, щоб ти завжди ставився до людства і в своїй особі, і в особі будь-кого іншого, як до мети, і ніколи не ставився до нього тільки як до засобу» [2, с. 270]. Це є одним з формулювань категоричного імперативу, який фактично стає вищим принципом вчення про чесноти, за яким людина, як розумна істота, демонструє не в словах, а в конкретних вчинках повагу до закону (абсолютно свідомо виконує його). Суть категоричного імперативу не в тому, до чого конкретно людина повинна прагнути, а як вона повинна прагнути. Тільки повага до морального закону надає моральності людським діям. Кожна людина в суспільстві добре усвідомлює – порушує вона моральний закон чи ні. За допомогою таких чеснот як сумління, переконання, обов'язок та гідність, на думку Канта, можливо побудувати моральне суспільство майбутнього. Мораль стане гарантією та стимулом переходу індивідів із царства природної необхідності до інтелігібельного царства свободи.

При всіх відмінностях концепція суспільного договору була ядром політичних побудов голландців Гуго Гроція (1583–1645 рр.) і Бенедикта Спінози (1632–1677 рр.), англійця Джона Локка (1632–1704 рр.), якого прийнято вважати родоначальником лібералізму. Дж. Локк вперше чітко розділив такі політичні поняття, як особистість, суспільство, держава, поставивши особистість вище суспільства і держави [5]. Локк вважав, що людина від народження володіє природними правами (на життя, свободу і власність). Приватна власність – засіб досягнення вільного суспільства.

Дж. Локк доводив, що основним обов'язком держави, що виник на основі договору, є дотримання «природного права», захист особистої свободи і приватної власності громадян. Безперечною його заслугою є висунення ідеї поділу влади в державі на законодавчу і виконавчу, щоб не допустити її деспотичного

використання та зловживання нею. При цьому найбільш важливою він вважав законодавчу владу, яка визначає політику держави.

Істотне розвиток політичні ідеї отримали в працях мислителів французького Просвітництва. Його найбільш відомими представниками були Шарль Луї Монтеск'є (1689–1755 рр.), Вольтер (1694–1778 рр.), Жан Жак Руссо (1712–1778 рр.). В їхніх творах принципи свободи і рівності трансформувалися в розгорнуті політичні вчення.

Ідея природного права незмінно присутня в європейській думці починаючи з античних часів. Вагому роль вона відіграє і в середньовічній свідомості, поєднуючись з ідеєю Божого (вічного) права (чітку класифікацію чотирьох видів законів представлено у Фоми Аквінського. Але модерна природно-правова парадигма іде далі визнання єдиної людської природи чи феномену природного закону як такого (це універсальні засади розуміння людини в європейській традиції). Ідея людської природи доводиться до концепту невід'ємних людських прав, носієм яких є людська особа і які є визначальними щодо всього соціального життя (організації суспільства).

Влада, як вона мислиться на основі новочасної природно-правової парадигми, це реалізація незаперечних вимог людської природи з одного боку, і вкорінене в тій самій природі свавілля людей – з іншого. Силою, яка розв'язує цю проблему і створює можливість несуперечливого втілення вимог людської природи в суспільстві, стає розум. Відтак ідея влади набуває вигляду всезагальної влади розуму, яка отримує свій соціальний еквівалент у принципі верховенства права – незаперечній владі закону і правопорядку. Одночасно ідея природного закону доводиться до систематичної критики наявної соціальної структури з позиції природи людини та її невід'ємних прав. В теоретичних побудовах новочасних просвітників (від Т. Гоббса до Ж.-Ж. Руссо) обґрунтовувався проект модерного громадянського суспільства, основу якого складає ідея цілеспрямованого перетворення суспільства у відповідності до об'єктивно необхідної («вимога людської природи») соціально-політичної моделі.

Питання влади в модерній думці вирішується у двох теоретичних площинах. Перша постає у вигляді раціональної соціальності, яку створюють влада розуму і верховенство права. Друга охоплює організації публічної влади, форми і взаємодії державних інститутів, забезпечення прав і свобод – тобто розкривають спосіб буття раціональної соціальності («суспільства розуму»).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. – К. : Дух і літера, 2000. – 606 с.
2. Кант І. Основи метафізики нравственности // Соч.: В 6 т. – М. : Мысль, 1965. – Т.4. – Ч.1. – С.219-310.
3. Пролеєв С. Універсалізм та ідентичність // Національна ідентичність і громадянське суспільство. – К., 2015. – С. 34–77.
4. Руссо Ж.-Ж. Исповедь // Избр. соч. : В 3 т : Пер. с фр. – М., 1961. – Т. 3. – С. 5–568.
5. Усов Д. В. Ідея суспільної угоди в сучасних філософських дискурсах: монографія [Текст] / Д. Усов. – Черкаси: Видавець Ольга Вовчок, 2015. – 320 с.

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ І МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ

Ковтун В. О.

Науковий керівник – Чубін Т. К., кандидат економічних наук

Смілянський коледж харчових технологій

Національного університету харчових технологій

Україна стала членом МВФ у 1992 р. відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій», який було прийнято 3 червня 1992 р. Історію співпраці України і МВФ можна поділити на етапи:

1-й етап (1994–1995 рр.) – програма системної трансформаційної позики на суму 498,7 млн. СПЗ (763.1 млн. дол. США.), метою якої була підтримка платіжного балансу України.

2-й етап (1995–1998 рр.) – трьохрічна програма Stand by; загальна сума кредиту на 1318,2 млн. СПЗ (1 935 млн. дол. США.), метою якого була підтримка курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу України.

3-й етап (1998–2002 рр.) – програма розширеного фінансування (EFF-Extended Fund Facility), яка передбачала надання кредиту обсягом 2,6 млрд. дол. США. У рамках цієї Програми Україна отримала 1193,0 млн. СПЗ (1.591,0 млн. дол. США.), які були спрямовані на поповнення валютних резервів Національного банку України.

4-й етап (2002–2008 рр.) – співпраця, на безкредитній основі, в рамках річної програми «попереджувальний стенд-бай», яка надавала можливість отримати від МВФ зарезервованій кредит у сумі, еквівалентній 411,6 млн. СПЗ (30% квоти України), у випадку погіршення ситуації з платіжним балансом або валютними резервами країни. Проте, до кінця березня 2005 р. співробітництво стало неможливим у зв'язку з невиконанням умов програми. В 2005–2008 роках співробітництво України з МВФ сконцентровано у сфері технічної допомоги.

5-й етап (2008–2013 рр.) – нова дворічна програма співробітництва Stand by загальним обсягом в 802% від квоти України в МВФ, або 11 млрд. СПЗ (приблизно 16,4 млрд. дол. США). 3 млрд. СПЗ були в терміновому порядку зараховані до золотовалютних резервів Національного банку України.

6-й етап (2014–2015 рр.) – нова позика Stand by обсягом 16,5 млрд. дол. США (10,976 млрд. СПЗ). В рамках цієї програми Україна отримала два транші обсягом 3 млрд. дол. США (2,058 млрд. СПЗ) та 1,3 млрд. дол. США (914,7 млн. СПЗ), але влітку 2014 року макроекономічні показники, було значно відкореговано через розгортання в Україні масштабної економічної кризи. 11 березня 2015 року МВФ ухвалив заміну програми Stand by на нову, чотирирічну програму «Механізм Розширеного Фінансування» (Extended Fund Facility). Перший транш обсягом 5 млрд. дол. США за новою програмою було отримано одразу після її ухвалення. Надання другого траншу обсягом 1,7 млрд. дол. США (що було повністю спрямовано на поповнення резервів Національного банку) було ухвалено Радою директорів МВФ 31 липня 2015 року [1].

Поряд із позитивними аспектами співпраці України і МВФ (вирівнювання платіжного балансу, поповнення золотовалютних резервів) пропонуємо розглянути очевидні негативні наслідки:

1. Знецінення національної грошової одиниці. Завжди при надходженні кредитних ресурсів на монетарний ринок України наша національна грошова

одиниця знецінюється проти вартості долара США. За період з 1998–2001 років гривня по відношенню до долара здешевіла в 2 рази. Порівняно з другим етапом кредитування, вартість національної грошової одиниці ще зменшилась втричі. За 2008–2009 роки гривня знецінилась більше, ніж у 1,5 рази, а по відношенню до 1996 року її вартість знизилась вже у 4,5 рази.

Наприкінці квітня 2014 року МВФ схвалив рішення про надання Україні кредиту. Ці кошти були направлені на стабілізацію національної грошової одиниці, але кредит не сприяв фінансово-економічному зростанню економіки: вартість гривні почала стрімко падати: у березні 2014 року курс гривні за долара США становив – 10,00 грн., а у листопаді того року – 14 грн. 2015 рік також позначився подальшим падінням, середній курс за рік 22 грн., хоча в деякі місяці доходило і до 30 грн.

За період з 1996–2015 рр. гривня здешевіла у 12,5 разів. Таким чином, кредити МВФ мають значний вплив на вартість національної грошової одиниці в Україні. На кожному етапі кредитування курс національна грошова одиниця України знецінювалась [2].

2. Вплив на соціальну політику. Як правило, МВФ висуває ряд вимог-рекомендацій, виконання яких є обов'язковою умовою отримання чергового траншу. Під час обговорення допомоги та необхідних, на думку МВФ, кроків уряд України погодився обмежити практику спрощеного оподаткування, скасувати мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення, підвищити ціни на житлово-комунальні послуги і підвищити пенсійний вік.

Україна зобов'язалася завершити виведення з ринку неплатоспроможних банків, приватизувала найбільший комерційний «ПриватБанк», висловила намір легалізувати видобування бурштину та азартні ігри, обіцяла провести пенсійну реформу, розширивши коридор віку виходу на пенсію, розділити тарифи на газ і його транспортування, продовжити боротьбу з корупцією, скасувати мораторій на продаж землі. Як наслідок, підвищено тарифи на житлово-комунальні послуги, що зумовлено суттєвим підвищенням тарифів на природний газ – у 6,8 рази, гарячу воду, опалення – в 3 рази, електроенергію – в 1,7 рази (70%). За оцінками експертів, населення переплачує десятки мільярдів грн.

Було введено податок на пенсії для працюючих пенсіонерів у розмірі 15%, тим самим їх позбавлено доходу у сумі близько 1,2 млрд. грн. на рік [2].

3. Нарощування державного боргу. Вагомим чинником формування державного боргу став первинний дефіцит бюджету, покриття якого здійснювалось за рахунок запозичень. В умовах посилення бюджетних дисбалансів за підсумками 2014 р. дефіцит державного бюджету України перевищив допустиме значення для європейських країн на 3% й сягнув 78 млрд. грн. або 5% ВВП.

4. Загроза боргу фінансовій безпеці країни. Випередження темпів нарощування обсягів боргу порівняно з темпами зростання ВВП в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників сприяли перевищенню безпечних значень рівня державного боргу та посиленню ризику неплатоспроможності держави: якщо на кінець 2014 р. відношення державного та гарантованого державою боргу до номінального ВВП становило 69%, у 2015 р. – 79%, то за підсумками 2016 р. цей показник збільшився до 81%.

Небезпечним викликом фінансовій безпеці впродовж останніх років став зростаючий борговий тиск на державний бюджет за рахунок збільшення платежів на виконання зобов'язань за державним боргом: якщо на кінець 2014 р. загальний їх обсяг становив 184 млрд. грн., то за підсумками 2016 р. сукупні фактичні виплати за державним боргом склали 207 млрд. грн.

Отже, серед інших основними негативними наслідками отримання кредитів від МВФ для України можна виділити знецінення національної грошової одиниці, вплив на соціальну політику, нарощування державного боргу, що є загрозою фінансовій безпеці країни. Всі ці фактори ніяким чином не впливають позитивно на розвиток економіки України. Тому слід більш виважено приймати рішення щодо залучення та витрачання кредитних ресурсів МВФ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мінфін – все про фінанси: новини, курси валют, банки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minfin.com.ua/>.
2. Чайковський Я. І. Аналітична оцінка кредитних взаємовідносин України та Міжнародного валютного фонду [Текст] / Я. І. Чайковський // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. – Том 21. – №1. – С. 205–211.

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГІВ

Конівіцька Т. Я.

*Науковий керівник – Литвин А. В., доктор педагогічних наук, професор
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Культуру мовлення кожна людина удосконалює протягом життя, адже мовлення є одним із найважливіших показників розвитку кожної особистості і суспільства загалом. Нині досконале володіння мовою стає важливим компонентом професіограми фахівців різного профілю, що актуалізує увагу дослідників [1, с. 72].

Щодо формування культури професійного мовлення відповідно до фахового спрямування, то майбутні фахівці активно розвивають ці знання і вміння на заняттях української мови (за професійним спілкуванням) у ВНЗ. Як правило, ці дисципліни передбачені на першому курсі професійної підготовки, тому є основою для усвідомлення важливості культури мовлення для професійної підготовки та діяльності. Культура мовлення, безперечно, є підґрунтям для формування риторичної компетентності на заняттях з риторики, адже правдиво сказав Сократ: «Заговори, що б я тебе побачив».

Риторична діяльність психологів передбачає високий рівень володіння нормами літературної мови, оскільки спілкування для них є професійним інструментом, а культура мовлення – певним індикатором їхньої професійної майстерності. Професійне мовлення психолога – це складова професійної компетентності майбутнього психолога, яка охоплює такі структурні компоненти: культура мовлення, знання професійного спілкування, мовленнєві вміння та навички, які пов'язані з перцептивно-рефлексивними і комунікативними здібностями, активним слуханням, а функціонування яких відбувається на трьох рівнях: пізнавальному, поведінковому та емоційному [2].

Розглянемо детальніше основні аспекти культури мовлення за певними рівнями сучасної літературної мови, які актуальні для формування риторичної компетентності:

- відповідальне ставлення до вибору мовних засобів на *лексичному рівні* забезпечить вживання слів відповідно до їхнього значення, неприпустимість

використання суржикових конструкцій, сплутування паронімів, уникання слів-паразитів, тавтологічних словосполучень, ненормативних слів та жаргонізмів;

- знання законів словотворення (*словотвірний рівень*) забезпечить утворення слів за національними моделями, тобто вживання власне українських морфем;

- дотримання норм вимови і наголошування (*орфоепічний та акцентологічний рівень*) забезпечить зрозумілість і чистоту мовлення, виразну дикцію оратора;

- *морфологічний рівень* охоплює правила утворення та поєднання граматичних форм слова, які невід'ємним аспектом культури мовлення;

- розуміння помилковості уживання суржикових прийменникових конструкцій та закономірностей побудови словосполучень і речень забезпечить вивчення норм *синтаксичного рівня*.

На жаль, велика кількість лексичних помилок у мовленні зумовлена вживанням росіянізмів (суржикових конструкцій, чужорідних частинок) на всіх рівнях мови. Однозначно, що знання мовних норм підвищують довіру слухачів, а у професійній сфері психолога – довіру і пошану як колег, так і клієнтів.

У лінгвістиці визначають критерії культури мовлення, дотримання яких є також важливою умовою для формування і розвитку всіх видів риторичної діяльності та потребують уваги й постійного шліфування, удосконалення під керівництвом викладача на заняттях з риторики у ВНЗ. Окреслимо найважливіші:

- правильність мовлення – дотримання норм сучасної української літературної мови на всіх рівнях підвищує професійний рівень фахівця будь-якої спеціальності;

- точність мовлення – слова мають відповідати їхнім значенням в мові, точність розглядають у вираженні через слово думки та відображенні дійсності;

- логічність і послідовність – мовлення психолога повинно бути продумане, виважене та структурно впорядковане;

- чистота мовлення – недопускання у професійному мовленні психолога елементів не властивих літературній мові (просторічні слова, жаргонізми, вульгаризми, штампи в мовленні та інші);

- лексичне багатство й різноманітність – лише робота над збільшенням словникового складу (найдієвішим для розвитку професійного мовлення, безсумнівно, є вивчення спеціалізованої наукової літератури) забезпечить багатство мовлення, що є запорукою ефективного гармонійного спілкування;

- доцільність мовлення – висловлювання має відповідати меті, умовам спілкування та враховувати особливості співрозмовників чи аудиторії, а для психолога його клієнтів;

- впливовість мовлення – здатність розбудити розум і почуття, спонукати слухача прислухатися та прийняти погляди фахівця;

- простота (природність) мовлення – сприймається слухачами швидше, оскільки «*велика простота – найвища досконалість*» (Богдан-Ігор Антонич);

- ясність, доступність мовлення – забезпечує розуміння сказаного, тому навіть у професійній діяльності не потрібно перенасичувати мовлення професійними термінами чи запозиченими словами, адже психолог спілкується перш за все з особистістю;

- стислість – уміння говорити суттєво, доносити основну думку.

Цей перелік не є вичерпним і його можна розширювати та деталізувати кожен з цих пунктів. Риторика досліджує ці аспекти в динаміці та комбінаціях, залежно від умов і ситуацій спілкування, і визначає технології їх досягнення в мовленні [3, с. 19].

Аналізування чужого та власного мовлення сприятиме удосконаленню вказаних ознак і, як наслідок, розвиткові культури мовлення. Потрібно вивчати мовлення майстрів слова (письменників, ораторів, акторів, фахівців-психологів), не допускати, щоб цікавий, вартісний вислів оминув вашу увагу та запозичувати їхній досвід у власній риторичній діяльності [4, с. 53–54]. Також варто аналізувати мовлення своїх однокласників на занятті з риторики під час публічних виступів, виголошення міні-промов, бесід, дискусій тощо, дружно радити як можна вдосконалити мовлення, адже допомагаючи однокласникові добрими порадами, сам студент зростає як оратор. На занятті кожен має відчувати себе і перебувати одночасно в ролі учня і вчителя, прислухатися до порад і активно розвивати своє мовлення.

Отже, дотримання норм літературної мови та культури мовлення (правильності, виразності, чистоти, точності, логічності тощо) є важливим аспектом якісної комунікації та вимогою для формування особистості та цивілізованого суспільства. Як вважав Сократ: «Яка людина, така його і мова». Ці аспекти необхідно брати до уваги під час формування риторичної компетентності майбутніх психологів у ВНЗ, адже спілкування є основним інструментом у їхній професійній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Каленич В. Культура мовлення як чинник журналістської майстерності / Володимир Каленич // Український інформаційний простір : науковий журнал / Київський нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т журналістики і міжнародних відносин. – Київ, 2014. – Число 3. – С. 72–76.
2. Каменєва Т. В. Мовленнєва майстерність та техніка мовлення психолога [Електронний ресурс] / Т. В. Каменєва // Вісник психології і соціальної педагогіки : Зб. наук. праць. – Випуск 2. – К., М., 2010. – Режим доступу : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук_праць.
3. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. — К. : Вища шк., 2003. – 311 с.
4. Куньч З. Удосконалення навичок культури мовлення на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) та риторики / Г. Вознюк, З. Куньч // Український смисл. Наук. збірник за редакцією д. філол. н., проф. І. С. Попової. – Дніпропетровськ, 2016, – С. 47–56.

ОСОБИСТІСНИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Коровайний В. В.

*Науковий керівник – Єремєєва Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Особистісно орієнтований підхід у підготовці курсантів та студентів вищих навчальних закладів пожежно-технічного спрямування передбачає взаємну обумовленість становлення діяльності та особистості у навчальному процесі через його особистісний та діяльнісний аспекти. Ці аспекти характеризуються єдністю двох компонентів – особистісного та діяльнісного. Особистість виступає суб'єктом діяльності: вона формується в діяльності та спілкуванні з іншими людьми і сама визначає характер та особливості протікання цих процесів. Ядром особистісного підходу перебуває курсант та студент як особистість – його

інтереси, мотиви, цілі, навички, вміння, знання, рівень його розумового та фізичного розвитку [3, с. 91]. Важливими характеристиками діяльничого компоненту є його предметність та вмотивованість. Проблема мотивації є однією з центральних проблем психології викладання іноземних мов. Згідно з точкою зору І. О. Зимньої «мотиваційно-спонукальна фаза» є вихідним моментом будь-якого виду діяльності, в тому числі й мовленнєвої. Як правило, людська діяльність є полі мотивованою і людина діє виходячи не з одного, а з декількох мотивів [1, с. 10]. Тому розглядаючи навчальну діяльність на заняттях з іноземних мов, необхідно брати до уваги комплекс мотивів, які спонукають і направляють цю діяльність. Відомі вітчизняні та зарубіжні психологи та методисти (М. М. Васильєва, М. Л. Вайсбурд, М. В. Гамезо) прийшли до висновку, що при вивчення іноземних мов у курсантів та студентів переважають дві категорії мотивів: пізнавальні, які зумовлені змістом навчального матеріалу та усвідомленням необхідності володіння професійною, пожежно-технічною інформацією, та соціальні, або мотиви комунікації, які пов'язані з потребою гармонійного спілкування з іншими людьми, почуттям успіху [3, с. 92].

Викладання іноземної мови повинно будуватися з урахуванням психічного та комунікативного розвитку курсантів та студентів I та II курсів під час яких вивчається базова іноземна мова за професійним спрямуванням, типів провідної діяльності у конкретному віці, видів мотивації, яка спрямовує діяльність курсантів та студентів на цьому етапі навчання. Слід зауважити, що для курсантів та студентів I та II курсів велике значення мають два типи провідної діяльності: навчальна або пізнавальна, та діяльність спілкування. При організації навчання іноземної мови на молодших курсах варто враховувати ці два типи провідної діяльності, тобто вправи мають бути з ігровим рольовим компонентом і мати пізнавальний характер, розвивати та збагачувати світогляд [3, с. 93]. На нашу думку на практичних заняттях перевагу слід надавати колективним формам роботи (в парах, малих групах та командах, враховувати природну потребу курсантів та студентів цього віку у спілкуванні один з одним [2, с. 110].

Під час навчання у вищому навчальному закладі пожежно-технічного спрямування курсант та студент розвивається і як суб'єкт діяльності. Курсанти та студенти вчать планувати, організовувати свої дії, варіювати операції та засоби діяльності. У них формується цілеспрямованість, довільність, саморегуляція, вміння чітко визначати засоби та прийоми дій для рішення різноманітних задач у різноманітних життєвих ситуаціях (при рятуванні постраждалих під час природних та екологічних катастроф, при гасінні пожеж). У комунікативному розвитку відображені не тільки прогресивні зміни у вмінні курсантів та студентів побудувати зв'язне висловлювання на основі словника та оволодінні граматичним матеріалом, але й: розвиток та взаємодія всіх видів мовленнєвої діяльності; розвиток мовленнєвих механізмів – встановлення змістових зв'язків (осмислення) взаємодія оперативної та постійної пам'яті, вірогідного прогнозування та упередженого синтезу; розвиток способів формування та формулювання думки та їх усвідомленої диференціації для різних умов спілкування – з самим собою чи з іншими людьми [3, с. 94]. Таким чином ознайомлення з новим мовним та мовленнєвим матеріалом курсантів та студентів необхідно побудувати так, щоб була можливість через логічні формулювання та докази приходити до певних, висновків, а правила формування та застосування того чи іншого мовного або мовленнєвого явища було б логічним висновком, який зроблено на основі аналізу явища яке вивчається. Як свідчить досвід, готові висновки та готові знання вже не задовольняють курсантів та студентів, вони в цьому випадку навчаються формально. З одного боку, у

курсантів та студентів є достатній запас знань з граматики, морфології та лексики як рідної, так і іноземної мов, і тому вони здатні на основі цих знань узагальнити деякі дані та зробити висновки. З іншого боку, не всі явища іноземної мови мають еквіваленти в рідній мові, і для їх розуміння недостатньо попереднього мовного матеріалу. Тому студентам та курсантам у цьому випадку потрібна допомога викладача. Також треба приділяти більше уваги одній із основних форм навчальної діяльності – самостійній роботі, що є наслідком і продовженням навчання, його специфічною формою і носить творчий характер. Самостійна робота вимагає від курсантів та студентів високого рівня особистісної саморегуляції та самоорганізації. Систематичний контроль навчальної діяльності студентів та курсантів, їх просування у засвоєнні навчального матеріалу, проблеми, які виникають в процесі навчання сприяють формуванню пізнавального мотиву, який знаходить своє відображення в існуючій на сьогодні кредитно-рейтинговій системі навчання та оцінювання успішності [3, с. 94].

Соціальний мотив є рушійною силою навчальної діяльності. Цей мотив виходить з позитивних емоцій (наприклад, дружньої атмосфери в групі або цікавості самих завдань), бажання самовираження, демонстрування своїх здібностей і таланту, внутрішньої та зовнішньої потреби в спілкуванні. Тому навчання повинно будуватися з урахуванням всіх вищезазначених факторів: студенти та курсанти повинні мати можливість показати свої здібності та можливості у вивченні іноземних мов, а вправи повинні будуватися так, щоб задовольнити потребу студентів у спілкуванні, тобто бути комунікативними і вмотивованими [3, с. 95].

Таким чином, одним із резервів підвищення ефективності є цілеспрямоване формування мотивів навчання через нові форми його організації, які задовольняють потреби того віку, який домінує. Важливою складовою є використання новітніх інформаційних та телекомунікаційних технологій для створення відповідного навчального середовища.

Під час практичних занять слід створити такі умови, коли можуть бути реалізовані соціальні потреби курсантів та студентів у спілкуванні та взаємодії з іншими людьми. Для реалізації цих інтересів ефективними можуть стати різноманітні творчі завдання, які потребують від курсантів та студентів самостійних рішень, висунення різних гіпотез та їх колективну перевірку та відповідальність, що може стати в нагоді в їх майбутній професійній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зимня И. А. Педагогическая психология. – М., 1997. – 250 с.
2. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя. – М., 2009. – 200 с.
3. Лубянова О. О. Мотивація – одна з основних проблем психології викладання іноземних мов в немовних вnz : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 200 травня 2011р. – К. : НТУУ «КПІ». – С. 91–95.

ЗАНЕПАД ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ – ПРИЧИНА РУЙНУВАННЯ СІМ'Ї

Костогриз К. Ф.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Проблеми сім'ї, закономірності її розвитку в усі часи були й залишаються предметом змістовного вивчення соціології, філософії, релігієзнавства, психології та багатьох інших наук. Така увага цілком зрозуміла, оскільки саме сім'я багато в чому визначає подальший розвиток людської культури й суспільства, є тим середовищем де кожна людина сформувалася як особистість, де були закладені підвалини її духовного розвитку. Стан сім'ї, рівень її культурного розвитку, матеріальної стабільності виступають найважливішими соціальними індикаторами, що означають життєспроможність нації, держави, суспільства.

Глобальною проблемою сучасного суспільства є переорієнтація населення планети з цінностей сім'ї, заснованій на стабільному подружжі, на цінності егоїстичні, що віддзеркалюють прагнення людей тільки до індивідуальних досягнень у позасімейній сфері життєдіяльності й, перш за все, до досягнення високого соціального статусу. Відбувається перехід від патріархальної родини знов до матріархальної. Складається новий сімейний стереотип, який поступово перетворюється на культ сильної жінки, прагнучої виконувати роль глави сім'ї. Через засоби інформації поширюється суспільна думка про жінку, яка одночасно повинна бути соціально активною – працювати, заробляючи гроші, забезпечувати сім'ю, а також бути зразковою домогосподаркою, виховуючи дітей. Суспільна модель, в якій чоловік був матеріальною основою, а жінка тільки займається дітьми та побутовими проблемами, відходить на другий план. Вона трансформувалася на протилежну. Сучасні статистичні дані свідчать, що чоловік, який матеріально утримує сім'ю, стає дедалі «вимираючим» видом. Так, згідно статистиці, поданої Департаментом сімейної й гендерної політики Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, більше 50% українських сімей очолюють жінки. Чоловіки у віці 30–59 років виступають главою тільки в одній третині сімей. Кожну четверту сім'ю очолюють жінки у віці 55 років й старші, кожна п'яту – жінки у віці 30–54 років, 14% – чоловіки у віці 60 років і старші.

Тому досить актуальним на сьогоднішній день виявляється вивчення питання, чому змінилися соціальні ролі в сім'ї й жінка зайняла місце чоловіка не тільки в родині, а й в багатьох сферах суспільної діяльності.

На нашу думку, однією з причин є бажання жінки бути не гіршою за чоловіка, а навіть й перевершити його, оскільки в багатьох культурах світу жінку сприймають як «істоту» другорядну, протиставляючи чоловіка як «господина», «голови», «хазяїна».

Багато віків жінки прагнуть урівняти свої права з чоловіками, хоча «рівноправ'я» поняття досить специфічне. Як в сім'ї, так і в суспільстві всі не можуть виконувати однакові функції. Головна функція жінки – репродуктивна, тому зрозуміло, що чоловік виконати її не зможе ніколи. Чоловік не зможе виховувати дитину як матір, не зможе дати дитині традиційно жіночі – лагідність, любов, сердечність. Головна функція чоловіка – забезпечення захисту сім'ї, матеріальна підтримка, вирішення сімейних проблем.

Але сучасне суспільство сформувало новий тип жінок, які вільно відчують себе в будь-яких сферах життєдіяльності, виконуючи чоловічі функції по формі, але прагнучи зберегти жіноче ество за змістом. Відповідно до статистичних даних

Всеукраїнської суспільної організації «Інститут демократії та соціальних процесів» на кінець 2016 року жінки володіли 24 відсотками бізнесу в Україні.

Для сучасної жінки на перший план постало створення успішної кар'єри, досягнення матеріальної незалежності. Із зростанням рівня фінансового забезпечення у жінок проявляються інші інтереси. Материнство більше не виступає єдиною можливістю для самовираження та самореалізації жіночої особистості. Захоплення жінок роботою породжує хронічну нестачу часу на виховання дітей та приділення уваги чоловікові, що значно збільшує кількість розлучень. Дуже поширеним в сучасному суспільстві став так званий «цивільний шлюб». На нашу думку головною причиною виникнення такого роду «сімейного життя» є егоїстичне небажання як чоловіків, так і жінок брати на себе подружні обов'язки. Люди хочуть «вільних відносин», зійшлись – розійшлись, головне – особиста свобода, і кожен може займатися чим хоче, коли хоче й з ким хоче. Таким чином, свідомість як жінок, так і чоловіків все більше занурюється в гріховну безодню вседозволеності. Ця химерна свобода «без табу», без честі, без сімейних обов'язків, спільного виховання дітей, а, найголовніше, без любові до людей. В основі подібних стосунків лежать не особистісні (духовні), а виключно плотські (грубо матеріальні) пристрасті. Партнер сприймається тільки як засіб задоволення егоїстичних бажань. Тому в подібних шлюбах подружня вірність сприймається як пережиток минулого і жінки заради кар'єри в чоловічому середовищі можуть поступатися власними моральними принципами.

Виникає питання – яким чином виникла ця проблема, які сили спрямовують розвиток ситуації, чи, можливо, ці процеси є цілком природними?

Наша думка, що головний напрямок «удару» сучасної масової культури спрямований на жінку. Спробуємо проаналізувати лише деякі аспекти формування світогляду сучасної жінки.

1. Активна пропаганда в засобах масової інформації образу вільної, незалежної, «незакомплексованої» жінки. Починаючи з дитячого віку масова пропаганда формує у дівчат моделі поведінки, які кардинально розходяться з традиційними уявленнями про жіночу красу, цнотливість, скромність. Сучасні мультфільми тиражують образи жінкоподібних персонажів, які поводять себе як жінки «легкої поведінки», вміло маніпулюють чоловічими персонажами, заради досягнення певної мети можуть піти на підлість. Психологи констатують приховане протиставлення персонажів успішної бездітної красуні та багатодітної непривабливої невдахи. В численних друкованих або Internet-виданнях відбувається прихована, а дуже часто й явна пропаганда ранніх сексуальних стосунків без подальшого прагнення до створення сім'ї. Сексуальна розпуста призвела до формування специфічного типу жінок, не здатних до стійких тривалих відносин.

2. Держава створює всі умови для того, щоб жінка в усіх сферах суспільного життя була незалежною. Рівноправ'я жінок і чоловіків проголошується в 24 статті Конституції України. В 1991 році у Верховній Раді України I скликання було всього 13 жінок, що становило 2,7% від загальної кількості народних обранців. У 2016 році ця цифра зросла до 51 представниці прекрасної статі, що перевищує 12% від загальної кількості парламентарів. Але, відповідно до вимог ООН, відсоток жінок-парламентарів у Верховній Раді повинен бути не менше 30%.

3. Втрата духовно-моральних цінностей і традицій сім'ї. Християнські норми шлюбу: вільний вибір на основі кохання, довічність подружніх зобов'язань, вірність, дошлюбна цнотливість нареченого та нареченої, народження та виховання дітей як мета шлюбу, сім'я – «мала Церква», голова якої – чоловік, християнська любов як основа сім'ї – цілеспрямовано руйнуються, вважаються застарілими, а часто просто висміюються підконтрольними засобами масової

комунікації. Вихователі в дитячих садках, вчителі в школах, викладачі в вузах – це ціле «нове» покоління, сформоване в пострадянські «лихі» 90-і, які не мають чітких моральних принципів подружнього життя й самі переживають чималі проблеми в сімейній сфері. Тільки Церква залишається сьогодні справжнім центром сімейних цінностей, але й в середовищі воцерковлених людей втілення принципів в життя має значні труднощі.

Щоб зберегти духовні цінності християнської сім'ї необхідно з дитинства працювати з дітьми, закладати моральні основи подружнього життя. Саме сім'я виступає початковим етапом життя людини. В ранньому дитинстві сім'я виступає тим соціальним середовищем близьким, рідним, потрібним для дитини, яке сформує у неї здатність сприймати навколишній світ. Саме в родині дитина отримує перший духовний досвід, тому дуже важливо щоб молоді сім'ї це усвідомлювали. Оскільки все те, як вони спілкуються між собою, розподіляють обов'язки, знаходять шляхи взаєморозуміння, опікуються один одним – все це закарбується в пам'яті та підсвідомості дитини на все життя. І коли вона стане дорослою, то по тих же принципах намагатиметься побудувати власну сім'ю.

В християнстві сім'я – це мала церква, а в церкві існує чітка ієрархія. Чоловік і жінка володіють рівними правами у відносинах з Богом, але що стосується влаштування родини, то вони у послідовній і гармонійній відповідальності, яка встановлена Божим законом і згідно з якою головою родини є чоловік. Коли жінка бореться за чоловічі права, замінюючи його в сім'ї, витісняючи його в суспільстві, вона свідомо чи підсвідомо виступає проти божественного порядку.

ВИДАТНИЙ ХІРУРГ МИХАЙЛО КОЛОМІЙЧЕНКО: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ

Кузькін М. С.

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Михайло Сидорович Коломійченко – видатний багатопрофільний хірург, учений, талановитий клініцист, педагог, організатор охорони здоров'я, видатний представник української медицини, її історик. Він широко відомий не лише в Україні, а й далеко за її межами.

М. Коломійченко народився 7 (19) листопада 1892 р. у м. Шпола (нині Черкаської області) у багатодітній селянській родині. У 1912 р. закінчив Київську фельдшерську школу. За два роки після складання екстерном екзаменів за середню школу отримав атестат [1]. У 1915 р. М. Коломійченко вступив на медичний факультет Київського університету Св. Володимира, який закінчив у 1919 р. Під час навчання він працював фельдшером у Залізничній, а згодом Олександрівській лікарні у м. Київ. Його учителями були видатні українські хірурги – професор Є. Черняхівський, професор М. Волкович, академік О. Кримов.

Відразу після закінчення університету М. Коломійченко працював хірургом фронтового шпиталю, але згодом захворів на тиф і у 1920 р. був демобілізований [2].

У 1920–1935 рр. працював у Київському медичному інституті (нині Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця), вдосконалюючись на кафедрах та клініках своїх видатних учителів та науковому товаристві, очолюваному академіком О. О. Богомольцем. Він пройшов шлях від ординатора до професора, завідуючого кафедрою хірургії.

Крім того, у 1920–1929 рр. М. Коломійченко працював головним лікарем першої залізничної лікарні, був обраний заступником голови Всеукраїнського бюро лікарської секції профспілки «Медсантруд». За його активної участі було організоване Єдине наукове медичне товариство, яке очолив О. О. Богомолець. Генеральним секретарем цього товариства протягом багатьох років обирався М. Коломійченко [3]. У 1930 р. був заступником ректора Київського медичного інституту, керував його науковою частиною.

У 1933 р. одним і перших в СРСР і першим в Україні успішно виконав реконструктивні операції з приводу панцирного серця, розробивши способи хірургічного лікування адгезивного перикардиту, 7 разів рятував хворих з пораненнями серця [4]. Пізніше у 1956 р. М. Коломійченко прооперував уже 20 таких хворих – це найбільший досвід в Україні на той час. У 1935 р. успішно прооперував хворого з тяжким пораненням серця. Також у ці роки учений розробляв питання щодо лікування стафілококової інфекції, хірургічного сепсису, застосування бактеріофагів при гнійних захворюваннях. У 1936 р. вийшла друком його праця «Применение бактериофага при лечении стафилококковых заболеваний», яка сприяла широкому застосуванню бактеріофагів при гнійних процесах, та отримала високу оцінку на Всесоюзному з'їзді у м. Москва (1936 р.).

У 1935 р. перевівся до Київського інституту удосконалення лікарів на посаду заступника директора з наукової та навчальної частини. У 1936–1955 рр. завідував кафедрою хірургії цього інституту. У 1936 р. присвоєно вчене звання професора.

Під час Другої світової війни відмовився від евакуації та завідування евакуйованою кафедрою хірургії Інституту удосконалення лікарів і добровільно пішов на фронт. Працював головним хірургом 24-ї, 58-ї та 8-ї гвардійських армій (останньою командував прославлений генерал В. І. Чуйков). Дуже багато зробив для надання кваліфікованої допомоги пораненим, першим довів необхідність і організував наближення медсанбатів та армійських шпиталів до лінії фронту. Був нагороджений двома орденами Бойового Червоного Прапора, орденами Вітчизняної війни I та II ступенів та багатьма бойовими медалями.

Після закінчення війни повернувся до м. Київ у чині полковника та обійняв посаду заступника директора з наукової та навчальної частини Інституту удосконалення лікарів. У 1950 р. був призначений головним хірургом України. У цей період він став організатором профілактичного напрямку. За його ініціативи та безпосередньої участі були створені в Україні центри торакальної хірургії, хірургії серця, опікові відділення [1].

У 1954 р. був удостоєний почесного звання «Заслужений діяч науки УРСР».

З 1955 р. працював завідувачем кафедрою загальної хірургії Київського медичного інституту (нині Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця). Особливе місце в роботі кафедри – як за часів М. Коломійченка, так і нині – займають клінічні зусилля та винаходи з подоланням гострої кишкової непрохідності. Вдосконалюючи ці комплексні технології М. Коломійченко вивчив та детально проаналізував 5 тис. випадків кишкової непрохідності [4]. Саме здобутки вченого стали підставою створення на кафедральній базі Київського міського центру лікування хворих з гострою кишковою непрохідністю кишкового тракту.

М. Коломійченко був клініцистом великих знань та обдарувань – хірургом найвищого класу. Саме він обґрунтував принципи консервативного лікування кардіоспазму, застосувавши винайдений ним для цього інструментарій. Ці новаторські роботи були високо оцінені в радянській хірургії того часу. Взагалі, діапазон оперативних втручань, які виконував М. Коломійченко, доволі широкий. Він проводив операції на легенях, серці, стравоході, шлунку, жовчних шляхах, підшлунковій залозі. За своє життя він виконав понад 30 тис. операцій.

Він був не лише практикуючим лікарем, викладачем, а й науковцем. У його доробку більше 150 наукових праць, у тому числі 5 монографій. Коло його наукових інтересів охоплювала хірургія стравоходу, шлунку, підшлункової залози та невідкладна допомога, зокрема патології стравоходу. Він був головою Наукового товариства хірургів України та президентом Українського відділення товариства «Україна – Австрія».

М. Коломійченко був першим в Україні, хто виконав складні пластичні операції по створенню штучного стравоходу з тонкої та товстої кишок (87 разів він застосовував цю оригінальну методику) [5]. Цей досвід належить до анналів світової хірургії. Його вважають піонером у реконструктивній хірургії стравоходу з приводу опіків, поранень та пухлин.

Суттєву роль М. Коломійченко відіграв у становленні і розвитку ендокринної хірургії в Україні. Йому належить ряд наукових праць щодо питань хірургічного лікування різних форм зоба, хірургічних захворювань, що поєднуються з цукровим діабетом. У 1965 р. на базі клініки за підтримки М. Коломійченка було створено хірургічне відділення Інституту ендокринології, яке очолив його учень І. В. Комісаренко.

30 травня 1973 р. М. С. Коломійченко помер та був похований на Байковому кладовищі у м. Київ.

У 2003 р. на будинку у м. Київ, де проживав М. Коломійченко та його відомий брат Олексій понад 55 років, було встановлено меморіальну дошку. У м. Умань діє музей братів Коломійченків. Крім того, було відкрито музей у Шполянській лікарні, яка носить ім'я славетного хірурга.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рыбаков С. И. М. И. Коломийченко – выдающийся украинский хирург, ученый, патриот, гуманист / С. И. Рыбаков // Вісник проблем біології і медицини. – 2012. – Т. 2 (95), Вип. 3. – С. 710.
2. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Л., 2004. – 368 с.
3. Коломійченко М. С. В боротьбі за життя генія : нарис / М. С. Коломійченко, В. З. Горленко. – К. : Дніпро, 1964. – 100 с.
4. Михаил Исидорович Коломийченко (К 80-летию со дня рождения) // Хирургия. – 1972. – №11. – С. 3–6.
5. Михаил Исидорович Коломийченко (К 80-летию со дня рождения) // Клиническая хирургия. – 1972. – №11. – С. 3–7.

НАРКОМАНІЯ ЯК ВИД ДЕВІАЦІЇ

Куценко В. Р.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У всі часи людям було властиво відхилятися від загальноприйнятих засад розвитку. Відхилення в поведінці називають девіантною поведінкою. Причиною його є особливості взаємодії та зв'язку людини самим собою, з соціальним середовищем і навколишнім світом. На основі різноманіття в соціокультурному, психофізичному і духовно-моральному стані і поведінці людей і відбувається розвиток суспільства. Виходить, що девіантна поведінка – це природна умова розвитку суспільства. Але тільки наркоманія як вид девіантної поведінки не

приводить до прогресу в розвитку.

Кожен новий етап в історичному розвитку породжує суб'єктів нового типу, які відповідають духові часу, і маргіналів – особистостей, що знаходяться за межами соціокультурних норм і традицій, характерних для цього суспільства. Серед цих людей особливо виділяється група, що складається з тих, хто вживає алкоголь і наркотики.

В останні роки наркотизація і алкоголізація суспільства дуже «омолодилися». Проблема вживання наркотиків підлітками та дітьми стала державною. Масштаби зростання наркоманії такі, що соціальна стабільність суспільства вже в найближчій перспективі буде під великим питанням [1].

За минулі десять років кількість підлітків, які потребують лікування від наркоманії, збільшилася в десять разів. Кожен наркоман, як показали спеціальні дослідження, залучає до наркотизації ще 5–6 осіб. Тому наркоманія в наш час порівнянна з епідемією. Алкоголізм і наркоманія тягнуть за собою збільшення числа захворювань на СНІД, венеричними захворюваннями, гепатитами. В умовах глобалізації суспільства наркоманія стає особливо гострою соціальною і психологічною проблемою.

Підліткова наркоманія в більшості випадків пов'язана з експериментуванням, пошуком нових і незвичайних відчуттів. Дві третини молодих людей, по спостереження наркологов, долучилися до наркотиків саме з цієї причини. Іноді першу дозу молода людина отримує обманним шляхом – під виглядом звичайної сигарети або нешкідливого напою.

Наркоманія – групове явище, в якому на першому місці стоять наслідування і вплив компанії. Практично 90% наркоманів почали вживати наркотики в компанії товаришів. У наркоманів є свої стереотипи поведінки, про які школа зазвичай не знає, і тому не звертає на ці симптоми належної уваги. Крім шкоди для здоров'я, наркотизм небезпечний тим, що залучає підлітків у злочинне середовище. Сфера обігу наркотиків вже сама по собі кримінальна, але крім придбання наркотиків, підлітки незабаром здійснюють серйозніші злочини.

Наркоманія негативно впливає на потомство – діти наркоманів народжуються з серйозними психічними та фізичними патологіями. Наркомани деградують як особистості, так як їх залежність від психоактивних речовин стає рабської, і вони змушені робити аморальні вчинки.

Одна їх суб'єктивних причин наркоманії – незадоволеність життям, пов'язана з особистими проблемами, невлаштованістю побуту, невдачами в роботі чи навчанні, розчаруванням в людях.

Велику роль у виникненні наркотичної залежності відіграє особистість самого наркомана. Маються на увазі і віковий, і демографічний, і соціально-медичний аспекти. Серед наркоманів більшу частину становлять чоловіки. Цією недугою в більшій мірі уражена молодь.

Серед мотивів наркотизації молодого покоління можна виділити:

- задоволення цікавості з приводу відчуттів від наркотиків;
- бажання належати до певної групи однолітків;
- вираз особистої незалежності, а часто – і ворожості до оточуючих;
- пізнання таємничого, хвилюючого і небезпечного нового досвіду;
- досягнення «творчого натхнення», «ясності мислення»;
- бажання досягти почуття повного розслаблення;
- «Втеча» від гнітючих думок і проблем [2].

Живильним ґрунтом для наркотизації є мікросередовище, в якій обертається молода людина – його сім'я, вуличне оточення, шкільний або робочий колектив. Поява в цей мікросередовищі хоча б одного наркомана може

згубно вплинути на оточуючих. Відразу наркотики пропонуються як частування – безкоштовно, потім їх дають в борг, а коли людина вже не може обійтися без цієї отрути, за нього вимагають гроші.

Початківці курці, в основному, молоді, нічого поганого не бачать в курінні гашишу. Порушення і піднесений настрій, що приходять після вживання цього наркотику, по своє недосвідченості вони приймають за сприятливий вплив на організм. Але на певній стадії своєї фізичної і психічної деградації більшість наркозалежних вже чітко розуміє, що нічого хорошого попереду у них немає, але відмовитися від наркотиків вони вже не в силах.

Незнання підлітками допустимих доз токсичних і наркотичних речовин часто призводить до гострих отруєнь, при яких високий відсоток летальних результатів. Молодь вважає, що наркотики доставляють невимовні задоволення, «нескінченний кайф», і якщо захотіти, від них завжди можна відмовитися. Але така думка наївно і помилково, так як підлітки нічого не знають про психологічної та фізіологічної залежності від наркотиків, про жахливий абстинентному синдромі – «ломці».

Незнання руйнівних наслідків наркотиків для молодого організму – ще один фактор, що штовхає підлітків на легковажне прилучення до психоактивних препаратів.

Грубість, фізичне насильство, жорстокість у поводженні з підлітками створюють ґрунт для розвитку у молоді почуття ущербності. Це сприяє ранньому їх залученню до наркотичних речовин [3]. Відомо, що в перехідному віці молоді люди схильні до максималізму, особистісному філософствування і самокопання. Цим і користуються розповсюджувачі наркотиків, нав'язуючи молоді думки, що їх товар допоможе знайти відповіді на всі питання шляхом максимального занурення у власний внутрішній світ. Вони розповідають підліткам, що божественні істини відкриються їм лише в стані екстазу, і ключами до цього є наркотики.

При комплексному підході до проблеми наркоманії можна сказати, що причини наркотизації суспільства носять психологічний, соціальний та економічний характер, і всі вони тісно переплетені між собою, і часто впливають одна з іншої.

Психологічні причини пов'язані з особливостями особистостей самих підлітків, які виражаються в їх психічної нестійкості, наївності, слабоволлі, прагненні до самовираження і самоствердження, в наслідуванні дорослим. У багатьох випадках нестримний потяг до наркотиків відбувається як бажання зняти напругу, тривогу, страх, дискомфорт, уникнути відповідальності і піти від проблем у нереальну дійсність.

Нерідко трапляється, що психологічно невірноважені молоді люди, які дуже болісно сприймають все, що відбувається, вдаються до наркотиків, щоб підняти свою «цінність» в очах оточуючих, створити ілюзорне почуття власної гідності. У цьому випадку наркотики представляються їм рятівним засобом, що рятує від власних комплексів і тривоги.

Одного разу досягнувши цього стану, хай не на довгий час, вони думають, що вірне рішення в їх житті знайдено, і тепер все життя буде суцільним тріумфом, без перешкод і перешкод. Прагнення постійно перебувати в цьому стані призводить до систематичного вживання наркотиків і виробленні умовного рефлексу. Ця звичка швидко опановує підлітками і стає сенсом їхнього життя.

Через це лікування наркоманів-підлітків не завжди буває успішним. Адже стійка ремісія стану наркотичної залежності залежить від індивідуальних особливостей кожної молодої людини [4].

Підлітки – найбільш мобільна частина молоді. Вони прагнуть багато пізнати, зрозуміти, відчути, а також змінити, затвердити, підняти в очах своїх друзів. І в цій роботі у них трапляються як злети, так і падіння, що притаманне будь-якого виду діяльності. Але самі незначні труднощі і невдачі підлітки сприймають дуже важко, ідучи в себе, замикаючись, стаючи дратівливими і неадекватними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верищева М. М. Ранняя профилактика наркотизма : проблемы и подходы к их решению.
2. Девиантное поведение / И. А. Руракова, О. С. Ситникова, Н. Ю. Фальчевська. – Ростов-на-Дону : «Феникс». – 2005.
3. Миколаїв Л. А. профілактика наркоманії і супутніх захворювань / Л. А. Миколаїв, Д. Л. Миколаїв. – Мн. : Вища школа, 2002. – 207 с.
4. Сітрога Н. А. Профілактика наркоманії та алкоголізму : Учеб. Посібник / Н. А. Сирота, В. М. Ялтонский. – М. : Видавничий центр Академія гауо, 2003. – 176 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Лисенко І. В.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Кожне покоління вносить свої корективи у розуміння історичного процесу, робить переоцінку подій, ролей окремих постатей. На зміну протистоянню із західним світом, тривалому періоду заборони й заперечення культурних досягнень інших народів, ХХІ століття висуває перед українським суспільством вимогу визнати пріоритети загальнолюдських цінностей та збереження культурного доробку кожного народу. Лише цивілізований підхід до власних культурних надбань, незалежно від змін у політичних оцінках того чи іншого періоду, збереження в Україні пам'ятних символів інших народів – важливі чинники історичного пізнання. А ще – формування національної самосвідомості, історичної пам'яті та гуманітарної політики держави.

У час розбудови української держави й її прагнення зайняти гідне місце в європейському співтоваристві визначальними є не тільки економічні реформи. Поза увагою державних інституцій не може залишитися й гуманітарна політика. Адже в ній не останнє місце посягає охорона культурної спадщини, збереження національного надбання, відновлення історичної пам'яті про значні події й видатні постаті. Сучасне переосмислення суспільної ролі релігії і церкви в Україні змушує до перегляду і переоцінки пов'язаних з ними культурних надбань. Упереджене ставлення до релігії у радянські часи не давало можливості посправжньому оцінити культові мистецькі здобутки, внаслідок чого вони надовго були вилучені із загальнонаціональної культурної скарбниці [3, с. 37].

Сьогодні, в умовах духовного відродження українського народу, коли державний атеїзм відходить у небуття, необхідно глибоко і всебічно проаналізувати історію церкви, зробити створені нею неперехідні цінності надбанням національної культури. Монастирі упродовж багатьох віків були такими своєрідними острівцями, які розсівали серед простого народу зерна освіти і культури, показували зразки справжньої благодійності, вселяли духовну силу у

скривджених і знедолених. Саме монастирі зберегли для нас списки, які дозволяють усвідомити своє, притаманне лише нам місце в історії світової цивілізації [2, с. 15]. Також потребують свого подальшого дослідження монастирські бібліотеки, які були осередками зберігання й поширення знань.

Окремим питанням формування гідного громадянина є проблема патріотичного та військово-патріотичного виховання, яке є актуальним на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, держави та ДСНС України. Їх актуальність зумовлена тим, що у свідомості населення, в тому числі рятувальників, на жаль, набули поширення егоїзм, індивідуалізм, цинізм, невмотивована агресивність, байдужість окремих громадян до суспільних проблем, неповажне ставлення до держави та соціальних інститутів. Причини цих тривожних явищ безпосередньо пов'язані з духовною кризою в нашому суспільстві, певним світоглядним «вакуумом», неефективним національним, громадянським і патріотичним вихованням громадян України. Вони викликані невизначеністю таких базових понять гуманітарної науки, як «ідеал виховання», «національні цінності» та ін.

Проблема подальшого вдосконалення військово-патріотичного виховання є надзвичайно актуальною для сучасної України. Це висуває підвищені вимоги до духовної сфери громадян, їх свідомості, самосвідомості, мотивації та життєвих настанов. Розв'язати ці проблеми неможливо без вдосконалення військово-патріотичного виховання. Як свідчить аналіз сучасного стану патріотичного виховання і військово-патріотичного виховання, єдина система формування у громадян патріотизму, знаходиться на стадії формування.

Аналізуючи ряд наукових джерел [1] можна зробити висновки, що основними напрямками роботи з патріотичного виховання є:

- формування національної свідомості;
- формування кращих рис української ментальності – працелюбності, вміння зберегти власну історію та культуру держави;
- виховання бережливого ставлення до національного багатства країни: мови, культури; турбота про піднесення престижу власної країни;
- шанування сімейних, релігійних, громадських звичаїв, традицій, обрядів та історії українського народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника і спадкоємця;
- повага до пам'яті пращурів, до батьків, членів родини;
- формування готовності до творчої праці на благо людей, героїчного подвигу в ім'я процвітання держави;
- формування об'єктивних уявлень про історію розвитку суспільства, його минуле та сучасність;
- виховання громадсько-патріотичного обов'язку перед родиною, народом, країною, суспільством;
- вироблення етики міжнаціональних стосунків, гуманності, толерантного ставлення до культури інших людей.

Сьогодні, на рубежі переходу людства у новий духовно-цивілізаційний світ, саме і потрібна точка опори у просторі історичного буття – усвідомлення причетності до рідної землі, поваги до своєї історії, культури, мови, традицій. У час розбудови української незалежної держави чи не найважливішу роль відіграють завдання формування національної самосвідомості та історичної пам'яті українського народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук

: спец. 13.00.07 / М.М. Качур ; Ін-т пробл. виховання, Акад. пед. наук України. – К., 2010. – 20 с.

2. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство в розбудові суверенної України [Текст]: / П. Т. Тронько // Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи. Науковий збірник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – С. 10–19.

3. Шуба О. В. Церковні пам'ятки як об'єкт наукових досліджень [Текст] / О. В. Шуба // Краєзнавство в Україні: сучасний стан і перспективи. Науковий збірник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – С. 37–45.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖСОБИСТІСНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ

Лисенко Я. В.

Науковий керівник – Чупанова Д. О.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Юнацький вік вважається одним із суперечливих в педагогічних та психологічних дослідженнях. Юнацький вік – період індивідуального життя, в якому розвивається здатність діяльно та практично співвідносити цілі, ресурси та умови для вирішення завдань. Юність спрямована на пошук свого місця у світі. Але як би не була вона інтелектуально готова до осмислення всього суцього, багато чого вона ще не знає, не має досвіду реального, практичного і духовного життя серед людей. Часто юність називають бурхливим віком, об'єднуючи її в один період з підлітковим віком. Пошуки свого місця в цьому світі, пошуки сенсу життя можуть стати особливо напруженими [4, с. 186].

Юність характеризується як період виражених соціальних потреб. Провідною діяльністю юнацького віку є спілкування. З-поміж багатопланового процесу спілкування слід виокремити міжособистісне спілкування – взаємодію між декількома людьми, здійснювану за допомогою засобів вербального і невербального впливу, в результаті якої виникає психологічний контакт і певні відносини між учасниками спілкування. Міжособистісне спілкування розвивається переважно у трьох напрямках: спілкування з однолітками, спілкування з дорослими, інтимне спілкування юнаків та дівчат. Хоч у юнацькому віці взаєморозуміння з дорослими високо цінується, проте відчувається більша потреба у спілкуванні з ровесниками. Для спілкування з ровесниками характерні такі риси: розширення сфери спілкування у часовому та просторовому вимірах, активний пошук спілкування, відкритість, готовність до комунікативних контактів, вибірковість спілкування, поширення егоцентричності юнацької комунікативності [1].

Спілкування зі однолітками – це специфічний канал інформації, вид міжособистісних відносин, вид емоційного контакту. В юнацькі роки актуальним стає пошук супутника життя і однодумців, зростає потреба у співпраці з людьми, зміцнюються зв'язки зі своєю соціальною групою, з'являється почуття інтимності з певними людьми.

Юнацька дружба унікальна, вона має велике значення серед інших прихильностей. Підвищується вимога до дружби, ускладнюються її критерії. Дружба – найважливіший вид емоційної прихильності і міжособистісних відносин юнацького віку. Дуже часто можна почути думку, що під впливом мобільності суспільства, прискорення ритму життя і розширення кола спілкування дружні відносини сучасної молоді стають більш поверхневими і екстенсивними, дружба витісняється широкими

приятельськими компаніями, заснованими на розвагах, іграх і т.п. Але скарги на зубожіння дружби були завжди. Вищі моральні цінності (а дружба в усі часи вважалася такою) завжди були дефіцитними. Психологічні закономірності юнацької дружби – будь-то її ідеал чи реальні властивості – відрізняються дивовижною стійкістю і проявляються (зрозуміло, в різних поєднаннях) у найрізноманітніших соціальних і культурних середовищах. Інша справа, що дружба різних людей ніколи не буває однаковою, а має вікові, статеві та індивідуально-типологічні варіації [2, с. 27].

Вікова динаміка дружби та інших міжособистісних відносин, вимірюється насамперед ступенем її вибірковості, стійкості й інтимності. Всі ці якості з переходом від дитинства до юності і від юності до зрілості зростають. Якщо дошкільнята та молодші школярі ще не розмежовують дружбу і товариство, то підлітки вже вважають дружбу винятковим, індивідуальним ставленням. Чим старша людина, тим менший вплив на його дружні стосунки роблять зовнішні, ситуативні чинники. Прихильності дитини вимагають постійного підкріплення, відсутність безпосереднього контакту з одним швидко руйнує прихильність. В юності дружба може зберігатися і на відстані, оскільки вона вже інтеріорізована [4, с. 127].

Міжособистісні відносини юності мають свої особливості. Залучення юнацтва в коло не дитячих інтересів спонукає до інтенсивної перебудови взаємин з навколишніми людьми. Різні відносини, в які включаються юнаки та дівчата, втрачають безпосередній характер і своєрідні дитячі риси, перетворюються на відносини, що існують між дорослими людьми. Їх основою стають взаємна повага і рівноправність.

Юнаки та дівчата знаходяться в постійному пошуку спілкування. Жадібне прагнення до нового досвіду, потреба вирішити їхні проблеми змушують їх сподіватися (частіше ще несвідомо), що в потоці людей їх чекає багато цікавих, важливих, незвичайних знайомств. Тому, як правило, інтерес викликає кожне нове обличчя, що з'явилося в полі зору. Для юнаків велике значення мають стосунки з однолітками, так як у них явно простежується прагнення до самостійності, самовираження. Свої інтереси, проблеми та потреби дитина може задовольнити повною мірою тільки в спілкуванні з однолітками, в процесі міжособистісних відносин з ними. Оптимальний рівень міжособистісних відносин юнаків і дівчат можливий за умови сприятливого психологічного клімату в колективі [3, с. 52].

На мою думку під час спілкування юнаків з дівчатами між ними відбувається залежність. Таке явище отримало назву залежної поведінки. На сьогоднішній день процес залежної поведінки набув широкого розголосу та особливої актуальності. Надмірна залежність характеризується специфічним станом, який виявляється в сильній потребі любові, емоційної близькості, прагненні отримання підтримки і допомоги на фоні відчуття себе слабким незалежно від ситуації.

Міжособистісна залежність може бути описана симптомокомплексами залежної любові: невротична потреба в любові, токсична любов, любов-залежність, любов-манія, любов-прихильність, залежні стосунки в шлюбі. У низці праць було висловлено ідею про те, що міжособистісна залежність є первинним розладом, який за певних обставин, пов'язаних з неможливістю її реалізації, трансформується у вторинні форми залежності: хімічну, харчову, сексуальну, ігрову, тощо [2, с. 19]. Міжособистісна залежність дорослої людини розвивається у формі генералізованої залежності як від оточення в цілому, так і від конкретної особи. Причини міжособистісної залежності сягають своїм корінням у глибину людської соціальної структури. Будь-яка культура, яка ставить одну статтю вище іншої, одну релігію вище за іншу або одну расу вище інших, створює суспільство, де наявна міжособистісна залежність. Виділяються різні

форми зовнішнього прояву залежної поведінки: пошук позитивної уваги (бажання отримати похвалу, схвалення, подяку), пошук негативної уваги (залучення до себе уваги за допомогою сварок, непокори та інших форм опозиційної поведінки), пошук постійного підтвердження (зайві вибачення, вимоги обіцянок, втіхи, поради), перебування поблизу (прагнення постійно перебувати поруч з об'єктом залежності), торкання і втримання (прагнення до тілесних контактів з об'єктом). Люди з проявом міжособистісної залежності повністю залежать від зовнішніх оцінок, від взаємин з іншими, хоча вони слабо уявляють, як інші повинні до них ставитися [5, с. 19].

Отже, в ряді проведених наукових досліджень було встановлено, що юнаки менше схильні до показової емоційності та мають меншу схильність до міжособистісної залежності. В дівчат навпаки: вони мають велику схильність до міжособистісної залежності та більший ступінь емоційності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://studfiles.net/preview/2403/page:9>.
2. Жидко М. Є. Особистісні чинники формування відносин подружньої співзалежності у чоловіків : автореф. канд. психол. наук : 19.00.01/ М. Є. Жидко. – Х., 2006 р.
3. Мудрик А. В. Час пошуків і рішень, або Старшокласникам про них самих. – М., 1999.
4. Предвічний Г. П., Шерковін Ю. А. Соціальна психологія. – М., 1975.
5. Савчук О. В. Соціально психологічні детермінанти андиктивної поведінки – К., 2006.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ

Лісницька О. В.

*Науковий керівник – Корнієнко М. В., кандидат юридичних наук, доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ*

На сьогоднішній день чинний КК Франції не містить загального визначення провини. У спеціальній постанові Касаційного Суду Франції від 13 грудня 1956 р. містилося положення про те, що «будь-яке злочинне діяння, навіть ненавмисне, припускає, що його виконавець діяв з розумом і бажанням». Цей «мінімум» психологічного ознаки в «чистому» вигляді присутня в поліцейських порушеннях.

Загальна вина – це «мінімум» психологічних ознак, без яких взагалі не може бути злочинного діяння. Вона полягає в простому вольовому моменті: оскільки будь-яке діяння осудної особи при відсутності форс-мажорних обставин (або непереборної сили) є вольовим актом, остільки в самому діянні як такому міститься не тільки матеріальний, але вже і психологічний елемент. Він пов'язаний з поняттям самого злочинного діяння в тому сенсі, що останнє не є результатом дії непереборної сили [3].

В інших випадках потрібна більш розвинений психологічний ознака, і він може полягати у навмисне чи ненавмисної вини. У цьому аспекті вина – це психічне ставлення особи до робить діяння і його наслідків, тобто вина в її традиційному для російських юристів розумінні. Згідно КПК Франції будь-який поліцейське порушення, навіть вчинене в стані рецидиву, може стати предметом спрощеного виробництва (ст. 524). Прокуратура, яка обирає процедуру спрощеного виробництва, передає судді поліцейського трибуналу кримінальне

досьє. Суддя ухвалює рішення у справі без судового розгляду шляхом винесення кримінальної наказу, в якому висловлюється або виправдання, або засудження з призначенням штрафу.

За французьким правом суддя поліцейського трибуналу, що розглядає справу про порушення, не тільки не зобов'язаний доводити спеціальну провину особи (умисел або необережність), але й не зобов'язаний навіть мотивувати своє рішення (див. ст. 526 КПК Франції).

Для притягнення до відповідальності за порушення поліцейському достатньо загальної вини. Особа вважається винним у силу самого факту вчинення порушення і може бути звільнена від відповідальності тільки в разі, якщо доведе, що діяла під впливом непереборної сили або якщо існували такі обставини, як неосудність або недосягнення віку кримінальної відповідальності.

У подібних випадках французькі юристи говорять про презумпція вини. На їхню думку, саме діяння дає підставу припускати вину особи. Однак, з одного боку, існує достатня кількість порушень, для яких характерний більш розвинений психологічний ознака (необережність чи навіть умисел), а з іншого боку, велика кількість проступків технічного характеру містять цей «мінімум» психологічного ознаки.

У французькому кримінальному праві у визначенні форм вини існують значні термінологічні труднощі, проте можна виділити наступні форми: навмисну вину, або злочинні наміри; ненавмисно вину, або необережну вину, або кримінальну вину; презюмуємую вину, або вина при порушеннях.

Згідно з чинним КК Франції, всі злочини – це тільки навмисні діяння. Велика частина проступків також відбувається навмисне. У теорії французького кримінального права йдеться про різних злочинах навмисного провини. Перша представлена у вигляді предумисла. У цьому випадку злочинне діяння є не просто навмисним, умисел формується протягом більш-менш тривалого періоду часу. Предумисел визнається обтяжуючою обставиною ряду злочинних діянь: вбивства (ст. 221-3 КК Франції), застосування тортур (п. 9 ст. 222-3), насильницьких дій, що призвели до спричинення смерті з необережності (п. 9 ст. 222-8) і т. д. При цьому французький кодекс визначає предумисел як умисел, що сформувався до дій за скоєння певного злочину або провини (ст. 132-72). У деяких випадках, на думку французьких юристів, законодавець говорить про особливу формі умислу: про спеціальний умисел. Це означає, що в диспозиції кримінально-правової норми вказується на вчинення злочинного діяння з певною метою. У таких випадках мета є обов'язковим елементом злочинного діяння і підлягає доведенню. Відсутність такої мети повністю виключає злочинність діяння або виключає кримінальну відповідальність за злочин, передбачений цією статтею [2].

Іншим ступенем умислу французькі юристи вважають невизначений умисел. Він має місце тоді, коли особа хотіло заподіяти шкоду правоохоронюваним об'єкту, але не віддавало собі звіту про точний розмір такої шкоди (у російському кримінальному праві цей вид умислу називається ще неконкретизованим). У випадках, коли було завдано найбільшої шкоди, особа буде нести за нього відповідальність, оскільки збиток передбачив і наступили наслідки – це те, чого і бажав злочинець.

При ненавмисної вини поведінка виконавця є свідомою і бажаним, але він не прагне ні до якого шкідливого наслідку. Виконавець осудних в провину дій здійснив «помилку», наприклад перевищивши швидкість, без бажання заподіяти шкідливі наслідки (тілесні ушкодження з необережності або смерть з необережності).

Саме по собі дію не завжди є ненавмисним, тоді як заподіяння наслідків є таким. Необережні злочинні діяння, якою б шкоди вони ні заподіяли, є, згідно із Кримінальним кодексом Франції, проступками.

В українському законодавстві суб'єктивна сторона складу злочину – це внутрішній зміст злочину, це ті психічні процеси, які проходять у свідомості особи, коли вона вчиняє злочин, це її психічне ставлення до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків.

Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Згідно з українським законодавством, поняття провини чітко регламентується в ст. 23 Кримінального Кодексу України, де виною є психічне ставлення особини до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, вираз у формі умислу або необережності. Що стосується Франції, то згідно законодавства цієї країни поняття вини у кримінальному праві відсутня.

Відповідно до українського законодавства вина проявляється у формі умислу і необережності. У Французькому кримінальному законодавстві можна відділити наступні форми – навмисно провину, або злочинні наміри, ненавмисно провину, або необережну вину, або кримінальну провину та презюмуємую провину, або вина при порушення.

Таким чином, із усього вищесказаного можна зробити висновок, що на сьогоднішній день в українському законодавстві поняття провини і її форми більш чітко і розгорнуто регламентування в нормах кримінального права, ніж у кримінальному законодавстві Франції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05.04.2001 р. №5460-VI (5460-17) із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 16.10.2012 р. №10-рп/2012 (v010p710-12). – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

2. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Учебное пособие / И.Д. Козочкин. – М. : Омега, 1992. – 332 с.

3. Верема Р. Вина та її форми за кримінальним правом Франції // Право України. – 2005. – №12. – С. 138.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТА БЕЗПЕКИ

Лісовий Д. В.

*Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Безпека є однією з базових потреб людини, задоволення якої визначається рівнем розвитку держави, її політичними, соціально-економічними, культурними складовими, рівнем і якістю життя у конкретному суспільстві. В історії соціально-філософської думки проблема безпеки особистості, суспільства, держави завжди була пріоритетною у порівнянні з іншими проблемами, що вимагали уваги з боку науковців. При цьому спектр наукових концепцій був досить значним – від визнання первинності гарантій існування державного апарату й рівності прав на безпеку особистості, соціуму та держави, до необхідності виключного права особистості на безпечне існування.

В історії розвитку знань про безпеку виділяють кілька етапів, на кожному з яких наукові уявлення про сутнісний зміст концепту безпеки еволюціонували, повсякчасно змінюючись, підлягаючи корегуванню. Така неоднозначність наукових позицій щодо розуміння сутності безпеки пов'язана з пануючою науковою картиною світу, наявними світоглядними настановами, що є загальним уявленням про устрій соціальної реальності, законів її функціонування та розвитку.

В сучасній системі наукового знання виділяють кілька наукових картин світу: *міфологічна* (для якої характерний антропоморфізм, що проявляється в наділленні явищ природи духовними і навіть тілесними властивостями людини); *механістична* (визначає природне середовище і соціум як механізми, всі складові яких виконують призначені лише для них функції); *схоластична* (у межах якої природа і суспільство трактуються як деякий шифр, текст, що підлягає прочитанню, розшифруванню), *статистична* (розглядає природу і людство як рівнодіючі природних, культурних, економічних, політичних, соціально-побутових, суспільних, особистісно-індивідуальних, групових сил), *системна* (визначає природне середовище і суспільство як організовані системи, підсистеми, що складаються з мобільних, динамічно змінних елементів, здатних забезпечувати цілісність та життєздатність як окремих підсистем, так і великої системи в цілому), *діантропічна* (трактує реальність як ярмарок, де виникають флуктуації, об'єднання сил, що визначають ознаки, характеристики елементів реальності, дозволяючи розуміти багатомірний, поліцентричний світ у динаміці). На межі системної та діантропічної картини світу активно розвивається синергетика, ключовою ідеєю, принципом якої є цілісне осмислення єдності індивіда, природи й суспільства, характеристика процесу функціонування та розвитку біопсихосоціальної сутності людини [4, с. 18].

Означені наукові картини світу й відповідні їм способи пізнання детермінують формулювання об'єкта й предмета соціології безпеки як галузі соціологічного знання, осмислення нею життєвих сил людини й суспільства, функціонування їх безпечного життєвого простору, задаючи тим самим фундамент різним соціологічним парадигмам безпеки, способам соціального мислення в цілому.

Необхідність аналізу соціально-філософських основ безпеки обумовлена тим, що його проведення дозволить сформулювати не лише загальні наукові положення про таке складне соціальне явище яким є безпека, але й розкрити її загальні властивості, відносини й закони становлення, розвитку та функціонування. Вирішення завдань даного рівня – процес визначення способів наукового пізнання безпеки, що дасть можливість застосувати їх для створення умов збереження реальної безпеки соціальних систем, їх цілісності, стійкого розвитку та ефективного функціонування особистості, суспільства й держави.

Зауважимо, що для епохи античності характерна постановка проблеми взаємозв'язку безпеки з соціально-політичними відносинами у суспільстві. Безпека розглядалася крізь призму краху основ архаїчного суспільства, що супроводжувалося епідеміями, війнами, революціями, тобто трактувалася як захист держави та її громадян від чисельних зовнішніх загроз. Усі ці процеси дискредитували впевненість у тому, що дотримання звичаїв та традицій гарантує безпеку соціуму.

Існуючі підходи до розуміння сутності безпеки діаметрально різнилися, адже одні мислителі розглядали її як найвищу цінність держави, закон, натомість інші – як можливість задоволення потреб функціонування особистості, а потім і всього суспільства в цілому. Провідним механізмом забезпечення безпеки

функціонування соціуму було недопущення майнового розшарування, надання всім громадянам однакових прав, свобод та благ, необхідних для їх життєдіяльності.

Для середньовічної філософії характерне трактування безпеки як атрибуту божественного провидіння, однієї із основних функцій віросповідання. У цьому зв'язку кардинально змінилися уявлення про принципи безпечного існування: античний принцип самозбереження особистості й держави трансформувався у принцип спасіння душі. Подібне розуміння сутності безпеки призводить до втрати її соціальної направленості.

Як і для античності, для середньовіччя характерна відсутність безпосереднього пізнавального інтересу до осмислення безпеки суспільства, що пояснюється недостатнім розвитком рефлексії у той час. Але вже тоді почали формуватися основи методологічних підходів до розуміння сутнісного змісту концепту безпеки, які актуалізувалися й знайшли конкретне втілення трохи пізніше.

Механістичне пізнання світу дозволило мислителям епохи Відродження та Нового часу розширити межі уявлень про світ, виділити принципи безпечної взаємодії людини із природою, соціальним середовищем, внаслідок чого сформувалися нові підходи до розуміння сутності механізмів забезпечення безпеки. При цьому пріоритетним завданням стало забезпечення безпеки за рахунок усунення й недопущення появи явищ, що перешкоджали управлінню державою.

Для філософії епохи Просвітництва характерна статистична наукова картина світу, у відповідності до якої безпека розглядалася як баланс між системами й підсистемами, які, маючи безпосередню приналежність до людського буття, детермінують і визначають характер взаємозалежності безпечного існування конкретної людини та суспільства в цілому.

Досвід історії показує, що однією з вищих цілей будь-якої держави є безпека країни, системи соціальних відносин, суспільного устрою й забезпечення всебічної захищеності громадян. Забезпечення безпечного існування людей і суспільства в цілому не може відбуватися без налагодження раціональних зв'язків і відносин між людьми, між людьми і природою, а також без урахування природних та інших зовнішніх впливів на людей.

Соціально-філософські витоки становлення концепту безпеки створюють необхідні умови для формування найбільш загальних уявлень про безпеку як об'єктивну реальність, подальше вивчення якої із застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання дозволить сформулювати основні закономірності, наукові принципи управління системою безпеки. У свою чергу, практична реалізація цих принципів дозволить зберегти цілісність і спрямувати стійкий динамічний розвиток систем безпеки задля безпечного існування особистості, ефективного функціонування суспільства та держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) [Текст] / О. І. Барановський. – К.: Київський національний торгово-економічний університет, 2004. – С. 23–29.
2. Викторов А. Ш. Введение в социологию безопасности: [курс лекций] / А. Ш. Викторов. – М.: «Канон +» РООИ «Реабилитация», 2008. – 568 с.
3. Горлинський В. В. Феномен безпеки як об'єкт аксіологічної рефлексії [Текст] / В. В. Горлинський // Мультиверсум : Філософський альманах : [збірник наукових праць] / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К.: Український Центр духовної культури, 2004. – Вип. 40. – С. 157–168.
4. Литвинов Э. П. Философские основы концепции безопасности / Э. П. Литвинов // Пространство и время. – 2012. – №1 (7). – С. 66–73.
5. Філософія [Текст] : підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. – Харків : Право, 2014. – 492 с.

ЗРОСТАННЯ РОЛІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЧИННИКІВ В УПРАВЛІННІ ДСНС УКРАЇНИ

Лобач П. О.

*Науковий керівник – Чубань В. С., кандидат економічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В сучасному суспільстві морально етичні чинники відіграють важливу роль. Їх зростання є закономірним та актуалізує значення особистості. На думку Пономарьова О. С. професійна діяльність відбивається на змісті та специфіці реалізації моральних норм, що відображається у професійній моралі. Саме вона тлумачиться як конкретизація загальних моральних принципів і норм, відповідно до особливостей професійної діяльності [1].

Професіоналізм, етика і розробка кодексу поведінки працівників ДСНС України набуває все більшого значення. Задля успішного виконання професійних обов'язків людина має бути не лише компетентною у певній діяльності, але і дотримуватися правил поведінки різних формальних та неформальних ситуацій. Процес прийняття рішення на всіх рівнях управління, а також практика усіх працівників ДСНС України повинна містити етичні принципи, норми, правила та стандарти, що входять в реалії ділового життя [2].

Робота працівника ДСНС України базується на безпосередньому спілкуванні з людьми, а отже на нормах загальнолюдської моралі. Однією з особливостей професійної діяльності управлінця є поєднання службової дисципліни з творчим підходом до розв'язання етичних дилем, які постійно спостерігаються під час роботи. Варто додати, що поставленні суспільством вимоги до працівника ДСНС України, в багатьох факторах залежать від характеру його діяльності.

Спираючись на численні праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, можна зазначити, що формування особистості керівника відбувається у процесі навчання, виховання, самовиховання та соціалізації, які проявляються у різних видах діяльності, у тому числі управлінській [3].

Специфічними морально-етичними цінностями працівників ДСНС України можна вважати цінності, що пов'язані з культурою управління (політична нейтральність, чесність, непідкупність, нове управлінське мислення, суворе дотримання законності, професіоналізм, ефективність, якість та своєчасність виконання службових обов'язків), а також базові якості – патріотизм, відданість народу, національно-духовна свідомість, повага, вільне володіння державною мовою, відстоювання національних інтересів, національна гідність та свідомість, політико-правова культура.

Використання зазначених моральних цінностей можливе, завдяки «етизації» поведінки працівників ДСНС України, тобто створення морально-етичних засад функціонування публічної служби.

Отже, зростання морально-етичних чинників в управлінні є однією з найвпливовіших засад у процесі формування морально-етичних норм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лучанінова Л. О. Морально-етичні норми як інструмент підвищення ефективності діяльності державних службовців / Л. О. Лучанінова // Управління розвитком. – 2011. – №10 (107). – С. 84–86.
2. Цируль О. А. Менеджмент у державних організаціях / О. А. Цируль. – Режим доступу : www.w3.org/TR/xhtml1/DTD/xhtml1-transitional.dtd.

3. Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід : монографія / С. М. Серьогін, О. В. Антонова, І. І. Хожило та ін. ; за заг. наук. ред. проф. С. М. Серьогіна. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2007. – 290 с.

ERASMUS+: НОВІ МОЖЛИВОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лукашенко Л. В.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України;
Головна Школа Пожежної Служби Республіки Польща*

Erasmus+ – наймасштабніша сучасна програма академічних обмінів, яка у 2014 році поглинула такі відомі програми, як Erasmus та Erasmus Mundus, Youth in Action, Tempus та інші. Сьогодні взяти участь у ній можуть також українські студенти, науковці та організації, діяльність яких пов'язана зі сферами освіти, культури та спорту.

Майже кожен сучасний студент або науковець так чи інакше зіштовхувався з такими назвами, як Erasmus та Erasmus Mundus, Tempus, але, здається, значно менше людей зможе чітко описати ці академічні програми Європейського Союзу та взаємозв'язки між ними.

Усе почалося наприкінці 1980-тих років із епізодичних обмінів викладачами та студентами між університетами країн Європейського Союзу. У 1987 році для координації цих обмінів Європейська комісія створила програму Erasmus. Її було названо на честь гуманіста Еразма Роттердамського, який вважав за необхідне постійно мандрувати, а під час подорожей працював у різних університетах Європи. До того ж назва Erasmus – це акронім, який розшифровується як «Схема дії Європейського співтовариства для підвищення мобільності студентів університетів» (англ. Erasmus – European Community Action Scheme for the Mobility of University Students). Учасниками проекту стали університети всіх 28 країн Євросоюзу, а також Ісландії, Ліхтенштейну, Норвегії та Туреччини. Участь студентів і наукових співробітників університетів інших країн не передбачалася.

Тому у 2004 році була започаткована і програма Erasmus Mundus (лат. Mundus – світовий, всесвітній), розрахована на громадян країн, які не входили до Євросоюзу.

У 2014 році сім відомих європейських програм, пов'язаних із освітою, наукою та спортом, об'єдналися у нову програму – Erasmus+, покликану охопити не лише академічну сферу, а й усі сектори культури: освіту, підготовку та молодіжну політику, спорт. Вона існуватиме з 2014 по 2020 рік. До складу програми увійшли Erasmus, Erasmus Mundus, Tempus, Youth in Action та інші.

Зупинимося на програмі Erasmus+, однією з країн-партнерів якої є Україна та участь у якій доступна для українських студентів і науковців.

Основною метою програми залишається розвиток молодіжної мобільності, сприяння сталому розвитку країн-партнерів у галузі вищої освіти, робота з молоддю, становлення європейського виміру у спорті (відповідно до плану роботи ЄС щодо спорту) та розповсюдження європейських цінностей у цілому. Головним засобом досягнення цієї мети в межах програми стає надання грантів

для широкого кола дій і заходів у галузі освіти, підготовки кадрів, молоді та спорту.

Усі проекти програми реалізуються в межах п'яти напрямків:

КА1 (Key Action 1) – Індивідуальна навчальна мобільність. У межах цього напрямку здійснюється підтримка обміну студентами, викладачами та адміністративним персоналом між університетами країн-членів програми і країн-партнерів програми, зокрема України.

КА2 – Проекти співпраці (співпраця для інновацій і обміну передовим досвідом). Цей напрямок сформувався на базі колишньої самостійної програми Tempus. Він орієнтований на розвиток співпраці навчальних установ та інших організацій із країн-членів Erasmus+ й інших країн світу (країн-сусідів ЄС, країн-кандидатів і потенційних кандидатів, країн Латинської Америки, Азії, Африки, Карибського басейну та регіону Тихого океану). Заявки на проекти цього напрямку можуть подавати навчальні заклади та організації з усього світу.

КА3 – Підтримка реформ у сфері вищої освіти. Напрямок орієнтований на модернізацію вищої освіти, Болонський процес, розвиток і впровадження інструментів прозорості освіти, сприяння міжнародному діалогу у сфері освітньої політики.

Проекти Жана Моне. Програма Жана Моне – теж одна з тих, що увійшли до складу Erasmus+ у 2014 році. Її мета – сприяння поширенню у світі навчальних програм, присвячених Євросоюзу та євроінтеграційній тематиці. Гранти надаються навчальним закладам та іншим організаціям, які розробляють подібні навчальні програми та проводять обміни студентами в межах цієї тематики.

Спорт. Підтримка проектів, пов'язаних із розвитком спорту та проведенням спортивних заходів.

У межах кожного Key Action виділяється кілька піднапрямків, для яких встановлені різні умови участі й дати подання заявок.

У проектах Erasmus+ можуть брати участь:

- заклади вищої освіти й інші організації освітньої галузі з країн Євросоюзу та інших країн, орієнтовані на підтримку розвитку сфери вищої освіти;
- студенти, аспіранти, науковці та викладачі цих країн (опосередковано; як учасники проектів закладів та організацій, які отримали грант Erasmus+).

На перший погляд, умови Erasmus+ можуть здатися доволі складними, але якщо послідовно ознайомитися з усіма інструкціями – все стає не таким страшним. Для тих, хто вже брав участь у програмах Tempus, Youth in Action чи подібних, підготовка проекту і подання заявки й зовсім не становитиме труднощів.

Алгоритм дій, якщо ви бажаєте взяти участь у одному з напрямків програми Erasmus+, може бути приблизно таким:

1. Передусім, звичайно, необхідно уявляти проект, для реалізації якого ви хочете отримати грант, і з'ясувати, до якого напрямку програми його можна віднести.

2. Найімовірніше, ви не ректор університету, але можливість взяти участь у програмі у вас є. Для цього ви повинні бути членом або засновником громадської організації.

3. Тепер треба знайти партнерів – громадські організації з інших країн світу. Тут потрібно дивитись умови участі в обраному напрямку програми, адже там регламентується необхідна кількість організацій-учасниць і те, до яких країн вони повинні належати. До речі, партнером може стати не лише організація, з представниками якої ви знайомі особисто.

Існує багато можливостей пошуку партнерів для участі в програмі Erasmus+. Про це багато написано, працюють тематичні групи у соціальних мережах, на сайті Національного офісу Еразмус+ в Україні та в багатьох інших місцях, які ви швидко знайдете, зробивши запит у Google типу «Erasmus+ partnerssearch».

4. Оформити згідно з інструкцією заявку на участь у конкурсі та чекати на відповідь.

Якщо ви бажаєте взяти участь у програмі Erasmus+ як індивідуальний кандидат, варто розуміти, що в цьому випадку йдеться насправді не про безпосередню участь у конкурсах самої програми, а про участь у тих проектах, на які вже отримали фінансування за напрямками співпраці між університетами й установами. Саме це робить програму такою безмежною.

Наприклад, якщо ваш виш налагодив співпрацю з обміну студентами з якимось університетом Європи, ви можете брати участь у конкурсі, який влаштовує його керівництво для відбору студентів-учасників. Звичайно, це можуть бути і проекти інших організацій, перелік яких постійно змінюється та розширюється. На жаль, наскільки прозорою є для організацій схема участі в конкурсах програми Erasmus+, настільки вона не враховує інтересів індивідуальних учасників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Erasmus+ : вікно до Європи. – Режим доступу : <http://studway.com.ua/erasmus/>.
2. Національний Еразмус+ Офіс в Україні. – Режим доступу : <http://erasmusplus.org.ua>.
3. Учиться в Європе: Програма Еразмус+ в Україні. – Режим доступу : <http://womo.ua/uchitsya-v-evrope-programma-erazmus-v-ukraine/>.
4. O programie Erasmus+. – Tryb dostępu : <http://erasmusplus.org.pl/o-programie/>.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В НАШ ЧАС

Лунніков О. С.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Страховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

Страховий ринок як частина фінансової сфери є об'єктом державного регулювання і контролю.

Державне регулювання спрямоване на:

- забезпечення формування і розвиток ефективно функціонуючого ринку страхових послуг;
- створення в Україні необхідних умов для діяльності страховиків різноманітних організаційно-правових форм;

- недопущення на страховий ринок спекулятивних та фіктивних компаній, що можуть заподіяти шкоду як страховій справі, так і майновим інтересам страхувальників;

- дотримання вимог законодавства України про страхування.

Основні чинники, що зумовлюють необхідність державного регулювання страхової діяльності, пов'язані з:

- захистом страхувальника;

- економічною політикою, що проводиться державою.

Головною метою державного регулювання страхової діяльності є забезпечення формування страховиками достатнього обсягу коштів, за рахунок яких вони зможуть виконати свої зобов'язання перед страхувальниками за будь-яких обставин, тобто забезпечення платоспроможності кожного конкретного страховика.

Державне регулювання розвитку страхового бізнесу здійснюється у таких напрямках:

- пряма участь держави у становленні системи страхового захисту майнових інтересів;

- законодавче регулювання (прийняття державою базових законів та нормативно-правових актів);

- здійснення спеціального нагляду за діяльністю відповідно до інтересів страхувальників та загальнодержавних потреб.

Цілісний механізм державного регулювання страхової діяльності включає прямі і непрямі методи впливу держави та її втручання у здійснення страхової діяльності та розвиток страхового ринку.

До ринкових, тобто непрямих методів державного регулювання відносяться проведення державою спеціальної податкової (фіскальної) політики, а також тарифної, цінової, кредитної, грошової та інвестиційної політики.

Пряме державне втручання в механізм функціонування страхового бізнесу здійснюється за допомогою:

- законодавчої бази;

- нагляду за страховою діяльністю.

Надання страхових послуг передбачає індивідуальні конкретні страхові відносини між страховиком і страхувальником, реалізація яких потребує наявності системи правового регулювання страхової діяльності.

Система законодавства щодо регулювання страхової діяльності складається з:

- загального законодавства;

- спеціалізованого страхового законодавства; підзаконних актів.

Норми та принципи правового регулювання страхової діяльності визначені Конституцією України, міжнародними угодами, законами та постановами Верховної ради України, указами та розпорядженнями Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, інструкціями, методиками, наказами, листами міністерств і відомств, нормативними актами Уповноваженого органу, що здійснює нагляд за страховою діяльністю (Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг в Україні) [2].

Державний нагляд за страховою діяльністю в Україні здійснюють з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків і захисту інтересів страхувальників.

Уповноважений орган забезпечує проведення державної політики у сфері страхування. У своїй діяльності керується Конституцією України, законами

України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства, у визначеному порядку вносить їх на розгляд Президентів України та Кабінету Міністрів України. У межах своїх повноважень Уповноважений орган організує виконання актів законодавства і систематично контролює їхню реалізацію.

Законодавство визначає обов'язки та права суб'єктів страхового ринку, договірні відносини між сторонами, порядок та умови здійснення страхових виплат, страхового відшкодування, форми страхування, перелік добровільних та обов'язкових видів страхування, систему державного регулювання, повноваження органів державного регулювання, умови ліцензування страхової діяльності, вимоги до правил страхування, умови забезпечення платоспроможності страховика, вимоги до його статутного капіталу, формування страхових резервів, правила і напрями розміщення коштів страхових резервів тощо [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 №85/96-ВР (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov>.
2. http://pidruchniki.com/12090810/strahova_sprava.
3. <http://5ka.at.ua/load/strakhuvannja>.

ДУХОВНІ ПОШУКИ У ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ

Луцан Ю. Р.

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Найбільш типовими проблемами, що вказують на наявність психологічної кризи, є такі [1, с. 43]:

- звужений, часто панічний погляд на проблему, неможливість планувати шляхи вирішення проблеми і взагалі майбутнє;
- постійний страх, тривога;
- нав'язливі думки, депресія;
- безсоння;
- відчай;
- самотність, почуття провини;
- психосоматичні захворювання.

Людина занурюється в таке болото. Спроби заглушити страх алкоголем, нав'язливі думки придушити розгулом, а безсоння спробувати вилікувати кавово-сигаретними дієтами, призводять до подальшого погіршення фізичного і психологічного стану. Спроба подолати самотність штовхає на ризиковані знайомства, які в свою чергу наносять нові травми. Причому людина, що страждає, відчуває, що чим більше вона намагається вибратися з цього стану, то тим глибше її засмоктує. Нерідко це призводить до розпачу або навіть небажання жити. Чому ж так відбувається?

Власне, рішення очевидно – коли хочеш вилізути з болота, треба опертися на щось тверде і надійне. Знайти тверду і надійну точку опори – це значить ще не

врятуватися остаточно, але це перший реальний крок до порятунку. Без опори порятунок взагалі неможливий.

Таких точок опору чимало.

Коли приходиться біда, людина часто починає втрачати почуття самоповаги. Насправді це не так погано, якби ми вчилися миритися і розумно знижувати рівень домагань, оцінюючи себе реально. Але ми цього не вміємо, і тому втрата самоповаги приводить нас у відчай.

Багато жіночих журналів, а так само деякі горе-психологи дають в такому випадку безвідповідальні поради, які призводять до ще гіршого стану і тяжких наслідків. Поради приблизно такі: «Забудь психотравму (людину, ситуацію тощо)». А як її забути? Психотравма постійно свердлить мозок, з'являються нав'язливі думки, одночасно виснажуючи психологічні ресурси. Природно, що одного бажання мало, щоб забути про травму. За думкою Святителя Миколи Велимировича дуже важливою дією має бути звільнення від злих почуттів по відношенню до людей. Він ототожнює ці почуття з отрутою, яка накопичується, і яка рано чи пізно знищить саму людину [2, с. 436].

Важливим прикладом можуть бути рекомендації кризових психологів православних центрів, які здебільшого знаходяться при храмах. Християнство виробило в собі такі аскетичні практики, які дають можливість успішно виходити з крайніх кризових станів. Коли людина стає віруючою і перебудовується внутрішньо, в неї зникає фрустрація і вона може нормально функціонувати. Або, наприклад, кожна людина зіштовхується з таким явищем, як нав'язливі думки. І якщо в православній аскетичній розроблені чіткі методи по боротьбі з ними, то світська етика навіть не розглядає подібні речі. В той час як аскетичний досвід, який дає православ'я, дозволяє в не запущених випадках навчитися себе контролювати та побороти нав'язливі думки [3, с. 56].

Одна з важливих рекомендацій – переключити себе на допомогу іншим людям, думати про них, співчувати їм. По-перше, в цьому випадку допомога іншим забирає час від власного страждання і стомлюючого «переживання» втрати. По-друге, тут відбувається феномен, який сформульований в прислів'ї «Клин клином вибивають». Тільки в цьому випадку клин, який застряг у вашому серці і свідомості, ви зможете вибити клином співчуття і реальної допомоги іншим людям. Маса людей впоралися зі своїми труднощами виключно завдяки допомозі іншим.

Як відвернути себе від важкої дійсності? Знову ж таки – робити добрі справи! Жодна людина не зможе сказати, що вона даремно провела час, безкорисливо допомагаючи іншим.

Як підняти самооцінку і при цьому отримати допомогу для себе – вагома психологічна задача. Зробити це не складно. Навколо завжди є люди, яким потрібна допомога. Це можуть бути люди похилого віку, хворі, діти, багатодітні сім'ї тощо. Це можуть бути люди, що потрапили вкрай важкі ситуації. Допомога може бути різною: безоплатна допомога іншим, молитва за інших, допомогою може також бути праця в організаціях і фондах, які надають допомогу знедоленим і нужденним, посильна адресна матеріальна допомога проектам і конкретним людям.

Добрі справи повинні робитися регулярно, вони повинні відбуватися без бажання отримати у відповідь подяку, з усвідомленням того, як мало ми робимо. Адже відомо: ці люди проживуть і без нас, а ось нам без можливості допомогти їм буде дуже погано. Також дуже добре, якщо заради доброї справи ви відніміть щось від самої себе чи зробите над собою зусилля.

Беручи участь в добрих справах, люди, безумовно, отримують вдячність і повагу. Причому це буде справжня подяка. Це неминуче підвищить справжню самооцінку.

Отже, принципово важливою річчю в кризовій психології є те, що православ'я вибудовує у свідомості людини систему моральних цінностей, структурує її особистість, дає міцний внутрішній стержень. Православ'я на відміну від світської етики, посилається на Абсолютний авторитет, який вище людської моралі. Заповіді – це не людські, а Божі закони.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций // Ф.Е. Василюк. – М.: Из-во Московского университета, 1984. – 200 с.
2. Святитель Николай Сербский Избранное // Мысли о добре и зле // Святитель Н. Сербский. – Полтавская епархия: Спасо-Преображенский Мгарский монастыр, 2004. – 624 с.
3. Свящ. Борис Нечипоров Введение в христианскую психологию: размышления священника-психолога // Б. Нечипоров. – М., 1994. – 192 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Любавін Ю. О.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Страховання виникло і розвивалося, маючи своїм кінцевим призначенням задоволення різноманітних потреб людини за допомогою системи страхового захисту від випадкових небезпек. Багаторічний досвід страхування довів, що воно є могутнім чинником позитивного впливу на економіку в цілому і на окремих її суб'єктів зокрема. Крім того, страхова діяльність є одним з можливих джерел одержання прибутку однією з категорій суб'єктів страхових відносин – страховиками [1].

Страховання є досить складною послугою, про яку потенційному споживачеві непросто скласти правильне уявлення через відсутність спеціальних знань про принципи, на яких заснована діяльність страхових організацій. Водночас страховик є професіоналом у даній сфері, а тому він може зловживати своїми знаннями на шкоду інтересам клієнтів.

Питання державного регулювання розвитку ринку страхових послуг, на мою думку, необхідно розглядати в трьох аспектах: по-перше, прийняття державою базових законів та нормативно-правових актів, що об'єднуються в поняття «страхове законодавство»; по-друге, здійснення спеціального нагляду за розвитком відносин страхування відповідно до інтересів громадян України та загальнодержавних економічних потреб; по-третє, забезпечення ефективної стратегії розвитку страхового ринку.

Страховий бізнес в Україні, безумовно, дуже перспективний та прибутковий вид діяльності. Страховання відповідає як загальноекономічним, так і соціальним потребам економічного розвитку держави, є невід'ємною складовою сучасного українського ринку капіталу. Перспективність страхового ринку може бути обумовлена такими чинниками, як наявність вільних коштів у населення, а також

ненасиченістю ринку альтернативними послугами, незакінченим перерозподілом страхового ринку України, відсутністю досконалих державних програм достатнього пенсійного забезпечення.

Світова практика свідчить, що страхування є складовою частиною фінансово-кредитного механізму, який сприяє розвитку ринкових відносин. Страхові правовідносини регулюються у кожній країні через встановлення державою правил поведінки їх учасників. Питання державного регулювання поточної діяльності страховиків у більшості країн світу вирішується встановленням певних правил формування й розміщення страхових (насамперед технічних) резервів, вимог щодо договорів страхування, операцій перестрашування, оподаткування тощо [2].

Український ринок страхових послуг має значні можливості, проте потреби національної економіки та населення у якісних страхових послугах незадовільні. На страховому ринку існують серйозні проблеми, які перешкоджають подальшому його розвитку, серед них: недосконала законодавча та нормативна база; низький рівень ефективності державного регулювання страхової діяльності; недосконала система державного контролю за фінансовою надійністю страховиків; недостатнє використання інвестиційних можливостей страховиків; питома вага страхування життя на страховому ринку постійно знижується; впровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів зіткнулося з перепонами на законодавчому рівні; є поодинокі випадки зволікання страховиками з виплатами страхових сум і страхового відшкодування, неправомірні відмови від виплати та порушення страхового законодавства [3].

Проаналізувавши основні проблеми страхового ринку в Україні, ми дійшли висновку, що подальший успішний його розвиток залежатиме від: розширення переліку страхових послуг, підвищення їхньої конкурентоспроможності; розширення інфраструктури; вдосконалення порядку оподаткування страхової діяльності; посилення вимог до порядку створення та діяльності страхових організацій; подальшого розвитку законодавчої та вдосконалення нормативної бази; створення об'єднань страховиків з найважливіших проблем страхування; подальшої інтеграції України до міжнародних структур; створення оптимальної структури співвідношення між обов'язковим і добровільним страхуванням; залучення страхового ринку до вирішення найважливіших питань соціального страхування; створення комплексної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; посилення впливу держави на проведення інвестиційної політики з боку страховиків; підвищення платоспроможності страховиків.

Отже, страхування є одною з галузей економіки України, в якій останніми роками спостерігається зростання основних показників, однак серйозну загрозу нормальному функціонуванню страхового ринку України також становить тенденція до монополізації страхового ринку в інтересах окремих міністерств, фінансово-промислових груп або місцевих адміністрацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://5ka.at.ua/load/strakhuvannja>.
2. http://e-works.com.ua/work/1483_Strahova_diyalnist_v_Ykraini.html.
3. <http://diplomba.ru/work/8332>.

ВПЛИВ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ТЕОРІЮ ПЕРЕКЛАДУ

Любавін Ю. О.

*Науковий керівник – Єремеева Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

На сучасному етапі стало очевидним, що неможливо вивчати мову окремо від людини, як носія певної естетичної культури, певного соціуму і як особистості, що має свої суб'єктивні риси та особливості, а також суб'єктивні судження та сприйняття. Перекладацька діяльність стала об'єктом детального вивчення лише в середині ХХ століття. Наукові дослідження у цій царині проілюстрували той факт, що у процесі перекладу перекладач повинен визначити потенційні невідповідності і недоліки вихідного тексту і зрозуміти те значення, яке вони передають. Завдання перекладача також полягає в тому, щоб розпізнати синтаксичну структуру вихідного тексту, а потім сформулювати відповідне повідомлення на мові рецептора, надавши, таким чином, тексту додаткового забарвлення мовою оригіналу за рахунок словесного оформлення і відповідного впливу на одержувача.

Однак питання вибору значень і передачі синтаксичної структури в тексті мовою перекладу не вичерпують перекладацької проблематики і не дозволяють визначити закономірності процесу перекладу через смислову еквівалентність двох текстів не обов'язково передбачає еквівалентність значень окремих мовних одиниць. Загальні закономірності будь-якої мовленнєвої діяльності, в тому числі двомовної, можуть бути досліджені і проаналізовані лише за умови вивчення тісної взаємодії між лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами тексту, який підлягає перекладу. Проблема лінгвістичних та екстралінгвістичних досліджень знаходилася в центрі уваги багатьох лінгвістів: Т. Н. Омеляненко, Л. А. Солдатової, Е. В. Алікіної. [4, с. 224; 5; 1, с. 13–14].

Одним із завдань аналізу будь-якої діяльності є визначення критеріїв оцінки. В основі досліджень, пов'язаних з перекладом як творчого виду діяльності, лежить категорія цінності. Цінність можна визначити як відношення до норми цієї діяльності. Інакше кажучи, переклад є соціально детермінованим, тобто відмінні ознаки перекладу носять соціально обумовлений характер [3, с. 228]. У число компонентів перекладацької діяльності, що моделюється в теорії перекладу, крім мови входять тексти, культура і ситуації. Отже, можна зробити висновок про те, що на переклад впливають не тільки лінгвістичні або мовні фактори, а й екстралінгвістичні, які є невід'ємними частинами акта двомовної комунікації, без яких існування мови можна вважати немислимим. Незважаючи на єдність законів логіки та пізнання світу, у різних народів може бути особливе або специфічне сприйняття світу, вони по-різному можуть втілювати в мові навколишній світ, при цьому сам навколишній світ як такий може не повністю збігатися для різних народів та їхніх культур. Національна своєрідність не тільки формальних, а й семантичних структур різних мов пояснює певний мотив і мету, зі складної взаємодії яких випливає значення тексту і його розуміння читачем або одержувачем відповідної інформації. Той, хто розповідає про щось (або пише), повідомляє співрозмовнику (або читачеві) певний комунікативний блок інформації, забарвлюючи її певними емоціями і викликаючи певний емоційний настрій в одержувача цієї інформації, спонукаючи його до дії, в тому числі і мовної, наприклад ставлячи якісь питання. Якою б не була конкретна мета автора тексту, він завжди прагне впливати тим чи іншим чином на інтерпретатора тексту,

регулюючи його поведінку в найширшому смислі слова (свідомість, спонукання, вчинки) [3, с. 229; 4; 6].

В процесі синтезу мови прокладається шлях від ментальних сутностей до тексту, тобто наділення цієї ментальної сутності відповідною формою – текстом. У виборі форми автор керується, з одного боку, лише суб'єктивними, екстралінгвістичними міркуваннями, а з іншого об'єктивно існуючими у цьому мовному колективі нормами мовної та мовленнєвої поведінки. Крім того, автор тексту керується і цілим рядом інших екстралінгвістичних чинників, які складають в сукупності ситуацію мовного спілкування.

Специфіка діяльності інтерпретатора тексту полягає в тому, що він прокладає шлях від тексту до сприйняття і розуміння його змістовної частини, аналізує цей текст, вилучаючи його зміст. При цьому в мовній та мовленнєвій діяльності інтерпретатора, в його сприйнятті та розумінні змісту тексту значна роль належить суб'єктивним чинникам екстралінгвістичного характеру: наявність фонових та енциклопедичних знань, емоційної налаштованості та шкали цінностей [3, с. 230].

Мовна ситуація грає важливу роль як в діяльності автора тексту, так і в діяльності його інтерпретатора. Вона впливає певним чином на формування мотиву і мети висловлювання автора тексту, а також на вибір форми. Для інтерпретатора тексту сутність мовної ситуації полягає в тому, що він шукає і знаходить в ній додаткові, екстралінгвістичні актуалізатори змісту, тобто мовна ситуація допомагає йому правильно інтерпретувати текст, іноді навіть заповнюючи певні прогалини в його мовному та екстрамовному досвіді. Цілком ймовірно, що лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори взаємодіють найтіснішим чином як в діяльності автора тексту, так і його інтерпретатора (два фахівця в одній царині, що говорять різними мовами, краще зрозуміють один одного, ніж фахівець і не спеціаліст, що говорять однією мовою [4, с. 225–226].

Відтворення тексту мовою перекладу, який здійснюється перекладачем, носить несамостійний характер в смисловому плані, оскільки перекладач реалізує в момент породження мови не свою, а чужу думку. Таким чином, перекладач здійснює самостійну мовну діяльність на першому етапі в якості інтерпретатора тексту, а на другому етапі його діяльність є несамостійною в смисловому плані, але є цілком самостійною у виборі форми втілення заданої ментальної сутності [5; 6].

Проблематика перекладу не може зводитися до механічної заміни тексту однією мовою текстом іншої мови, тобто до примітивного перекодування на рівні значень одиниць мови. В такому випадку можна було б вважати, що досить володіти двома мовами або кодами і правилами мовного перекодування, тобто правилами переходу від одного коду до іншого для того, щоб здійснити переклад [2, с. 17–18].

Однак це не так, оскільки правила перекодування при перекладі припускають не тільки облік мовних значень, але і їхню взаємодію з екстралінгвістичними факторами. Перекладач не тільки перекладає текст вихідної мови на мову перекладу, а й систему цінностей однієї культури на систему цінностей іншої культури. Для перекладача як медіатора культур важливим є не тільки регулювання власної поведінки, а й здатність передбачати поведінку партнерів з ментальної комунікації [3, с. 229–230].

Поняття еквівалентності є в своїй основі поняттям нормативним. Відхилення від ієрархії рівнів еквівалентності викликають порушення перекладацької норми. Здійснюючи переклад, необхідно зважати на той факт, що переклад має бути еквівалентним початковому тексту з точки зору його комунікативно-функціонального оформлення; текст, що перекладається має бути

максимальним структурно-семантичним аналогом початкового тексту та не містити компенсуючих відхилень від початкового тексту, які б виходили за межі допустимих перекладацьких перетворень. Зважаючи на дослідження, які здійснювалися в царині перекладу, слід зазначити, що пошук єдиної норми перекладу триває і досі, оскільки поки що не існує однозначного вирішення цієї проблеми. Дійшовши до висновку про те, що смислову еквівалентність текстів оригіналу та перекладу неможливо встановити без звернення до екстралінгвістичних факторів, більшість лінгвістів-дослідників переконалися в тому, що переклад слід вивчати як особливий вид мовної діяльності шляхом аналізу тих факторів, які впливають на перекладацький висновок шляхом вивчення по можливості динаміки ментальних процесів при перекладі і вироблення комунікативних критеріїв смислової еквівалентності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аликина Е. В. Интуиция в переводческой деятельности: педагогический аспект // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2013. – №11(29). – Ч. I. – С. 13–15.
2. Володина Е. А. Нестандартная сочетаемость как средство создания юмористического эффекта (на материале англоязычной прозы) автореф. канд. филол. наук. М., 1998. – 21 с.
3. Матюха Г. В., Карпінська М. О. Лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори перекладу текстів // Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. – Вип. 7. – С. 228–230.
4. Омельяненко Т. Н. О лингвистических и экстралингвистических проблемах перевода: заимствования и качество перевода // Вестник ТвГУ. Серия: Филология (5). – Тверь, 2013. – С. 223–228.
5. Солдатов Л. А. Лингвистические и экстралингвистические основы вариативности перевода [Электронный ресурс] : М., 2002. – 189 с. – Режим доступа : <http://www.Dissercat.com/content/linguisticheskie-osnovy-variativnosti- perevoda>.
6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. М., 2002. – 513 с.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ САМОВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК ЧАСТИНА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Макаренко Д. В.

Науковий керівник – Якимчук А. В.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

Для формування в учня моральних цінностей, дуже важливим є його зацікавленість. Вчитель, під час цілеспрямованого впливу на особистість, має навчити вихованця використовувати прийоми самовиховання для успішного засвоєння, отриманих моральних основ.

Згідно Закону України «Про освіту», метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу

українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [1].

В сьогоденних педагогічних умовах процес формування особистості має дві основні сторони – виховання і самовиховання. Самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення у себе позитивних рис і подолання негативних.

Передусім самовиховання потребує від людини знання себе, вміння оцінювати власні позитивні й негативні риси. Для збагачення учнів знаннями і вміннями проводять цикл бесід про психічну діяльність людини, свідомість, волю, почуття, характер, мотиви поведінки, інтереси, здібності, потреби, темперамент, а також розкривають сутність самовиховання, методи і прийоми роботи над собою. Важливим аспектом самовиховання є логічне мислення, вміння аналізувати кожен свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху. Тому педагоги в індивідуальних бесідах і на зборах детально аналізують порушення правил поведінки, їх причини, привчають учнів до самоаналізу.

Самовиховання потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати собою, досягати поставленої мети, не занепадати духом від невдач. Тому слід залучати школярів до видів діяльності, які передбачають зібраність, організованість, відповідальність. Долаючи труднощі, вони загартовують волю, доводять розпочату справу до кінця, переконуючись, що навіть невеликі успіхи роблять їх сильнішими.

Підвищує ефективність процесу самовиховання також ідеал, до якого прагне учень. Спостереження переконують, що до самовиховання байдужі переважно ті, хто не має життєвої мети, ідеалу. Тому важливо знати ідеали учнів, допомогти сформувати ідеали тим, хто їх не має.

Успішність процесу самовиховання значною мірою залежить від рівня розвитку колективу взагалі. У згуртованому колективі, де панує здорова громадська думка, атмосфера доброзичливості, розвинута взаємовимогливість, самовиховання відбувається, як правило, успішно [2, с. 63].

Самовиховання, як структурований процес, має декілька важливих етапів. На першому етапі педагоги виявляють ставлення вихованців до процесу самовиховання шляхом анкетування чи індивідуальної бесіди. Далі формують спонукальні мотиви, свідоме ставлення до самовиховання, домагаючись від школярів усвідомлення, що самовиховання – і їх особиста справа, і справа закладу освіти, і суспільства загалом.

На другому етапі, який починається з появою бажання самовдосконалюватися, допомагають молодій людині сформувати мету (ідеал) та підтримувати бажання наслідувати його. З'ясувавши відмінність між собою та ідеалом, вихованець бачить, які риси він має виробити в собі, яких недоліків позбутися. Орієнтуючись на це, учень складає програму самовиховання.

На третьому етапі вихованець починає систематично працювати над собою, реалізуючи програму самовиховання. Для цього його залучають до різних видів діяльності. Педагог допомагає йому контролювати результати втілених рішень. Згодом зовнішній контроль педагога чи колективу послаблюється, зростають самостійність та ініціатива самого вихованця [3, с. 247–248].

Процес самовиховання – як важливу складову навчально-виховного процесу. За твердженням В. Сухомлинського, «самовиховання потребує дуже важливого, могутнього стимулу – почуття власної гідності, поваги до себе, бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора. Самовиховання можливе тільки за умови, коли душа людини дуже чутлива до найтонших, суто людських засобів

впливу – доброго слова, поради, ласкавого чи докірливого погляду. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує тільки на «сильне» слово, окрик, примус. За самою своєю суттю самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі й гідності людини. Педагогічне керівництво самовихованням – це насамперед відносини між педагогом і вихованцем, пройняті глибокою взаємною вірою в добрі наміри» [2, с. 67].

Отже, процес самовиховання учнів під час цілеспрямованого педагогічного впливу, з метою формування моральних цінностей і якостей відіграє важливу роль у формуванні особистості. Для виховання свідомих громадян педагог має використовувати повну кількість прийомів і методів впливу на вихованців, в тому числі і навчати самовихованню.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К : Альма-матер, 2002. – 528 с.
3. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій, В. Л. Ортинський – [2-ге вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 376 с.

ПРО ДУХОВНІ ЗАСАДИ ПРИЧИН ТА ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Мельник А. В.

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

200 років тому не було ні психологів, ні психотерапевтів, ні антидепресантів. Тому постає питання, як наші предки переживали втрату близьких, насильство воєнного часу, важкі хвороби, сімейні конфлікти? І чому в наш час ми вже не справляємося з кризами власними силами?

На думку відомого кризового психолога Михайла Хасьмінського будь-яка людина багато разів в житті переживає кризи. Але можна пройти через них оновленим, а можна – застрягти як в болоті. Щоб вибратися з кризи-болота, треба опертися на щось тверде і надійне. У наших предків така опора була – віра. Вони були набагато глибше інтегровані в релігію. Релігія – це не тільки сакральна робота над душею за допомогою молитви, самообмеження, прощення і інших можливостей. З точки зору психології це ще й унікальний спосіб структуризації особистості: завдяки їй людина знає, що в житті головне, а що – другорядне, що можна, а чого не можна, і вибудовує своє життя відповідно до цих пріоритетів. Релігійна основа може зробити ситуацію більш зрозумілою і допомогти у виході практично з усіх стадій і видів криз. Саме вихолощення і омертвіння духовного життя і призвело нас до масової кризи свідомості і неблагополуччя в сфері психологічного та психічного здоров'я [1].

інформаційний хаос. Сьогодні на нас виливається величезний потік інформації, а здебільшого – інформаційний галас. Подивіться, як вибудовується інформаційне поле: акцент зроблений не на аргументовану, продуману і зважену позицію людини, а на різні думки. Катастрофа в тому, що кожен може висловити

будь-поверхову, а часто і просто дурну думку, а тисячі будуть цю думку читати, слухати і поважати.

І ось вже можна почути: «Батьки говорили, що потрібно поважати старших? Але це їхня думка, а у мене інше: «якщо вони заважають жити, можна їх здати в інтернат». З точки зору егоїстичної життєвої логіки тут нема чому заперечувати. Просто не виховали в дитині поваги до Абсолюту, що дав нам моральний закон. Зате авторитетом є випадкові люди: блогери, телеведучі тощо. Від нескінченних думок, нав'язаних сурогатів цінностей людина губиться. Вона не може структурувати інформаційні потоки, тому що всередині неї немає структури. Вона стала гвинтиком в суспільстві споживання, де цінність людини визначається його купівельною спроможністю. Нам нав'язують перелік потреб: самореалізація, визнання, соціальний статус та ін. Але не це робить людину щасливою, тому що щасливий той, хто задовольнив потреби душі. А вони відрізняються від згаданого переліку. Головна і єдина потреба душі – любов.

Тому православні служби кризової психології бачать такий вихід – повернення до перевірених цінностей. Людина із збудованою системою пріоритетів по-іншому ставиться до смерті, втрат, тяжким випробуванням і по-іншому їх переживає. Він розуміє, що біль – це не зло, а закладене в нас засіб подбати про себе, що випробування насправді може бути порятунком, що через смирення, молитву, внутрішню роботу можна отримати більше, ніж через нарікання, жорстокість і звинувачення всіх навколо.

Любов. Чому сьогодні багато розлучень? Якщо запитати у людей, що таке любов, почнуться пояснення: мовляв, це таке почуття, коли нам добре разом... Але ж і у товаришів по чарці часто буває таке відчуття! А наші предки розуміли любов зовсім не як почуття, а як жертву: прощення іншого, спільне творення, взаєморозуміння. Наскільки ти можеш безоплатно жертвувати для людини, настільки ти його любиш. Сьогодні ж в родині часто кожен егоїстично хоче отримати щось для себе від цього союзу. Змістовно сказав про це Святитель Микола Сербський, що мораль любові це – мораль людини, вона стоїть вище розподілу на добро і зло. Останні виникають, коли зникає любов [2, с. 421–422].

Перебіг криз у людей пов'язаний саме з світоглядом. Якщо ми хочемо бути здоровими душевно, треба дотримуватися гігієни душі. Дуже добре з цього приводу сказав професор Зураб Кекелідзе, заступник директора Державного наукового центру соціальної і судової психіатрії імені Сербського: «Є таке поняття, як гігієна. Не роби того, що порушує психічне здоров'я! Прочитай десять заповідей – там все написано! Не знаючи законів, робимо масу дурниць» [3].

Про це говорить досвід поколінь, що жили до нас. Вони це добре розуміли, відчували результати і передавали краще дітям.

Люди здаються гарними лише один одному. Красу людини не помічають ніякі інші створіння. Мабуть тому, що краса людини безпредметна у порівнянні з моральністю та духовністю. Це думка Святителя Миколи Вельмировича – великого духовного та літературного діяча [2, с. 422–423].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хасминский М. Причины и разрешение конфликтов // М. Хасминский / www.realove.ru/main/how_to_save?id=352.
2. Святитель Николай Сербский Избранное // Мысли о добре и зле // Святитель Н. Сербский. – Полтавская епархія : Спасо-Преображенский Мгарский монастырь, 2004. – 624 с.
3. Хасминский М. Тупик жизни: взгляд сверху // М. Хасминский / www.dusha.orthodox.ru/biblioteka/hasminskiy-m.i.-tupiki-zhizni-wzglyad-sverhu/htm.

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Мельник І. В.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

На наповнення й формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців пожежної безпеки впливатиме низка чинників: умова та результат їх професійної діяльності; форма й засіб обміну інформацією, досвідом, настроями у середині колективів праці чи зовні; особистісні якості майбутніх пожежників; форми, методи, засоби й зміст їх навчання; комунікативні якості викладачів ВНЗ ДСНС України; рівень згуртованості та показник системності роботи пожежників в колективах взаємодії. Вищезазначене надає нам право стверджувати, що феномен культури професійного спілкування цих фахівців буде мати складну структуру (багатокомпонентне утворення) на якій ґрунтуватиметься, як організація навчально-виховного процесу, так і професійна підготовка й професійне становлення майбутніх пожежників.

Ядром культури професійного спілкування фахівців у галузі підготовки «Пожежна безпека» ми визначаємо комунікативний потенціал, який синтезуватиме три складові: комунікативні здібності, комунікативну самостійність і комунікативну компетентність. У кожній із складових будуть наявні взаємопов'язані між собою блоки: знанневий (знання і розуміння теоретичних основ професійної комунікації), технологічний (володіння вміннями і навичками професійної комунікації) й інструментальний (ефективне використання вербальних і невербальних засобів комунікаційної діяльності). Вищеперераховані складові обумовлюватимуть комунікативний потенціал особистості фахівця пожежної безпеки. Іншими словами, для фахівця сфери діяльності «Пожежна безпека» комунікативний потенціал – це єдність його складових: комунікативних здібностей, комунікативної самостійності та комунікативної компетентності.

Досліджуючи комунікативну здатність майбутніх пожежників, як соціально значущий аспект їх діяльності, ми в сутнісній її характеристиці виокремлюємо два компоненти: мотиваційний та діяльнісний.

Характеризуючи мотиваційний компонент наведемо досить влучне визначення дослідника Є. І. Брижатога поняття «мотив» – це те, що безпосередньо належить самому суб'єкту, ставши його властивістю, яка спонукає до дій [1, с. 39]. Отже, на нашу думку, мотиваційний компонент передбачатиме набуття майбутніми фахівцями пожежної безпеки ролі активних учасників ведення діалогу, усвідомлення ними значення комунікативності при здійсненні фахової діяльності, а також потребу в опануванні норм етикету під час налагодження взаємозв'язку з подальшим їх дотриманням.

Описуючи інший – діяльнісний компонент – спершу зазначимо, що науковець Т. І. Левченко стверджує: «...рушійною силою будь-якої успішної діяльності є мотивація, з якої кожна діяльність починається. Спершу виникає мотив щось зробити, потім починається діяльність, яка веде до задуманого результату, досягнення мети та задоволення потреб» [2, с. 74]. Тобто робимо висновок, що під час розвитку (навчання, праці) тих чи тих суб'єктів господарювання, а пожежної безпеки зокрема, відбувається постійний тісний взаємозв'язок мотивації та діяльності. Трансформуючи це на діяльнісний компонент комунікативного потенціалу майбутніх пожежників встановимо, що він охоплюватиме безперервну модернізацію

навичок їх спілкування, що передбачатиме покращення у цих фахівців комунікативних умінь при виконанні тих чи інших видів діяльності, розвиток у них активності й ініціативності, як у самостійних учасників комунікації, прояв критичного відношення до підсумків комунікативної взаємодії, а також вияв зацікавленості здобутками колег в процесі встановлення контактів.

Крім мотиваційного та діяльнісного компонентів в комунікативній здатності ми виділяємо перцептивний й управлінський компоненти.

За дослідником Н. П. Римарем управлінські відносини не треба вбачати лише як організаційний процес з одностороннім впливом, оскільки вони у своїй сутності закладають тісну взаємодію усіх учасників цього процесу. Тобто будь-який суб'єкт управління нижчого щабля одночасно виступатиме об'єктом управління вищої організаційної ієрархічної ланки [3, с. 16].

Перцептивна функція спілкування за науковцем А. С. Калюжним передбачатиме сприйняття та розуміння іншої людини й самого себе, встановлення на цій основі взаєморозуміння та взаємодії. Іншими словами, соціальна перцепція за вченим розглядається не лише як пізнання й прийняття цілей, мотивів, установок партнера по спілкуванню, але й аналізується при цьому, як, яким чином цей партнер сприймається. Тобто, з однієї позиції ми як би «читаємо» думки іншої людини, а з іншої – чим більше відбувається розкриття іншої людини, тим повніше стає уявлення про самого себе. Під час пізнання інших індивідів одночасно здійснюється кілька процесів, а саме: їх емоційна оцінка, спроба розуміння їхньої поведінки та спроектована при цьому концепція власних вчинків [4, с. 15–16].

На основі вищевикладеного ми визначаємо, що перцептивний компонент комунікативного потенціалу характеризуватиме переважно внутрішню сторону професійної активності майбутніх фахівців пожежної безпеки й розкриватиме розуміння інших та самого себе. Управлінський компонент в основному окреслюватиме зовнішню сторону професійної активності цих фахівців з моделювання комунікативної ситуації й охоплюватиме готовність до здійснення комунікативної взаємодії, самооцінку реалізованих впливів тощо. Обидва цих компоненти мають власні мікроструктури, які є відносно незалежними. Провідна роль у кожній з мікроструктур належатиме показнику діалогічності, тобто обліку активності майбутніх пожежників як безпосередніх учасників комунікативної взаємодії, в розумінні та співпережитті учасникам комунікації (перцептивний компонент), у впливі на них (управлінський компонент).

Враховуючи специфіку майбутньої діяльності фахівців пожежної безпеки в структурних підрозділах ДСНС України, вважаємо за необхідне при побудові структури культури професійного спілкування цих фахівців крім складника «ядра» – *комунікативного потенціалу* – виокремити наступні складові компоненти: знання, способи діяльності за зразком, придбання життєвих навичок, що забезпечують індивідуальний розвиток комунікативних умінь – *практичний*; сформовані емоційно-ціннісні орієнтації до діалогу з населенням під час виконання навчальних чи бойових завдань – *мотиваційно-ціннісний*, досвід міжособистісного й групового спілкування – *змістовний*.

Комплексна структура усіх зазначених компонентів в першу чергу характеризуватиметься ознакою нестереотипності, тобто відображатиме синтез нового, нестандартного в процесі спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брижатиєв Є. І. Мотиви та мотивація у професійній діяльності майбутнього офіцера / Є. І. Брижатиєв // Збірник наукових праць Хмельницького інституту

соціальних технологій Університету «Україна». – Хмельницький : Вид-во ХІСТ, 2013. – Вип. 1. – С. 38–41.

2. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності: монографія / Т. І. Левченко. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – 448 с.

3. Римар Н. П. Управлінське спілкування як основна комунікативна складова в управлінських відносинах / Н. П. Римар // Державне управління : удосконалення та розвиток. – 2012. – Вип. 4. – С. 15–17.

4. Калюжный А. С. Психология межличностного общения: учеб. пос./ А. С. Калюжный. – Н. Новгород : НГТУ, 2004. – 32 с.

АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ В. ГОРОДЕЦЬКОГО В ЧЕРКАСАХ

Михайлова В. Є.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Владислав Городецький – видатний зодчий, автор багатьох відомих споруд, якого знають і пам'ятають в Україні, Польщі та Ірані. Власне, своїм його вважають і поляки, і українці. Поляки – тому, що він походив із старовинного шляхетського роду з Поділля, українці – тому, що він народився і довгий час жив в Україні. Інтерес до його архітектурної спадщини з плином часу не згасає, тому що в ній закладено те, що можна з повним правом віднести до мистецтва найвищого ґатунку. У творчому доробку славетного зодчого численні споруди: храми, палаци, маєтки, музеї і мавзолеї, лікарні, виставочні павільйони.

В історію архітектури В. Городецький увійшов як будівничий модерну. А цьому стилю не притаманна вузька спеціалізація художника. Тому природньо, що в цій неординарній людині органічно поєднувалися тонке відчуття краси, буйна фантазія художника і невичерпна енергія будівничого. Ім'я Владислава Городецького назавжди записане в золоту книгу української архітектури кінця ХІХ – початку ХХ століття.

У Черкасах 1891 р. за проектом В. Городецького було побудовано такі споруди як: чоловіча міністерська гімназія (нині Черкаське музичне училище імені С. С. Гулака-Артемівського, з єдиною у місті і області органомною залогою), у 1903–1905 рр. – жіночу гімназію (нині палац дитячої та юнацької творчості), у 1910 р. єврейську гімназію (нині це приміщення дитячої художньої школи імені Данила Нарбути), у 1914 р. – Громадський банк (нині редакція газети «Черкаський край», де також знаходиться кабінет-музей в якому працював Василь Симоненко) [1, с. 601].

Окрім того, архітектор брав участь у проектуванні торгових рибних і м'ясних рядів Миколаївського ринку в Черкасах (нині частина одного з них збереглася у дворі між старим корпусом Черкаського Національного Університету імені Б. Хмельницького і вулицею Лазарева).

Вважається, що Черкаси зобов'язані саме В. Городецькому появою і поширенням стилю модерн, і почалося все це з будинку жіночої гімназії [2, с. 6]. Цей двоповерховий величний будинок не мав звичних з поняттям «модерн» криволінійних форм, потрійних ліній, журливих маскаронів (вид скульптурної прикраси, барельєф або горельєф у формі голови людини, тварини чи фантастичної істоти [3]) та рапортних рослинно-геометричних орнаментів. Модернізм полягав тут у незвичному, нетрадиційно розробленому плані, сміливому використанні й поєднанні декоративних елементів, у гірляндах,

напнутих на плоскі пілястри, у діагонально розкреслених шибках великих вікон. [4]. І все це дивувало, вражало. До речі, будинок черкаської гімназії вцілів у вирі Другої світової війни, дякуючи рішучим діям старшого лейтенанта Вахтанга Чіковані при визволенні міста від нацистів.

Збереглося приміщення Громадського банку по вулиці Хрещатик, 251. Ця двохповерхова споруда була побудована на честь 50-річчя заснування банку в Черкасах, про що свідчать дати на будинку «1864–1914». Вхід до будинку виділяється динамічними смугами, що утворюють навколо дверного отвору малюнок, що нагадує крила метелика. Верхня центральна частина споруди завершується куполом оригінальної форми. Будинок прикрашають ковані ґрати на балконах і даху. В декоративному рішенні відчувається вплив архітектурного стилю модерн.

Згадуючи черкаські роботи Владислава Городецького, створені у 1905–1916 рр., відомий український архітектор С. К. Кілессо слушно відзначив, що «...в цих спорудах милують око оригінальні рішення фасадів, зі смаком виконані деталі» [5, с. 24].

Будівлі Городецького по справжньому прикрашають наше місто, надаючи йому індивідуальності та неповторного колориту. Привертають увагу витончені форми будівель, своєрідні плавні лінії яких ніби рухаються, перетікаючи із форми в форму. Недосяжним взірцем живе в уяві сучасних архітекторів образ Майстра. Образ головного будівничого, за віртуозними малюнками якого каменярі та скульптори витесували прикраси, а чиновники та політики за його творами встановлювали норми та закони вічного містобудування.

Усе, що створив Городецький, не тільки пережило свою епоху, але й прикрасило собою епохи наступні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Малаков Д. Владислав Городецький. Життя і творчий доробок В. Городецького – Черкаси, 2009.
2. Куликов О. Модерн у Черкасах // «Старожитиості», ч. 13–14, 1993. – С. 6–7.
3. «Архітектура» (короткий словник-довідник). – К. : «Будівельник», 1995.
4. З історії чарівного палацу // Черкаська правда. – 1983. – 3 липня. – С. 3.
5. Кілессо С. К. Черкаси. Історико-архітектурний нарис. – К, 1966.

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ЯК СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Мірошніченко В. Г.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Одним з найважливіших вимог, які пред'являє педагогічна професія, є чіткість соціальної і професійної позицій її представників. Саме в ній учитель висловлює себе як суб'єкт педагогічної діяльності. Позиція педагога – це система тих інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин до світу, педагогічної дійсності і педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом його активності. Вона визначається, з одного боку, тими вимогами, очікуваннями і можливостями, які пред'являє і надає йому суспільство. А з іншого боку, діють внутрішні, особисті джерела активності – потягу, переживання, мотиви і цілі педагога, його ціннісні орієнтації, світогляд, ідеали. У позиції педагога виявляється його особистість,

характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки і діяльності. Соціальна позиція педагога виростає з тієї системи поглядів, переконань і ціннісних орієнтацій, які були сформовані ще в загальноосвітній школі. У процесі професійної підготовки на їх базі формується мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної професії, цілей і засобів педагогічної діяльності. Мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної діяльності в найширшому її розумінні зрештою виражається в спрямованості, що становить ядро особистості вчителя [1].

Сучасним суспільством роль викладача диктується в залежності від вимог відносно рівня підготовленості випускників до реальної професійної діяльності, тобто здатності використовувати набуті знання і компетенції на практиці для досягнення високих результатів. Це передбачає створення таких практико-орієнтовних умов, які б забезпечували виконання проектів, розроблених викладачами і студентами.

Викладач вищої школи постійно знаходиться в науковому пошуку, результати якого повинні використовуватись в освітній практиці, і головне – сприяти вдосконаленню процесів передачі знань і формуванню компетенцій. Як зрозуміло, така робота викладача відображує його призначення як суб'єкта формування нових знань, як суб'єкта процесу наукового пошуку. У межах своєї роботи він виконує різноманітні функції, які пов'язані з отриманням наукових результатів, їх підготовкою до публікації у вигляді статей, доповідей, повідомлень, монографій, керівництвом роботою студентів, а в подальшому аспірантів, докторантів [2].

У нормативних документах, методичній літературі та підручниках з педагогіки вищої школи зазвичай йдеться про двох суб'єктів навчального процесу: студента та викладача. Проте, педагогічна дія в системі вищої освіти в межах традиційної парадигми «навчання» роль суб'єкта процесу відводить викладачу, а об'єкта – студенту. Традиційні спроби активізувати об'єкт педагогічної дії не змінює сутність підходу до нього: об'єкт дії, студент, лишається, по суті, пасивним і керованим учасником процесу. Саме в цьому ми вбачаємо проблемну ситуацію, в якій опинилася система вищої освіти в Україні. Про наявність названої проблеми свідчать чинники:

– по-перше, викладачу частіше приписується роль носія і джерела знань. Це зумовлено традиційною лекційно-семінарською структурою учбового процесу і методикою інформаційно-репродуктивного навчання;

– по-друге, викладання у ВНЗ переважно базується на активізації тільки окремих психічних процесів (увага, пам'ять), чого не достатньо для того, щоб дати студенту можливість стати суб'єктом пізнавального процесу;

– по-третє, викладач і студент традиційно перебувають «з різних боків барикади», тобто вони не є співробітниками процесу. До того ж студент постає в ролі пасивного споживача, який не готовий докладати зусилля і виявляти пізнавальну активність;

– по-четверте, мотивацією навчання, як і раніше, лишається здобуття зовнішніх атрибутів вищої освіти – диплома, соціального статусу, можливих перспектив, пов'язаних із престижністю обраної професії, а не освіченість і формування фахівця, здатного до творчої самореалізації та навчання впродовж всього життя [1; 2].

Таким чином, структуру діяльності викладача розглядають у двох аспектах. Перший її аспект передбачає взаємозв'язок знань і вмінь – спеціальних у галузі предмета, що викладається; психолого-педагогічних, методичних. Другий аспект структури педагогічної праці викладача передбачає діяльність, спрямовану на ефективну організацію навчально-виховного процесу у вищій школі –

конструктивну, організаційну, комунікативну, дослідницьку та гносеологічну.

Отже ми вияснили, що роль сучасного викладача пов'язана з важливим аспектом його наукової діяльності, підвищенням власної науково-методичної кваліфікації та керівництвом науково-пошукової діяльності студентів, що характеризує його, як суб'єкта освітнього процесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Альбуханова К. А. О субъекте психической деятельности. – М., 1973.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М., 1991.

ВИВЧЕННЯ Й ПОШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЯК ОДНОГО З АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Мірошніченко Н. В.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У зв'язку із постійним розвитком суспільства, процесами інтеграції та глобалізації, вища освіта зазнає помітних змін. Системи освіти різних країн світу націлені на впровадження інноваційних технологій, побудову наукових центрів, слідує вимогам ринку праці, застосування гнучких технологій у викладанні курсів, використання принципу комерціалізації ВНЗ і створення додаткових можливостей для студентів вищої професійної школи. Проте, відмінності у підходах до оцінки кваліфікації випускників ВНЗ призвели до необхідності об'єднання зусиль світової громади щодо створення єдиного освітнього простору.

Болонський процес, який розпочався у 29 країнах в 1999 році, і зараз охоплює вже 40 європейських держав – це процес створення Європейського простору вищої освіти на засадах цілей, сформульованих міністрами, відповідальними за вищу освіту, у Болонській декларації. Болонський процес являє собою широкомасштабну реформу вищої освіти в Європі за останні тридцять років.

Освітні системи країн-учасниць Болонського процесу дуже відрізняються, що не тільки процес створення ЕНЕА, а й навіть зближення цих систем викликає серйозні труднощі, хоча майже за п'ять років певний прогрес позначився. У Болонській декларації (1999) було проголошено шість цілей, які країни-сигнаторії планували досягти до 2010 року:

- прийняття системи прозорих та порівнянних ступенів, зокрема, за допомогою додатку до диплома;
- прийняття системи, заснованої на двох основних циклах вищої освіти;
- запровадження системи кредитів, подібної до ECTS системи;
- сприяння мобільності студентів та викладачів;
- сприяння європейській співпраці в забезпеченні якості освіти;
- сприяння розвитку співпраці між європейськими закладами вищої освіти, особливо відносно розробки навчальних планів, розробки схем мобільності і інтегрованих програм навчання і досліджень.

У вітчизняній системі вищої освіти за роки незалежності відбулися значні реформи, які у багатьох рисах подібні до цілей Болонської декларації:

- введено ступені бакалавра і магістра, які є зрозумілими майже в усіх країнах світу (додаток до диплому було запроваджено значно раніше);

- введено систему циклів вищої освіти (отримання повної вищої освіти – кваліфікації спеціаліста або магістра неможливо без завершення першого циклу – бакалаврату);
- кредитний вимір трудомісткості навчальних дисциплін було запроваджено ще у 1994 році;
- за кордоном навчається студентів і працює викладачів та науковців значно більше, аніж до 1991 року;
- створено державну систему оцінювання якості освіти;
- розширюється співпраця із закордонними навчальними закладами в галузі навчання і досліджень.

Мабуть з цього приводу, а може й з інших причин, але до початку 2003 року задача входження до Болонського процесу в Україні не розглядалася, як першочергова. Але у ході нової зустрічі міністрів освіти у вересні 2003 р. у Берліні, було ухвалено рішення про те, що всі країни, які підписали Європейську культурну конвенцію й бажають приєднатися до Болонського процесу, повинні обов'язково внести погоджені зміни до своєї системи вищої освіти. Сьогодні загальне число учасниць досягло 40, у тому числі й Україна.

Зараз майже у всіх, хто є добре проінформованим про цілі і способи Болонського процесу, сумнівів щодо доцільності вступу до нього України вже нема. На шляху цих реформ виникне багато складних проблем. Але особливість найближчого періоду в тому, що уникнути зазначених перетворень уже неможливо, бо, не проводячи реформ або зволікаючи з ними, наша країна підсилуватиме ізоляційні явища з боку Європи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Малихін І. Г. Павленко О. О. Методика викладання у вищій школі [навч. посіб.] / І. Г. Малихін. О. О. Павленко. – Кривий Ріг, 2010. – 236 с.
2. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Є. І. Болонський процес: цикли, ступені, кредити. / Є. І. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ. – Харків: НТУ ХПІ, 2004. – С. 4–6.

ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДУ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Мотлук А. В.

Науковий керівник – Якимчук А. В.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

Українська держава головним своїм пріоритетом, найвищою соціальною цінністю визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Проте, на даний час, в Україні складний перехідний період (загострення воєнного конфлікту, економічний спад та інше), що призводить до підвищення рівня смертності серед населення, не є винятком і самогубства. «З розвитком науково-технічного прогресу та еволюцією людства з'являються такі, які раніше не існували, злочини та способи їх вчинення. Так, одночасно зі швидким розвитком Інтернету з'явилися нові способи вчинення не лише крадіжки чи шахрайства, а й доведення до самогубства. При цьому новий спосіб доведення до самогубства поширюється у світі в міру стрімкого зростання кількості постійних користувачів мережі Інтернет» [1, с. 22–24].

Тема суїциду завжди сприймається по-особливому, адже йдеться про обірване людське життя. Україна, як і більшість інших країн, потерпає через приховану всесвітню епідемію самогубства, яка відбиває життя сотень і тисяч

людей всіх вікових категорій і прошарків суспільства [2, с. 40]. У нашому соціумі проблема суїциду серед підлітків та молоді виступає однією з нагальних. Підлітковий вік представляє для самих дітей глобальну проблему, з якою не кожний може справитися і як результат – підліткам легше і простіше покінчити життя суїцидом, ніж вирішувати проблему яким-небудь іншим способом. Самогубство – друга найбільша причина смертності у віковій групі підлітків [3, с. 34]. Особливої тривожності в даній проблемі додає віртуальна реальність із квестами «Біжи або умри», ризиковими селфі, групами «Сині кити», «Червона сова», перелік яких можна продовжувати.

У зв'язку з тим, що підлітки не мають достатнього життєвого досвіду їм характерна підвищена вразливість і навіюваність, здатність яскраво відчувати і переживати, схильність до коливань настрою, слабкість критики, егоцентрична спрямованість, імпульсивність в ухваленні рішення. Досить часто самогубство підлітків викликається гнівом, протестом, злістю або бажанням покарати себе і інших. Крім цього, при переході до підліткового віку виникає підвищена схильність до самоаналізу, песимістичної оцінки навколишнього оточення і своєї особистості. Емоційна нестабільність, що часто призводить до суїциду, нині вважається варіантом вікової кризи майже у чверті здорових підлітків [4].

Кількість випадків самогубства у всьому світі зростає і серед прихованих чинників даної проблеми виділяють ще й такі:

- хронічна депресія;
- безнадійність, відсутність усвідомлення шляхів виходу зі скрутного становища, нескінченна низка неприємностей;
- втрата когось із дорогих людей, розрив із коханою людиною, зрада;
- шантаж, приниження, знущання, наруга;
- конфлікт із близьким оточенням (у сім'ї, школі);
- алкоголізм, наркотична залежність;
- наявність прикладів самогубства у близькому оточенні [2, с. 40].

Профілактика суїциду в підлітковому середовищі вимагає в першу чергу участі дорослих та його соціального оточення, їх вміння вислухати підлітка і допомогти йому в скрутний для нього час. Допомога повинна проявлятися не в звинуваченні підлітка в зв'язку з його поведінкою, зі сторони дорослих, а в підтримці підлітка, та пошуку альтернативних виходів. Увага до проявів поведінки, які не властиві підлітковому віці, допоможе виявити порушення у поведінці дитини, а в подальшому навіть зберегти життя. Діагностика предсуїцидальної поведінки має важливе профілактичне значення. Визначення психологічних та соціальних передумов суїциду допоможе зрозуміти і запобігти скоєнню суїциду. Також у профілактиці суїцидальної поведінки в підлітків, безпосередньо беруть участь освітні установи. Вони надають інформацію, про служби, які допомагають кожному, а особливо тим, хто перебуває в важкій життєвій ситуації, або хоче розповісти про проблеми, які у нього виникли. В першу чергу це психологи та фахівці Телефонів довіри.

Проблемами прояву суїцидальної поведінки неповнолітніх займаються установи охорони здоров'я, реабілітаційні центри, установи соціального захисту, а також важливу роль відіграють громадські організації.

На сьогодні існує Міжнародна асоціація по запобіганню самогубств. Також в Україні в багатьох містах були відкриті служби попередженню самогубств.

10 вересня щорічно відзначається Всесвітній день запобігання самогубствам. Він був заснований Всесвітньою організацією охорони здоров'я спільно з Міжнародною асоціацією по запобіганню самогубствам.

У зарубіжних країнах дуже серйозне ставлення суспільства і держави до цієї проблеми. Сьогодні існує Європейська програма із запобігання спробам самогубств. Європейці підраховали, що кожна спроба суїциду дуже дорого обходиться платникам податків. Навіть у відносно благополучній Данії кожна спроба суїциду обходиться суспільству в середньому в 6–7 тис. доларів. Тому суспільство зацікавлене, щоб таких спроб було якомога менше. У них у кожній газеті на першій сторінці безкоштовно друкують телефони різних благодійних організацій, щось на зразок наших Телефонів довіри. Ці телефони працюють цілодобово. Далеко не завжди, звичайно ж, самогубці звертаються за цими телефонами, але якщо вже зателефонували, то черговий волонтер зробить усе, щоб утримати цю людину на білому світі [5].

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства ми можемо спостерігати багато чинників, які впливають на виникнення суїцидальних тенденцій серед підлітків. Тому важливим аспектом є створення в навчальних закладах атмосфери високої духовності, поваги до особистості та її внутрішнього світу. Діти повинні відчувати турботу і потрібність, як рідним, так і суспільству в цілому. Адже не одна людина не хоче померти, вона хоче лише втекти від деяких обставин, які вважає нестерпними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тручковська А. В. Щодо криміналізації доведення до самогубства за допомогою мережі Інтернет / А. В. Тручковська. – Молодіжний науковий юридичний форум : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки, м. Київ, Національний авіаційний університет, 18 травня 2017. – Том 1. – Тернопіль : Вектор. – С. 22–24.
2. Тимофєєва Є. Т. Самогубство-жорстока реальність сьогодення / Є. Т. Тимофєєва // Соціальний педагог. – №10. – С. 40–41.
3. Сяляхіна В. И. Система работы по профилактике суицида (методические рекомендации) / В. И. Сяляхіна. – Кривой Рог : СОШ №4, 2005. – 34 с.
4. Батькам про суїцидальну поведінку підлітків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://school134.dp.ua>.
5. Профімова Н. Газета «День» [Електронний ресурс] / Н. Профімова. – Режим доступу : deu.kyiv.ua.

ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ В НАУКУ ПРО ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Мотричук Р. Б.

*Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Соціологічна рефлексія феномена PR як однієї з форм соціальних зв'язків базується, перш за все, на розумінні соціальної взаємодії. Розгляд PR як соціально орієнтованого спілкування і соціальної взаємодії відкриває нові можливості для створення теоретичної бази PR щодо соціально-гуманітарного знання. Через соціальні категорії взаємозв'язку, взаємодії і взаємовпливу можлива соціологічна рефлексія PR. «Наука про зв'язки з громадськістю при вирішенні пізнавальних завдань спирається на зміст соціологічного знання, а також на методи соціологічного дослідження» [2, с. 63].

Категорії, якими оперує соціологія — соціальні зв'язки, громадська думка, — є центральними в понятійному апараті науки про зв'язки з громадськістю, становлять її методологічну базу. Отже, велике значення для теорії PR мають теоретичні і практичні надбання соціології. Своєрідність використання соціології як методологічної бази науки про зв'язки з громадськістю серед інших суспільних наук знаходить своє вираження в тому, що вона вивчає суспільство, його функціонування і розвиток під специфічним кутом зору — крізь призму соціальних явищ, процесів, відносин, що становлять основний зміст соціальної реальності — соціуму як об'єкта дослідження.

У центрі теорії публік рилейшнз перебувають комунікативна дія і взаємодія людей та їх об'єднань, а соціологія в цьому зв'язку виступає, насамперед, як наука про взаємодію і поведіння людей у середовищі собі подібних. Для науки про зв'язки з громадськістю має значення соціологія як теорія суспільної взаємодії людей, що спирається на досвідчене вивчення соціальнозначущих, стійких і типових форм поведінки людей, визначених їх соціальним статусом, соціальною роллю і соціальними нормами цього суспільства.

До важливих досліджень, що ретельно проводилися провідними соціологічними школами і результати яких інтегрувалися в науку про публік рилейшнз, належить вивчення феномена «громадська думка», яка може розглядатися сучасною наукою у двох площинах — через категорію діяльності та як соціальний інститут.

У першому випадку, під громадською думкою розуміється ціннісна, оцінна та практична (опосередкована соціальним інтересом) діяльність суб'єктів, а також результат такої діяльності. В іншому випадку, громадська думка розглядається як певна соціальна сила, яка через механізми соціального впливу, передачу норм, цінностей, традицій бере участь у регулюванні соціальних відносин, має на увазі громадська думка як вагомий важіль у суспільно-політичному житті, що здатен контролювати та регулювати процеси, які є об'єктом його інтересів.

Соціологія громадської думки — спеціальна соціологічна теорія, яка вивчає, з одного боку, зміст проявів громадської думки та вплив її на функціонування суспільства, а з іншого — загально-суспільні й специфічні чинники, що визначають зміст суджень громадської думки і якість (повноту) виконання нею своїх соціальних функцій, і тому має вагоме значення для становлення науки про зв'язки з громадськістю.

Соціологічний вимір громадської думки почав активно розроблятися у XIX ст. Вагомий внесок у формування науки про зв'язки з громадськістю зробив французький соціолог Г. Тард. У своїй праці «Громадська думка та натовп» він [4, с. 101] пропонує основи справжнього соціологічного аналізу громадської думки, пориваючи з нормативним підходом до цього феномена. Соціальну основу підйому громадської думки він бачить у появі і розвитку «громадськості», що само по собі є результатом нового способу поєднання людей, який також характеризує сучасне суспільство. Є й інші чинники — всі вони важливі і системно взаємопов'язані між собою. Г. Тард доводив, що громадська думка породжується «публікою». Таке розуміння проблеми спирається переважно на суто духовні процеси людського спілкування, які дійсно відбуваються, але якими не вичерпуються чинники, що детермінують громадську думку.

У тому ж руслі аналізував це питання і У. Ліппман, який оголосив неспроможним міф про «всезнаючого і всемогутнього громадянина». «Пересічна людина», зауважував У. Ліппман, обмежена в усвідомленні своїх інтересів, у широкому використанні засобів масової інформації. Звідси — обмеженість у цілому і громадської думки, яка складається з багатьох поглядів [4, с. 214]. У. Ліппман,

виходячи з цієї наведеної і загальної тези, запровадив поняття стереотипу – спрощеного уявлення людей про обставини, за яких відбувається їхня життєдіяльність: економічні, соціальні, політичні, правові, духовно-культурні, внутрішні, зовнішні.

«Роль громадської думки як одного з важливих елементів соціальної системи простежується і в інших напрямках соціології XIX–XX ст. – психологічному (психології народів – М. Лацарус, Г. Штейнталь, В. Вундт, психології натовпу – Г. Лебон; теорії наслідування – Г. Тард; інтеракціонізму Ч. Кулі, інстинктивізму У. Мак-Дугалата; психоаналізі З. Фрейда), а також у перших емпіричних соціальних дослідженнях (статистичних Л. Кетле, масових соціальних обстеженнях «моральної статистики» і «соціальної гігієни», розвідках Ле Пле, Д. Журавського), німецькій формальній соціології кінця XIX – початку XX ст. (Ф. Тьонніс – про «спільноту» і «суспільство», формальна соціологія Г. Зіммеля), працях М. Вебера і соціологічній концепції Е. Дюркгейма» [4, с. 78].

У контексті становлення науки про зв'язки з громадськістю важливо також відзначити роботи, автором яких є Д. Гавра [2, с. 36], котрий порівняв громадську думку з повітрям, яке необхідне для дихання демократії: коли воно є, його не помічають, але його відсутність може призвести до загибелі всього організму. Д. Гавра ввів поняття «режими взаємодії влади і громадської думки», під якими, зокрема, розуміється «узагальнена характеристика міри реальної включеності громадської думки в прийняття політичних рішень, управління справами держави і суспільства та можливостей для функціонування, наданих владними інститутами» [3, с. 118]. При цьому Д. Гавра, на основі розробленої ним системи критеріїв виділяє такі «режими взаємодії влади і громадської думки»: 1. Режим придушення громадської думки з боку владних структур. 2. Режим ігнорування громадської думки. 3. Режим патерналізму влади щодо громадської думки. 4. Режим співробітництва (взаємореалізації). 5. Режим тиску громадської думки на владу. 6. Режим диктатури суспільної думки» [3, с. 134].

У сучасній науковій літературі підкреслюється, що соціологічний підхід до вивчення громадської думки повинен базуватися як на розумінні її як структурного елемента свідомості, так і на фіксації її ролі в системі соціальних відносин і розгляду всього контекста «свідомість – соціальне середовище». Цей підхід відбиває духовно-практичний характер громадської думки як свідомості, що переходить у дію, реальну активність, норму поведінки і відіграє роль регулятора.

Цікавою є думка відомого дослідника громадської думки Б. Грушина, згідно з якою під «громадською думкою» у сучасній міждисциплінарній традиції наукового дослідження розуміють два суспільні феномени: по-перше, громадську думку розглядають як соціальний (чи соціально-політичний) інститут, що стійко й ефективно бере участь у здійсненні влади, один із визнаних, узаконених механізмів процесу прийняття рішень на всіх рівнях життя суспільства; по-друге, громадська думка – це сукупне судження безлічі груп людей, яке поділяється різними соціальними спільнотами з приводу тих чи інших подій, явищ дійсності [1, с. 16].

Специфіка взаємовідносин соціології і науки про PR полягає в тому, що кожний прояв людської життєдіяльності, людську комунікацію вони вивчають у соціальному контексті, у взаємозв'язку з усім суспільним організмом як цілісною системою, у взаємодії різних сторін, рівнів, підсистем. Соціальне і в соціології, і в науці про PR – це сукупність суспільних відносин цього суспільства, інтегрована в процесі спільної взаємодії індивідами чи групами індивідів у конкретних умовах місця і часу.

Таким чином, межами наукового знання про PR, громадську думку, спираючись на дослідження її з позицій соціології, слід вважати особливим станом реальної свідомості мас, соціальних спільнот і груп, який виражає домінуюче ставлення, позицію стосовно актуальних суспільно значущих проблем, подій, процесів чи явищ, що зачіпають інтереси значної частини суспільства. Щодо розробки теоретичних аспектів публік рилейшнз доцільно враховувати такі методичні аспекти, як зосередження на вивченні громадської думки щодо найактуальніших питань суспільного розвитку; орієнтація на практичну корисність досліджень громадської думки для соціального управління різними сферами життєдіяльності людей; надання переваги ненагромадженню інформації, а піднесенню соціальної активності мас; урахування всієї сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників, що впливають на громадську думку, не обмежуючись об'єктно-суб'єктивними діями учасників інформаційного процесу.

Отже, аналіз робіт провідних соціологів дозволяє зробити такий висновок: системна методологія зв'язків із громадськістю як відносно нової для сучасної України соціально-комунікаційної наукової дисципліни спрямовується на комплексне, системне вивчення PR-комунікацій, і передбачає інтеграцію як фундаментально-теоретичного знання науки про зв'язки з громадськістю досягнень соціологічної науки. PR – це ретельно спланована система координації громадських зв'язків, і без ясного розуміння факторів і механізмів, що регулюють суспільні відносини, не можуть бути зрозумілі і розкриті базові завдання і функції публік рилейшнз.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко А. І. Основи соціології: навчальний посібник. – М., 1997.
2. Матусевич В. Суб'єкт громадської думки: теоретичні та методичні проблеми визначення // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №1. – С. 21.
3. Методи збору інформації в соціологічних дослідженнях. – Кн. 1. – М., 1990.
4. Фролов С. С. Соціологія. – М., 1994.
5. Ядов В. А. Соціологічне дослідження : Методологія, програма, методи. – М., 1987.

ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА

Мошенець К. О.

Науковий керівник – Чупанова Д. О.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Сучасне суспільство поступово стає все більш інформаційним, не тільки через те, що воно насичується інформацією та інформаційними технологіями, а й тому, що його соціальний і економічний розвиток залежать від володіння адекватною інформацією та від уміння правильно користуватися нею. Головну роль у такому суспільстві відіграє інформація, причому точна, доступна і своєчасна. На цій підставі інформація перетворюється в третій вид ресурсів, поряд з речовиною і енергією. Все це веде до того, що в усьому світі відбувається поступова інформатизація суспільства.

Як справедливо стверджує О. Маркозова, «інформаційне суспільство і його система цінностей є не тільки благом, що сприяє становленню самостійної особистості, розвитку її внутрішніх ресурсів, але й несе загрозу традиційним

цінностям і культурі і сучасна цивілізація стрімко трансформується у «суспільство ризиків», яке ускладнює процеси життєдіяльності людини» [3, с. 179].

У міру освоєння інформаційної сфери людина на своєму шляху зустрічає певні труднощі, деякі з яких їй доводиться вирішувати самотійно. Це призводить до проблеми формування у суб'єкта інформаційної культури, від рівня якої залежить здатність людини адекватно реагувати на зміни, що відбуваються навколо неї [4, с. 70].

Сучасні темпи розвитку інформаційних технологій перевершили всі очікування і спростували навіть найсміливіші прогнози. Можливості апаратури зростають зараз набагато швидше, ніж очікувалося в численних прогнозах десятирічної давності. У результаті відповідна інфраструктура, яка будувалася на основі вчорашніх прогнозів, сьогодні виявляється неспроможною перед обличчям інформаційного вибуху. Мережеві практики забезпечення інформаційної безпеки визначаються функціональним значенням, а не місцем, у якому знаходяться суб'єкти. Місця (території) тепер визначаються похідними від функціональних вузлів інформаційної мережі. Іншими словами, рішення приймаються в мережі, але здійснюються локально й територіально. Подія «на місці» стає похідним від події в мережевому вузлі. Ця особливість лежить в основі сутності практик як забезпечення інформаційної безпеки, так і здійснення агресії, у тому числі «гібридних» війн. Наприклад, сьогодні агресор може вести інформаційні війни на будь-яких територіях, перебуваючи у зручному для нього місці і в будь-який час, зберігаючи свою анонімність [5, с. 158].

Інформаційний стрес виникає зазвичай на підставі того, що психічні та фізіологічні можливості людини обмежені при сприйнятті інформації, і надалі може призвести до виникнення серйозних захворювань, пов'язаних з розладом нервової системи. Інформаційний стрес – це стан інформаційного перевантаження, коли суб'єкт (людина, суспільство) не справляється з поставленим завданням, не встигає приймати правильні рішення в необхідному темпі, будучи відповідальним за наслідки останніх. Його викликають великі обсяги даних, які суб'єкт не в змозі осмислити і обробити, і високопродуктивні мережі. Навіть найсучасніші системи не справляються з покладеними на них завданнями, а найостанніша версія дорогого програмного забезпечення працює нестабільно. У цих умовах суб'єкт виявляється нездатним охопити всю інформацію, що надходить. Мало того, з цим завданням не справляється навіть програмне забезпечення. Інформаційний стрес призводить до всіляких проблем психологічної інформаційної безпеки, ліквідувати його не вдається навіть шляхом встановлення нового обладнання. Якби нові технології розвивалися по лінійній залежності, як кілька років тому, про інформаційний стрес можна було й не говорити: операційні системи встигали б обробляти всі масиви даних, пам'яті вистачало б для зберігання інформації, канали вводу/виводу не затримували б спільної роботи і т. п. Однак сьогодні цього не спостерігається. Виникає хвиля необроблених запитів і втрат продуктивності, і все разом це породжує інформаційний стрес. Одна з функцій інформаційної культури – це захист від інформаційного стресу, який багато в чому породжується дисбалансом між зростаючим потоком інформації і здатністю суб'єкта (людина, суспільства) до її обробки [5, с. 160].

Звернення суспільної свідомості до проблем інформаційної безпеки пов'язане з новими особливостями життя у сучасному суспільстві. Скорочуються соціальні практики аграрного та індустріального виробництва. Вони технологізуються, стають інтелектуально й інформаційно насиченими. Усе більша частина суспільства втягується в роботу з інформацією, інформація стає

найважливішим ресурсом суспільства. Поряд з поняттями «промислова індустрія», «інфраструктура промисловості» все частіше в діловій мові ми зустрічаємо поняття «інформаційна індустрія», «інформаційна інфраструктура». Одна з функцій інформаційної культури – це захист від інформаційного стресу, який породжується дисбалансом між зростаючим потоком інформації і здатністю суб'єкта (людини, суспільства) до її обробки.

Інформаційна поведінка соціального суб'єкта у сучасному світі може носити активний і пасивний характер, це визначається рівнем його інформаційної культури. Забезпечення інформаційної безпеки суб'єкта, пов'язане з рівнем його інформаційної культури. Чим вищий цей рівень, тим менше неприємностей виникає у людини з боку інформації й інформаційних технологій, що впливають на неї. На цій підставі можна стверджувати, що рівень інформаційної культури суб'єкта прямо пропорційний рівню інформаційної безпеки. Меншою є загроза з боку інформаційної безпеки тоді, коли вищий рівень інформаційної культури.

Однією з центральних проблем, що часто обговорюються і стосуються безпеки – це проблема кількісного і якісного підходів до інформаційних перевантажень. Велика частина зарубіжних дослідників кінця ХХ століття займали сторону кількісного підходу (пов'язували інформаційні перевантаження з неймовірно великим обсягом інформації, в епіцентрі якого перебував суб'єкт-дослідник). Цієї позиції дотримувався й Е. Тоффлер, вважаючи, що постійно зростаючі обсяги нової інформації провокують футурошок. Однак він також писав про те, що, добуваючи і структуруючи інформацію, можна розширити її жорсткі межі, після чого суб'єкт здатен критично її осмислити (він хотів сказати, що, підвищуючи якість інформації, можна до певної міри зняти кількісні обмеження) [2, с. 151].

Інформації не може бути занадто багато, просто існує величезна кількість непотрібної інформації, яка змушує суб'єкта знати менше, аніж він знав до її отримання. Інформація – лише сировина, а рішення приймаються на основі знань, мудрості, інтуїції й розуміння, тобто продуктів її переробки.

Отже, суть проблем, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки людини й суспільства полягає в тому, що інформаційна сфера з кожним днем розширюється все більше і більше, як у обсязі, так і в сучасних засобах обробки інформації. Людина втрачає здатність контролювати те, що відбувається, що призводить до зростання її внутрішньої напруженості й виникнення стресових ситуацій [1, с. 81].

Таким чином, інформаційна безпека – одна з гострих соціокультурних проблем сучасного суспільства, яка має системний характер і торкається діяльності основних інститутів і підсистем; у контекст її впливу потрапляють ключові соціокультурні процеси, що відбуваються в суспільстві. Ключовим фактором ризику для інформаційної підсистеми соціуму виступають масштабні соціо-комунікативні та соціокультурні трансформації, що несуть у собі низку негативних соціальних наслідків. В останні роки чітко фіксуються дезорганізаційно-дисфункційні тенденції, безпосередньо пов'язані з високими швидкостями інформаційних змін.

Надлишок низькоякісної інформації, який спостерігається на даному етапі розвитку інформаційного суспільства є не єдиною проблемою забезпечення інформаційної безпеки людини й суспільства. У дану проблематику також входить проблема формування у людини відповідного рівня інформаційної культури, який перешкодив би виникненню у неї стресових ситуацій при роботі з інформацією та інформаційними технологіями.

Таким чином, формування у сучасного суб'єкта відповідних навичок і умінь для роботи в інформаційній сфері – це завдання не тільки системи освіти, а й кожного індивіда окремо. Тому, забезпечення інформаційної безпеки у сучасному суспільстві залежить від багатьох факторів, у тому числі й від того, як буде вести себе людина в тій чи іншій стресовій ситуації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кастельс М. Информационная эпоха : экономика, общество и культура / М. Кастельс ; [пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана]. – М. : Гос. ун-т. Высш. шк. экономики, 2000. – 606 с.
2. Дзьобань О. П. Філософія інформаційних комунікацій : монографія / О. П. Дзьобань. – Харків : Майдан, 2012. – 224 с.
3. Маркозова О. О. Досягнення життєвого успіху людини в умовах інформаційного перевантаження // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» ; редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2016. – №4 (31). – С. 175–182. – (Серія : Філософія).
4. Прудникова О. В. Інформаційна культура : концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія / О. В. Прудникова. – Х. : Право, 2015. – 352 с.
5. Прудникова О. В. Інформаційна культура в інформаційному суспільстві // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. : зб. наукових праць ; за заг. ред. В. П. Андрущенко. – К., 2013. – Вип. 30 (43). – С. 159–166. – (Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія).

ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Никитюк Ю. С

Науковий керівник – Чупанова Д. О.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Вивчення жіночої злочинності необхідне в зв'язку з інтенсивним зростанням даного виду злочинності в нашій державі. Вивчення цього питання вимагає серйозного детального підходу, оскільки злочинна поведінка жінок має негативний вплив на сім'ю, суспільство, на його морально психологічну атмосферу в цілому. Жіноча злочинність є показником морального здоров'я суспільства, його духовності, ставлення до базових загальнолюдських цінностей. Жіноча злочинність як самостійна проблема стала формуватися лише в останні роки. Пов'язано це з накопиченням, збагаченням кримінологічної інформації, прагненням не тільки поглибити, а й розширити масштаби досліджень. На початку ХХ століття і в перші післяреволюційні роки жіноча злочинність не привертала до себе особливої уваги, жінки здійснювали мало злочинів та їх соціальна активність була невелика. Але повним мовчанням жіночу злочинність не обходили. Свідченням цьому служать багато робіт, з числа вітчизняних у першу чергу праці М. Н Гернета. У них містяться не тільки статистичні дані про злочинність жінок кінця ХІХ і початку ХХ століття, а й пояснення її причин [2, с. 28].

Жіноча злочинність відрізняється від чоловічої деякими якісними показниками. Можна назвати дві сфери суспільного життя, де жіноча кримінальна активність проявляється найчіткіше. По-перше, це сфера побуту, де жінок штовхають до злочину негативні обставини шлюбно-сімейних, родинних і сусідських стосунків. У цій сфері жінки здебільшого вчиняють такі насильницькі злочини, як вбивство, у тому числі своєї новонародженої дитини, нанесення тілесних ушкоджень і хуліганство. По-друге, жінка виконує професійні функції, передусім пов'язані з можливістю вільного

доступу до матеріальних цінностей. Це торгівля, громадське харчування, медицина, освіта, легка промисловість. Тут жінки найчастіше вчиняють корисливі злочини: розкрадання майна шляхом крадіжки, привласнення, розтрати або зловживання посадовим становищем, обман покупців, а також хабарництво. Зростає і число крадіжок особистого майна та шахрайств [1, с. 5].

Досить важливим фактором, що впливає на збільшення жіночої злочинності є поширення у характері жінок чоловічих рис, що дедалі ширше спонукає їх неодружену частину до безладного статевого життя, зловживання алкоголем, тютюном, наркотиками, які значно швидше, ніж у чоловіків, викликають залежність організму. Ці чинники сприяють тому, що частина жінок стає на шлях злочинності й проституції. Нерідко жінка виявляється активним учасником протиправних дій чоловіків, а інколи – організатором і керівником таких дій. Жінка легше піддається навіюванню, що дозволяє чоловікам-злочинцям з її оточення втягувати жінку у кримінальну діяльність, особливо коли це стосується інтересів чоловіка, батька, сина, коханця тощо. Поповнюються ряди волоцюг, злодійок і повій мешканками сіл і селищ, які їдуть до міста в пошуках легкого життя. Адже загальновідомі факти про те, що в селах використовується велика частка ручної праці, набагато гірше ніж у місті поставлене медичне, торгове, культурно-побутове обслуговування, мало розваг, значно менше зручностей у будинках. Багато сільських поселень розташовано далеко від великих культурних і промислових центрів. Відбувається соціальна переробка жіночої природи, і ці зміни мають несприятливі наслідки для суспільства [3, с. 204].

Другим важливим явищем, що впливає на жіночу злочинність є ослаблення соціальних інститутів і в першу чергу сім'ї. Жінці доводиться суміщати свою професійну діяльність з виконанням сімейних і материнських обов'язків. В результаті вона весь час працює з перевантаженнями, постійно відчуває втому, нервову напругу, психічні розлади і т. д. Жінка перестає дорожити сім'єю, роботою, легко кидає і роботу, починає вести антигромадський спосіб життя. Руйнування сім'ї означає те, що жінка перестає виконувати споконвічно жіночі ролі та обов'язки. Сім'я, своя чи батьківська, певною мірою втратила колишнє значення регулятора поведінки і всього способу життя, послабилися її контрольні властивості.

Жінок, які вчинили насильницькі злочини відрізняє надмірна емоційність реакцій на конкретні ситуації, відсутність конвенціональних поглядів і установок, висока самооцінка та егоїзм. Засуджені жінки гостріше, ніж чоловіки сприймають сам факт ізоляції від суспільства. Особливості їх психофізіологічної організації обумовлюють підвищену збудливість, сприйнятливність до негативного впливу найближчого оточення, плаксивість, дратівливість. У них частіше, ніж у чоловіків відбуваються нервово-психічні зриви, виникають стресові стани. Жінки, які вчинили насильницькі злочини прагнуть до домінування. Для них характерна висока тривожність, іноді почуття провини у скоєному злочині [3, с. 135].

Таким чином, аналізуючи сучасні особливості особистості жінки-злочинниці, слід виділити такі негативні зміни, як значне омолодження жіночої злочинності, а також збільшення рецидивної злочинності жінки. Ці зміни є основними проблемами жіночої злочинності в даний час.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників. – К.: ДЦСС. – 2004.
2. Психология социальной работы: Уч. пособие / О. В. Александрова, О. Н. Боголюбова, Н. Л. Васильева и др. Под общ. ред. М. А. Гулиной. – СПб.: Питер. – 2004.
3. Кримінологія: Підручник / Під. ред. В. Н. Кудрявцева і В. Е. Емінова. – 2 вид., перер. і доп. – М.: Юрист, 2002 р. – 686 с.

ПРОБЛЕМА ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Новак О. Ю.

Науковий керівник – Чупанова Д. О.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Детермінація (обмеження, визначення) – виникнення якісної своєрідності між частинами зародка на ранніх стадіях його розвитку [4].

Ціннісні орієнтації є показником найважливішого для людини, і саме на цьому вона будує і добивається обраних цілей. Але дуже важливо не забувати враховувати соціальний аспект. Обираючи свої цілі потрібно розуміти яким способом їх досягти і адекватно оцінити чи не йдуть вони урозріз із прийнятими суспільством нормами. Але як правило, наше виховання з дитинства вже цілеспрямоване на формування ціннісної орієнтації, що вже включає соціальний аспект [2].

Проблеми, що пов'язані з людськими цінностями, займають одне з провідних місць у дослідженні соціальної детермінації людської поведінки, її саморегуляції та прогнозуванні. Формування ціннісних орієнтацій сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Як один з елементів структури особистості, вони відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху, особливо на етапі становлення професійно-трудової діяльності в юнацькому віці. Завдяки цінностям особистість відчуває себе цілісно в оточуючому її світі [3].

О. Г. Ефендієв стверджує, що процес виховання детермінований економічними, соціальними, політичними й духовними факторами, які у своїй єдності утворюють три рівні детермінації: соціально-загальний, соціально-особливий та соціально-одиничний рівень. На його думку, фактори соціально-загального рівня детермінації процесу виховання виявляються в суспільстві, яке є соціальним макросередовищем особистості: це продуктивні сили та виробничі відносини суспільства; соціальна структура суспільства; потреби й інтереси класу, до якого належить особистість; політичні погляди, правові норми, моральні принципи, естетичні погляди; політичні партії, суспільні організації та державні установи. Особливої ролі вчений надає факторам соціально-особливого рівня детермінації процесу виховання, що визначаються як безпосередні чинники формування особистості: це трудова, громадсько-політична та сімейно-побутова сфери. Соціально-загальні та соціально-особливі фактори характеризуються як зовнішні по відношенню до особистості. Внутрішній фактор, який зумовлює специфічні риси поведінки та свідомості особистості, утворює соціально-одиничний рівень [4].

В. Ядов в 1979 році розробив диспозиційну концепцію регуляції соціальної поведінки особистості. Основна ідея цієї концепції полягає в тому, що людина має складну систему різних диспозиційних утворень, які організовані ієрархічно і регулюють її поведінку і діяльність. Кожен рівень цієї системи містить три компоненти: потребу, яка класифікується з точки зору включення індивіда в різні сфери соціальної діяльності; ситуації, в яких діє індивід і які пов'язані з певними потребами; диспозиційне утворення, що регулює поведінку і діяльність індивіда [3].

М. Пірен та О. Цілюрік, вважають, що культура сучасної молоді формується в умовах трансформації сучасного суспільства та переосмислення духовних цінностей, норм, ідеалів та ідей, які становлять основу визначення пріоритетних

напрямів розвитку держави, у тому числі і на формування та становлення демократичних ціннісних засад. Цей процес супроводжується розчаруванням у попередній системі ціннісних орієнтацій, втратою і зневірою в ідеалах та цінностях, що нав'язувалися суспільству, а також відсутністю нової ієрархії ціннісних орієнтацій через страх перед невідомим, майбутнім та апатією. В результаті виникає розпад суспільства, духовне зубожіння нації [4].

Більшість молодих людей, які навчаються у ВНЗ пов'язує своє уявлення про майбутнє з отриманням роботи, яка буде приносити матеріальне задоволення, а не духовне. Їх майбутня професійна діяльність спроектовується не на допомогу людям, суспільству, на розвиток держави, а на задоволення власних інтересів, потреб тощо, що в свою чергу може формувати конфліктну поведінку. У процесі професійної підготовки, з однієї сторони, необхідна самореалізація як постійний елемент практичного вираження свого «Я», а з другої – осмислення власної духовності постійного зворотного зв'язку між власними вчинками і цінностями, між активністю і самоконтролем, між особисто запропонованими перспективами і досягнутими результатами [3].

Таким чином, життєва орієнтація формується в залежності від того, носієм яких цінностей є те чи інше коло занять для людини, і якого значення набувають дані цінності в її свідомості. В юності проходять глибокі зміни в системі життєвих цінностей, відбувається перелом уявлень, відмова від ілюзій, з'являються нові погляди, переконання, оцінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банах В. А., Банах Л. С. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zgia.zp.ua/gazeta/gvzdia_64_13.pdf.
2. Мартинюк В. М., Ісаєнко Т. К. Проблема детермінант ціннісних орієнтацій особистості в сучасному соціокультурному просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://77.121.11.9/bitstream/PoltNTU/745/1/Проблема%20детермінант.pdf>.
3. Котлова Л. Сучасні цінності як передумова виникнення конфліктної поведінки студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/23066/1/Vird_2015_38_25.pdf.
4. Ціннісні орієнтації особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etica.in.ua/tsinnisni-oriyentatsiyi-osobistosti/>.

МОЛОДЬ І СТУДЕНТСТВО ЯК СОЦІАЛЬНІ ГРУПИ

Олійниченко О. Р.

Науковий керівник – Чупанова Д. О.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Актуальність теми визначається трьома позиціями: тим, що традиційні уявлення про соціальну структуру нашого суспільства виявилися неспроможними ні в теоретичному, ні в практичному відношенні, що зумовило кардинальні зміни у підході до аналізу процесів, які відбуваються у цій сфері. Для ефективного керівництва процесами оновлення суспільства треба чітко знати, які класи, верстви, групи виграють або програють від тих чи інших реформ. Для цього необхідно мати адекватну уяву про соціальну структуру суспільства, про

елементи, які її формують та зв'язки. Без чіткого розуміння суті та тенденцій розвитку соціальної структури не можна ефективно здійснювати економічну, соціальну, культурну політику, яка за своєю суттю є діяльністю з регулювання відносин між окремими елементами соціальної структури з приводу влади.

Ленінські методологічні принципи аналізу соціальної структури за сучасних умов виявилися значною мірою неправильними; формула «2+1», що склалася на основі цих принципів, не відповідає об'єктивним реаліям суспільного життя. У нашому суспільстві відбувається очевидний процес поглиблення диференціації, посилення соціальної поляризації й навіть конфронтації окремих соціальних груп. Водночас відбувається рух до посилення соціальної справедливості, на території колишнього СРСР зростає схильність до соціального протистояння. Необхідність запобігання соціальним катаклізмам вимагає чіткої наукової розробки питань становлення і розвитку соціальної структури нової суспільної системи.

Деякі аспекти, що стосуються питання молоді та студентства як соціальних груп знайшли своє відображення у працях науковців: Ю. К. Бабанського, О. С. Власенка, О. В. Дмитрієва, М. В. Кирилової, Н. І. Паська, Ф. Г. Хайруліна. Аналіз останніх публікацій, присвячених проблематиці соціальних груп, свідчить про те, що науковим дослідженням підлягають окремі проблемні питання.

Мета дослідження полягає в розкритті особливостей соціальних груп та особливостей формування і функціонування соціальної групи.

В наш час студентство є перехідною соціально-професійною групою, нетривале перебування в якій (4–6 років) – це одна з форм соціального переміщення, своєрідна сходинка переходу молоді з різних соціальних груп до стану інтелігенції. Будучи тісно пов'язаним з цими групами, воно зберігає в собі їхні особливі соціальні якості. Втрата останніх і набуття нових, пов'язаних із соціальним статусом студентства – складний, суперечливий і тривалий процес. В міру адаптації до умов ВНЗ відбувається вторинна соціалізація і входження в нову соціальну групу. Тимчасовий характер перебування в статусі студента обумовлює і тимчасовість існування низки соціальних рис, що зникають з переходом до складу інтелігенції. Вихідці з різних соціальних груп по-різному адаптуються до нового середовища, на що мають зважати в процесі навчання й виховання суб'єкти навчально-виховного процесу. Соціальні особливості вікового періоду, характерного для студентства, пов'язані з переходом від залежного періоду дитинства та юності до періоду самостійної і відповідальної зрілості. Різниця між старшокласником і студентом виявляється в набутті певного життєвого досвіду, у професіоналізації інтересів, у практичному застосуванні знань, новому розумінні людських взаємовідносин (проблем кохання, ревнощів, усієї складності стосунків чоловіка і жінки, взаємин між поколіннями), у спробах усвідомити все те, що досі не викликало сумніву. Як і всій молоді, студентству притаманні підвищена реакція на конкретні ситуації, прагнення пошуку і звершень, романтизм, прагнення до ідеальних переживань, загострене бажання гармонії і досконалості світу, товариськість, мобільність життєвих настанов, загострений інтерес до свого внутрішнього світу. Водночас студентам бракує життєвого досвіду, моральної зрілості, політичної та правової культури, самоорганізації тощо [3].

Місце і роль студентства в соціальній структурі суспільства обумовлюється його основними соціальними функціями. Головна з них – накопичення знань, вироблення вмінь і навичок для використання соціально-професійних функцій інтелігенції в різних сферах суспільного життя. Підготовка висококваліфікованого фахівця, здатного до творчої інтелектуальної діяльності – основне завдання ВНЗ і головна мета студента. Похідними від неї є і суспільна діяльність у різних формах,

і суспільно корисна праця професійного й непрофесійного змісту для здобуття коштів на навчання й життя. Помітне місце в житті студентства посідає предметна діяльність, хоч співвідношення її і пізнавальної діяльності на користь останньої відбиває специфічні риси характеру праці студентів. Питома вага предметної діяльності, виробничої практики, курсового та дипломного проектування залежить від ВНЗ, спеціальності, курсу, активності студента і т. д. Предметна діяльність, що входить як складовий елемент до навчально-виховного процесу, має носити продуктивний, творчий характер. Беручи активну участь у різних формах професійної діяльності, студенти можуть створювати соціально-професійні групи, які, навчаючись, виконують певні соціальні функції інтелігенції, роблять внесок у функціонування суспільної системи. На студентство можуть покладатися й інші соціальні функції, притаманні молоді в цілому наприклад, захист Батьківщини, служба в армії [3].

Характерні особливості студентства як соціально-професійної групи:

- 1) основний вид діяльності – навчально-наукова, інтелектуальна (35%) ;
- 2) наявність відомої мети – отримання освіти, певного соціального статусу (20%) ;
- 3) професійний зріст – отримання нової корисної інформації (15%);
- 4) формування системи суспільно значущих цінностей (13%) ;
- 5) всебічний гармонійний розвиток особистості (9%) ;
- 6) можливість саморозвитку, самовдосконалення (8%).

Студентська група – це певний колектив, соціальний організм, що безперервно розвивається та виступає як стійка форма цілеспрямованої та педагогічно доцільної організації найбільш контактного спілкування студентської молоді для здійснення різноманітних видів діяльності взаємовиховання і самовиховання. До характерних рис академічної студентської групи відносять: різноманітність видів діяльності, в яку включаються її члени, широта та інтенсивність контактів, відображення у своїй сутності всіх суспільних верств населення, професійна спрямованість студентського колективу [2].

Професійна спрямованість виступає тим стрижнем, навколо якого розвивається студентська група та формується готовність її членів до соціальної адаптації в суспільстві. У підструктурі професійної спрямованості, діяльності студентської групи як виховного колективу П. О. Просецький, В. О. Голубєва, В. О. Семиченко виділяють: спільність професійно обумовлених мети та завдань, потреб, інтересів, переконань та ідеалів студентів; прийняття кожним членом групи спільних значущих мети та завдань; наявність колективних перспектив, які передбачають діяльність на спільну користь; наявність спільних справ; покликання до однієї професії; ставлення до професійної діяльності; наявність стійкої необхідної та достатньої системи суспільно та професійно цінних традицій; прийняття учасниками колективної творчої діяльності; наявність заходів у системі соціально-виховної роботи на підсилення професійної спрямованості колективу; наявність раціонально складеного спільного зусиллями членів групи та куратора плану розвитку колективу, його творче здійснення [3].

Таким чином процес навчання у вищій школі передбачає включення студентів у систему суспільних відносин і засвоєння ними соціальних цінностей суспільства. Активна взаємодія із різними соціальними утвореннями, а також сама специфіка навчання у ВНЗ повинні якнайбільше сприяти формуванню у студентства активної життєвої позиції, зміцненню його зв'язків з іншими соціальними групами. На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Виразними характеристиками цього процесу є завершення освіти, початок трудової активності, суспільна робота,

відповідальність перед законом, можливість створити сім'ю і виховувати дітей. Соціальна зрілість передбачає здатність кожної молодої людини оволодіти необхідною для суспільства сукупністю соціальних ролей (фахівця, батька, суспільного діяча та ін.). Вступ до вищого закладу освіти пов'язаний для студента зі зміною соціального середовища, що викликає необхідність перебудови суспільних відносин особистості. З перших кроків на першому курсі навчання молоді люди включені в нове динамічне та інтелектуально вимогливе середовище. Саме тоді починають формуватися нові стосунки і ставлення до майбутньої професійної діяльності, фахового оточення та його цінностей; продовжується активний пошук особистої самоідентифікації, свого місця в рольових розподілах соціально-психологічних структур студентських груп та спільнот [1, с. 67].

Отже, вважаючи студентство соціально-професійною групою, підкреслюють існування студентства як джерела та резерву інтелігенції. Соціальна роль студента полягає у підготовці до висококваліфікованої праці, обслуговуванні соціальних потреб та інтересів у всіх галузях теоретичної та практичної діяльності, в оновленні суспільства в цілому. Отже, студентство – це соціальна група суспільства, яка складається з молоді приблизно однакового рівня освіченості та віку, що відрізняється формами життєдіяльності, загальною ціллю отримати необхідні професійні знання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус В. С. Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях : навч. посібник. – К. : КНЕУ, 2002. – 140 с.
2. Міщенко Н. І. Студентська субкультура як фактор соціалізації особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/3759/1/05mnifso.Pdf>.
3. Черкашин М. Студентство – погляд зблизька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/articles/62.Html>.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Онищенко Д. Т.

*Науковий керівник – Ілляшенко Ю. Ю., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Соціалізація являє собою процес впливу соціальних умов на життєдіяльність індивіда з метою включення його в систему суспільних цінностей; це процес і результат засвоєння та подальшого активного відтворення індивідом соціального досвіду. Дослідники також зосереджують увагу на тому, що соціалізацією може вважатися процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків та відносин, його активна взаємодія з оточенням, у результаті якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми та цінності, необхідні для успішної життєдіяльності у даному суспільстві.

Механізми її дії є неможливими без так званих агентів соціалізації. До цього поняття ми включаємо людей та установи, соціальні суб'єкти, за допомогою яких людина соціалізується завдяки процесам навчання, комунікації, прилучення до культури (тобто сім'я, школа, дошкільні установи, неформальні об'єднання, вищі навчальні заклади, засоби масової організації, трудові колективи).

Основним фактором соціалізації особи виступає соціальне середовище, з яким взаємодіє людина.

По-перше, це сукупність ролей і статусів, що суспільство пропонує людині.

По-друге, сукупність соціальних інститутів, суспільних організацій, в межах яких індивід реалізує певні соціальні ролі і набуває бажаних соціальних статусів.

По-третє, елементами соціального середовища, що визначають соціалізацію особи, виступає сукупність цінностей, соціальних норм, знань, вимог, звичок і навиків, уміння, якостей, яких людина набуває, щоб відповідно до потреб суспільства реалізувати відповідні ролі і підтримувати набутий статус.

По-четверте, загальна ситуація в країні, яка може коливатися від жорстко запрограмованого процесу формування нормативного чи ідеального типу особистості до переважання стихійності суспільних впливів на індивіда (перша ситуація характерна для тоталітарних режимів, друга – для суспільств у перехідні етапи їх розвитку).

Процес соціалізації здійснюється протягом усього життя і складається з ряду етапів: первинна соціалізація передбачає засвоєння соціальних норм і цінностей дитиною, входження її в певну культуру; вторинна соціалізація включає подальше засвоєння соціальних ролей, що характеризують життєдіяльність дорослої людини.

Відомий американський вчений Ерік Еріксон здійснює поділ життєвого циклу людини на вісім фаз: немовля, раннє дитинство, вік гри (5–7 років), шкільний вік, юність, молодість, дорослість, зрілий вік (старість) [1].

Науковці виділяють такі стадії соціалізації:

- дотрудова, що охоплює період життя людини до початку трудової діяльності;
- трудова, яка охоплює період активної трудової діяльності;
- післятрудова – період у житті людини, що починається з припиненням активної трудової діяльності.

Кожна людина протягом свого життя пристосовується до умов життєдіяльності, рольових функцій та норм поведінки, що склалися в певній спільноті, здійснюючи таким чином процес соціальної адаптації.

Неминучим є також процес включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу людини внаслідок соціальної діяльності, тобто інтеріоризація.

Інтеріоризація є свідченням успішної соціальної адаптації індивіда. Показником неуспішної адаптації є незадоволеність людини соціальним середовищем, до якого вона інтегрується.

На думку провідного українського соціолога Пічі В. М., інтеріоризація передбачає заміну зовнішніх санкцій самоконтролем. Можна вважати, що на цьому етапі кількісне накопичення прийнятих індивідом норм, засвоєних ним цінностей переходить у нову якість, що виявляється у зміні поведінки людини під впливом змін у структурі особистості [2, с. 164].

Процес соціалізації включає наступні рівні:

- об'єктивна (соціально-економічна), в результаті якої людина займає певну позицію, положення в структурі спільноти;
- функціональна, що обумовлює виконання людиною певних функцій, ролей; нормативна, що визначає готовність людини діяти певним чином для досягнення власних цілей, узгоджених з цілями діяльності спільноти;
- міжособистісна, що визначає ставлення оточення до індивіда, оцінку його взаємодії з ним.

У суспільствах перехідного періоду часто зустрічається явище ресоціалізації – це докорінна зміна соціального середовища і необхідність особистості

пристосовуватися до змінених соціальних обставин, нових норм і цінностей. Це надзвичайно болючий для людини процес, прикладами якого може бути цілковита зміна поглядів на суспільство та переоцінка свого минулого життя.

Отже, для реалізації соціалізаційного механізму формування особистості суспільство витрачає багато зусиль для того, щоб його громадяни успішно засвоювали соціальний досвід, норми, цінності, ідеї, культурні надбання, використовуючи для цього систему освіти, виховання, різноманітні засоби підтримки соціально-культурних стандартів життєдіяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Еріксон Е. Дитинство і суспільство. Видання друге, перероблене і доповнене / перекл. З англ./ Е. Еріксон.- Спб: Фонд «Університетська книга», 1996. – 592 с.
2. Піча В. М. Соціологія. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене / В. М. Піча. – Львів : «Новий світ-2000», 2002. – 312 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИСПЕТЧЕРІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Перхун Д. В.

*Науковий керівник – Фомич М. В., кандидат психологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Професійна діяльність більшості фахівців ДСНС України розглядається як складна і напружена аналітико-синтетична робота головного мозку. Вона потребує високої стійкості уваги, пам'яті, мислення, витривалості, працездатності. У психології діяльності в особливих умовах значна увага приділяється рятувальникам, пожежним, кінологам, водолазам, проте значно менше – диспетчерам пожежно-рятувальних підрозділів, які також переживають досить значні напруження, які тривають від моменту повідомлення про надзвичайну ситуацію до завершення рятувальних робіт.

Професіографічний аналіз діяльності диспетчерів засвідчує, що їхня робота вимагає чималих вольових зусиль і не кожна людина здатна працювати в подібних умовах [2]. Адже диспетчер, це перша людина, яка отримує інформацію про надзвичайну ситуацію і від неї залежить наступний розвиток подій. Як свідчить практика, будь-який дзвінок у службу порятунку ДСНС діє як стресовий чинник для працівника і не завжди диспетчер здатний подолати напруження та бар'єри спілкування, які виникають при розмові.

Аналіз літературних джерел [1–3] дозволив виділити наступні бар'єри спілкування, які найчастіше проявляються при розмові: різне семантичне значення слів, стереотипи, зацикленість на собі, низький рівень соціальної культури. Перешкодами у роботі диспетчерів визнано: шум, емоційний стан, втому, формалізм, невербальні перешкоди.

У психологічній науковій літературі обумовлену специфікою діяльність диспетчера зображають у схемі: надавач-отримувач інформації. Іntenція надавача – якомога швидше передати інформацію про надзвичайну ситуацію. Отримувач повинен в першу чергу мати бажання розкодувати інформацію, визначити її достовірність і лише тоді приймати рішення.

Розмова диспетчера повинна бути настільки продумана, щоб якомога чіткіше отримати «картину» ситуації, яка виникла. Запитання повинні бути конкретними з уточненнями, використанням слів синонімів. Потрібно дати людині зрозуміти, що вона почута, при потребі заспокоїти, стабілізувати її психоемоційний стан. Диспетчерам потрібно намагатися не сприймати негативізм, який вони можуть почути у розмові із співрозмовником.

В подальшому наша робота із зазначеного дослідження полягатиме у розробці психопрофілактичних заходів зниження професійного стресу у диспетчерів пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бут В. П. Психологічні особливості діяльності Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту / В. П. Бут // Пожежна безпека – 2007: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Черкаси, 15–16 листопада 2007 р.). – Черкаси : АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2007. – С. 4–11.
2. Гонтаренко Л. О. Професіографічний аналіз діяльності працівників чергово-диспетчерської служби екстреного виклику МНС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / Л. О. Гонтаренко. – Харків, 2008. – 23 с.
3. Кришталь М. А. Психологічне забезпечення професійної діяльності працівників пожежно-рятувальних підрозділів МНС України : [навч. посіб.] / М. А. Кришталь. – Черкаси : АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2011. – 226 с.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Плачинда К. В.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В сучасному світі розвиток в системі освіти України значною мірою зросло саме інформаційно-комунікаційні технології. Серед сучасних освітніх технологій, що сьогодні набули помітного поширення в розвинутих країнах світу, є дистанційні технології навчання, які підтримують і забезпечують дистанційну освіту [1].

Існує положення що визначає основні засади організації та запровадження дистанційного навчання в Україні, а саме це діюче Положення про дистанційне навчання, що було затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 №466 [2].

Дистанційна освіта стала справжньою новацією XXI століття. Дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [3]. Дистанційне навчання представляє собою нову організацію освіти, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів отримання знань, так і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також на принципах самоосвіти.

Для того, щоб дистанційне навчання було максимально ефективним, його потрібно правильно організувати за допомогою системи організаційних, технічних, програмних та методичних заходів.

Дистанційне навчання – сукупність сучасних технологій, що забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій від тих, хто навчає а саме це викладачі, до тих, хто навчається тобто студентів чи слухачів. Основними принципами дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія у процесі роботи, надання студентам можливості самостійного освоєння досліджуваного матеріалу, а також консультаційний супровід у процесі дослідницької діяльності. Дає змогу навчатися на відстані, за допомогою диспутів експертів із кількох країн, за відсутності викладача.

Науково-методичне забезпечення дистанційного навчання включає:

- методичні (теоретичні та практичні) рекомендації щодо розроблення та використання педагогічно-психологічних та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання;

- критерії, засоби і системи контролю якості дистанційного навчання;

- змістовне, дидактичне та методичне наповнення веб-ресурсів (дистанційних курсів) навчального плану/навчальної програми підготовки.

Порівняно з традиційною формою навчання комп'ютерні технології мають такі переваги:

- високий рівень мотивації навчального процесу;

- здатність комп'ютера миттєво реагувати на введену інформацію;

- активізація пізнавальної діяльності. Комп'ютер найкраще відповідає принципам індивідуального навчання, оскільки студенти можуть самі визначити напрям навчально-пошукової діяльності;

- можливість оброблення, застосування і зберігання великого обсягу статистичної інформації для аналізу різних процесів;

- наочність подання навчального матеріалу;

- можливість інтерактивного спілкування через комп'ютерні мережі, локальні і глобальні мережі Інтернет. Значення Інтернету для освіти має два аспекти: підтримка зв'язку з абонентами в усьому світі й доступ до віддалених джерел інформації та міжнародних бібліотек. Інтернет-технології засновані на використанні глобальних та локальних комп'ютерних мереж для забезпечення доступу тих, хто навчається, до інформаційних освітніх ресурсів;

- комп'ютерний курс дуже ефективний при дистанційній та заочній формах навчання.

Система дистанційного навчання у поточний час продовжує своє бурхливе поширення. Немає сумнівів, що дистанційне навчання – найефективніша система підготовки студентів.

На ряду з усіма перевагами дистанційного навчання є і його недоліки на сучасному етапі, а саме:

- обмеженість прямого контакту з викладачем і студентами;

- відсутність розвитку уміння чути й розуміти партнера, проявляти толерантність і делікатність у стосунках;

- недостатній рівень володіння комп'ютерною технікою, навичками роботи в Інтернеті, використання інтерактивних технологій навчання;

- не сформованість навичок самоосвіти, саморозвитку, саморегуляції, рефлексії.

Таким чином, студент дистанційного навчання повинен вміти працювати з інформацією в мережах, обробляти її та використовувати в навчальному процесі.

Впровадження елементів дистанційної форми навчання в вузах є необхідною умовою для досягнення сучасного рівня якості освіти. Систему дистанційного навчання докорінно змінює психологію особистості студента він працює цілеспрямовано, активно, ініціативно. Змінюється місце самого студента в навчанні: навчання переростає в самонавчання, самоосвіту. Дистанційне навчання за сукупністю ознак можна віднести до інноваційної форми навчання яке в сучасному світі буде дуже швидко розвиватись та вдосконалюватись.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи організації дистанційного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://okhotnyk.teoretichni.osnovy.organizatsiyi.dystantsiynogo.navchannya>.
2. Положення про дистанційне навчання (Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466).
3. Система дистанційного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/32-33/11kgsde.pdf>.

НАУКОВІ УСТАНОВИ ІСТОРИЧНОГО ПРОФІЛЮ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ

Покровський В. І.

*Науковий керівник – Лисенко А. І., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Інституалізація сучасної вітчизняної історичної науки є важливою складовою її подальшого структурного розвитку.

Провідною установою є Інститут історії України НАН України, структура якого передбачає роботу таких відділів як: відділ історії України середніх віків та раннього нового часу, сектор досліджень історії Київської Русі, сектор соціальної історії, відділ історії України XIX – початку XX ст., відділ історії Української революції (1917–1921 рр.), відділ історії України 20–30-х рр. XX ст., відділ історії України періоду Другої світової війни, відділ історії України другої половини XX ст., центр досліджень історико-культурної спадщини України.

Що стосується основних напрямів роботи центру, то його співробітники досліджують проблеми вивчення, охорони та збереження нерухомих пам'яток національного культурного надбання в Україні і за кордоном, теоретичні й практичні засади пам'яткознавства, основні етапи історії пам'яткоохоронної, пам'яткознавчої та музейної діяльності, здійснює науково-методичне та науково-організаційне забезпечення підготовки багатотомного енциклопедичного видання «Звід пам'яток історії та культури України» в усіх областях України, розробляє теоретичні і практичні питання повернення і реституції [1].

Окрім того, в структурі Інституту історії України НАН України діють також відділ новітньої історії та політики, відділ історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України, відділ української історіографії, відділ спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів.

У структурі останнього науково-дослідну роботу здійснюють такі сектори [1]:

Сектор генеалогічних та геральдичних досліджень, утворений 2009 р. з метою поглибленої розробки зазначених та суміжних дисциплін;

Сектор історико-енциклопедичних досліджень, утворений 2008 р. для науково-редакційного забезпечення підготовки і виходу в світ томів

«Енциклопедії історії України» у 10 т. (2003–2013 рр.), а також подальшого супроводу проекту, зокрема, для розробки повнотекстової мережевої версії «Енциклопедії історії України», опрацювання томів «Україна – Українці» та низки додаткових томів «Енциклопедії історії України». Серійні виданнями відділу є «Спеціальні історичні дисципліни», «Історико-географічні дослідження в Україні».

Наступною важливою науково-дослідною інституцією є Інститут археології. Його структурними частинами є відділ археології кам'яного віку, відділ археології енеоліту – бронзової доби, відділ археології раннього залізного віку, відділ античної археології, відділ археології ранніх слов'ян та регіональних польових досліджень, відділ давньоруської та середньовічної археології, відділ археології Києва, відділ археології Криму та Північно-Західного Причорномор'я, відділ біоархеології (пріоритетними напрямками його роботи є дослідження проблем походження, антропологічного складу та генетичних зв'язків давнього населення території України, вивчення рівня адаптації людей до природних та соціальних умов, визначення загального статусу їх здоров'я та демографічних показників популяцій у різні історичні епохи.) Також в структурі Інституту археології НАН України діє археологічний музей.

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України займається вивченням образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва України, діє відділ української та зарубіжної фольклористики, відділ музикознавства та етномузикології, відділ екранно-сценічних мистецтв та культурології, які загалом дають цілісну картину розвитку культури українського суспільства. Інститут народознавства НАН України, який вміщує музей етнографії та художнього промислу у м. Львів, також функціонує на базі інституту мистецтвознавства. Його складовою є інститут керамології (сmt. Опішня Полтавської області), який спеціалізується на вивченні гончарства.

Основні напрями наукових досліджень Інституту українознавства на сучасному етапі: формування сучасної української нації та національної свідомості українського народу на різних етапах історичного розвитку; історія суспільно-політичних та національно-визвольних рухів на західних землях України; історико-культурна спадщина як чинник формування національної свідомості українського народу; проблеми теорії та історії української культури, її самобутності та зв'язків з іншими культурами; українсько-польські взаємини в контексті європейської історії та культури; функціонування та розвиток української мови, історичної та діалектної лексики на західних землях України, укладання різногалузевих словників української мови, зокрема фундаментального Словника української мови XVI – I пол. XVII ст., дослідження питань сучасної української мови; укладання комп'ютерних баз даних з історії культури та історії лексикографії на електронних носіях; комплексне археологічне дослідження матеріальної і духовної культури давнього населення Заходу України.

Важливими науковими інститутами є архів, тобто установа, що здійснює приймання, опис і зберігання документів з метою використання ретроспективної документної інформації. Архів як установа або її структурний підрозділ може бути двох видів: архів, який здійснює постійне зберігання носіїв інформації, які стосуються його профілю (архів постійного зберігання), а також архів зі змінним складом документів, у якому носії інформації зберігаються протягом встановлених строків, після чого частина їх підлягає передаванню у відповідний архів для постійного зберігання.

Найважливішими архівами України є Центральний державний історичний архів України у м. Києві; Центральний державний історичний архів України у м. Львові; Центральний державний архів вищих органів влади і управління

України; Центральний державний архів громадських організацій; Центральний державний архів кінофотофонодокументів у м. Києві імені Г. Пшеничного; Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України; Центральний державний архів науково-технічної документації України, обласні, міські, районні державні архіви, відомчі архіви [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Інституту історії України НАН України: Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://www.history.org.ua>.
2. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. 2-ге вид. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К : Знання-Прес, 2002. – 295 с.
3. Браїчевський М. Вступ до історичної науки: навч. посібник / М. Браїчевський. – Київ: Видавничий дім «КМ Academia», 1995. – 168 с.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Пономаренко Ю. А.

*Науковий керівник – Ілляшенко Ю. Ю., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Формування давньоукраїнської держави було й залишається предметом як наукових дискусій так і псевдонаукових міфів. Більше того, навіть походження східнослов'янських племен до цього часу має різне трактування. Так, теорії походження слов'янських племен об'єднують в дві великі групи: міграційні і автохтонні.

Найбільш поширеною версією є та, згідно якої східнослов'янські племена були нащадками стародавнього населення лісової та лісостепової смуги сучасної України. Територія, на якій вони жили, знаходилася між Віслою, Карпатами, Прип'яттю, Дніпром, доходила до Дону і Чорного моря. Витоки слов'янської історії сягають щонайменше II тис. до н. е. В цей час праслов'янські племена виділилися із індоєвропейської спільноти (тшинецька, комарівська, білогрудівська археологічні культури).

В цьому контексті постає проблема походження терміну «Русь». Зокрема, так звана «норманська» (варязька) теорія ґрунтується на припущенні, що фіни називали Руссю одне з племен норманів-шведів (варягів), які наприкінці IX ст. заснували давньоруську державу. Однак, є чимало підстав для її заперечення. У джерелах VIII–IX ст. часто вживається термін Русь для означення південних племен східного слов'янства (полян, сіверян). М. Грушевський, зокрема, зауважує, що у скандинавських сагах, де є згадки про Київ, ніколи варяги не ототожнюються з Руссю: для них вона – чужа земля. Жодне східне джерело не ототожнювало Русь зі скандинавами, так само як і візантійські автори відрізняють Русь від варягів, які у Візантії були добре відомі [1, с. 602–624].

Ряд науковців схильні вважати етимологію поняття «Русь» не норманською, але й не слов'янською, ряд дослідників висловлює припущення, що цей термін з'явився раніше, ніж слов'яни на Північному Заході Східної Європи. Пояснення семантики назви «Русь» є також багатоваріантним: історико-географічна назва, політична, ознака кольору, етнічна, юридична, соціальна. Дослідники так і не дійшли єдиного висновку відносно походження та значення цієї назви. Є припущення, що вона походить від річки Рось, хоча ряд вчених вважають, що росами називали наших предків у зв'язку з русим кольором волосся.

Термін «Руська земля» поширився на всю територію розселення східних слов'ян від Чорного моря до Білого, від витоків Дністра і Західного Бугу на заході до верхів'їв Волги, Оки й Верхнього Наддоння на сході. Упродовж XII – на початку XIII ст. етнічна назва Русь, яка досі стосувалася полян та чернігівських і переяславських сіверян, поширюється на захід від Дніпра – на Поділля, Волинь і найпізніше – на Галичину. Причому Руссю в цей період джерела не називають землі Новгороду Великого, Ростовську і Муромську землі, а також Суздальщину з її новим політичним центром – Володимиром-на-Клязьмі.

Східні слов'яни вели осілий спосіб життя. Це сприяло розвитку землеробства, яке тисячоліттями становитиме в них основу господарства. Крім нього, вони успішно займалися скотарством, мисливством, рибальством. Багата природа краю створювала для цього всі умови.

На початку першого тисячоліття східнослов'янські племена знаходилися на етапі розкладу первіснообщинного ладу і зародження класового суспільства та держави. В цей період вони об'єднувалися в племінні союзи, які ряд істориків вважають державними об'єднаннями.

З IV – до початку VII ст. існувало слов'янське міжплемінне об'єднання, політичний і військово-племінний союз східних слов'янських племен – Антський союз. До складу Антського союзу племен входило шість великих племінних груп. Вони відомі з давньоруських літописів як особлива південно-західна група «племен»: уличі, тиверці, бужани, дуліби, волиняни, білі хорвати. Розпався цей союз у наслідок навали аварів. Основна маса антського народу мігрувала на північ Чорного моря, на Київщину, на Чернігівщину, Полісся.

Анти мали сильну військову організацію, своїх царів. Готський історик Іордан говорить про велике об'єднання антів у IV ст., на чолі якого стояв князь Бож. Тривалий час він успішно воював з готами, але в 386 р. потрапив у полон до готського царя і був страчений.

Після розпаду союзу антів виникли нові племінні об'єднання. Літописець Нестор у «Повісті минулих літ» називав такі союзи племен: поляни, які жили понад середньою течією Дніпра, древляни (між річками Рось і Прип'ять), уличі, тиверці, бужани та волиняни (верхів'я Західного Бугу), сіверяни (понад річками Сула, Сейм, Десна) [2].

Найміцніше державне утворення існувало в полян. Саме цей племінний союз став у майбутньому ядром української народності. Існує думка, що організатором державного утворення у полян був князь Кий (між 550 і 600 рр.). Він же вважається і засновником Києва.

Літописець Нестор вважав, що показовим роком у найменуванні нової держави став 852 рік: «В год 6360 (852), индикта 15, когда начал царствовать Михаил, стала прозываться Русская земля. Узнали мы об этом потому, что при этом царе приходила Русь на Царьград, как пишется об этом в летописании греческом. Вот почему с этой поры начнем и числа положим» (індикт – церковний період в 15 років; Михайл – візантійський імператор) [1].

Від Кия веде родовід легендарна династія київських князів-Києвичів. Згідно теорії про існування цієї династії, київські князі Аскольд і Дір – нащадки Кия. Після смерті Кия, Щека і Хорива, успадковуючи по прямій лінії, їхні сини і племінники багато років панували у русинів, поки спадкоємність не перейшла до двох рідних братів Аскольда і Діра. Вважається, що саме з їх діяльністю пов'язане закріплення в другій половині IX ст. за державою з центром у Києві назви Руська земля. Про князювання Діра сьогодні фактично нічого не відомо. Що стосується Аскольда, саме він вивів свою державу на міжнародну арену. З арабських та візантійських джерел відомо про його військові походи на Константинополь,

печенігів, волзьких болгар. За свідченням візантійського патріарха Фотія, у 860 р. Аскольдова дружина на 200 човнах (6–8 тис. осіб) напала на Константинополь, пограбувала і спустошила передмістя візантійської столиці, а саме місто протримала тиждень в облозі. Патріарх Фотій у 867 р. в «Окружному посланні» до патріархів Сходу розповідає, що русини вже намагалися захопити саме місто і лише завдяки чуду Блахернської ікони Богоматері, «шати якої опустили в море, знялася буря і знищила човни русів. Налякані цим випадком, руські князі, повернувшись до Києва і виявили бажання прийняти хрещення. Імператор Візантії Михайло III вислав єпископа та священників і на Русі засновано єпархію». Згідно інших джерел, потужний удар руського флоту налякав імператора і змусив Візантію визнати Русь як державу. Як зауважив літописець, відтоді вона стала називатися Руською землею. З цим походом Аскольда історики пов'язують першу спробу впровадження заходами князівської влади християнства як державної релігії Русі. Ймовірно, 860 р. під час мирних переговорів з імператором обряд хрещення прийняв не лише Аскольд, названий по-християнському Миколою, але й більшість його дружинників. Аскольд був останнім правителем з династії Києвичів, яка була усунута від влади представниками варязького роду Рюриковичів у 882 р.

У VIII ст. кілька племінних союзів Середнього Подніпров'я об'єдналися в своєрідний союз союзів, який і почав називатися Русь. Його столицею був Київ. Це об'єднання свідчило про новий, більш високий етап в процесі державотворення. Завершився державотворчий процес відомою політичною подією, коли у 882 р. князь Олег захопив Київ і об'єднав два могутніх слов'янських центри. З цього часу Київ став столицею держави східних слов'ян.

Слід підкреслити, що процес політичного об'єднання східних слов'ян був прискорений багатьма внутрішніми і зовнішніми факторами: територіальною, етнічною, мовною і культурною спільністю східнослов'янських племен, їх економічними зв'язками, прагненням об'єднати сили для боротьби з зовнішніми ворогами. На думку визначного українського історика Михайла Грушевського, Київська держава «є першою формою української державності».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К.: «Наукова думка», 1991. – 736 с.
2. Повість минулих літ. Літопис. – Київ, 1989. – 224 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Попсуй В. Г.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Усвідомлюючи особливе значення культурних цінностей та їх найважливішу роль в розвитку освіти, науки, культури, а також у збагаченні культурного життя народів і взаємного співробітництва, кожна держава прагне до збереження цих предметів для наступних поколінь. Зберегти світову культурну спадщину можливо лише за умови координації спільних зусиль світової громадськості та ефективної роботи міжнародних організацій. Однією із них є всесвітньо відома ЮНЕСКО.

ЮНЕСКО засновано на Установчій конференції в Лондоні 16 листопада 1945 року, коли було прийнято Статут організації політичної і правової основи діяльності. Після ратифікації двадцятьма державами Статут набув чинності 4 листопада 1946 році. Відтоді цей день вважається датою створення ЮНЕСКО. Аббревіатура організації – перші букви англійської назви Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

ЮНЕСКО – міжнародна, спеціалізована установа ООН, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвиткові національної культури, охороні пам'яток культури тощо. Станом на квітень 2007 року членами ЮНЕСКО були 192 країни (останньою країною-членом стала Чорногорія) [1].

Відповідно до Конвенції з охорони всесвітньої культурної та природної спадщини, ухваленої в 1972 році, її країни-учасниці визнають, що охорона всесвітньої спадщини є обов'язком усього міжнародного співтовариства. У ставленні до збереження культурної та природної спадщини віддзеркалюється рівень культури суспільства. Бо охорона пам'яток не обмежується лише реставраційними роботами. Це явище, в якому переплітаються політичні, економічні, правові, морально-етичні процеси, якими живе світ, кожна країна, громадянське суспільство. Адже пам'ятки невіддільні від соціуму. Вони виникають у ньому, ним оцінюються, зберігаються чи руйнуються.

Нині список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО нараховує 911 природних і культурних об'єктів: від Тадж-Махала в Індії до стародавнього міста Тімбукту в Малі, включаючи таке диво природи, як Великі коралові рифи в Австралії. Організація надає технічну допомогу з охорони таких унікальних пам'яток культури, як стародавня столиця Камбоджі Ангкор і місто Фес у Марокко.

Україна як і інші держави світового співтовариства тісно співпрацює із ЮНЕСКО. Зокрема, держава є членом організації з 12 травня 1954 року. Її членство стратегічно орієнтоване на сприяння розширенню міжнародного співробітництва наукових, освітніх і культурних інституцій шляхом забезпечення їх участі у програмній діяльності Організації. Координацію співпраці національних інституцій з ЮНЕСКО покладено на Національну комісію України у справах ЮНЕСКО – міжвідомчий орган при МЗС України – створений Указом Президента України №212/96 від 26 березня 1996 р. Крім того, з грудня 1962 року в Парижі функціонує Постійне представництво України при ЮНЕСКО [2].

Постійним представником України при ЮНЕСКО нині є Надзвичайний і повноважний Посол України у Французькій Республіці Олег Шамшур.

Метою співробітництва України з ЮНЕСКО є зміцнення інтелектуального потенціалу країни та залучення його до загальносвітових процесів в гуманітарній сфері, а також використання в національних інтересах можливостей і ресурсів ЮНЕСКО та міжнародного досвіду співпраці у галузях компетенції цієї Організації – освіти, науки, культури, інформації та комунікації. За період членства в ЮНЕСКО Україна чотири рази обиралася до керівного органу Організації – Виконавчої ради: у 1981–1985 рр., 1995–1999 рр., 2001–2005 рр. та у листопаді 2013 р. (у ході 37-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО) на період до 2017 р.

Наразі до списку всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО входить сім українських пам'яток: Київський Софійський собор із прилеглими монастирськими будівлями та Києво-Печерська лавра (zareєстровані під одним номером), ансамбль історичного центру Львова, пункти геодезичної дуги Струве та букові проліси Карпат також дерев'яні церкви Карпат (вісім храмів: дві Церкви Святого Духа (у Рогатині на Івано-Франківщині та у селі Потелич Жовківського району на Львівщині), Церква Собору Пресвятої Богородиці (село Матків,

Турківський район, Львівщина), Церква Святої Трійці (Жовква, Львівська область), Церква святого Юра (Дрогобич, Львівщина), Церква Різдва Пресвятої Богородиці (село Нижній Вербіж Коломийського району на Івано-Франківщині), Церква Вознесіння Господнього (селище Ясіня Рахівського району на Закарпатті), Церква святого Михайла (село Ужок Великoberезнянського району на Закарпатті), а також Резиденція митрополотів Буковини і Далмації та Херсонес Таврійський [4].

Протягом останніх років українські установи та фахівці залучені в межах ЮНЕСКО до глобальних проектів у таких сферах, як розвиток інформаційного суспільства, збереження світової інформаційно-цифрової спадщини, демократизація кіберпростору, забезпечення сталого розвитку, етика науки, біоетика, формування нової глобальної екологічної етики, збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації.

Загалом відносини співробітництва між Україною та ЮНЕСКО розвиваються у конструктивному руслі, спрямованому, зокрема, на розширення участі українських інституцій у міжнародному співробітництві по збереженню культурної спадщини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Губерський Л. В. Україна в ЮНЕСКО // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т / Л. В. Губерський. – Т. 2. – К. : Знання, 2004. – 560 с.

2. Україна та ЮНЕСКО – перспективи співпраці // День [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayina-ta-yunesko-perspektivi-spivpraci>.

3. Спадщина України в ЮНЕСКО : 7 пишемо, 15 – в голові // depo. ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.depo.ua/ukr/life/spadshchina-ukrayini-v-yunesko-7-pishemo-15-v-umi-17042015175700>.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Починок О. О.

Науковий керівник – Рябошапка О. В.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

На сьогоднішній день інформаційно-комунікаційні технології є важливим компонентом освітнього процесу, і учитель, який іде в ногу з часом, повинен використовувати ці технології у своїй роботі.

Наше суспільство зрозуміло, що наше майбутнє неможливе без інформатизації всіх сфер людської діяльності. Потік інформації, з яким людина стикається щодня, стає все більш потужним. Стрімко наростаючий потік інформації призводить до того, що з кожним роком збільшується розрив між загальною кількістю наукових знань і тією їх частиною, яка засвоюється в закладі освіти.

Сьогоднішня система освіти передбачає використання різноманітних інноваційних технологій.

«Сучасні інформаційно-комунікаційні технології навчання – це сукупність сучасної комп'ютерної техніки, засобів телекомунікаційного зв'язку, інструментальних програмних засобів, що забезпечують інтерактивний програмо-методичний супровід сучасних технологій навчання»[1, с.15].

Застосування комп'ютерних технологій вже в початковій школі не тільки розвиває у дітей інформаційну культуру, підвищує ефективність і якість процесу навчання, а й розвиває особистість учня, готує його до життя в умовах інформаційного суспільства: розвиває різні види мислення, вміння моделювати задачу або ситуацію, приймати оптимальне рішення або пропонувати варіанти розв'язання складних ситуацій, комунікативні здібності. Ефективність використання комп'ютерних технологій при навчанні дітей молодшого шкільного віку свідчить, що розумова діяльність дітей набагато зростає.

Включення інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес дозволяє вчителю організовувати різні форми навчально-пізнавальної діяльності на уроках, зробити активною й цілеспрямованою самостійну роботу учнів. Комп'ютерні технології можна розглядати як засіб доступу до навчальної інформації, що забезпечує можливості пошуку, збору та роботи з джерелом, в тому числі в мережі Інтернет, а також засіб доставки і зберігання інформації. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі дозволяє підвищити якість засвоєння навчального матеріалу.

Уроки з використанням інформаційних технологій мають величезні переваги:

1. Дозволяють представити наочний матеріал доступно і зрозуміло;
2. Вони підвищують інформаційну насиченість уроку;
3. Сприяють реалізації розвивального навчання;
4. Відбувається прискорення темпу уроку на 10–15%;
5. Дозволяють організувати на уроці дослідницьку діяльність;
6. Уроки допомагають розрядити високу емоційну напруженість а також зробити навчальний процес більш активним;
7. Уроки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій підвищують мотивацію навчання;
8. Уроки дозволяють підвищити диференційований підхід у навчанні.

Використання комп'ютера може бути органічно включено в будь-який етап уроку – як під час індивідуальної або словникової роботи, так і при введенні нових знань, їх узагальненні, закріпленні, для контролю знань, умінь і навичок. Час використання мультимедії на уроці може бути різним (від декількох хвилин до певного часу).

Широко використовують комп'ютерні технології в позакласній роботі з учнями. Перш за все, це підготовка і оформлення різних повідомлень, проведення позакласних заходів, класних годин. Формування понять про правила поведінки – це одне із завдань виховної роботи в початковій школі. Використання презентацій забезпечує позитивну мотивацію в вирішенні цього завдання і сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів.

Таким чином, застосування інформаційних технологій в початковій школі сприяє розвитку у школярів пізнавальної активності, творчості, креативності, підвищення самооцінки, а головне, підвищується динаміка якості навчання.

На уроках, в залежності від його цілей, використовують різноманітні дидактичні засоби навчання: використання електронно-освітніх ресурсів у поясненні нового матеріалу; презентації, інформаційні Інтернет-сайти, інформаційні ресурси на дисках.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі закріплення знань, умінь і навичок: комп'ютерні навчальні програми, комп'ютерні тренажери, ребуси, комп'ютерні ігри, друкований роздатковий матеріал (картки, завдання, схеми, таблиці, кросворди без автоматичної обробки результатів) – (цифрові таблиці), друкований ілюстративний матеріал.

Використовують інформаційно-комунікаційні технології для самостійної роботи учнів: цифрові енциклопедії, словники, довідники, таблиці, шаблони, електронні підручники, інтегровані завдання.

Для того, щоб зробити урок більш цікавим і доступним, під час планування варто передбачити, момент, у який краще включити використання ІКТ: при поясненні нового матеріалу, для перевірки домашнього завдання, при закріпленні теми, контролю за засвоєнням вивченого, узагальнення та систематизації пройдених тем, для уроків розвитку мовлення і т. д. До кожної з тем, які вивчаються можна вибрати різні види робіт і дій: тести; контрольні запитання та завдання, роздруковані в Word; презентації та проекти.

Впровадження комп'ютерних технологій в схему традиційного уроку дозволяє вчителю перекласти частину своєї роботи на персональний комп'ютер, який розширює можливості уроку. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі, забезпечує розвиток у кожного школяра власної траєкторії розвитку: уваги, сприйняття, уяви, мислення, що так необхідно для успішного навчання.

«Однією зі специфічних можливостей комп'ютера є мультимедійність. У початковій школі забезпечення уроків математики мультимедійною підтримкою дає такі переваги:

- сприяє більш активному і свідомому засвоєнню молодшими школярами навчального матеріалу;
- надає необмежені можливості для самостійної і спільної творчої діяльності вчителя й учнів;
- об'єднує вчителя і учня як учасників продуктивної діяльності;
- створює сприятливе середовище для розвитку інтелекту кожної дитини;
- стимулює інтерес молодших школярів до навчальної діяльності;
- сприяє формуванню логічного, творчого критичного мислення, розвитку здібностей учнів» [3, с. 14].

Особливо цікаво можна використовувати мультимедійні технології для ілюстрації розповіді вчителя на етапі пояснення нового матеріалу.

Мультимедійний або відеосюжет електронної енциклопедії не тільки розширить спектр пропонованої інформації, а й активізує увагу молодших школярів за рахунок активної роботи зорового та слухового аналізаторів.

Уроки з використанням інформаційних технологій цікаві не тільки дітям, а й самому вчителю. Вони надають можливість для саморозвитку вчителя і учня.

Таким чином, впровадження нових інформаційних технологій в освітній процес початкової школи дозволяє в доступній формі використовувати пізнавальні та ігрові потреби учнів для пізнавальних процесів і розвитку індивідуальних якостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Термінова І. Інформаційні технології при вивченні початкового курсу математики / І. Термінова // Початкова освіта. – 2013. – Травень (№20). – С. 13–17.
2. <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.
3. Левицька І. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках математики у початковій школі / І. В. Левицька // Початкове навчання та виховання. – 2013. – №13. – С. 2–14.
4. Термінова І. Ефективність використання нових інформаційних технологій на різних етапах уроку математики в початковій школі / Ірина Термінова // Початкова школа. – 2011. – №11. – С. 21–25.
5. Шакотько В. В. Методика використання ІКТ у початковій школі / Шакотько В. В. – К. : Комп'ютер, 2008. – 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Пристінський Р. С.

Науковий керівник – Ковальчук Н. П., кандидат педагогічних наук

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

Виховання і соціалізація особистості неможливі без включення індивіда в різні соціальні відносини, без здійснення ним творчої діяльності в межах будь-якого значимого для індивіда соціального інституту. Таким інститутом для дітей і підлітків є коло однолітків, об'єднаних спільними інтересами. Об'єднуючись в різні групи, команди, діти і підлітки тим самим об'єднують свої сили і можливості для досягнення конкретної мети в різних видах діяльності. Дитина, підліток, молода людина бачить в об'єднанні з іншими людьми засіб самозахисту, самовизначення як особистості, як члена спільноти собі подібних людей. Знаходячи в такому об'єднанні опору і підтримку, він може відчувати себе рівним, потрібним, цінним, що дає йому ґрунт для самореалізації та самоствердження [2, с. 37].

У процесі соціальної взаємодії в різних спільнотах дитина, підліток засвоює цінності, норми, які інтерпретуються їм і стають підставою його життєвих вчинків. Саме дитячо-юнацькі колективи, що функціонують на самодіяльній основі, самоврядуванні являють собою соціальне середовище, близьку дитині і підлітку, формуючу його життєвий досвід, як одне з джерел розвитку особистості. Таким чином, для найбільш ефективного і гармонійного розвитку особистості необхідно, щоб її виховання та соціалізація здійснювалися в рамках колективу однолітків і дорослих, об'єднаних на принципах співпраці єдиними (в головному) цілями, принципами, позиціями, інтересами. Важливо також, щоб умови, створені в колективі, сприяли формуванню індивідуальності [3, с. 66].

Соціальне виховання дітей є однією з важливих складових суспільного життя. Насамперед воно спрямоване на досягнення таких цілей: забезпечення у державі сприятливих умов соціалізації підростаючого покоління та саморозвитку (Н. П. Лавриченко, М. П. Лукашевич, А. Й. Капської та ін.) наголошується про важливі ролі дитячих громадських організацій у соціальному вихованні школярів. Тому науковці зазначають, що однією з особливостей соціального виховання в сучасних умовах є формування нових взаємовідносин між школою, як провідним інститутом соціального виховання та дитячими організаціями. Останні набули за останнє десятиріччя значної самостійності та автономності як у плані територіального розташування, так і у виборі змісту діяльності, форм та методів роботи з дітьми.

Зауважимо, що ми розглядаємо дитячу громадську організацію як добровільне, закріплене формальним членством об'єднання дітей і підлітків, яке побудоване на принципах самодіяльності і організаційної самостійності, має своїм завданням сприяти природному прагненню дітей до самореалізації і самоорганізації на основі здійснення багатопланової діяльності, яка спрямована на задоволення різноманітних інтересів членів організації, захист їх прав і потреб, а також соціальне становлення підростаючого покоління.

Оскільки кожна громадська організація має свої статутні документи, у яких задекларовані мета, напрями та зміст діяльності організації, ми, використовуючи метод співставлення програмних документів всеукраїнських, регіональних та місцевих дитячих організацій, провели контент-аналіз їх змісту. Це дало нам можливість виокремити напрями діяльності дитячих громадських організацій, які вони реалізують в умовах місцевих громад:

- залучення дітей до суспільно корисних справ;
- формування активної життєвої позиції особистості;

- виховання гуманної особистості, свідомого громадянина України;
- збереження та примноження природного довкілля, історико-культурної спадщини;
- забезпечення гармонії фізичного, духовного та інтелектуального розвитку підростаючого покоління;
- захист прав та свобод дітей, створення умов для їх самореалізації;
- організація змістовного дозвілля, формування здорового способу життя дітей;
- профілактика негативних явищ у дитячому середовищі [1, с. 42].

Наведений перелік є не чим іншим як завданнями соціального виховання підростаючого покоління у сучасних соціокультурних умовах. В організаційному плані дитячі організації мають домінуючі ознаки соціальної організації. Серед них можна виокремити наявність спеціально створюваних керуючих органів, символіки, цінностей, традицій тощо. Варто зазначити, що дитяча організація розвивається як кожна соціальна система і проходить низку стадій у своєму розвитку (задуму, створення, розвитку, піднесення, завмирання, згасання). Цикл життєдіяльності дитячої організації залежить ще і від зміни поколінь її учасників, які у якості активних суб'єктів перебувають орієнтовно від двох до п'яти років. Тому керівникам та лідерам організації необхідно займатися організаційним прогнозуванням задля забезпечення життєдіяльності організації.

Характеризуючи дитячу громадську організацію необхідно визначити її соціально-педагогічні функції як суб'єкта соціального виховання у загальноосвітньому навчальному закладі. Ми поділяємо думку А. Волохова, Б. Купріянова, про те, що такими функціями може бути аксіологічна, орієнтаційна та комунікативна.

Аксіологічна полягає у забезпеченні в дитячій організації умов для розуміння дитиною суб'єктивної значимості її переконань, поглядів, самореалізації у соціальній групі; формуванні у підлітків креативності, активної громадянської позиції щодо оточуючої дійсності, цінності іншого як рівноправного партнера.

Орієнтаційна функція дає можливість члену організації сформулювати уявлення про себе як суб'єкта перетворення дійсності та саморозвитку, визначити свої організаторські та комунікативні здібності, наявний лідерський потенціал.

Операційна функція дитячої громадської організації спрямована на засвоєння та інтеріоризацію соціальних установок на суб'єктну позицію дитини, формування її відповідальної поведінки, опанування корпоративної культури та вмінь організації сумісної діяльності у поєднанні з можливими варіантами самодіяльності як способу самовираження особистості [2, с. 93].

Отже, однією з особливостей дитячих організацій є налагодження взаємозв'язків у системі «діти-дорослі», оскільки дитяча громадська організація – це самодіяльне об'єднання дітей та дорослих, створене для сумісної діяльності щодо забезпечення інтересів тих, хто об'єдналися, на основі уставу та рівноправного членства. Тому постає питання про розуміння ролі дитячої організації дорослими: як самодіяльного об'єднання дітей, чи як організації для виховання дітей. Ризик останньої позиції є найбільшим саме в загальноосвітніх закладах, у яких функціонування дитячої організації переважно розглядається як складова виховного процесу в закладі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – К., 2000. – 444 с.
2. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : [Навч.-метод. посібник] / М. П. Лукашевич – К. : ІЗМН, 1998. – 112 с.
3. Технології соціально-педагогічної роботи : [Навч. посібник] / за заг. ред. проф. А. Й. Капської. – К., 2000. – 256 с.

ЗНАЧЕННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ДЛЯ РОБОТИ В ДСНС

Проценко С. А.

Наукові керівники – Пархоменко Т. В., Заєць Р. А.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

На сучасному етапі найважливішим підґрунтям освітнього процесу стають осмислення особистості, шляхи її розвитку та перетворення.

З ранньої юності людина починає пізнавати себе, шукати місце у світі, у сфері взаємин. І саме у цей період особистість прагне до свободи самовизначення відповідно до своїх життєвих цілей і пріоритетів. Найбільше такий період припадає саме на студентські роки, які характеризуються оволодінням соціальних ролей дорослої людини, набуттям юридичної та економічної відповідальності, опануванням професією. І тому так важливо створити педагогічні умови для розвитку гармонійної особистості. Формування готовності майбутнього фахівця до реалізації власних можливостей, спрямованих на досягнення успіху в особистісному самовизначенні.

Проблемою самовизначення особистості в соціально-психологічному аспекті займались В. Ф. Сафін, О. М. Монт'єв, А. В. Петровський та ін. Але в цих дослідженнях мало висвітлені розробки проблеми стосовно періоду навчання молоді у ВНЗ. Тому дослідження індивідуально-психологічного простору особистості у зв'язку із педагогічним впливом академії надають можливість позитивно впливати на формування готовності студентської молоді до особистісного самовизначення.

Слід зазначити, що у студентському віці часто виникає проблема: не кожен студент може реалізувати свої можливості через недостатній розвиток, здатності регулювати власну поведінку. Вони часто не мають потреби у самовдосконаленні. Також цьому періоду притаманна кризова насиченість. Зазвичай кожен крок супроводжується ваганнями, невпевненістю, переживаннями. А також постає і проблема самообмеження. Подолати кризу допомагає самоаналіз, перегляд своїх цінностей, прийняття нових.

У студентів відбувається сприйняття та засвоєння соціальних ролей, професійно-рольова ідентифікація, орієнтування на соціальні очікування викладачів, щоб досягти бажаного соціального статусу. У результаті цього студенти мають розробити власну систему поглядів, засвоїти культуру людських відносин і соціально-професійних функцій та опанувати професійну діяльність.

Обираючи професію психолога, студент має чітко усвідомлювати, що робота в подальшому належить до таких видів професійної діяльності, де не менше знання та вміння, а й особистісні якості спеціаліста впливають на її результативність. Необхідно розуміти, що психолог працює у сфері, яка ґрунтується на здатності успішно функціонувати в системі міжособистісних стосунків.

Коли людина певною мірою несе відповідальність за чужі життя, допомагає у кризових ситуаціях, служить зразком для інших, вона починає максимально відчувати відповідальність за вибір професії, усвідомлювати важливість власного вирішення своїх життєвих проблем, а отже, правильність вибору особистого життєвого шляху. Тому для нас так гостро постала проблема формування готовності такого фахівця до особистісного самовизначення.

Професійне самовизначення є багатомірним і багатоступеневим процесом, який можна розглядати як серію завдань, що ставить суспільство перед особистістю, як процес поетапного ухвалення рішення, за допомогою якого людина формує баланс між власними можливостями, цінностями і вимогами трудової діяльності, потребами суспільства.

У зв'язку з цим можна зазначити, що не кожна людина придатна до роботи психологом. Важливим в цій роботі психологом є соціальна активність як реалізована готовність до соціальних дій у сфері соціальних відносин, що спрямована на соціально значимі перетворення навколишнього середовища, ініціативність, творчість, самостійність, результативність дій. Саме ці показники є провідними критеріями професійної активності психолога.

Тож можна стверджувати, що особистісне самовизначення майбутнього психолога – складний багаторівневий процес, який має свої особливості. На нашу думку, аналізуючи це питання, необхідно врахувати психологічну готовність, теоретичну підготовленість. Тому особистістю, яка самовизначилась, можна назвати таку людину, яка досягла високого рівня соціального розвитку та самосвідомості. Така особистість не лише засвоює суспільний досвід, але й робить значний внесок у скарбницю його матеріальних і духовних цінностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – ІЗМН, 2008. – 204 с.
2. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи. Навч. посібник для магістрів і аспірантів. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
3. Степанів О. М. Психологічна енциклопедія. – Академ. Видав., 2006. – 424 с.

НОВІ ПОГЛЯДИ НА ЗНАЧЕННЯ ЛІДЕРА В КОЛЕКТИВНІЙ РОБОТІ

Проценко С. А.

*Наукові керівники – Черненко О. М., кандидат медичних наук; Пархоменко Т. В.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Практика показує, що жоден фактор не забезпечує таку користь для організації, як ефективне лідерство. Лідери потрібні для визначення цілей і завдань, для організації, координації, забезпечення міжособистісних контактів з підлеглими і вибору оптимальних, ефективних шляхів вирішення тих чи інших проблем. Очевидно, що організації, де наявні лідери, можуть досягти всього цього набагато швидше, ніж організації без лідерів.

Істинний лідер нового часу – це той, який володіє серцями і розумами людей. Лідеру приходиться постійно переконувати людей у тому, що постійних змін не уникнути, вони життєво необхідні. Лідер визначає доцільність і стратегію змін, для того щоб досягнути загальної мети, а також приймає зміни на свою користь у формі навчання і підвищення компетенції членів команди. Головною якістю лідера є чітке бачення мети. Про лідера зазвичай говорять, що він динамічний, сильний, що у нього є свій неповторний стиль і харизма. Окрім цього не зайвими в цьому ряді стануть інтуїція, особиста привабливість, філософський, але ні трохи не песимістичний склад розуму, не завадить почуття гумору, повна відсутність наївності і, звичайно, невичерпна працьовитість.

Політика, релігія, спорт, бізнес – всі ці форми соціального життя мають пряме відношення до поняття «лідер». Звичайно, форми лідерства тут не однакові, проте у

всіх лідерів тим не менш існують загальні риси. До них ставляться такі: відкритість, рішучість, енергійність, цілеспрямованість, ентузіазм, витримка, гнучкість, проєктивність, непередбачуваність, ораторське мистецтво, здатність до ризику, одіозність, наполегливість, бійцівські якості та інші. Якщо людина вміщує в собі хоча б одну третину цього списку, вона вже на вірному шляху до успіху. Решта дві третини можуть ніколи не знадобитися в житті або ще гірше того – нашкодити.

Приваблювати і утримувати увагу людей стає все складніше, мотивувати і мобілізувати їх на досягнення конкретних цілей без володіння істинними лідерськими якостями – неможливо. Нова реальність потребує від лідера все більшої гнучкості і все більших знань в області соціальної психології і людських взаємовідносин.

Ефективність лідерства безпосередньо пов'язана зі здатністю лідерів керувати організаційною та міжособистісною комунікацією, впливаючи на її характер. Роль лідера в управлінні персоналом визначається його зусиллям по відборі гідних претендентів на членство в робочій групі, він повинен направляти групову енергію на вирішення організаційних цілей. Лідерство також знаходить вираз у впливі на членів команди, спонукає їх проявити свої сильні особистісні якості і стримувати прояв слабких рис характеру.

У сучасних умовах ефективне лідерство – це не залізна або тверда рука, а висока чутливість до потреб послідовників, яка проявляється в розвитку працівників, у включенні їх у групову роботу, в наданні їм допомоги в досягненні особистих цілей. Професійне довголіття лідера і тривалість кожного з етапів його лідерства залежать від багатьох соціально-психологічних факторів, вирішення яких супроводжується дотриманням також основних правил.

1. Лідери створюють прості програми, прийняті усім членам команди.
2. Лідери роблять акцент на позитиві. Тобто, якщо вдається добитися реального блага для організації, яке було очікуване, то зміни будуть підтримані працівниками.
3. Радикальні зміни в роботі лідери проводять поступово. Так легше уникнути значних промахів, і люди звикають швидше до чогось нового. При цьому вдається зберегти баланс між консерватизмом і новаторством.
4. Лідери постійно знаходять нові способи, щоб викликати у людей припливи натхнення.
5. Лідери по-різному спричиняють розповсюдження зацікавленості людей в оновленні підходів для досягнення основної мети.
6. Лідери вміють порівняти отримані результати за допомогою випробуваних методів, щоб показати позитивний бік виконуваних змін.

Отже, лідер – центр кристалізації команди. Стратегія розвитку організації та ефективність лідерства пов'язані з суб'єктивними можливостями лідера, його здатністю, по-перше, управляти коаліціями, а по-друге, створювати та зміцнювати відносини співпраці і партнерства з організаціями, взаємодія з якими стає суттєвим чинником ефективної діяльності установи та подальший її економічний розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вагин И., Глуцай А. Поднимись над толпой! Тренинг лидерства – СПб.: Питер, 2002. – 192 с. – (Серия «Сам себе психолог»).
2. Смольков В. Г. Сущность и типология социального лидерства.
3. Яхонтова Е. С. Эффективность управленческого лидерства. – М., 2002.

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

Проценко С. А.

*Наукові керівники – Черненко О. М., кандидат медичних наук; Пархоменко Т. В.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В пору студентства основний елемент інтелектуального самовиховання – навчання. Результат тим більше важливий, чим старше людина, тому що саме закладена в пору навчання база буде використовуватися все життя. Звідси гостра необхідність в оцінці й переоцінці власних моральних принципів, підвищення рівня мислення. Вкрай важливе уміння працювати з книгою. Це надає зайву абстрактність мисленню, заміняє живе усне мовлення професійною фразеологією. Саме недоліки усного мовлення будуть заважати спілкуванню з учнями, – технічна термінологія не допоможе, а образності в мовленні вже наче й не було. Відбувається значна зміна сприйняття навіть суґубо абстрактного матеріалу, адже, виявляється, можна пожвавити й сухі фізичні формули. Ціль інтелектуального самовиховання вчителя – не «качати» свій інтелект як такий, а навчитися викласти свої знання, щоб навчити, захопити, змусити, відчутти життя у своєму предметі. Основною інтелектуальною діяльністю вчителя школи є спілкування з учнями, тому акцент робиться саме на цьому. Можливий збиток чисто технічній стороні навчання пробачний хоча б тому, що знання, крім фундаментальних, застарівають дуже швидко. Фактично, учителеві кожний навчальний рік потрібно переучуватися (програма навчання інформатиці міняється кожні 12 місяців, саме за цей час міняється покоління комп'ютерів). Життя вчителя – це постійні перегони за мінливою дійсністю й спроби пояснити її в рамках свого предмета.

Вирішальним фактором є добре розвинене усне мовлення. Відразу за нею стоїть письмове мовлення, тому що вміння пояснити – ніщо без уміння закріпити свої думки на папері. Після – глибокі професійні знання найрізноманітнішого характеру, що включають високий рівень загальної освіти й необхідний набір навичок самонавчання. Це дозволить пристосуватися до будь-яких змін навколишнього оточення й навчати тільки актуальним знанням.

Важливе, корінне значення самоосвіти в розвитку людини дає нову точку зору на відношення між самоосвітою й освітою. Звичайна справа виявляється наступним чином: усі піклуються про поширення й організацію навчальних закладів, зовсім не уділяючи уваги самоосвіті. Якщо вона вийде сама собою, у вигляді додаткового плюса до освіти, то добре: якщо ні, то й без неї можна обійтися. Сутність справи полягає в доведенні певної кількості відомостей по певній програмі. Насправді відношення між самоосвітою й освітою повинне бути зовсім інше, чільним і пануючим явищем повинне бути самоосвіта, а допоміжним – освіта. Всі навчальні курси, всі навчальні заклади повинні бути так влаштовані, щоб вони сприяли покращеному здійсненню процесу самоосвіти. Із цього погляду надзвичайно важливі наступні міри:

1) **Обов'язкові навчальні курси повинні бути обумовлені із крайньою обережністю й бути мінімальними, а не максимальними.** Те, вивчення, яке дійсно необхідно кожному й відповідає здібностям кожного, не може бути великим, воно може включати тільки самі головні й загальні елементи. Звичайно при складанні обов'язкових курсів надходять зовсім не так, у них включають занадто багато. Більшу частину нинішніх курсів варто віднести до числа не обов'язкових занять;

2) Всіма силами варто боротися, в інтересах самоосвіти, проти однаковості навчальних курсів, проти визнання одного якого-небудь типу єдино правильного й правоздатного. Бджола не з однієї квітки збирає мед, а з багатьох і різних; розум, що саморозвивається, харчується, по особливостях свого складу, всіляким духовним хлібом. Осуд розуму на їжу одного роду буде прямим осудом його на голодну смерть. Навчальні курси повинні представляти найрізноманітніші сполучення освітніх предметів, щоб кожен своєрідний розум міг знайти в них підходящі вправи для свого саморозвитку;

3) Навчальні заклади повинні бути так організовані, щоб постійно було дозвілля для самостійних занять улюбленими предметами, щоб час не заповнювався суцільно загальною з іншими роботами.

4) Потрібно дбайливо ставитися до запитів саморозвитку, плекати й пестити його, а не притупляти й не губити недбалим поведженням, одноманітністю вражень й утисканням у наперед заготовлені нерухомі рамки. Взагалі, шаблон для духовного розвитку – справа небезпечна.

Саме собою зрозуміло, що, висуваючи на перше місце в справі розвитку людини самовиховання й підкоряючи йому освіту, ми далекі від того, щоб зменшувати величезне значення останнього. Освіта і його орган – школа – великі сили, але потрібно правильно розуміти сутність і відносини цих великих освітніх сил до інших. Не школа й не освіта є джерелом самовиховання й самоосвіти, а, навпаки, самовиховання є основа школи.

Ще до виникнення першої школи вже існувало самовиховання. Люди дорослі спочатку вчилися самі, як уміли, а потім уже надумали вчити своїх дітей. Відомі знання, звички, уміння були потрібні насамперед дорослим і придбані ними шляхом самовиховання. Велика користь таких знань і навичок спонукала дорослих учити тому ж і дітей. Виникли школи, що засвоїли спочатку всі методи й прийоми самовиховання дорослих і тільки що помалу переробили їх.

Для виховання твердого характеру важливе значення має мета, до якої Ви прагнете. Але, поставивши мету, потрібно вміти перетворити її в життя, переборюючи різні труднощі, а для цього потрібна сильна воля – вона властиво і є основою твердого характеру.

Залежно від існуючих вольових якостей формується або сильний, або слабкий характер, тому виховання волі й характеру тісно пов'язано.

Ці якості загартовуються, як правило, при подоланні різних перешкод – внутрішніх і зовнішніх. Внутрішні перешкоди створює сама людина – лінню, лякливостю, упертістю, помилковим самолюбством, незручністю, пасивністю, сумнівами. Зовнішні перешкоди можуть створюватись з боку інших людей, труднощами виконання завдання, професійними складнощами й ін.

Для твердого характеру необхідно виховати в собі певні вольові риси:

- самостійність ;
- принциповість ;
- цілеспрямованість ;
- рішучість ;
- наполегливість ;
- витримку й самовладання ;
- сміливість і мужність ;

Намагатися починати вчитися володіти собою із дріб'язків – саме так і починали багато відомих сильних особистостей, і поступово навчилися «тримати себе в кулаці».

Принциповим і самостійним можна стати, якщо підкорити своє поведіння власним переконанням, і ставитися критично до чужих порад і слів, відкидаючи або приймаючи їх із упевненістю правильності і ухваленого рішення.

Цілеспрямованість виражається в підпорядкуванні поведінки людини стійкої мети або якихось приватних завдань, що виходять із перспективи.

Рішучість характеризується вмінням людини приймати відповідальні рішення в особливих випадках і виконувати їх, якщо вимагають обставини, негайно.

Уміння до кінця виконувати ухвалені рішення, переборюючи перешкоди, характеризує людину як наполегливу. Наполегливість дозволяє рухатися неухильно до мети: «Почати, витримати й встояти»!

Уміння людини контролювати своє поведіння, стримуючи свої почуття, не допускаючи необдуманих дій, зберігаючи холонокровність, володіючи своїм настроєм, визначає його витримку й самовладання. Витримана людина вміє придушувати розв'язність у розмові й жестикуляції, уникати грубих виразів і лайок, не піддаватися паніці.

Загальним для сміливих і мужніх людей є вміння переборювати страх, обережність, страх, уміння бути готовим до ризикових учинків заради досягнення мети. Мужність припускає наявність у людини не тільки сміливості, але й витримки, холонокровності, наполегливості навіть перед особою смертельних погроз. Показне молодецтво, рисовка молодечством і відчайдушністю нічого спільного не мають із вольовою сміливістю. Сміливість і мужність. Як правило, пов'язані з обдуманістю, холонокровністю й обережністю.

Всі вольові риси характеру виробляються в ході самого життя, у безустанній праці. Дуже важливі цілі, які ставить перед собою людина й при досягненні яких формується його вольові якості й твердий характер, не можуть бути професійна майстерність, наукова діяльність, винаходи, високі спортивні результати й ін. Будь-яке навчання, як правило, представляє відмінні можливості для вправу вольових зусиль.

Самовиховання є однією з найважливіших умов формування сильної волі й виховання твердого характеру. Під самовихованням розуміють свідому, самостійну роботу людини над формуванням сильних вольових якостей і викорінюванням небажаних рис свого характеру або негарних звичок. Однією з найважливіших умов самовиховання є обов'язкове виконання ухвалених рішень. Вірність своєму слову є кращим показником твердого характеру й сильної волі.

Дуже важливою умовою виховання сили волі й твердого характеру є самоконтроль і критичне відношення до своїх вчинків. Велике значення має також систематичне тренування в подоланні труднощів.

Виховувати твердий характер можна й з вироблення позитивних звичок: не відволікатися під час виконання серйозних завдань, дотримуватися розпорядку дня, стежити за своїм мовленням, не допускаючи брутальності, не дозволяти собі ніжитися по ранках у ліжку після пробудження. Для стимулювання вольових зусиль застосовується само підбадьорення. Надихаючи себе, підбадьорюючи, вселяючи віру в успіх, свої сили, відганяючи думки про можливу невдачу.

Самовиховання ми розглядаємо як активну участь учителя в своєму духовному й моральному становленні, як прояв його максимальної самостійності й активності у виховній роботі, як цілеспрямований, усвідомлений розвиток своїх сил і здібностей в інтересах суспільства й ефективній професійній діяльності.

Досліджуючи природу й генезис професійної самосвідомості особливості. О. В. Москаленко розглядає чотири генеральних факторів:

1. Мотивація до досягнення високого рівня професійної майстерності;
2. Професійне суб'єктивно-орієнтоване навчання;
3. Спрямованість особистості на оволодіння даною професією;
4. Оптимальний часовий проміжок.

Педагогічна діяльність – це професійна активність педагога, за допомогою різних дій вирішального завдання навчання й розвитку учителя (навчальна, що виховує, організаторська, управлінська, конструктивно-діагностична).

Така активність містить у собі п'ять компонентів:

- діагностичне, вирішальне завдання одержання й нагромадження нових знань в законах і механізмах функціонування педагогічної системи;
- проектувальний, пов'язаний із проектуванням цілей викладання курсу й шляхів їхнього досягнення;
- конструктивний включає дії по відбору й композиційній побудові змісту курсу, форм і методів проведення занять;
- організаційний вирішує завдання реалізації запланованого;
- комунікативний містить у собі дії, пов'язані із установами педагогічно доцільних взаємин між суб'єктами педагогічного процесу.

Якщо цілі й завдання, зміст, норми й критерії, пропонувані педагогічною системою є зовнішніми об'єктивними складовою діяльності носять індивідуально-суб'єктивний характер.

Крім складних спеціальних здібностей чималу роль грають елементарні загальні здібності, такі як спостережливість, якості мовлення, мислення, уява ставляться до необхідного в педагогічній праці, якщо фахівець володіє ними, швидко й правильно з їхньою допомогою розпізнає істотні ознаки педагогічної системи, науки, які процеси протікають в них, оцінює їхню ефективність з метою керування.

До супутніх властивостей особистості педагога відносяться: педагог у досконалості володів хоча б одним з великої групи прикладних умінь: масовика-вистівника, тренера по одному або декількох видах спорту, інструктори по туризму, екскурсовода, художника-оформлювача, керівника кружка, хоровика-дирижера, поставника танців, кінодемонстратора, інструктори по технічним засобам й ін.

Але без постійного самовиховання оволодіти цими навичками було б неможливим.

Можна виділити наступні параметри самовиховання:

- спрямованість, тобто мотиви роботи над собою;
- зміст (розумове, фізичне, моральне, трудове, естетичне, вольове, професійне, комплексне);
- стійкість (випадкове, епізодичне, постійне);
- ефективність у формуванні особистості (виконує функції головні й допоміжні).

Таким чином процес самовиховання проявляється на високій стадії виховного процесу, дуже тісно переплітаючись із вихованням, тому важко буває визначити, який процес більше впливає на інший. Умови для самовиховання створюються вихованням. Жодне виховання, яким би воно гарним не було, без активної участі особистості у виховному процесі не дає бажаного результату.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочетов А. И. Как заниматься самовоспитанием, Мн., Выш. шк., 1986.
2. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М. ; Высшая школа, 1990.
3. Марцинковская Т. Д. История психологии : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. :Издательский центр «Академия», 2001.
4. Орлов Ю. М. Самопознание и самовоспитание, М. Просвещение, 1987.

5. Психология и педагогика. Учебное пособие для вузов. Составитель А. А. Радугин. М., Издательство «Центр», 1997.

6. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учебное пособие для слушателей факультетов и институтов повышения квалификации преподавателей вузов и аспирантов. – М.; Аспект-пресс; 1995.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЖЕЖНИКА-РЯТУВАЛЬНИКА

Проценко С. А.

*Наукові керівники – Черненко О. М., кандидат медичних наук; Пархоменко Т. В.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Варто зазначити, що до основних професійно важливих якостей пожежних-рятувальників ДСНС України достовірно належать максимально значущі атенційні, мнемічні, моторні, емоційні, вольові, мовні та комунікативні якості, а також провідні мотиви професійного вибору.

Відтак, мотивацією бажаючих освоїти дану професію, насамперед є: прагнення до ризику, небезпеки; приклад друзів, знайомих, що працюють у ДСНС; сімейні традиції; військова служба у збройних силах і внутрішніх військах; схильність до воєнізованої діяльності; прагнення морального задоволення від посади; прагнення активної, різноманітної, живої роботи; стабільний заробіток; роботи, що пов'язана зі спілкуванням із людьми.

Ефективність професійної діяльності пожежних-рятувальників залежить як від генетично обумовлених властивостей особистості, так і від професійно важливих якостей, знань, умінь і навичок, набутих у процесі діяльності.

Уявлення про особистість як про активний суб'єкт діяльності, розвиток якого відбувається в системі соціальних зв'язків, є неповним без аналізу вимог, пропонованих людині тією чи іншою професійною сферою. Кожен вид професійної діяльності висуває низку вимог, без урахування яких людина не може успішно справлятися з покладеними на неї обов'язками.

Основною особливістю професійної діяльності пожежного-рятувальника є періодичне виконання ним бойових завдань із гасіння пожеж або рятування людей у особливих умовах. Професійно важливими якостями пожежного рятувальника слід вважати:

- *Професійно важливі якості, які характеризують психічні процеси*: здатність зберігати працездатність в умовах аварійної ситуації при впливі стресогенних факторів; фізична сила й витривалість, необхідні й достатні для виконання професійних дій, операцій, нормативів у особливих умовах діяльності; гарна координація рухів рук і ніг, спритність, здатність до виконання складних рухових актів; висока швидкість моторного реагування на сигнали; здатність швидко перемикає увагу від одного об'єкта діяльності до іншого, або від однієї операції до іншої; стійкість уваги в часі в особливих умовах діяльності; спроможність до просторової орієнтації; гарна оперативна зорова пам'ять; ясна, чітка розбірлива мова; гарний рівень розвитку практичного і оперативного мислення; розвинене наочно-образне мислення.

- *Професійно важливі якості, які характеризують особистісні особливості*: нервово-психічна стійкість в умовах впливу стресогенних факторів, здатність до

саморегуляції, самовладання, урівноваженість, витримка; сміливість, здатність до розумного ризику; високе почуття службового обов'язку, відповідальність, альтруїзм; активність, енергійність, ініціативність, здатність нести за собою й спонукати людей до активної діяльності; прагнення до спільної діяльності, колективізм; організованість, самодисципліна; вимогливість до інших людей; наявність схильності до ризику, інтересів, знань та умінь, що сприяють оволодінню спеціальністю; здатність організовувати спільну діяльність людей; самостійність.

Перераховані умови діяльності визначають підвищені вимоги не тільки до рівня стану здоров'я, фізичної підготовленості пожежного-рятувальника, але й до його індивідуально-психологічних особливостей.

Аналіз умов професійної діяльності та особливостей її впливу на психічний стан, особистісні якості пожежного-рятувальника довів недосконалість системи професійного психологічного відбору, психологічного забезпечення та психологічного супроводження діяльності цих фахівців, що негативно впливає на рівень успішності виконання пожежним-рятувальником власних професійних обов'язків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ануфрієва Н. М., Зелінська Т. М., Єрмакова Н. О., Соціальна психологія : Навч.-метод. посібник. – К. : Каравела, 2009. – 216 с.
2. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості : монографія / авт. кол. наук. Керівник В. О. Моляко. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 208 с.
3. Профессиография основных видов деятельности сотрудников Государственной противопожарной службы МЧС России : Пособие / Марьин М. П. и др. – М.: ВНИИПО, 1998. – 114 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Рожко В. О.

*Науковий керівник – Кришталь Т. М., доктор економічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Об'єднання територіальних громад (ОТГ) – це основне завдання органів місцевого самоврядування, що є реальним кроком до територіального розвитку.

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [1].

Об'єднана територіальна громада – адміністративно-територіальна одиниця в Україні, утворена відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». ОТГ утворюються внаслідок добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст. Об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище міського типу, – селищною, центром якої визначено село, – сільською [2].

Станом на листопад 2017 р. на території України було створено 665 об'єднаних територіальних громад, в яких проживає 5,7 млн. осіб [3].

Сьогодні в Україні триває процес утворення ОТГ, які повинні бути спроможними не тільки забезпечити життєдіяльність свого населення при відсутності надзвичайних ситуацій (НС), а й при загрозі їх виникнення та під час ліквідації НС. На території більшості створених ОТГ є майже всі види небезпек: техногенного та природного походження. Тому один із основних заходів реформування адміністративно-територіального устрою країни – побудова такої системи захисту населення і територій від НС, що спроможна гарантувати безпеку людини.

Відповідно для запобігання НС, реагування на них та ліквідацію їх наслідків у новостворених ОТГ необхідно створити надійну систему цивільного захисту, до якої входять органи управління, сили та засоби цивільного захисту, тобто ланки ОТГ територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту. Для формування такої системи цивільного захисту у громаді, насамперед, необхідно створити постійно діючий орган управління цивільним захистом, місцеву пожежну службу, добровільні протипожежні формування та спеціалізовані служби ЦЗ. До того ж необхідно утворити комісію з питань техногенно-екологічної безпеки і НС на чолі з головою ОТГ.

Основними завданнями у сфері цивільного захисту ОТГ є: оповіщення та інформування населення про загрозу і виникнення НС; створення комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і НС; керівництво створеною місцевою і добровільною пожежною охороною, контроль за готовністю до дій за призначенням; евакуація населення; радіаційний, хімічний, біологічний, медичний, психологічний захист населення; забезпечення життєдіяльності постраждалих від НС; організація робіт з запобігання, реагування на НС та ліквідації їх наслідків; навчання населення діям у НС.

Забезпечення реалізації цих завдань на регіональному рівні здійснюється територіальною підсистемою єдиної державної системи цивільного захисту, до складу якої входять ланки ОТГ.

Ланка ОТГ передбачає функціонування органів управління цивільним захистом та сил цивільного захисту.

Керівником ланки ОТГ територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту є голова ОТГ.

До складу ланки ОТГ територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту входять:

- структурний підрозділ з питань цивільного захисту (департамент, управління, відділ, відділення, сектор) – постійно діючий орган управління цивільним захистом;
- координаційний орган управління цивільним захистом – комісія з питань техногенно-екологічної безпеки і НС ОТГ;
- сили цивільного захисту (місцева та добровільна пожежна охорона);
- спеціалізовані служби цивільного захисту (енергетики, захисту сільськогосподарських тварин і рослин, інженерні, комунально-технічні, матеріального забезпечення, медичні, зв'язку і оповіщення, харчування, транспортного забезпечення тощо).

Структурний підрозділ з питань цивільного захисту ОТГ повинен забезпечити стабільне функціонування ланки ОТГ територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту.

Повноваження об'єднаної територіальної громади у сфері цивільного захисту пропонується визначати відповідно до Кодексу цивільного захисту України і Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Підсумовуючи вищезазначене, слід зауважити, що одним із основних заходів реформування адміністративно-територіального устрою в нашій державі є побудова такої системи захисту населення і територій від НС, яка спроможна забезпечити безпеку людини. Це все може забезпечити створення місцевої системи цивільного захисту, керівником якої є голова громади. Зокрема, це передбачає створення структурного підрозділу у сфері цивільного захисту, комісії з питань ТЕБ та НС, а також місцевих пожежно-рятувальних команд з метою забезпечення гасіння пожеж та реагування на НС на території ОТГ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України від 21 травня 1997 року №280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні».
2. Закон України від 5 лютого 2015 року №157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад».
3. Моніторинг процесу децентралізації станом на листопад 2017 року. – decentralization.gov.ua.

ХВОРОБИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ ХХІ СТ.

Рябокін Я. С.

Науковий керівник – Стеблина О. В.

Смілянський коледж харчових технологій

Національного університету харчових технологій

У ХХІ столітті актуальною проблемою світового рівня є значна поширеність хронічних неінфекційних, а також інфекційних захворювань і факторів їхнього ризику, що обумовлює збільшення глобального тягаря хвороб і призводить до значних медико-соціальних втрат та економічних збитків. Ускладнюють ситуацію фінансові труднощі, та екологічні загрози, несприятливі демографічні тенденції, а також прояви соціальної нерівності. Вирішення проблеми хронічних неінфекційних захворювань, які викликаються не лише біомедичними, а й поведінковими, середовищними, соціальними та економічними чинниками, потребує, перш за все, зміни парадигм у сфері соціального існування людини.

1. Гіподинамія – обмеження рухової активності організму, недолік руху, мале навантаження на м'язи. Для повноцінної роботи організму необхідна активність, а також рух, навантаження на м'язи, насичення киснем. Саме це потрібно організму для стабільної роботи, і саме це є запорукою хорошого самопочуття і міцного здоров'я людини.

2. Інформаційна втома. Інформаційне перенавантаження спричиняє різноманітні затримки в роботі людини, створюючи постійну стресову ситуацію. Будь-яка нова інформація для нас – стрес. Не залежно від того, позитивна вона чи негативна.

3. Синдром метушливого життя. Більшість із нас нині живе і працює у швидкому темпі, з великими потоками інформації. І так щодня. Тому мозок, зрештою, починає протестувати проти такого навантаження. У вас проблеми з пам'яттю, а вам лише тридцять чи трохи більше? Готуйтеся почути незвичний діагноз. Вчені із Шотландії зафіксували нове захворювання нашого часу, назвавши його синдромом метушливого життя. Вони щотижня роками фіксували в 30 молодих людей провали пам'яті. Їхній мозок не встигав відновитися через

інформаційне перевантаження, якого зазнавав через мобільні телефони, телевізори, радіо й інтернет.

4. Інтернет-залежність. Ігроманія. Інтернет-залежність – це радість, ейфорія, відсутність контролю над часом при знаходженні в Мережі, а при відсутності можливості потрапити у віртуальну реальність – пригніченість, порожнеча і депресія. Це може супроводжуватися соматичними порушеннями – різью і сухістю в очах, болем у спині і ліктях. Іншими наслідками Інтернет-залежності можуть стати зміни в характері, ігнорування домашніх обов'язків і загальна байдужість. Суспільство втрачає корисні навички читання друкованої літератури. Втрачається сенс взаємозв'язку мисленнєвої діяльності, розвиток дрібної моторики, м'язової пам'яті та раціональної діяльності мозку.

Тож варто буди досить обачним у своїх діях і вчинках, щоб запобігти цій чумі XXI століття, яка набирає обертів і не знає ні соціальних, ні національних кордонів.

5. Однією з найпоширеніших проблем сьогодення є наявність стійкого, нав'язливого, вираженого страху, що пов'язаний із певною ситуацією чи об'єктом, який отримав назву фобія. Фобії широко поширені в нашому суспільстві. Згідно з дослідженнями, на кожен узятий рік від 10% до 12% дорослого населення страждають фобіями. Відчуття страху виникає в критичних ситуаціях і є нормальною реакцією на них. Тривога може супроводжувати людину постійно, якщо вона достатньо сильно виражена, то йдеться про генералізований тривожний розлад. Панічні атаки часто виникають без видимої зовнішньої причини. Найбільш розповсюдженими фобіями є соціофобії, які пов'язані зі страхом перед соціальними ситуаціями або ситуаціями публічного виступу, що у свою чергу, призводить до несвідомої плутанини думок. Саме до цієї категорії належать усі відомі фобії студентів. Ні фобії на панічні атаки не є прямо небезпечними для здоров'я. Людина боїться померти під час панічної атаки, але імовірність померти в неї така ж сама, як і в інших людей. Тобто, ні фобії ні панічні атаки не збільшують ризик тих об'єктів, які людина боїться. Тут треба сказати, що таке хронічне переживання страху, тривоги все ж впливає на здоров'я людини, погіршується імунітет, знижується опірність до інфекційних захворювань, частіше виникають хвороби стресу.

ЧЕРКАЩИНА: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Самосенко Д. М.

Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

У середній Наддніпрянщині, у самому центрі України, по обидва береги Дніпра, розкинувся Черкаський край, який має славу історію, витоки якої губляться у сивій давнині. На цій, щедро наділеній природою землі, здавна жили люди. Оброблені ними 40 тисяч років тому кремені й кістки гігантських тварин – мамонта, шерстистого носорога, зубра, що слугували знаряддям праці, виявлено неподалік села Велика Бурімка Чорнобаївського району. Широко знане поселення мисливців на мамонта в селі Межиріч Каніського району має вік 17–15 тис. років. Ці найдавніші пам'ятки підтверджують, що територія сучасної Черкащини з найдавніших часів перебувала в зоні стійкої залюдненості й господарської діяльності первісної людини.

На території сучасних Тальнівського, Уманського, Маньківського районів майже 6 тис. років тому набула поширення всесвітньо відома трипільська культура – одне з найбільш яскравих явищ стародавньої історії Європи. Трипільці мали розвинені орне польове землеробство і тваринництво, займалися металургією і металообробкою, різноманітними ремеслами та промислами. Жили вони у великих поселеннях-протомістах з населенням близько 10 тис. жителів, які забудовувалися кільцеподібно одно- і двоповерховими напівземлянками. Найвідоміше поселення трипільської культури на території Черкащини знаходиться в селі Майданецьке Тальнівського району [1, с. 130].

На території Черкащині виявлено понад 100 городищ, поселень і курганних могильників скіфської епохи. Найбільші городища зосереджувалися в басейні річки Тясмину – Пастирське, Шарпівське, Буда-Макіївське, Мотронинське. Їхні жителі, що відомі з писемних джерел під назвою скіфів-орачів, займалися землеробством і в VII ст. до н.е. вели жваву торгівлю з грецькими містами-державами Північного Причорномор'я. Городища скіфів-орачів відомі й на Лівобережжі – поблизу сіл Васютинці та Крутьки Чорнобаївського району.

Землі Черкащини складала ядро формування давньослов'янських племен. З писемних джерел відомо, що в IV–VII ст. територію краю населяли племена могутнього союзу антів, пізніше – полян. У часи Київської Русі регіон відіграв важливу роль у захисті південних рубежів держави. В X–XIII ст. укріплені міста-фортеці Воїнь, Родень, Канів, Корсунь одночасно були значними центрами ремесла, торгівлі і культури.

Економічний і культурний розвиток краю, як і всієї давньоруської держави, перервала монголо-татарська навала. Та ніщо не могло зупинити життя та господарський розвиток. Так у кінці 13 ст. виникли і Черкаси, адже першу писемну згадку про них зустрічаємо в Густинському літописі 1305 р. [1, с. 138]. У 40–60-х рр. XIV ст. Черкаси з прилеглими територіями були захоплені Великим князівством Литовським. Після утворення у 1449 році Кримського ханства зростає їх захисне значення в обороні південних кордонів литовської держави.

Згодом, Черкащина стає центром формування українського козацтва. Відомо, що перших козаків навіть називали «черкасами». Саме черкаський староста Д. Вишневецький був одним з організаторів козацького війська та ініціатором будівництва Січі на о. Мала Хортиця.

Коли у 1648 році спалахнуло полум'я Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, населення Черкащини активно включилося в національну революцію, яка привела до утворення Української козацької держави – Гетьманщини зі столицею у Чигирині.

У XVIII ст. Черкащина стала епіцентром гайдамацького руху, спрямованого проти соціального та національного гноблення з боку польської шляхти. У 1768 р. вибухнуло повстання, відоме в історії як Коліївщина. Очолили це повстання уродженці краю Максим Залізняк та Іван Гонта [2, с. 215].

У XIX ст. в регіоні розвивається промислове виробництво, особливо переробні галузі, насамперед цукроварна, тютюнова та ткацтво. У 1823 р. у маєтку графа Воронцова у с. Мошни майстрами-кріпаками було збудовано перший на Дніпрі пароплав, який назвали «Бджілка». Спорудження у 1824 р. в селі Трощино Канівського повіту першої в Україні цукроварні дало поштовх розвитку заводського виробництва цукру. Цукрова галузь посідала перше місце у промисловому виробництві України, що складало 80% виробництва цукру в Російській імперії. Друге місце, за обсягами виробництва, належало суконній промисловості [2, с. 307].

Скасування кріпосного права зумовили значні зміни в соціально-економічному розвитку краю. Крім цукроваріння, млинарства та гуральництва,

набувають розвитку й інші переробні галузі – у Драбові запрацював льонотіпальний завод, у Черкасах і Умані – тютюново-махоркові фабрики. Поступово розвиваються такі галузі, як металообробна, машинобудівна, цегельна, лісопилна.

У 1917–1920 рр. на території Черкащини на хвилі національного піднесення установлюється влада Української Народної Республіки, потім гетьманату і згодом Директорії, формуються перші загони Вільного козацтва. Радянська влада утвердилася на більшості територій краю у 1920 р. Проте, навіть після того як Уряд УНР припинив свою діяльність, частина Черкащини входила до Холодноярської Республіки, де місцеві козаки найдовше чинили збройний опір більшовикам, аж до 1922–1924 років [3, с. 104].

У роки Другої світової війни на території сучасної області широко розгорнувся партизанський рух – діяло більше 30 партизанських загонів і з'єднань. Центром партизанського руху був Холодний Яр. У лютому 1944 р. відбулася одна з наймасштабніших військових операцій війни – Корсунь-Шевченківська битва. За роки Другої світової 149 воїнів Черкащини удостоєні звання Героя Радянського Союзу, двом з них це звання присвоєно двічі.

7 січня 1954 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР було утворено Черкаську область. До її складу увійшли три міста обласного підпорядкування – Черкаси, Сміла, Умань і 30 районів Вінницької, Київської, Кіровоградської та Полтавської областей. З утворенням області виникли і почали розвиватися нові галузі – хімічна, текстильна, машинобудівна, приладобудівна. В аграрному секторі економіки провідне місце посідає вирощування зернових культур і цукрових буряків та багатогалузеве тваринництво. Область із аграрної перетворилася у індустріально-аграрну.

24 серпня 1991 р. Україна стала суверенною незалежною державою. 26 серпня 1991 р. біля Черкаського обласного музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка був піднятий синьо-жовтий прапор. Розпочалася нова сторінка в історії славетного Черкаського краю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сиволап М. П., Сиволап Л. Г. Найдавніші стоянки первісних людей у нашому краї (за матеріалами археологічних досліджень 2002–2006 років) // Черкащина в контексті історії України. Матеріали III-ї науково-краєзнавчої конференції Черкащини. – Черкаси, Ваш дім, 2008. – С. 128–141.
2. Універсальна енциклопедія «Черкащина» / Упорядник Жадько В. /. – К., 2010. – 1 110 с.
3. Чабан А. Ю. Черкащина – духовності скарбниця. – К. : ЗАТ «Книга», 2009. – 328 с.

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ: АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НС

Сейдаметова Ш. С.

*Науковий керівник – Вовк Н. П., кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України [3] надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів

ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [3].

Управління в надзвичайній ситуації полягає у постійному керівництві з боку органу управління та уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ліквідації залученими службами і силами та в організації виконання завдань із ліквідації НС або її наслідків.

Основою управління є рішення керівника ліквідації НС, який несе повну відповідальність за управління підпорядкованими силами та успішне виконання ними завдань із ліквідації наслідків НС.

Як стверджують автори [4], надзвичайна ситуація може стати кризою у випадку, якщо виникає відчуття того, що держава не здатна керувати ситуацією. Це відчуття може бути підсилено низьким рівнем та якістю взаємодії між виконавчими та законодавчими органами державного управління, а також спробами окремих політичних сил через своїх представників і лобістів у законодавчих органах, використати ситуацію в своїх цілях [4; 6].

Автори українських енциклопедичних видань пов'язують кризу із загостренням і поглибленням суперечностей і конфліктів, надаючи кризі значення змінної величини у розвитку конфлікту, практично ототожнюючи її з конфліктом. Такий підхід суперечить науковому визначенню понять та необхідності їх розмежувань, адже конфлікт може і не спричинити зміни у функціонуванні системи: при вдалому його розв'язанні ситуація повертається до свого попереднього стану. Натомість криза завжди веде до трансформації системи. А це означає, що одна або кілька суттєвих характеристик системи змінюються, проте вона продовжує існувати.

На думку А. В. Терент'євої, кризами можна управляти за допомогою завчасної ідентифікації ризиків, розстановки пріоритетів між ними і ретельного моніторингу їх еволюції. Антикризові заходи мають бути не реакцією на певні кризові явища, які вже сталися, а виконувати функцію запобігання кризі [5].

Як зазначає В. О. Василенко, «антикризове управління – це управління, в якому передбачена безпека кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи та використання її факторів для позитивного розвитку» [1, с. 23].

Відповідно до положень у роботі М. А. Зубаревої відзначимо, що основними помилками під час проведення антикризової кампанії є: нерішучість, що створює відчуття некомпетентності й відсутності підготовки; відхід від прямих відповідей, який породжує відчуття нечесності й нечутливості; демагогія; конфронтація і проведення заходів, що збільшують напругу та привертають увагу [2].

Концепт антикризового управління є підставою для вирішення таких завдань:

- 1) визначення сукупності підпроцесів спостереження, виявлення за певними ознаками, локалізації кризових явищ, запобігання кризовим ситуаціям, визначення їх особливостей, форм реалізації;
- 2) визначення способів спостереження, виявлення за певними ознаками, локалізації кризових явищ, запобігання кризовим ситуаціям;
- 3) формування комплексу стандартних ситуацій, у яких можуть відбуватися спостереження, виявлення за певними ознаками, локалізація кризових явищ, запобігання кризовим ситуаціям;

4) визначення ресурсів і їх резервів, що мають бути використані для спостереження, виявлення за певними ознаками, локалізації кризових явищ, запобігання кризовим ситуаціям, а при їх настанні – подолання;

5) визначення ознак стабільності діяльності системи, яку слід відрізнити від стагнації [2].

Таким чином, антикризове управління – це постійний процес спостереження, виявлення (за певними ознаками), локалізації кризових явищ, запобігання кризовим ситуаціям, а у разі їх настання – подолання з використанням доречних для даної конкретної ситуації способів, ресурсів і їх резервів, результатом чого є стабілізація діяльності.

Ефективність та оптимізація антикризового управління в умовах виникнення НС природного чи техногенного характеру може бути досягнута шляхом інтенсивного впровадження креативних та інноваційних інформаційних механізмів і технологій з метою оперативного отримання достовірної інформації, в режимі реального часу, для можливості самостійного прийняття рішення, за умов мінімізації часових, фінансових, людських, матеріальних ресурсів тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балашов А. П. Антикризисное управление: учеб. пособ. / А. П. Балашов. – Новосибирск : ГУП РПО СО РАСХН, 2004. – 176 с.

2. Зубарева М. А. Прикладні антикризові PR-технології: навч. посіб. / М. А. Зубарева. – Острог : видавництво національного університету «Острозька академія», 2014. – 162 с.

3. Кодекс цивільного захисту України «Code of Civil Protection of Ukraine» від 02.10.2012 № 5403-VI. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

4. Кризовий менеджмент та принципи управління ризиками в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій: монографія / С. О. Гур'єв, А. В. Терент'єва, П. Б. Волянський. – К.: [б. в.], 2008. – 148 с.

5. Силов В. Б. Принятие стратегических решений в нечеткой обстановке. – М.: ИНПРО-РЕС, 1995. – 228 с.

6. Управління надзвичайними ситуаціями з елементами кризового менеджменту / А. В. Терент'єва // Публічне управління: теорія та практика. – 2014. – Вип. 4. – С. 172–178. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_4_28.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ МОВОЗНАВЧИМИ ЗАСОБАМИ

Сікорська Д. Р.

*Науковий керівник – Єремєєва Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В умовах інтеграції України в Європейський освітній простір набуває актуальності компетентнісний підхід до навчальної діяльності курсантів та студентів. Цей підхід передбачає формування мовної компетентності шляхом засвоєння системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів. На наш погляд, мовна компетенція – це глибоке опанування знаннями з лексики, словотвору, граматики (морфології та синтаксису), фонетики й правопису мови, яка вивчається та формування на їхній основі відповідних умінь та навичок:

фонетичних, лексичних, словотвірних, орфографічних, пунктуаційних, графічних, каліграфічних та, граматичних (морфологічних та синтаксичних), що пов'язані з будовою слова, частинами мови, конструюванням текстів [1, с. 59].

Основним джерелом формування мовної компетенції курсантів та студентів є навчально-методичний посібник, який укладений відповідно до вимог чинної програми і забезпечує процес викладання мови з урахуванням принципу наступності. Однак дидактичним засобом одержання мовних знань курсантів та студентів поряд із навчально-методичним посібником може бути використання на практичних заняттях елементів цікавого мовознавства, які б органічно доповнювали матеріал, який вивчається, сприяли розвиткові пізнавальних інтересів та прагненню до нових знань.

Вивчення мови, як і будь-якої іншої дисципліни, передбачає насамперед ґрунтовне засвоєння її термінології. Тому доречними будуть цікаві у пізнавальному плані відомості про походження іншомовних слів-термінів, їхню етимологію, міжмовні паралелі. Так, наприклад, цікаво дізнатися, що термін «апостроф» – грецького походження і з'явився в українській граматиці через посередництво французької мови. У грецькій мові це слово мало значення «кривий, зігнутий, повернутий убік». А поняття «буква» в усі слов'янські мови прийшло від німців. У них воно означало букове дерево, а також дощечку з дерева, призначену для писання. Слово «основа» мало таке первісне значення: головні, подовжні нитки у тканині. Пізніше воно стало позначати опору якоїсь будівлі, найважливіші положення певної науки, частину слова, що виражає основне значення. Слово «префікс» – латинського походження (від *prae* – спереду та *fixus* – прикріплений). За підрахунками вчених, у сучасній українській мові понад 100 префіксів, серед яких близько 20 – запозичені. Термін «суфікс» теж латинський (від *suffixus* – прикріплений). Вчені вважають, що в українській мові близько 400 суфіксів та їхніх варіантів, у тому числі понад 20 з них іншомовного походження. Слово «дефіс» у перекладі з латинської означає «поділ», «розчленування». У давнину він використовувався тільки як знак переносу. Термін «тире» походить із французької мови, де це слово було утворене від дієслова із значенням «тягнути». Отже, тире – протягнута лінія.

Ще грецькі вчені помітили, що іменники мають свою основну форму – пряму, а також непряму, відмінну від прямої. Ці «відмінні» від прямої форми й утворили категорію відмінка. У сучасних мовах світу існує близько 30 різних відмінків.

Вагомим доповненням до матеріалу навчально-методичного посібника можуть бути відомості з історичного і порівняльного мовознавства. Цікава інформація сприятиме кращому розумінню суті мовних явищ. Так, винахід терміну «морфологія», який походить з коренів двох грецьких слів (*morpho* – вид, форма і *logos* – слово, вчення) належить великому німецькому поетові Гете, який багато років вивчав будову й форму рослин та тварин. Як мовознавчий термін слово «морфологія» стало широко вживатися в кінці XIX – на початку XX століття в лінгвістичних працях таких відомих мовознавців, як Іван Олександрович Бодуен де Куртене, Пилип Федорович Фортунатов, Олексій Олександрович Шахматов.

Термін «лексикологія» вперше був використаний у французькій енциклопедії Дені Дідро та Жана Лерона Д'Аламбера у 1765 році.

Найдавнішою буквою вважається буква «О». Вперше вона з'явилася в фінікійському алфавіті приблизно 1 300 років до нашої ери і з тих пір зовсім не змінилася. Сьогодні букву «О» можна знайти у 65 алфавітах світу.

З-поміж усіх алфавітів світу лише грузинський не розрізняє великих і малих літер. У голландській мові та частина слова, яку ми називаємо коренем, має назву

«стовбур». Китайська мова не використовує ніякої пунктуації. Є мови, в яких відмінків зовсім немає: болгарська, італійська, французька, таджицька, абхазька. Категорії роду немає в фіно-угорських, тюркських, японській та деяких інших мовах. Мова ескімосів північної Америки і Гренландії має 63 форми теперішнього часу.

А болгари уже з давніх-давен не вживають відмінкових закінчень. У них один відмінок, а роль розрізнявачів відмінкових форм виконують прийменники. У німців і французів таку роль виконують артиклі. Отже, кожна мова використовує ті засоби, які є в її розпорядженні, але всі вони придатні для висловлення думки. Емоційний вплив на курсантів та студентів можуть мати влучні висловлювання відомих людей про мовні одиниці, які вивчаються: «Як дерево починається з кореня, так слово починається зі звука (Олексій Довгий). «Правопис – це одяг писемної форми виробленої віками літературної мови. У всі часи він має бути зручним і ошатним» (Віталій Русанівський). «Слова в мові не існують ізольовано одне від одного. Вони, як і люди об'єднуються в родини» (Ніна Клименко). «Розділові знаки – це як нотний знак. Вони твердо тримають текст і не дають йому розсипатись» (Костянтин Паустовський).

В якості дидактичного матеріалу, який сприяє кращому запам'ятовуванню мовних одиниць, які вивчаються, можна використовувати лінгвістичні загадки, ігри, усмішки, бувальщини.

Якось компанія літераторів завітала до приміського ресторану. Письменник Олександр Купрін проглянув меню і замовив:

- Шість порцій орфографічних помилок.
- Цього подати не можемо, не тримаємо, - відповів офіціант.

- Однак у меню великий вибір помилок на всі смаки, сказав Купрін і зачитав меню (З журналу).

Використання елементів цікавого мовознавства у навчальній діяльності курсантів та студентів зробить заняття з мови інформативно насиченими, сприятиме розвитку допитливості і кращому засвоєнню мовної інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гнаткович Т. Компетентнісний підхід у мовній освіті учнів / Т. Гнаткович / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – Випуск 26 : збірник наукових праць / за наук. ред. О. В. Биковська, П. В. Дмитренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 58–64.

2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://education.km.ua/uploads/Держ_станд_ базової_ повної_dos](http://education.km.ua/uploads/Держ_станд_базової_повної_dos).

3. Одинцова Г. Цікаве мовознавство в початковій школі / Г. Одинцова, Я. Кодлюк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2013. – 208 с.

4. Одинцова Г. Формування мовної компетенції школярів засобами цікавого мовознавства // Materials of the XI International Scientific and Practical Conference, «Scientific Horizons». – 2015. Volume 7. Philological Sciences. Sheffield. Science and Education LTD – С. 8–11.

5. Пентилюк М. І. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті / М. І. Пентилюк // Українська мова і література в школі. – 2010. – №2. – С. 2–5.

ЦІЛІСНІСТЬ ЯК ОСНОВНА ОЗНАКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Сілков О. В.

*Науковий керівник – Єремеева Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Більшість сучасних лінгвістів під цілісністю розуміють смислову категорію, яка носить семантичний характер і є результатом взаємодії різних видів зв'язності. Деякі дослідники звертають увагу на інтегративність тексту, яка проявляється в його здатності функціонувати як єдине ціле. З точки зору І. Р. Гальперина цілісність тексту – це результат об'єднання, інтеграції його частин, причому інтеграція розглядається як процес, рух з метою створення цілісності [4, с. 79–80]. Смислова цілісність тексту забезпечується трьома типами відносин між його одиницями: парадигматичними, синтагматичними, інтегративними. Текст – це системне утворення, лінійна послідовність комунікативних блоків, які об'єднуються певними відносинами і мають на меті виконання певних функцій – комунікативної та естетичної для художніх текстів. Основною ознакою тексту вважається його відносна смислова завершеність [1; 2; 4, с. 81]. Текст – це також знакова система, яка має свою складну ієрархічну організацію. Текст як знак виконує головну номінативно-репрезентативну функцію, називаючи поняття про комплексну ситуацію реального світу. Найменші знакові одиниці – слова, конструюють одиниці більш високого ступеня – словосполучення та речення, які потім можуть об'єднатися і утворити смислове поле цілісного тексту. Смислову цілісність тексту забезпечує його референціальна структура, яка визначає механізм текстової зв'язності та інтегративності. Припускають, що референціальна структура тексту – це лінгвістична форма репрезентації елементів, фактів і подій об'єктивної реальності. Вона є формально-змістовою і відповідає поняттю поверхневої структури тексту. Глибинна ж його структура, тобто ідейно-тематичний зміст, – складне сплетіння відносин і характеристик, в основі яких лежить художній образ. Саме конструктивні номінативні знаки, які структурують художньо-образну систему твору є найбільш релевантними у висвітленні механізму забезпечення цілісності. Лінгвосеміотичний підхід є відправною точкою в дослідженні системи засобів створення цілісності. В основі системи засобів створення текстової цілісності лежить семіотичне поняття знака, що дає можливість описати номінативні, семантичні, синтаксичні і прагматичні аспекти конструктивної текстової одиниці [1; 2; 3; 4, с. 82–83].

Під семантикою мовного знака мають на увазі його стосунок до об'єкта реальної дійсності, яку він репрезентує. Синтаксичний аспект конструктивного знака художнього тексту передбачає вивчення сукупності відносин, в які вступають знаки між собою, а саме: парадигматичні, синтагматичні, інтегративні. Оскільки прагматика художнього тексту досліджує його стилістичні характеристики і психологію сприйняття читачем, то завданням нашого дослідження є висвітлення ролі одиниці в сприйнятті та адекватному розумінні повідомлення (тобто установка на читача). Сприйняття за формулою «текст-читач» створює можливість гри прагматичними ситуаціями, в результаті якої так звана читацька модель семантичної структури тексту може різко не відповідати його реальній семантичній структурі. Відбір засобів спрямований або на руйнування цієї моделі (ефект обманутого очікування), або орієнтований на неї.

Виходячи із специфіки синтаксичної організації тексту оповідання, можна не лише описати механізм створення цілісності художнього тексту з опорою на

постулати теорії номінації, а й дати референтну інтерпретацію мовних засобів – з опорою на класифікацію мовних знаків А. А. Уфимцевої і типологію номінації В. Г. Гака [1; 2].

Співставлення характерологічних ознак художніх текстів з їхнім реальним змістом дозволяє прийти до такого висновку: якщо, наприклад у Едгара По новела будується за законами похмурої готичної фантастики, то у В. Ірвінга соціальна, сатирична спрямованість твору не відповідає містичній атмосфері, яка створюється характерологічними ознаками тексту. Характерологічні ознаки оповідання «Из любви к искусству» не відповідають реальному змісту тексту, оскільки весь текст – це розгорнута іронія – несхожість форми та змісту.

Центральне місце в системі засобів, які забезпечують смислову цілісність художнього тексту, займають іменні групи, які створюють за допомогою наскрізних зв'язків зразки персонажів шляхом багаторазового автономного або синтагматично-обумовленого співвідношення з одним і тим самим референтом. Референтні ланцюжки, які беруть участь у створенні цілісності художнього образу, актуалізуються як в ідентифікуючій, так і в ознаковій (предикатній) лексиці. Займаючи різні позиції в моделі речення, вони характеризуються різними семантичними ознаками: однозначністю і чіткістю меж референтності для ідентифікуючих слів, багатозначністю, нечіткістю меж референції для предикатних слів. Ідентифікуюча референтна група вводиться, як правило, іменником-власною назвою. Виняток складає номінативний ланцюжок, який має своїм референтом образ диявола в оповіданні «Диявол і Том Уокер».

Ідентифікуючі номінації цієї групи можуть бути представлені знаками первинної і вторинної номінації, зв'язуючи текстові сегменти на значній відстані. Вони вирізняють об'єкт, рух характеристик при відносній статичності об'єкта. Вони вступають між собою в парадигматичні різноаспектні, різнооб'ємні стосунки. Так, наприклад, образ Червоної Смерті представлений ланцюжком ідентифікуючих номінацій, в яких іде рух від індивідуалізованого імені (автономасія) по лінії номінативної семи «смерть, жах» в семантичній структурі ряду лексем: «The Red Death – pestilence – contagion» (статична схожість речей), потім «masked figure – stranger – special image – mummer – intruder – the Red Death» (динаміка перетворення речей).

В новелах В. Ірвінга і Е. По розрізнення об'єкта йде по лінії парадигматичних зв'язків між кореферентними номінаціями. Це синонімічні, варіативні, різнофокусні та дискантні номінації [4, с. 83; 5].

Ланцюжки номінацій, які репрезентують різні референти, можуть вступати між собою в певні синтагматичні відносини в межах цілого тексту, що сприяє створенню його цілісності.

Домінуючим тропом в створенні цілісності тексту оповідання «Маска Красной Смерти» є метафора, яка здійснює анафоро-катафоричні зв'язки як в межах одного текстового блоку, так і через весь текст. Інші види тропів – метонімія, персоніфікація, антитеза і стилістичні прийоми – зевгма, клімакс, розрядка можуть створювати цілісність тексту, здійснювати зв'язки між складовими тексту. Весь текст в цілому може бути представлений у вигляді алегорії, наприклад «Пир во время чумы» [4, с. 84; 5].

В оповіданні В. Ірвінга «Дьявол и Том Уокер» превалює метафорична група тропів: образна метафора, метаморфоза, іронія, які сприяють створенню цілісності тексту як такого. Інші види тропів (метонімія, гіпербола) і стилістичні прийоми (зевгма, порівняння, антитеза) теж беруть участь в створенні цілісності тексту, входячи в номінативні групи і здійснюючи міжсегментний зв'язок [4, с. 84]. Таким чином, цілісність художнього тексту забезпечується прагматично

найбільш релевантними номінаціями парадигматичного ряду, які вступають в певні синтаксичні відносини. Знаки первинної і вторинної номінації можуть виконувати функцію зв'язування та інтеграції текстових одиниць, створюючи цілісність тексту в різних аспектах і на різних рівнях текстової структури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М., 1981. – 138 с.
2. Москальская О. И. Грамматика текста. – М., 1981. – 184 с.
3. Леонтьев А. А. Принципы связности и цельности текста // Смысловое восприятие речевого сообщения. – М., 1976. – С. 46–47.
4. Коболева Н. Г. О механизме создания целостности художественного текста // Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. трудов / Отв. ред. А. Н. Мороховский. – К. : КГПИИЯ, 1989. – С. 79–84.
5. Уфимцева А. А. Лексическая номинация // Языковая номинация. Виды наименований. – М., 1977. – С. 5–85.

РОЛЬ ПРОЕКТНОГО ПІДХОДУ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Скрипай Д. О.

Науковий керівник – Рябошапка О. В.

КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка»

Зміст навчання закладений у стандартах освіти початкової школи. З 1 вересня 2018 року першокласники вже навчатимуться згідно нового Державного стандарту початкової освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року №87). Відповідно до цього стандарту, виокремлюються певні особливості організації освітнього процесу у початковій школі. Зокрема, застосування різних технологій та методів навчання [1; 2].

Одним із таких методів навчання, який зможе реалізувати завдання, наголошені у Стандарті, є метод проектів.

Метод проектів – це система навчання, за якої учні засвоюють знання й набувають певних навичок у процесі планування й виконання практичних завдань (проектів), які поступово ускладнюються [3, с. 5].

Метод проектів вимагає від учнів самостійно або у складі групи розробити план, письмову чи усну доповідь, реферат з метою оволодіння певними знаннями та навичками.

Неодмінною суттєвою ознакою методу проектів є його спрямованість на результат шляхом вирішення будь-якого навчального завдання. Особливістю його є організація самостійної роботи учнів.

У проектній діяльності виділяють такі етапи [3, с. 7]:

1. *Пошуковий*: визначення теми та мети проекту, пошук та аналіз проблеми, висування гіпотези, обговорення методів дослідження.

2. *Аналітичний*: аналіз вхідної інформації, пошук оптимального способу досягнення мети проекту, побудова алгоритму діяльності, покрокове планування роботи.

3. *Практичний*: виконання запланованих кроків.

4. *Презентаційний*: оформлення кінцевих результатів, підготовка та проведення презентації, захист проекту.

5. Контрольний: аналіз результатів, коригування, оцінка якості проекту.

Метод проекту за своєю сутністю близький до проблемного навчання. Це пов'язано з тим, що проблемне навчання передбачає послідовну і цілеспрямовану постановку перед учнями пізнавальних проблем, вирішуючи які, вони під керівництвом учителя активно засвоюють нові знання. Проблемне навчання забезпечує міцність знань і творче їх застосування в практичній діяльності.

Крім того, метод проекту має схожість із розвиваючим навчанням. Їх схожість у тому, що розвивальне навчання – це активний діяльнісний спосіб навчання, за якого здійснюється цілеспрямована навчальна діяльність. При цьому учень, будучи повноцінним суб'єктом цієї діяльності, свідомо ставить цілі і завдання і творчо їх досягає.

Відмінність саме проектного методу навчання від інших методів полягає у тому, що провідним видом діяльності учнів є їхня самостійна робота. Учитель тільки консультує та координує виконання.

Отже, застосування методу проектів як комплексного методу передбачає використання проблемних методів (дослідницьких, пошукових, навчання у співпраці та спрямування на розв'язання цілого комплексу завдань, пов'язаних з оптимізацією освітнього процесу) за умови дотримання таких вимог:

- виокремлення вагової проблеми, яка вимагає дослідження (пошуку) та інтегрованого знання;

- наявність теоретичної, пізнавальної, практичної значущості прогнозованих (передбачуваних) результатів;

- здійснення самостійно-пізнавальної діяльності;

- структурування змістової складової проекту з поетапним узагальненням результатів;

- оприлюднення і впровадження отриманих результатів.

Проектний підхід удосконалює особистісну педагогічну систему і виконує дидактичні, пізнавальні, розвивальні, виховні та соціалізуючі функції, які конкретизуються у відповідних завданнях.

Дидактична функція: вироблення вміння конструювати свої знання, ознайомлення зі способами роботи з інформацією, формування вміння презентувати результати своєї роботи, формування навичок самоорганізації.

Пізнавальна функція: підвищення мотивації педагога до отримання нових знань, формування вміння продукувати, аргументувати та захищати свої ідеї; формування навичок емоційно-вольової поведінки.

Розвивальна функція: розвиток творчих і дослідницьких здібностей особистості: розвиток здібності до самовизначення і ціле покладання; розвиток критичного мислення, навичок аналізу та рефлексії; розвиток комунікативних умінь та навичок.

Виховна функція: виховання значущих загальнолюдських цінностей; виховання почуття відповідальності та самодисципліни.

Соціалізуюча функція: формування навичок спілкування в соціумі, вироблення власного погляду на події, осмислення своїх можливостей та усвідомлення власної значущості під час роботи в команді, програмування діяльності та її реалізації [3, 8].

Логіка організації проектування передбачає попереднє опрацювання ідей, варіантів нового, конструювання і моделювання частин, сприяє безпосередньому досягненню результату на основі таких принципів: прогностичності, покерованості, нормування, зворотного зв'язку, продуктивності, культурної аналогії, саморозвитку.

Принцип прогностичності обумовлений природою проектування та орієнтований на майбутній стан професійної компетентності, створення її

інноваційних зразків. У цьому сенсі проект може бути визначений як покрокове здійснення потрібного майбутнього.

Принцип покроковості (поетапності) припускає поступовий перехід від проектної задуми до формування образу мети і образу дій. Від нього – до програми дій та її реалізації, причому кожна подальша дія ґрунтується на результатах попередньої.

Принцип нормування вимагає обов'язковості проходження всіх етапів створення проекту в рамках регламентованих процедур, пов'язаних у першу чергу із різними формами організації мислення.

Принцип зворотного зв'язку нагадує про необхідність після здійснення кожної проектної процедури отримувати інформацію про її результативність і відповідним чином коректувати дії.

Принцип продуктивності підкреслює прагматичність проектної діяльності, обов'язковість її орієнтації на отримання результату, що має прикладну значущість.

Принцип культурної аналогії вказує на адекватність результатів проектування певним культурним зразкам, досягненням людства.

Принцип саморозвитку стосується як суб'єкта проектування на рівні активності, так і створення нових проектів у результаті реалізації поставленої мети. Рішення одних завдань і проблем приводить до постановки нових, що стимулюють розвиток нових форм проектування [3, с. 9].

В основі проектної технології лежить розвиток пізнавальної та дослідницької діяльності учнів, уміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. На передній план виступає випереджальний розвиток самої людини як творчої особистості. Традиційний зв'язок «учитель – учень» змінюється на «учень – учитель».

Під час роботи над проектом учитель виконує функцію консультанта. Він допомагає учням у пошуку інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує, заохочує учнів. Знаючи добре свій предмет, він має бути компетентним і в інших галузях науки, розуміти своїх учнів, враховувати їхні можливості та інтереси, бути комунікабельним, толерантним, творчим.

Освітній проект – це сукупність постановки учням проблеми, яку потрібно вирішити, способів її вирішення, форм організації взаємодії учнів з учителем і одне з одним, самої діяльності і, нарешті. Аналізу результату і співставлення його з попередньою гіпотезою. У початковій школі освітні проекти – це зазвичай не індивідуальна, а сімейна діяльність, оскільки дитина є обмеженою у засобах та інструментах пошуку, збирання та обробки інформації. Тому робота над проектом здійснюється під керівництвом учителя та батьків.

Актуально сьогодні звучать слова В. О. Сухомлинського: «Важливим завданням навчально-виховної роботи сучасної школи є те, щоб знання, які опановують учні, не залишилися мертвим вантажем в їхніх головах, а ставали засобом громадянської активності». Саме цьому і сприяє метод проекту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової освіти.
2. <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-prijnyav-derzhstandart-pochatkovoyi-osviti-sho-viznachaye-chomu-navchatimut-ditej-u-pochatkovij-shkoli-z-1-veresnya-2018-roku>.
3. Рябова З. В., Кравченко Г. Ю. Метод проектів у розвитку якості початкової освіти. – Харків : Вид-во «Ранок», 2013. – 144 с.
4. Додусенко Н. О., Нетужилова І. В. Проектна діяльність у початковій школі. – Харків : Вид. група «Основа», 2010. – 223 с. – (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання» ; Вип. 4 (76)).

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Слепцов Р. Х.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Мабуть ні для кого не буде секретом, що з плином часу змінюється все навколо, починаючи з новітніх технологій і закінчуючи світоглядом людей. За пів століття світ набув наскільки багато нових фарб, що людина яка б потрапила б хоча б з 40-х років була б просто приголомшена побаченим і мабуть не скільки технологіями, скільки зруйнованими сімейними цінностями, зневагою і байдужістю сучасної людини не лише до оточуючих, а й до рідних і близьких людей, знеціненням тих найкращих рис і якостей, які колись були нормальною культурою у спілкуванні та людських відносинах між чоловіком та жінкою. Тому щоб розібратися в цій проблемі буде доречно розглянути три погляди: питання сім'ї в Біблії, законодавстві та з точки зору самої молоді.

Біблія говорить, що жінка повинна берегти свою цнотливість душі і тіла до заміжжя, інакше вона бруднить свою честь і совість. Перше послання ап. Павла до Тимофія: «Так само й жінки, в убранні пристойнім, хай себе прикрашають сором'язливістю і скромністю, не заплітутися волосся, не золотом чи перлами, чи шатами дорогоцінним» [1]. Тобто жінка повинна бути наповнена красою душевною перш за все. За Першим посланням апостола Петра слідує: «Так само ви, жінки, коріться своїм чоловікам, щоб, навіть якщо деякі й не вірять слову, були поведженням жінок позискані без слова» [1]. За Святим письмом жінка і чоловік є одним началом, які повинні все життя прожити пліч о пліч, допомагаючи один одному в усіх проблемах і радостях. Але шлюб і родина є неповноцінними без дитини.

Що ж ми бачимо у суспільстві зараз? Сімейні цінності були змінені на більш прості, без наслідків для обох партнерів. Шлюб став простою формальністю, яка інколи доходить до абсурду, все більше сімей не прагнуть узаконювати свої стосунки перед людьми і перед Богом у пошуках ідеального партнера, так би мовити стосунки без зобов'язань один перед одним. І що найдивніше це те, що всіх це влаштовує. «Сімейний кодекс України» стаття 7, п. 9: «сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідально до моральних засад суспільства» [2]. Ключовим словом являється «моральні засади суспільства». На кожному кроці ми бачимо гасла про моральність та розуміння, але фактично вони тільки й існують що на паперах. Законодавство кожною статтею і пунктом затверджує те, що людина не може усвідомити самостійно, карає за порушення прав будь-кого з членів сім'ї. Стосовно країн Європи то численні дослідження показують, що існує інша думка щодо створення родини: для розвитку дитини не потрібні обоє батьків (Швеція, Португалія, Англія), жінка цілком самостійно може виховувати дитя і матері-одиначки є повноцінними членами суспільства [3].

Статистика свідчить, що лише 23% чоловіків та 27% жінок залишаються цнотливими до шлюбу згідно даних соціологічних досліджень, а саме опитування, 77% і 73% відповідно вже мали інтимні стосунки і проживали з іншими партнерами [4]. Ця статистика є одним із доказів того, що на даний час кожен ставить перед собою перш за все задоволення своїх тілесних потреб, а вже потім на другому(в кращому випадку), а то й нижчому місці таке питання як створення сім'ї. Досить вагомим фактором впливу на мету і головну ціль в житті безперечно

є вік. Ті ж самі дослідження показали, що людина прагне створити власну сім'ю приблизно у віці 27–30 років, коли вона може певним чином забезпечити нормальне проживання для себе, партнера та дитини [5]. З одного боку рішення в такому віці є досить добре зваженим і усвідомленим, але ми не враховуємо іншого «але» – до чого можуть привести наслідки часткої зміни партнерів до цих 30 років. Ніхто не думає про захворювання, які може отримати живучи таким «вільним» життям, які будуть наслідки для ще ненародженої дитини. Про все це ми починаємо думати лише коли ситуація досягає критичної точки і потребує негайного вирішення. А все це починається з малого – з виховання у дитинстві.

Відомо, дитина підсвідомо проектує свою майбутню родину, свої обов'язки та відношення до партнера за прикладом своїх батьків. Якщо батьки зуміли в дитинстві донести саме ті правильні і потрібні форми спілкування і відносин між чоловіком та жінкою дитині, то безперечно ця особа намагатиметься все це перенести вже у своє власне життя, додаючи звичайно свого власного досвіду, але на ґрунті, що закладений раніше. Гармонійний розвиток дитини, спілкування і довіра у відносинах з батьками зроблять у майбутньому свою справу, формуючи перш за все особистість, яка буде думати своєю головою, приймати свої рішення, а не керуватися стадним інстинктом. Говорячи зі свого досвіду можна сказати, що думка оточуючих є досить ваговою у поведінці кожного з нас. Ми боїмося проявити якісь свої емоції, своє ставлення до тієї чи іншої людини перш за все подумавши про те, що скажуть інші. Тому досить часто робимо необоротні помилки власними вчинками. Особисто мої батьки змогли дати достатньо для того, щоб я була їм вдячна просто за те, що вони є. Простим прикладом поваги до батьків раніше було звичайне звертання. Якщо тоді це було на «Ви», то зараз дуже рідко ми використовуємо цей займенник, і це мабуть не найгірша з тих змін за останні десятиріччя, не говорячи про всілякі образи і докори в адресу батьків. Я хочу просто запитати: чи маємо ми взагалі право вимагати будь-що від своїх батьків? Хто дав право закидати докори чи інші образливі фрази тим, без існування кого наше життя було б неможливим? Думаю кожен з нас повинен дати собі відповідь на це запитання і саме тоді ми зрозуміємо всю тяжкість проблеми.

Важливими факторами впливу на збереження і підтримання сімейних цінностей є держава і суспільство. Зараз по всьому світу йдуть масові виступи сексуальних меншин, які в свою чергу прагнуть досягти прав різностатевих подружніх пар. На мою думку це повний абсурд і наша держава не повинна ні в якому разі дозволити рівність прав одностатевих шлюбів. Країни, які вже дозволили узаконення таких союзів (Данія, Франція, Норвегія та ін.) роблять жахливу помилку і усвідомлено калічать націю завдяки таким збоченням [6]. На сьогоднішній день у світі відбувається боротьба не за права, а за цінності, які стануть основою суспільного життя та державної політики. Боротьба за надання широких прав одностатевим партнерствам фактично є нав'язуванням хибного погляду на справжню сім'ю та мораль, який є неприйнятним для українського суспільства. Важливу роль у пропаганді таких стосунків відіграють засоби масової інформації, які всіляко намагаються донести «нормальність» вибору таких стосунків.

Як висновок можна сказати, що потрібно боротися, за те щоб ми могли називатися простим словом людина. Кожен повинен вкладати частину своєї праці у те, щоб зупинити цей жахливий процес деградації людських відносин і перш за все це розумінням ситуації, яка склалася. Ми не повинні бути байдужими до того, що відбувається навколо, говорячи, що це мене не стосується. Якщо ти живеш в цій державі то ти відповідаєш за те, що тут відбувається в певній мірі, неможливо бути пасивними в вирішенні такого роду питань. Не боятися виступати за свої

права. Розумною здоровою нацією складніше керувати. Нам слід залишатися вірними принципам і традиціям та берегти цінності, які наші батьки так сильно прагнули нам донести.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Святе Письмо про поведінку жінки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kaleo.org.ua/rozvazhannya/2009/10/14/svyate-pismo-pro-povednku-zhnki.html>.
2. Семья как ценность : состояния и перспективы изменений ценностного выбора в старанах Европы / [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://www>.
3. Сімейний кодекс України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Країни, в яких дозволені одностатеві шлюби / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ijour.com/kraini-v-yakix-dozvoleni.html>.
5. Результати соціологічних досліджень на тему дошлюбних стосунків / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reallove.ru/main/love_sociology.
6. Виступ Всеукраїнської ради Церков на захист сімейних цінностей / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credo-ua.org/2010/04/22610>.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Сотула В. С.

*Науковий керівник – Коваленко-Чукіна І. Г., кандидат історичних наук
Уманський національний університет садівництва*

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. і в звертанні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» 5 грудня 1991 р. підкреслювалося, що в сім'ю цивілізованих країн бажає ввійти нова, демократична, правова держава, що ставить своєю метою, зокрема, реально забезпечити права, свободи людини і громадянина й зобов'язується строго дотримуватись загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних стандартів в області прав і свобод людини[2, с. 35].

Прийняття 9 листопада 1995 р. України в члени Ради Європи істотно вплинуло на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина. Україна приєдналася до великої кількості багатобічних європейських конвенцій в області прав і свобод людини і взяла на себе конкретні зобов'язання щодо імплементації їхніх норм у національне законодавство.

Конституція України 1996 р. є у визначеній мірі зразком сучасного конституціоналізму в питаннях прав і свобод людини і громадянина. Людина, її життя, честь і достоїнство, недоторканність і безпека визнані в Конституції (ст. 3) найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і їхньої гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Ствердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Виходячи з цієї концепції, у діючій Конституції України правам, свободам і обов'язкам людини і громадянина присвячений спеціальний розділ. Цей розділ є одним з найважливіших у Конституції і містить біля третини її змісту[1, с. 15].

Конституція України включила всі основні положення міжнародно-правових актів про права людини і перш за все Загальної декларації прав людини,

Міжнародного пакту про цивільні і політичні права і Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, що є одним з найбільш значних досягнень людства ХХ ст. у гуманітарній сфері, сьогоденням «людським виміром», мірою людського достоїнства.

Історія не любить експериментів, надто дорого вони коштують народів. Тому країна, яка пережила трагедію одного великого соціального експерименту, вкрай обережно, нерішуче йде на новий, хоча він і обіцяє в перспективі блага сучасної демократичної цивілізації. Тому нині так важко й непослідовно йдуть процеси розбудови держави на демократичних засадах, формування демократичної свідомості суспільства та особистості. У цьому полягає одна з головних ознак становлення демократії в Україні [5, с. 70].

Історія засвідчує, що демократичні рухи можуть породжувати диктатури або сприяти їм. Тому найглибшою помилкою демократичних сил України є те, що вони розуміють власну демократію як найвищу мету соціального та національного відродження. Це означає, що оволодіння владою може стати головним орієнтиром демократичного процесу. В результаті матимемо владу для влади, що підмінятиме всі інші цінності. До речі, коли демократію вважають метою, то в боротьбі за неї можуть бути застосовані – й так було в історії не один раз – засоби, дуже далекі від демократичних [3, с. 25].

Головною передумовою руху до демократичної держави є розширення економічної свободи, що, в свою чергу, передбачає зміни не тільки інститутів суспільства, а й усієї системи цінностей і психології людей, а це надто тривалий і важкий процес.

Щоб демократія стала в суспільстві реально діючою системою влади, важливо, щоб люди не тільки розуміли сутність її головних принципів, а й були згодні жити згідно з цими принципами – самостійно, з усією повнотою відповідальності, без постійної опіки всесильної влади. Далеко не завжди такий спосіб життя створює людині емоційний комфорт. За право вибору доводиться розплачуватися відповідальністю, за рівність можливостей – критичним поцінуванням своїх здібностей, за свободу – невизначеністю. Таку високу ціну не завжди можуть сплатити навіть ті люди, які живуть у стабільних суспільствах із багатими демократичними традиціями. А в умовах нестабільності й хаосу, коли на очах руйнується звичний спосіб життя, навряд чи можна сподіватися на громадську згоду щодо дальшого просування до демократії [7, с. 50].

Як переконує досвід багатьох країн Заходу, рух до демократії можливий тільки шляхом обмеження влади, а рушійною силою й принциповим носієм цього обмеження завжди був середній клас, який формується в результаті фундаментальних соціально-політичних та економічних перетворень. Важлива роль у цьому процесі належить малим підприємствам, кооперативам, біржам та ін. Тільки шляхом заохочення, а не заборонами, не обмеженнями чи надмірними податками формується цей клас. У нас іще тільки з'являються паростки цього соціального явища, а тому необхідно, щоб нинішні структури влади всіляко сприяли його розвитку [4, с. 10].

Неодмінною передумовою демократизації суспільства є встановлення контролю суспільства над політикою, бо там, де народ не контролює уряд, там уряд контролює народ, не даючи йому розвиватися. Незважаючи на всі попередні невдалі спроби реорганізації виконавчих структур, уряд має досить сил і засобів для того, щоб виконувати саме цю, контролюючу функцію [6, с. 65].

Важливою передумовою демократії є високий рівень політичної та правової культури суспільства, як і його культури взагалі. Зокрема, сучасна демократія передбачає інтелектуальну, моральну і психологічну компетентність громадян у

прийнятті політичних та правових рішень. Важливим засобом формування такої компетентності народу є його реальна систематична участь у прийнятті конкретних рішень політичного і правового характеру. Це також означає, що демократична держава несе відповідальність за те, щоб усі її громадяни мали змогу отримати освіту, яка б дозволяла їм брати участь у суспільно-політичному житті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус А. Політико-правові системи : світ і Україна. – К., 2003.
2. Бодуен Ж. Вступ до політології. – К., 2005.
3. Брегеда А. Ю. Політологія : Навч.-метод, посібник для самост. вивч. дисц. – К., 1999.
4. Гаєвський Б. Українська політологія. – К., 2001.
5. Гелей С., Рутар С. Основи політології. – Львів, 2006.
6. Гелей С. Д., Рутар С. М. Основи політології. Навч. посібник. – К., 2003.
7. Потульницький В. Історія української політології. – К., 2001.

ДАВНІ АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Спасібухова В. С.

*Науковий керівник – Ілляшенко Ю. Ю., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Складні та багатогранні процеси дослідження минулого України, матеріальної та духовної культури українського народу пов'язані з дослідженням давніх археологічних культур, які залишили помітний відбиток в житті наших предків.

Наприкінці XIX століття археолог Вікентій Хвойка в околицях міста Трипілля, що на Київщині, віднайшов залишки давніх людських поселень. Знайдену культуру було названо Трипільською. Вона була поширена у лісостеповій смузі і простягалася в період розквіту на території близько 200 тисяч квадратних кілометрів. Це була наймасштабніша землеробська культура епохи енеоліту, носії якої перекочували на наші землі із Середземноморського регіону. Поселення трипільців склалися із наземних дерев'яних жител, обмазаних глиною. В них мешкали родини, що вели власне господарство. Трипільці обробляли землю, вирощували худобу, забезпечували себе усіма необхідними в побуті речами, займалися мисливством, обпалювальним землеробством. Ділянку лісу, на якій передбачалося висажувати рослини, спалювали, а золою удобрювали ґрунт. Через 3–4 роки, коли поле вже не було таким родючим, його покидали. Ремесло трипільців досягло високого рівня розвитку. Особливо представники цієї культури відзначилися яскравим розписаним посудом, який нині є уособленням Трипільської культури. Також ці давні мешканці робили з глини низку інших речей, серед яких були статуетки, моделі жител та вівтарів, лавки, лежанки тощо [1]. Попри досить тонкі стінки, посуд був дуже міцним. Орнаменти мали вигляд спіралей у поєднанні з зображеннями сонця, місяця, тварин і рослин. Різноманітні візерунки на посуді – джерело інформації про світогляд і релігійні вірування трипільців. Через унікальний розпис цю культуру мистецтвознавці часто називають культурою мальованої кераміки, що вражає досконаліми формами та орнаментациєю.

Трипільські майстри до того ж уміли виробляти з міді різноманітні металеві речі. Представники цього давнього народу їли їжу як рослинного походження (каші з пшениці, гороху, проса) так і м'ясо та рибу. Оскільки вони не винайшли колесо, то використовували сани, в які запрягали биків, та човни. Носили одяг зі шкіри та тканин (вважається, що саме трипільці започаткували в Україні виготовлення одягу з тканини).

Цікавими були вірування трипільців, що спрямовувалися на обоження сил природи, від яких повністю залежали ранні землероби. Найпоширенішим культом був культ плодючості, який ототожнювався з образом праматері.

На жаль, нині навряд чи вдасться відтворити картину первісних уявлень трипільців, але дещо можна дізнатись з нових досліджень цієї культури. У трипільців було циклічне уявлення про час. Вони представляли його собі як безкінечну дорогу, що рухається навколо центру Всесвіту. Населення Трипілля усвідомлювало періодичність глобальних криз і катаклізмів як загибель старого і народження нового. І декілька сюжетів з їхньої міфології доводять це.

Дослідження поховального обряду трипільців показали наявність ґрунтових та підкурганних поховань з трупоспаленнями та трупопокладеннями, у яких помітні відмінності між чоловічими та жіночими похованнями. Як особливість – дівчаток ховали в урнах, дорослих – без урн. Відмічені окремі дуже багаті поховання знаті.

В часи свого розквіту трипільці зводили селища-гіганти, в яких було до 2–3 тисяч будівель. Розташовувалися вони в кілька концентричних кіл. Проте це були тільки поселення землеробів. В них не було жодних характерних для міст споруд, таких як храми, адміністративні споруди, палаци, квартали ремісників. У 4 тисячолітті до н. е. трипільське суспільство зазнало кризи. Вона була спричинена погіршенням кліматичних умов та падінням врожаїв внаслідок відсутності навичок оновлення родючих властивостей землі.

Свої способи пристосування до навколишнього середовища за енеоліту віднайшли мешканці степу. Упродовж майже тисячоліття основною господарською галуззю тут стало кочове скотарство. Мобільне життя скотарів заважало накопиченню багатств, вимагало простих, легких і міцних речей. Головним багатством степовиків, яке брало участь у всіх ритуалах і церемоніях, була худоба. За тієї доби виникають кілька археологічних культур степових скотарів – Середньостогівська, Нижньомихайлівська та Ямна [2]. Вважається, що носії цих культур належать до індоєвропейських народів, від яких бере початок превалююча більшість народів Європи, а також низка народів Азії. Скотарі часто залишили свої поселення, оскільки були змушені багато мандрувати зі своїми отарами. Головне джерело вивчення їхнього життя й побуту – це поховання. Індоевропейці належать до тих народів, які першими почали зводити кургани. Ці земляні споруди й досі височать в українській степовій зоні. Середньостогівці вперше у Європі приручили коня та освоїли відгінне скотарство. Майже всі свої знаряддя праці та зброї вони виготовляли з кременю. Глиняний посуд був із гострим дном.

Населення Нижньомихайлівської культури досягло значних успіхів в обробі каміння й створило перші на теренах України монументальні кам'яні скульптури. Ці антропоморфні стели, які ззовні нагадували людську постать, встановлювалися на верхівках курганів. На деяких із них степові мешканці викарбовували знаки, сцени, орнаменти, зміст яких і сьогодні залишається загадкою. Посуд нижньомихайлівців переважно мав пласке дно. Носії цієї культури виготовили значну кількість металевих знарядь.

Найвідомішою спільнотою степової смуги доби енеоліту насьогодні є ямна культура. Саме з нею поширився курганний обряд поховання.

Кургани раннього періоду були невеликі за розміром. Однак у пізньоямний період виникають насипи заввишки 10 і більше метрів. Археологи також простежили, що давні племена робили різночасове досипання насипу у зв'язку з окремими похованнями. Кургани іноді містять до 20-ти й більше ямних могил. Пізніше в цих земляних насипах часто влаштовували могили інші племена.

Небіжчиків ховали під курганними насипами в ямах переважно прямокутної форми і зазвичай у скорченому положенні на спині. Часто покійників обсипали порошком червоної вохри; біля них інколи ставили горщик, очевидно, з водою, залишали їжу і знаряддя праці та озброєння – списи, бойові сокири-молоти тощо.

Поряд із похованими дослідники відкопували прикраси: кістяні трубочки з гвинтовою нарізкою, молоточкоподібні шпильки з того ж матеріалу та просвердлені зуби хижака (собаки, вовка). Такий набір прикрас є характерною рисою культури ямних племен. У кількох випадках на території України і Калмикії вдалося віднайти глиняні маски на лицевій частині черепа померлих.

Племена ямної культури відіграли помітну роль в історії населення Східної Європи в III – на початку II тисячоліття до н.е. Вони потіснили пізньотрипільські й кемі-обинські племена і проникли далеко на захід від Дніпра, аж до Прикарпаття і Балкан, та на південь – у Крим. Про це свідчить поява тут «степових поховань з вохрою». Носії ямної культури мали тісні контакти з населенням Північного Кавказу й лісостепових районів Східної Європи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Винокур І. С. Археологія України : Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене / І. С. Винокур, Д. Я. Телегін. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 480 с.

2. Археологія України : Курс лекцій : Навч. посібник /Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін. ; за ред. Л. Л. Залізняка. – К. : Либідь, 2005. – 504 с.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЕЦЬ ГРИГОРІЙ КОЧУР: ЖИТТЯ ТА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Спіркін Е. К.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобіля

Національного університету цивільного захисту України

Переклад завжди виконував дві найважливіші функції: долучення світової культури до національної та утвердження стильово-стилістичної потуги власної мови. В Україні десятиріччями використовувався російський переклад. Та й наразі часто-густо застосовується саме російський, а не український переклад. Але це зовсім не означає, що в Україні не було чи немає гідних перекладачів. Такі прізвища як М. Рильський, Р. Зорівчак, В. Коптілов, О. Чередниченко та інші самі говорять за себе.

В українському перекладознавстві теза про важливість перекладу для формування незалежної історичної нації актуалізувалася у працях Роксолани Зорівчак, знаного теоретика перекладу. Статті М. Москаленка, колишнього

редактора відділу критики журналу «Всесвіт», також утверджували націотворчу функцію перекладацької роботи. Взагалі, перекладацькі роботи Лесі Українки, Г. Кочура, М. Рильського та інших показують, яку важливу функцію виконувала перекладацька робота на той час, коли українське слово в тоталітарній системі Російської та Радянської імперій було піддано остракізму [1].

В історії українського перекладу ХХ ст. є постаті, які визначили його розвиток на багато років наперед. До них належить Григорій Порфірович Кочур.

Перекладач, поет, літературознавець та громадський діяч, Г. Кочур, народився 17 листопада 1908 р. у с. Феськівка Чернігівської області у селянській родині. У 1932 р. закінчив Київський інститут народної освіти. Працював викладачем зарубіжної літератури у Тираспольському педагогічному інституті (нині Молдова), а в 1936–1941 рр. очолював кафедру літератури у Вінницькому педагогічному інституті [2]. Перші переклади опублікував у хрестоматії «Антична література» (1938 р.) та в періодиці.

Під час гітлерівської окупації України у роки Другої світової війни мешкав у м. Полтава. Після визволення міста радянськими військами у 1943 р. Г. Кочур був заарештований за звинуваченням у приналежності до Організації українських націоналістів та засуджений на 10 років каторжних робіт у шахтах системи ГУЛАГ у м. Інта (нині Республіка Комі, Російська Федерація). Там він не припинив своєї творчої діяльності, а також посів провідне місце в інтернаціональному гуртку інтелігенції. Г. Кочур перекладав, писав вірші, вивчав мови (естонську, латвійську, вірменську, грузинську та інші) за допомогою в'язнів. Активне духовне життя допомагало протистояти реаліям каторги. Його дружина також була засуджена і там само відбувала покарання.

8 січня 1953 р. був звільнений, а у 1962 р. реабілітований і лише після цього Г. Кочур зміг повернутися в Україну і оселитися у м. Ірпінь.

Варто зазначити, що Г. Кочур був найближчим соратником М. Рильського і неформальним лідером українських перекладачів. У 1960-ті рр. він належав до ключових фігур національно-культурного відродження в Україні. Його домівка у м. Ірпінь була центром, де збиралася опозиційно налаштована творча інтелігенція. Був ініціатором більшості заходів у галузі українського художнього перекладу, мав великий вплив на зростання професійного рівня перекладацької майстерності та перекладознавчої думки в Україні [3]. Після першої хвилі арештів серед української інтелігенції у 1965 р. Г. Кочур у числі 139 авторів підписав «лист-протест 139» (проти незаконних судових розправ) на захист своїх друзів. Його будинок неодноразово обшуковують, за ним встановлюють постійний нагляд.

Та незважаючи на це, Г. Кочур багато і плідно працював. Його переклади охоплюють 26 століть, починаючи від Архілоха (давньогрецька поезія) і закінчуючи сучасними поетами, три континенти (Європа, Америка і Азія), близько 30-ти літератур (Григорій Порфірович знав 31 мову!). Він є автором статей з теорії перекладів, кваліфікованих передмов до видань зарубіжних авторів, численних рецензій і спогадів. Зокрема, Г. Кочур писав статті про творчість польського поета Ю. Тувіма (1958 р.), Ю. Словацького (1960 р.), давньогрецького баснописця Езопа (1961 р.), М. Рильського (1965 р.) та інші [2]. У 1966 р. побачила світ його книга з історії та теорії перекладу «Майстри перекладу».

Крім того, Г. Кочур був редактором і упорядником антології чеської та словацької поезій (разом із М. Рильським у 1964 р.), редактором «Нового життя» Данте Аліґ'єрі (1965 р.), «Вибраного» М. Зерова (1966 р.) тощо.

За другої хвилі репресій у 1973 р. Г. Кочур був виключений зі Спілки письменників України (СПУ) «за націоналізм» та був практично позбавлений можливості публікуватися. Тільки у 1988 р. з початком перебудови в СРСР був

відновлений у СПУ. У 1989 р. вийшла друком збірка його віршів «Інтинський зошит. Вірші 1945–1953 рр.» (його табірна поезія), а у 1991 р. – том вибраних перекладів «Друге відлуння», за який у 1995 р. він був удостоєний (посмертно) Державної премії ім. Т. Шевченка. Необхідно вказати, що це було унікальне видання, де один перекладач представив 130 авторів, 24 мови і 26 сторіч.

Також Г. Кочур був лауреатом премії імені М. Рильського (1989 р.) за переклади. У 1993 р. був нагороджений медаллю Наукового товариства ім. М. Грушевського.

Лише у 82 роки Г. Кочуру випала можливість прийняти зарубіжні запрошення і виступити з доповідями на наукових конференціях у США (Іллінойський університет, 1991 р.), у Польщі та Чехії (1992 р.).

Наразі у м. Ірпінь діє Літературний музей Григорія Кочура. Крім того, у 1998 р. його ім'я присвоєно кафедрі перекладознавства і контрастивної лінгвістики Львівського університету. А у 2000 р. побачила світ збірка його перекладів «Третє відлуння». У 2008 р. на честь 100-річчя перекладача випущена марка з його портретом. А у 2009 р. за ініціативою Міністерства культури і туризму України була заснована премія імені Григорія Кочура.

За словами українського мовознавця О. І. Чередниченка Г. Кочур заклав підвалини сучасної історії українського художнього перекладу. Його цікавили не тільки результати, а й сам цілісний перекладацький процес в Україні. Крім того, він виходив за межі України для того, щоб вивчати питання перекладацького освоєння та поширення творів української літератури у світі [4].

Як теоретик перекладу, Г. Кочур довів необхідність зберігати національну своєрідність оригіналу у поетичному перекладі, зокрема при відтворенні ритміки вірша. Також він сповідував принцип джерелоцентричного перекладу, який передбачає максимальне наближення читача до оригіналу [4].

Щоб досягти того, чого не знаєте,
Мусите йти дорогою незнання,
Щоб знайти те, чого не маєте,
Мусите йти дорогою зречення...

In order to arrive at what you do not know
You must go by a way which is the way of ignorance
In order to possess what you do not possess
You must go by the way of dispossession. (Т. С. Еліот)

Крім того, за словами О. Чередниченка, Г. Кочур не був прихильником адаптацій у перекладацькій діяльності, маючи на увазі крайню форму переробки оригіналу з метою його одомашнення, що було дуже поширеним у попередні епохи [4]. Однак адаптацію як засіб зближення двох мовних і культурних дійсностей у процесі перекладу необхідно застосовувати, про що свідчать численні переклади Г. Кочура.

Провівши все життя у творчому та науковому пошуку, Г. Кочур залишив по собі неймовірну за цінністю та обсягами спадщину, яку ще вивчатиме не одне покоління перекладознавців, літературознавців, критиків і культурологів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дроздовський Д. Переклад у ХХІ столітті: місія нездійсненна? – ЛітАкцент. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2009/03/12/pereklad-u-hhi-stolitti-misija-nezdijsnenna/>.

2. Герасимова Г. П. Кочур Григорій Порфирівич // Енциклопедія історії України : Т. 5 : Кон – Кю / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К. : В-во «Наукова думка», 2008. – 588 с.

3. Зорівчак Р. П. Кочур Григорій Порфирівич // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. – К., 2003–2016.

4. Чередниченко О. Перекладацький доробок Григорія Кочура (до 100-літнього ювілею Майстра) // Всесвіт. Український журнал іноземної літератури. – Режим доступу : <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/578/41/>.

ВІДТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ (АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ НАПРЯМОК ПЕРЕКЛАДУ)

Стасюкевич С. Т.

*Науковий керівник – Онищук М. І., кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Екологічні терміни-концепти розглядаються нами як трикомпонентні утворення, що містять у собі актуальний, ціннісний та образний елементи. Ціннісний компонент екологічних термінів може бути позитивним (*environmental safety, resource preservation, rehabilitation, екобаланс, екорозвиток, екологічна безпека*) і негативним (*depletion, pollution, радіація, екологічна катастрофа, ядерний вибух*), що й визначає їх місце на шкалі екологічних цінностей/екологічних небезпек. Культурна зумовленість оцінного компонента екологічних термінів-концептів визначає специфіку їх перекладу. З одного боку, процес пошуку адекватних перекладацьких відповідників ускладнюється. З іншого боку, діапазон можливостей при виборі певного відповідника в кожному конкретному випадку розширюється.

Відповідно до загальних критеріїв ідентифікації та відтворення ЕкоЛ при її перекладі враховується, чи є той чи інший її елемент: 1) ядерним / периферійним / маргінальним; 2) облігаторним / факультативним / нерелевантним; 3) інваріантним / варіативним; 4) універсальним / етноспецифічним; 5) високочастотним / середньочастотним / низькочастотним. Крім того, особливості перекладу ЕкоЛ визначаються ще й тим, як співвідносяться той чи інший тип ЕкоТт і перекладацький статус одиниць ЕкоЛ (екологічні терміни, екологічні реалії, екологічні символи, екологічні терміни-концепти). Різний статус цих одиниць визначає й різні типи домінувальних перекладацьких відповідників, а іноді й різні стратегії перекладу [1, с. 115; 3, с. 58].

Серед спеціальних ЕкоТт словникова стаття спеціального словника є найбільш жорстко детермінованим типом тексту. Її головне завдання – визначити поняття, назване певним екологічним терміном. Ті одиниці ЕкоЛ, які в інших типах текстів можуть виступати як екологічні реалії, екологічні символи, екологічні терміни-концепти, у словниковій статті функціонують як власне терміни. Тому при перекладі словникової статті обов'язковим є відтворення її інформативної функції, а сам критерій термінологічності – облігаторним та інваріантним. Таким чином, найрепрезентативнішим видом ЕкоЛ, облігаторним для спеціальних ЕкоТт, є екологічний термін. Його домінувальна функція – інформативна, а головний адресат – вузький фахівець.

На відміну від широкої аудиторії, фахівець, зазвичай, має достатні знання й тому не потребує додаткового розкриття значення терміну. З іншого боку, багато

термінів досить швидко набувають статусу інтернаціональних і/чи кодифікуються, а тому мають прямі відповідники, зафіксовані в спеціальних словниках, списках термінів, у глосаріях тощо [2].

За доміантними способами перекладу такі відповідники поділяються на дві групи. До першої групи належать кальки різних типів, наприклад, фонетична / графічна / змішана (*biogeosenosis* – *біогеоценоз*, *nutrient* – *нутрієнт*, *hemiplancton* – *геміпланктон*), поморфемна (*microsubspecies* – *мікронідвид*, *photocontrol* – *фоторегуляція*), семантична (*wintering area* – *місце зимування*, *virus-cell interaction* – *взаємодія вірусу з клітиною*, *license for useful mineral development* – *ліцензія на розробку корисних копалин*). Друга група представлена тлумаченням значення / описовим перекладом / дескриптивною перифразою (*harmosis* – *адаптивна реакція організму на дію зовнішнього середовища*).

Кількісна характеристика відтворення типів екологічних термінів в англо-українському напрямі перекладу

Типи екологічних термінів	Способи відтворення	Калькування		Транскрипція / транслітерація		Парафрастичний переклад / описовий спосіб		Разом	
		К-ть	%	К-ть.	%	К-ть	%	К-ть	%
Екологічні терміни-концепти		130	26	107	21,	18	3,6	255	51
Екологічні реалії		72	14,4	55	1	21	4,2	148	29,6
Екологічні символи		24	4,8	10	2	47	9,4	97	19,4

Саме тому при англо-українському перекладі багатьох термінів із широким значенням регулярно використовується дескриптивна перифраза, роль якої – конкретизувати значення термінів відповідно до контексту, пор.: (англ. м.) *Dancee will assist Ukraine in fulfilling its policies for action on environment and health.* – (укр. м.) *ДАНСІ буде надавати Україні допомогу в розробці загальної стратегії та плану заходів у галузі охорони навколишнього середовища та здоров'я населення.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / Ілько Вакулович Корунець. – К. : Підручник. – Вінниця : «Нова книга», 2001. – 258 с.
2. Григоренко Н. О. Структурно-семантичні особливості термінів у сучасній англійській мові [Електронний ресурс] / Н. О. Григоренко. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/5846/1/10gno.pdf>.
3. Овсейчик С. До проблеми становлення української екологічної термінології // Українська термінологія і сучасність : Збірник наукових праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – Вип. V. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 57–60.

СУСПІЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТРАВМАТИЗМУ

Степанова Г. М.

*Науковий керівник – Підручна С. Р., доктор медичних наук, професор
Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського*

Увага дослідників та громадськості дедалі активніше звертається до проблеми травматизму, який має різноманітні причини, як в мирний, так і у воєнний час. Щороку близько 5 мільйонів осіб у світі й понад 30 тис. осіб в Україні йдуть із життя внаслідок отримання травм [1, 2, 3].

Мета цієї доповіді – охарактеризувати суспільне значення проблеми травматизму й особливо його тяжкої форми – політравматизму, множинної і поєднаної травми.

Серед причин смертності населення перше місце належить серцево-судинним захворюванням, друге – злоякісним пухлинам, третє – травмі, але якщо середній вік померлих від серцево-судинних захворювань становить 79 років, від онкологічних – 68,6, то від травм – 34,4 роки [4, 5]. Крім того, на кожний випадок смерті припадають десятки випадків госпіталізації, сотні випадків звернення у службу невідкладної допомоги і тисячі випадків звернення до лікарів. Значна частина тих, хто вижив після отриманих травм, отримують тимчасову або постійну інвалідність [6, 7].

Останнім часом проблему значних втрат від травм обговорюють як національну і в Україні, і у світі [8, 9, 10]. І хоча загальний рівень травматизму в останні роки має тенденцію до стабілізації, травматизм все ще залишається причиною близько 9% смертей у світі й майже 5,5% смертей в Україні [11].

У проблемі травматизму помітний віковий аспект – як із погляду поширеності, так і з погляду тяжкості наслідків.

Найбільше поширення травматизм має серед дітей та осіб працездатного віку. У цих категоріях населення травматизм як причина смерті та інвалідності сильно випереджає і серцево-судинні захворювання (у 10 разів), і новоутворення (у 20 разів) [12]. За даними ВООЗ, на молодих людей у віці від 15 до 44 років припадає практично 50% смертності, пов'язаної з травматизмом. Вони становлять суттєву долю економічно продуктивних трудових ресурсів [6].

Відповідно до дослідження, проведеного в 2010 році в м. Омську, політравму отримували: в віці до 20 років 2,3% чоловіків і 4,8% жінок, у віці 20–29 років 21,9% чоловіків і 22,9% жінок, 30–39 років 31,1% чоловіків і 27,7% жінок, 40–49 років 21,5% чоловіків і 21,1% жінок, 50–59 років 15,1% чоловіків і 16,9% жінок, 60 років і старші – 8,1% чоловіків і 6,6% жінок [13].

Взагалі, у віці від 1 до 45 років у чоловіків і від 1 до 35 років у жінок нещасні випадки є основною причиною смерті, а серед підлітків та юнаків цей показник, за деякими даними, сягає 80% [14].

У дітей при політравмі найчастіше спостерігаються поранення нижніх кінцівок і черепно-мозкові травми, а у дорослих – крім цього, ще ушкодження верхніх кінцівок, травми грудної клітки і черевної порожнини, переломи тазу, розриви сечового міхура й ушкодження шийного відділу хребта.

Встановлено чітку залежність між віком і рівнем летальності у постраждалих з політравмою. Що старше постраждалі, тим вища летальність. Максимальна летальність (30%) спостерігається серед чоловіків у віковій групі старше 61 року [15]. Вік старше 70 років є одним із показників, за яким множинна/поєднана/комбінована травма зараховується до поняття «політравма» [16].

Незважаючи на сучасні досягнення медицини, летальність та інвалідність за умов політравми залишаються досить високими, що пов'язано не тільки з тяжкістю пошкоджень, а й з різними ускладненнями загального та місцевого характеру, які виникають і в ранньому, і у віддаленому післятравматичному періоді [17].

Останніми роками відмічена стійка тенденція до обтяження травматичних ушкоджень, більшість з яких набуває множинний, поєднаний та комбінований характер із притаманним їм синдромом взаємного обтяження. В Україні збиток для державного бюджету з цієї причини за оцінками 2013 року становив понад 10 млрд. гривень, а для працедавців – понад 12,5 млрд. грн. [18].

Крім того, аналіз збитку від поєднаної травми свідчить, що за кількістю непрожитих років вона значно перевищує цей показник внаслідок серцево-судинних, онкологічних та інфекційних захворювань загалом. Найбільшу питому вагу летальних результатів і ускладнень спостерігають у гострому періоді політравми, що пов'язано з масивною крововтратою, травматичним шоком та іншими ускладненнями.

Отже, проблема травматизму, особливо політравматизму, має непересічне суспільне значення й потребує як особливої уваги з боку системи охорони здоров'я, так і комплексного державного підходу, спрямованого на її мінімізацію. Владним структурам і їхнім партнерам із громадського та приватного секторів слід чітко усвідомити, яким важким тягарем лягає на суспільство травматизм. Необхідно максимально посилити систему збору даних, системно покращувати служби для постраждалих і тих, хто залишилися в живих, а також ширше застосовувати профілактичні заходи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рощин Г. Г. Організаційні аспекти невідкладної медичної допомоги при тяжкій поєднаній травмі на догоспітальному та госпітальному 285 етапа / Г. Г. Рощин // Установчий з'їзд лікарів швидкої і невідкладної медичної допомоги та медицини катастроф. – Київ, 2005. – С. 98–100, 327.
2. Behdad A. Evaluation of Systemic Inflammatory Response Syndrome (SIRS) Score as a Predictor of Mortality in Trauma Patients / A. Behdad, M. Hosseinpour // *Europ. J. Trauma.* – 2006. – Vol. 32, №5. – P. 464–467.
3. Чепелевська Л. А. Смертність населення України від травматизму : сучасні проблеми, регіональні аспекти / Л. А. Чепелевська, О. М. Орда // *Україна. Здоров'я нації.* – 2011. – №4. – С. 58–65.
4. Корж М. О. Медичні аспекти дорожньо-транспортної політравми, як основної причини смертності молодих людей в Україні / М. О. Корж, В. О. Танькунт. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/29868/1/4.pdf>.
5. Политравма : травматическая болезнь, дисфункция иммунной системы, современная стратегия лечения / Под ред. Е. К. Гуманенко и В. К. Козлова. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 608 с.
6. Травматизм // Всемирная организация здравоохранения. – Режим доступу: http://www.who.int/surgery/challenges/esc_injuries/ru/
7. Травмы // Всемирная организация здравоохранения. – Режим доступу : <http://www.who.int/topics/injuries/ru/>.
8. Бойко В. В. Принципи надання медичної допомоги потерпілим із закритою травмою живота на догоспітальному етапі / В. В. Бойко, В. П. Польовий, В. Б. Рева // 36. наукових праць Української військово-медичної академії «Проблеми військової охорони здоров'я». – Київ, 2006. – Вип. 17, розд. 5. – С. 306–311.

9. Hornez E. Management of exsanguinating pelvic trauma: Do we still need the radiologist? / E. Hornez // J. Visc. Surg. – 2011. – Vol. 148. – P. 379–384.
10. Timing of orthopaedic surgery in multiple trauma patients : development of a protocol for early appropriate care / H. A. Vallier, X. Wang, T. A. Moore [et al.] // J. Orthop. Trauma. – 2013. – Vol. 27. – P. 543–551.
11. Максимів Р. В. Динаміка балансу антиоксидантно-прооксидантних механізмів у внутрішніх органах під впливом артеріального джгута і реперфузії кінцівки / Р. В. Максимів, А. А. Гудима, В. М. Сидоренко // Шпитальна хірургія. – 2017. – №1. – С. 37–44.
12. Лихтерман Л. Б. Черепно-мозгова травма / Л. Б. Лихтерман. – М.: Медицинская газета, 2003. – 358 с.
13. Зайцева У. И. Медико-социальная характеристика лиц с политравмой / У. И. Зайцева // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – 2010. – №1. – С. 27–30.
14. Соколов В. А. Социальное значение множественных и сочетанных травм / В. А. Соколов // Bone-surgery: Портал о хирургии костной ткани. – Режим доступа : http://bone-surgery.ru/view/socialnoe_znachenie_mnozhestvennyh_i_sochetannyh_travm/.
15. Шаталин А. В. Основные факторы, влияющие на летальность у пациентов с политравмой транспортированных в специализированный травматологический центр / А. В. Шаталин, С. А. Кравцов, В. В. Агаджанян // Политравма. – 2012. – №3. – С. 17–36.
16. Pape H.-C. The definition of polytrauma revisited: an international consensus process and proposal of the new «Berlin definition» / H.-C. Pape, R. Lefering, N. Butcher, A. Peitzman, L. Leenen, I. Marzi et al. // The Journal of Trauma and Acute Care Surgery. – 2014. – 77(5). – P. 780–786.
17. Treatment of polytrauma in the intensive care unit / V. Mann, S. Mann, S. G. Szalay [et al.] // Anaesthetist. – 2010. – Vol. 59. – P. 739–763.
18. Аналітична записка профспілкової сторони з питання «Про збереження трудового потенціалу країни за рахунок зниження захворюваності, виробничого травматизму та забезпечення безпечних і здорових умов праці» // Національна тристороння соціально-економічна рада. – Режим доступу : [www.ntser.gov.ua/assets/files/Zasidania/Anal.dov.do_p.2_\(PS\)_-16.09.13.doc](http://www.ntser.gov.ua/assets/files/Zasidania/Anal.dov.do_p.2_(PS)_-16.09.13.doc).

МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСПОЗИЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНАХ

Степанюк М. В.

*Науковий керівник – Онищук М. І., кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Метафора – це універсальний інструмент мислення, який передбачає пізнання одного об'єкта через порівняння, зіставлення з іншим і є одним із способів репрезентації знання в мовній формі [1, с. 107]. Як відомо, раціональне мислення в значній мірі спирається на метафоричні моделі. Акт метафоризації виражається у формі переносу певної ознаки одного предмета на інший в силу наявності у цього іншого предмета подібної [2, с. 75]. Необхідною умовою розуміння метафори та її адекватної інтерпретації є певний рівень мислення суб'єкта, який сприймає метафору. Завдання метафори – викликати уявлення, адже світ метафори – це царица образного мислення, результатом якої є виведення ознак основного суб'єкта.

Результати дослідження свідчать, що чималу кількість термінів утворено за допомогою метафоризації. Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що досліджувані медичні терміни-метафори є мотивовані. Проведений зіставний аналіз термінів із загальноживаною лексикою дає підстави виокремити низку основних напрямків метафоричного терміноутворення. На дослідженому матеріалі медичних термінів простежуються такі типи метафоричних перенесень, як антропоморфна, зооморфна, артефактна та флороморфний метафори.

Антропоморфна метафора, яка побудована на подібності з фізичними, інтелектуальними чи функційними характеристиками людини. Такі терміни утворено на підставі уявлень про біологічні та психологічні характеристики людини, наприклад: укр. *кров'яні тільця* – англ. *blood cell*. Термін-метафора утворений внаслідок зовнішньої подібності із тілом людини. Людина традиційно використовує уявлення про своє тіло для вербалізації інших уявлень, пов'язаних із довкіллям [1, с.109]. У цьому разі такий напрямок метафоризації застосовано для вербалізації уявлень про «складники» тіла. Це виразно засвідчують словникові дефініції: *кров'яний* – «1. стос. до крові; виготовлений з крові; 2. який має колір крові; червоний, багрянний та тільце «1. зменш.-пестл. до тіло 1– 5. 2. певні утворення у складі якої-небудь живої тканини. Білі кров'яні тільця – складова частина крові; лейкоцити; Червоні кров'яні тільця – складова частина крові; еритроцити», а тіло «1. матерія, речовина, що так чи інакше обмежена в просторі; окремих предмет у просторі. 2. організм людини або тварини в цілому з його зовнішніми і внутрішніми проявами. 3. тулуб людини або тварини. 4. тільки одн. шкірно-м'язовий покрив людини або тварини; м'язи, м'ясо. 5. основна, наймасивніша частина чого-небудь; корпус чого-небудь. 6. що-небудь єдине, що складається з погоджено діючих частин. Отже, на основі спільних ознак «певні утворення у складі якої-небудь живої тканини» та «матерія, речовина, що так чи інакше обмежена в просторі; окремих предмет у просторі; корпус чого-небудь» утворився цей термін-метафора. Окрім того, низка метафор, пов'язаних із фізіологічними процесами, спирається на уявлення про фізичні дії та діяльність людини.

Міжмовні кореляти укр. *мертва пульпа* – англ. *dead pulp* (антропоморфна метафора) – термін утворено на основі біологічної характеристики людини, а саме руйнування, відмирання судинно-нервового пучка зуба (пульпи); укр. *синдром Ван Гога* – англ. *the van Gogh Syndrome* (антропоморфна метафора) – синдром, який проявляється, коли психічно хворий або сам себе оперує, або наполягає на певній операції, як це зробив видатний художник-пост-імпресіоніст, коли відрізав собі мочку вуха.

Зооморфна метафора актуалізує уявлення про тваринний світ. В медичних термінах наявні різноманітні приклади термінів-метафор із компонентом *рак*. Цей термін-метафора утворено на основі схожості злоякісної пухлини із тілом тварини класу земноводних. Слово укр. *рак* – англ. *cancer* функціонує в загальнонародному вжитку із таким значенням: «покрита панцером безхребетна прісноводна тварина класу членистоногих з великими клішнями біля голови і черевцем, схожим на хвіст». Навіть словникова дефініція містить вказівку на специфічний зовнішній вигляд тварини – «тварина з великими клішнями». Саме на основі цієї зовнішньої ознаки й відбулася метафоризація, оскільки такі пухлини, як рак молочної залози чи рак шкіри – часто проростають в навколишні тканини, форми їх проростів нагадують клешні рака.

Артефактна метафора ґрунтується на уявленнях про світ речей, створений людиною, як правило, такі терміни-метафори актуалізують уявлення про функційні характеристики, форми артефактів, наприклад: укр. *клапан серця* –

англ. *heart valve*. Тут серце концептуалізовано як механізм (метафоризація відбувається за моделлю СЕРЦЕ – МЕХАНІЗМ).

Термін-метафора укр. *кровоносна судина* «трубчастий еластичний орган у тілі людини й тварини, по якому рухається кров або лімфа, тобто він є вмістилищем для крові» – англ. *blood vessel*, який утворено на основі функційних уявлень про вмістища, оскільки укр. судина – це посудина для їжі й зберігання харчових продуктів. Термін-метафора утворений на основі подібності форми: укр. таз «неглибока кругла або овальна посудина (найчастіше металева) для вмивання, прання тощо», а в медичній термінології таз – «частина скелета людини й тварин; кістковий пояс, що спирається на нижні (у тварин – на задні) кінцівки і є опорою для хребта».

Флороморна метафора актуалізує уявлення людей про рослинний світ. Форма плодів рослин є відносно сталою їхньою ознакою. Так, актуалізовано уявлення про «кулястість» яблука: укр. *очне яблуко* – англ. *eyeball*. Конкретизатори терміна яблуко очне у цих мовах позначаються іменниками з різними значеннями, проте зберігають сему «форма кола». В інструкціях ознаки концепту РОСЛИНА наявні в терміні укр. *периферичні стовбурові клітини крові* – англ. *peripheral blood stem cells*.

Отже, метафоризація в термінології відбувається на основі концептуальних уявлень про предмет дійсності, які властиві наївній мовній картині світу. До найчастотніших концептосфер, що є ділянками-джерелами метафоризації в текстах інструкцій до медичних препаратів, належать антропоморфна, артефактна зооморфна та флороморфна концептосфери.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Перхач Р. Ю. Термінологія в інструкціях до медичних препаратів: лінгвокогнітивний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, польської, німецької мов) : дис. канд. філол. наук : 10.02.15 / Р. Ю. Перхач // Одеса, 2015. – 23 с.
2. Телия В. М. Фразеологія // Общее языкознание. М. : Наука, 1972. – С. 456–252.

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ – ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

Сунько В. В.

Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

Сучасний міжнародний тероризм можна визначити як політично вмотивований та обґрунтований метод використання радикального насильства, головна мета якого – досягнення певного психічного ефекту. Характерною його рисою є комунікативність: поєднання насильницьких вчинків із політичним посланням, причому це послання може бути, а часто і є, диференційованим із огляду на різні сектори цільової публіки. Органічною частиною цього явища може бути як інтенсивне залякування, тероризування одних, так і підбурювання інших, потенційних спільників і наслідувачів терористів. Сучасний тероризм відрізняється, насамперед, систематичним використанням крайнього насильства, масштабністю акцій, їх суспільно-культурною резонансністю, яка визначає характер навмисне викликаного психічного ефекту [1].

Сьогодні у світі діє велика кількість міжнародних терористичних організацій, найбільшими із яких на сьогоднішній день можна назвати такі як Аль Каїда, ІДІЛ, Талібан та ФАТХ.

Одна з наймасштабніших терористичних організацій у світі «Аль-Каїда» з'явилася 11 серпня 1988 р. Тоді Усамабен Ладен і керівник «Єгипетського ісламського джихаду» Абдулла Аззама прийняли рішення об'єднати свої зусилля для повалення світської влади в ісламських державах і введенні «Великого ісламського халіфату».

Витоки появи «Аль-Каїди» – війна в Афганістані. Після того, як Радянський союз вивів свої війська, бойовики обрали собі нову мішень – США. У 1998 р., після терактів у столицях Кенії і Танзанії, «Аль-Каїду» назвали терористичною організацією №1 [2].

11 вересня 2001 р. в США сталася серія масштабних терактів. Відповідальність на себе взяла «Аль-Каїда». 19 терористів захопили чотири пасажирські авіалайнери. 2 літаки направили у вежі Всесвітнього торгового центру, розташовані в південній частині Манхеттена в Нью-Йорку. Обидві вежі обрушилися, стався масштабний вибух, загинули тисячі мирних жителів.

Третій літак направили в будівлю Пентагону у Вашингтоні, четвертий – впав у штаті Пенсільванія. За даними американських правоохоронців, теракт ретельно планували – терористи розділилися на чотири групи, в кожній з яких був бойовик з навичками управління літаком.

У результаті страшної трагедії загинули 2 977 осіб, 24 – досі вважають зниклими безвісти. Зруйновані башти Всесвітнього торгового центру і кілька прилеглих будівель.

За час свого існування «Аль-Каїда» взяла відповідальність за 19 терактів, один з яких – напад на редакцію журналу Charlie Hebdo в січні поточного року. Тоді бойовики розстріляли 12 осіб, 11 отримали поранення.

Підрозділи «Аль-Каїди» базуються в Ємені, Іраку, Алжирі, Афганістані. На цей момент організацію очолює 60-річний хірург Айман Мухаммед Рабієаз-Завахірі. Як повідомляють ЗМІ, Айман був особистим лікарем бенЛадена і після його смерті став терористом №1 [3].

Угруповання «Ісламська держава Іраку» (ІДІЛ) з'явилася в результаті злиття 11 радикальних ісламських угруповань під керівництвом «Аль-Каїди» в 2006 р. У 2013 р. ІДІЛ розповсюдило свою діяльність і на Сирію – вступили у війну на боці антиурядових сил. Після цього Аль-Каїда відмовилася від «Ісламської держави».

На території ІДІЛа оголосили халіфат. Жителям підконтрольних територій доводиться жити за їхніми правилами. Селянам забороняють будувати церкви, використовувати релігійну символіку. За порушення правил слід фізичне покарання – удари батоном. У ІДІЛі практикують страти – бойовики спалюють військовополонених, а відео публікують в Інтернеті. Відповідальність за теракт в концертному залі Bataclan в Парижі, де 13 листопада загинули близько 100 осіб, також покладають на бойовиків ІДІЛ. Терористи захопили заручників, згодом поліція почала штурм театру. В результаті оперативних дій двох терористів вдалося знищити. Крім цього, теракти сталися поруч зі стадіоном Stade de France, де йшов матч футбольних збірних Франції та Німеччини, і в ряді інших кварталів Парижа. Там загинули десятки людей, і 352 людини отримали поранення [2].

Третім найбільш масштабним терористичним рухом, який Рада безпеки ООН визнала терористичною організацією в 2003-му є Талібан. На підконтрольних територіях бойовики ввели норми шаріату: заборонили музику, мистецтво, біле взуття, алкоголь. Жінкам не можна з'являтися в суспільстві без родича-чоловіка і з відкритим обличчям. Крім того, дівчаткам не дозволяють

отримувати освіту. Часто об'єктом нападу для бойовиків ставали школи, терористи викрадали десятки школярів і заявляли про те, що дівчата повинні виходити заміж, а не вчитися.

3 вересня 2010 р. таліби влаштували вибух на мітингу в Кветті (Пакистан). Мітинг проводився в рамках міжнародного дня підтримки палестинців. Загинули 54 людей, ще 197 отримали страшні поранення [3].

«ФАТХ» – палестинська організація, до складу якої ввійшли воєнізоване крило і політична партія, визнана терористичною в Ізраїлі та США. ФАТХ існує з середини 50-х років. «fatah» у перекладі з арабської означає «перемога, завоювання», а слово «hataf» – «смерть». У її статуті сказано про те, що держава Ізраїль має бути знищене.

У різні роки від імені організації скоїли десятки терактів проти ізраїльтян. Так, у березні 2012 р., в результаті вибуху терориста-смертника в готелі Париж (Ізраїль), загинули 30 людей.

До слова, в 1993 р. керівництво ФАТХ підписало мирну угоду в Ізраїлі, а після навіть отримав більшість місць в палестинському парламенті. Проте в 2004 році пост керівника ФАТХ зайняв Фарук Каддумі, який не прийняв мирну угоду з Ізраїлем [2].

Отже, можна сказати що, на даний час сучасний тероризм добре розвинений і розповсюджений. Він має за мету проведення насильницьких акцій аби примусити державні або інші органи прийняти рішення, яке б задовольнило вимоги терористів. Характерним змістом тероризму є свідомо спрямованість на чисельні людські жертви, руйнування матеріальних і духовних цінностей, провокація війни, недовіри і ненависті між соціальними, національними і релігійними групами, що сприяє виникненню і поглибленню антагонізмів у світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Международный терроризм в действии // Эхо планеты. – 2001. – №18–19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://knowledge.allbest.ru/international/2c0a65635b2bd68a5c53a88421306c26_1.html.

2. Найбільші міжнародні організації світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.segodnya.ua/world/kak-zhivut-mezhdunarodnye-terroristy-unichtozhayut-evreev-ustrayayut-vzryvy-i-zapreshchayut-cerkvi--667925.html>.

3. 7 найбагатших терористичних угруповань у світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://news.finance.ua/ua/news/-/328597/7-najbagatshyh-terorystichnyh-ugrupovan-v-sviti>.

ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Федюк Г. З.

*Науковий керівник – Литвин А. В., доктор педагогічних наук, професор
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Розвиток України як демократичної держави пов'язаний зі значними змінами в усіх сферах життєдіяльності. Ці зміни стосуються, передусім, освіти, яка покликана не лише забезпечувати інтелектуальний потенціал суспільства, а й готувати фахівців нового типу відповідно до потреб сучасної економіки. Підготовка конкурентоспроможних фахівців потребує висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, від яких вимагається володіння комплексом професійних і

психолого-педагогічних компетентностей, сформованість методологічного мислення, висока загальна та професійна культура, розвиненість професійно значущих якостей особистості. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні одним із важливих напрямів визначено вдосконалення системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Сучасні тенденції розвитку суспільства зумовлюють особливості системи підвищення кваліфікації щодо зростання якості фахової підготовки, які полягають у розробці науково-методичного інструментарію і запровадженні механізмів забезпечення високої якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, побудови нової філософії післядипломної освіти з урахуванням парадигмальних трансформацій у системі освіти. Реалізація принципу освіти впродовж життя потребує організації неперервного підвищення кваліфікації та зростання педагогічної майстерності викладачів ВНЗ, розроблення нових концептуальних підходів до підвищення кваліфікації цієї категорії педагогічних працівників. Важливими передумовами освітніх реформ є визначення нових підходів у функціонуванні системи педагогічної освіти з урахуванням міжнародного досвіду.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [1] серед інновацій у системі післядипломної освіти акцентується увага на концептуальних шляхах вирішення проблем створення інновацій, прикладних дослідженнях, пов'язаних з їх експериментальною апробацією, впровадженням результатів досліджень у практику, їх комерціалізація.

Визначення форм організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників, на думку В. Олійника, має ґрунтуватися на положеннях про те, що: підвищення кваліфікації як багатоцільова функція потребує наступності форм підвищення кваліфікації викладачів, спрямованих на розвиток їхніх професійних і особистісних якостей, педагогічної майстерності; синтез контактних і дистанційних форм підвищення кваліфікації; перехід від традиційної до інноваційної стратегії організації підвищення кваліфікації викладачів. Навчальний процес має бути дослідницьким, будуватися на основі інноваційних підходів [2].

Головною метою системи неперервного підвищення кваліфікації є створення умов для постійної самоосвіти, самовдосконалення, розвитку педагогічного таланту педагогів. Особлива увага надається оновленню змісту підвищення кваліфікації, що визначається вимогами суспільства до якості освіти педагогічних кадрів, найновіших даних вітчизняної і світової науки та практики з урахуванням особистісних потреб працівників освіти. В основу неперервного підвищення кваліфікації працівників вищої освіти закладаються перспективні педагогічні технології, які формують зацікавлене ставлення слухачів до теоретичних знань як засобу розв'язання практичних завдань професійної освіти [3].

Система підвищення кваліфікації є потужним інструментом, який здатний сприяти професійному розвитку викладачів ВНЗ, а відповідно – забезпечити динамічність організаційного розвитку освітньої галузі. Система підвищення кваліфікації має гарантувати всебічний і неперервний доступ педагогічних працівників до навчання, отримання й оновлення знань і навичок педагогічної діяльності, необхідних в сучасному суспільстві. При цьому доцільно брати до уваги функції неперервної освіти: соціокультурну, розвивальну, загальноосвітню, компенсвальну, адаптивну, економічну тощо [4].

Місія сучасної післядипломної педагогічної освіти полягає в забезпеченні нової якості педагогічних кадрів, здатних ефективно діяти в умовах нестабільності, невизначеності та постійних змін, у тому числі інноваційних перетворень галузі освіти. Цим зумовлюється поява нових форм підвищення

кваліфікації (наприклад, стажування в навчально-практичних центрах з упровадження інноваційних технологій, майстер-класи провідних фахівців, тренінги тощо) і розширення можливостей у задоволенні індивідуальних потреб викладачів (діагностування проблем у їхній діяльності, застосування його результатів для складання тематики і планів підвищення кваліфікації). Неперервна система підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів в Україні має бути гнучкою, динамічною, адекватною вимогам конкретних ВНЗ і враховувати рівень компетентності викладачів.

Підвищення кваліфікації полягає, передусім, у розвитку в науково-педагогічних працівників рефлексивної свідомості, яка спонукає до продуктивної, професійно-педагогічної діяльності. Будь-які педагогічні ідеї, інновації, можуть запроваджуватись в освітню практику лише шляхом їх прийняття, відповідних змін професійної свідомості та поведінки викладача. Тому систему підвищення кваліфікації необхідно націлити не стільки на передачу інформації, скільки на формування пізнавальної активності та саморозвиток викладача. На переконання І. Зязюна, унікальність педагогічної професії в тому, що, створюючи умови для стимулювання активності своїх учнів, продумуючи й аналізуючи комплекс різномірних завдань, педагог сам актуалізується, використовуючи власні творчі ресурси [5, с. 500]. Крім того, потребують розвитку вміння оперувати предметним змістом знань, проектувати й моделювати свою професійну діяльність і самоосвіту. Це має забезпечуватися науково-освітньою підготовкою, морально-вольовими якостями та мотивацією, талантом і педагогічними здібностями.

Підвищення фахового рівня науково-педагогічних працівників ВНЗ необхідно розглядати як неперервну освіту, що здійснюється в системі післядипломної освіти, навчання та розвитку фахівців з метою приведення їхнього професійного рівня у відповідність до освітніх стандартів, вимог часу, особистісних і виробничих потреб, удосконалення наукового та загальнокультурного рівня, стимулювання та розвитку творчого і духовного потенціалу особистості. Система підвищення кваліфікації педагогічних працівників охоплює такі складники: методична діяльність у навчальному закладі та на регіональному рівні; планова післядипломна освіта (курси підвищення кваліфікації); самоосвіта (неперервна, за індивідуальним планом). Єдність системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників і узгодженість цих складників забезпечує ефективний розвиток педагогічної майстерності викладачів ВНЗ, сприяє особистісному та професійному самовдосконаленню, творчому зростанню, підвищенню мотивації до освітньої діяльності. Основною метою цієї системи є створення умов для постійної самоосвіти і вдосконаленню викладачів, розвитку їхньої педагогічної майстерності.

Сучасна педагогічна діяльність має широкі можливості для вільного вибору змісту, організаційних форм і методів навчання, проте практичні педагогічні працівники стикаються з проблемами, до розв'язання яких вони не готові. Тому сьогодні, як ніколи гостро стоїть проблема підвищення педагогічної майстерності викладачів, причому, як досвідчених, так і молодих, спричинена недостатністю її розвитку у ВНЗ. Це об'єктивно зумовлює зміни у змісті та методології підготовки педагогів професійної школи і, водночас, підтверджує необхідність прийняття такого підходу, згідно з яким провідним завданням є підвищення професійної кваліфікації педагогів протягом усієї їхньої кар'єри [6, с.177]. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників – це цілеспрямоване безперервне вдосконалювання педагогічної та професійної майстерності, що здійснюється протягом всієї трудової діяльності та є необхідною умовою ефективної роботи вищих навчальних закладів.

Отже, модернізація вітчизняної освіти передбачає розроблення стратегій розвитку системи професійно-педагогічної діяльності. Нині значно зростають вимоги до якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, актуалізується необхідність у педагогічному управлінні процесом розвитку творчої, активної особистості. Головною метою підвищення кваліфікації є приведення у відповідність фахової та посадово-функціональної компетентності працівників освіти з потребами та вимогами суспільства на сучасному етапі соціально-економічного розвитку, посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів у світовому інформаційно-освітньому просторі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf.
2. Олійник В. В. Концептуальні підходи до розвитку наукових і науково-педагогічних кадрів / Віктор Васильович Олійник // Інноваційність у науці і освіті / упоряд. : Н. Г. Ничкало ; О. П. Савченко ; Хмельницький національний університет. – К. : Богданова А. М., 2013. – С. 133–140.
3. Щербак О. І. Організаційно-педагогічні засади підвищення кваліфікації педагога професійного навчання / О. І. Щербак // Інноваційність у науці і освіті / упоряд. : Н. Г. Ничкало ; І. Савченко. – К. : Богданова А. М., 2013. – С. 294–301.
4. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта / Ничкало Н. Г. // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – С. 29–36.
5. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / Іван Андрійович Зязюн. – Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
6. Оверко Н. Я. Розвиток фахової майстерності педагогічних працівників професійної школи у системі підвищення кваліфікації / Наталія Оверко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – №4. – С. 172–180.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Філіпчук А. І.

*Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасне людство існує в добу постмодернізму і розвиненого інформаційного суспільства, коли трансформація соціальної реальності змушує нас все більше уваги приділяти віртуальній реальності мережі Інтернет, яка є середовищем впливу на користувачів. І здійснюється він часто за допомогою маніпулятивних технологій.

Під соціальною мережею розуміють структуру що ґрунтується на комунікації індивідів між собою, у тому числі через спільні інтереси. Соціальні мережі відкривають широкі можливості для обміну інформацією (фото- і відеоконтенту, текстових заміток, обмін повідомленнями, коментування, формування спільнот, нових знайомств тощо). Вони стали не лише засобом спілкування, а й засобом вираження активної громадянської позиції, формування суспільної думки, впливу на політичні рішення влади.

Проте їх зростаюча суспільна важливість зумовлює також зростаючу уразливість інформаційної структури до негативних інформаційних впливів. Виникла загроза соціальної небезпеки із застосуванням технологій штучної зміни поведінкових реакцій людини та маніпулювання її свідомістю, що є психологічним впливом, майстерна реалізація якого веде до прихованого збудження в користувачів соціальних мереж намірів, які не збігаються з їх бажаннями.

Сьогодні більше 50% людей усього світу є користувачами соціальних мереж, серед них 96% тих, хто народився у новому столітті – молоді люди віком до 18 років, які вже мають певну залежність від соцмереж і спілкуються у віртуальному просторі, навіть перебуваючи на відстані кількох метрів.

Однією з найнезахищеніших вбачається студентська молодь, яка є особливою соціальною групою, що характеризується виконанням у суспільстві певних функцій, однозначною детермінованістю поведінки членів групи, цілісністю та самостійністю відносно інших соціальних груп, специфічними соціально-психологічними рисами та системою цінностей.

Складний, системний характер такого явища, як маніпулятивні технології, потребує для свого цілісного осмислення залучення доробку всіх наук, об'єкт, предмет і завдання яких дотичні до проблем формування та застосування маніпулятивних технологій. Висвітлення різних аспектів їхнього функціонування відбувається в системі наукових пошуків у галузі журналістики, соціальної філософії, соціології, психології, політології. В зазначених нижче дослідженнях феномен маніпулятивних технологій, його різноманітні характеристики виступають як предмет досліджень або ж слугують загальнотеоретичною та загальнометодологічною основою.

У дисертаційному дослідженні Ф.Власенка [1] розглянуто питання соціалізації в умовах інформаційного суспільства і зроблено висновок, що включення індивіда в систему суспільних відносин здійснюється насамперед завдяки використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що породжує тенденції переходу як до креативної моделі соціалізації, так і до збільшення можливостей маніпулювання свідомістю людей.

Умови запобігання маніпулятивним міжособистісним стосункам в юнацькому віці з точки зору психологічної науки розглянуто в дослідженні О.Прокоф'євої [2]. Авторка наголошує, що проблема маніпулятивних взаємин особливого значення набуває тоді, коли відбувається соціальне самовизначення особистості, стрімкий розвиток самосвідомості, формування духовних якостей і суспільно значущої поведінки; маніпулятивні взаємини небезпечні для розвитку особистості юнаків і дівчат загалом, оскільки вони обмежують їхню самоактуалізацію, індивідуальне зростання, що в результаті створює психолого-педагогічну проблему. Дослідниця доводить, що об'єктивними психологічними умовами запобігання маніпулятивним міжособистісним стосункам в юнацькому віці є зниження частоти включеності у такі стосунки шляхом усвідомлення й активного заперечення маніпуляції, зміна маніпулятивних взаємин з високим рівнем важливості та міцності на низький, з особами високого рівня контактності на низький.

Соціологічне дослідження маніпуляцій здійснене в роботі Б. Мотузенка [3]. Науковець зауважує, що наявні знання про прийоми та засоби маніпуляцій виявляються недостатніми для досягнення загального механізму маніпулятивного впливу та вивчення його як різновиду соціальної комунікації на всіх рівнях здійснення. У роботі виявлено вихідні засади явища маніпуляції з позицій соціології комунікації, завдяки чому стверджується його комунікативна природа, зумовлена інтенційним характером людських взаємодій у досягненні мети

комунікації. Автором розроблено соціологічний зміст поняття «маніпуляція» як цілеспрямованої стратегічної соціальної дії, що тлумачиться як прихований вплив на реципієнта для досягнення комунікатором власної мети у взаємодії шляхом зміни думок, дій, поведінки реципієнта. Дослідник системно розглядає маніпулятивний вплив у соціокультурному контексті та доводить його соціокультурний характер, який полягає в маніпулюванні змістовними рисами комунікації в середовищі соціального дискурсу, а саме: вербальними та невербальними знаками, символами, ціннісними орієнтаціями реципієнта з урахуванням усіх умов ситуації комунікації.

Для пізнання специфіки розвитку та функціонування маніпулятивних технологій у різних соціокомунікативних середовищах та для різних учасників комунікаційного процесу велике значення мають праці, інтегрований розгляд яких дає змогу виокремити явище маніпуляції в соціальній комунікації як системне. Зокрема, варто звернути увагу на праці І. Гладкобородова – про маніпуляцію користувачами в Інтернеті з метою мотивації, І. Шиліна, Є. Ющука – про маніпуляцію громадською думкою на інтернет-форумах, інтернет-розвідку, конкурентну розвідку та управління репутацією в Інтернеті, К. Ільїна – про блоги як зброю в інформаційній війні, С. Коржова – про аудит інтернет-активності комп'ютера, К. Двойніної – про мовні маніпуляції в інтернет-дискурсі, А. Коррча — щодо маніпуляції думками в соціальних мережах, К. Функа – про шахрайство в он-лайн-іграх, Г. Вишерски – перестороги щодо використання соціальних мереж та ін. [4; 5].

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасна молодь живе в складному інформаційному глобальному просторі, і перед нею стоїть не тільки проблема вибору інформаційних ресурсів, а й формування поглядів, суджень, культурних і суспільних цінностей, їй необхідно мати реальне уявлення про віртуальний простір мережі Інтернет та його безпечне використання.

Студентство як особлива соціальна група може підпадати під вплив маніпулятивних технологій під час соціально-комунікативної взаємодії в мережі Інтернет на всіх етапах та у різних сферах забезпечення комунікативних, інформаційних, інформаційно-комунікативних потреб в освіті, дозвіллі, побуті, особистісному спілкуванні. Тому важливим є отримання ним знань щодо використання маніпулятивних технологій у мережі, вироблення духовних якостей, інформаційної та комунікаційної культури, етичної поведінки в мережі Інтернет і розуміння своїх ролі та місця в суспільстві в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко Ф. П. Особливості соціалізації індивіда в умовах інформаційного суспільства : (соц.-філософ. аналіз) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук / Власенко Федір Палович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 18 с.
2. Прокоф'єва О. О. Психологічні умови запобігання маніпулятивним міжособистісним стосункам у юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Прокоф'єва Олеся Олексіївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 21 с.
3. Мотузенко Б. І. Соціокультурні аспекти маніпулятивного впливу : автореф. дис. ... канд. соціол. наук / Мотузенко Богдан Ігорович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 17 с.
4. Вишерски Г. Опасности на пути пользователей социальных сетей // SECURELIST. – Режим доступа : http://www.securelist.com/ru/analysis/208050630/Opasnosti_na_puti_polzovateley_sots.
5. Шилин И. Выявление манипулирования общественным мнением на Интернет-форумах / Илья Шилин, Евгений Ющук. – Режим доступа : <http://ci-razvedka.ru/Find-a-manipulation-atforums.html>.

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕТОДУ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Філіпчук А. І.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сьогодні, в умовах інтеграції України до світового освітнього, наукового та економічного простору, відбуваються суттєві зміни у законодавчій базі з питань розвитку української освіти, що пов'язано з впровадженням нових технологій, обладнання, механізмів взаємодії, забезпечення, управління та інших аспектів діяльності, які характеризуються постійними змінами вимог до рівня підготовки фахівців.

Модернізація системи підготовки фахівців служби цивільного захисту можлива лише в загальному руслі реформування вищої освіти в Україні. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. наголошує на створенні всіх необхідних умов для випереджального безперервного характеру модернізації та розвитку освіти. Така спрямованість повинна сприяти економічному зростанню держави і вирішенню соціальних проблем у суспільстві, подальшому навчанню і розвитку талановитої та здібної молоді.

Підготовкою фахівців служби цивільного захисту займаються навчальні заклади підпорядковані Державній службі України з надзвичайних ситуацій. Головним завданням таких навчальних закладів є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних виконувати поставлені на них важливі завдання чітко та швидко. Тенденції розвитку Державної служби України з надзвичайних ситуацій є такими, що зростання вимог до рівня підготовки фахівців на місцях випереджає зростання рівня підготовки у навчальному закладі. Вимоги до рівня підготовки фахівців служби цивільного захисту змінюються, постійно впроваджуються нові сфери діяльності, на яких фахівець галузі цивільного захисту повинен розумітися.

Міжнародні механізми співпраці створюють умови для спільного аналізу досвіду, виявлення найкращих варіантів рішень та кращих практик діяльності в різних сферах. Цінність такої взаємодії безумовна. Саме міжнародне співробітництво вищої школи як комплекс, зв'язків між окремими країнами, групами країн, суб'єктами вищої школи, що постійно розвиваються і поглиблюються виступає важливим чинником стійкого розвитку, який сприяє: удосконаленню вищої школи; посиленню у вищій освіті гуманітарної складової; формуванню безперервної випереджаючої освіти; реалізації низки реформістських тенденцій у вищій школі, що забезпечують її сталий розвиток. Вирішення цих завдань може бути знайдено на шляху об'єднання зусиль усіх педагогічних шкіл, використання багатющого потенціалу вищої школи та професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах високорозвинених країн [1].

Міжнародне співробітництво є одним зі стратегічних напрямів діяльності вищих навчальних закладів України. Воно спрямоване на підвищення положення навчальних закладів в системі вищої освіти України, їх інтеграцію в цілому та їх окремих структурних підрозділів у світовий освітній та навчальний простір, встановлення стратегічних партнерських зв'язків з вищими навчальними

зкладами зарубіжних країн [2]. Основні цілі міжнародної діяльності вищих навчальних закладів України:

- підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг, їх авторитету в Україні та за кордоном;
- забезпечення якості освітньої та наукової діяльності, привабливості вищої освіти;
- зміцнення співпраці та міжвузівських зв'язків з зарубіжними університетами та міжнародними організаціями, фондами країн Азії, Африки, Європи, Канади та США;
- отримання додаткових конкурентних переваг через доступ до нових технологій, джерел наукової інформації в результаті інтернаціоналізації навчального та дослідницького процесів.

Слід також виділити, що Україна вважає за пріоритетним підписання й ратифікацію багатосторонніх угод у сфері цивільного захисту, оскільки цей процес стимулює узгодженість національного законодавства з міжнародною практикою, а також є практичним свідченням готовності України встановити тривалі зв'язки партнерства. Нині найуспішніші програми партнерства у галузі планування на випадок НС підсилюють цивільну готовність країн.

Основна робота щодо міжнародного співробітництва з питань цивільного захисту спрямована на: залучення світового досвіду, фінансових і технологічних ресурсів для підвищення ефективності діяльності ДСНС України, підвідомчих частин і підрозділів; координацію процесу із залучення гуманітарної допомоги від міжнародних організацій та країн-донорів; створення договірної і правової бази для розвитку співробітництва із закордонними країнами і міжнародними організаціями в сфері компетенції ДСНС України; виконання заходів у рамках Меню партнерство НАТО (в минулому Індивідуальна програма партнерства Україна – НАТО); участь у заходах в рамках проекту ЄС «Програма з запобігання, готовності та реагування на катастрофи природного та техногенного характеру для країн Східного партнерства – «PPRD East»; поглиблення співробітництва з міжнародними організаціями (зокрема, з гуманітарними організаціями системи ООН, ОЗХЗ, ЄС, ОБСЄ, ГУАМ); організацію та координацію залучення спеціалістів ДСНС України до участі у навчальних заходах з метою перепідготовки та підвищення професійного рівня в галузі рятувальних робіт і цивільного захисту [3].

Зрештою, досвід провідних країн свідчить про те, що питання підготовки кваліфікованих фахівців вважається ключовим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Щербань М. Як модернізувати університет? : [досвід кращих ВНЗ України має слугувати особистості й державі] / М. Щербань // Освіта. – 2002. – 10–17 квітня (№22/23). – С. 3.
2. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна / Т. В. Фініков ; Міжнар. фонд дослідж. освіт. політ., Ін-т економіки та права «Крок». – К. : Таксон, 2002. – 175 с.
3. Харламова Ю. Є. Дослідження механізмів підготовки фахівців служби цивільного захисту на прикладі європейських країн / Ю. Є. Харламова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. – № 2 (46). – С. 232–238.

ПОНЯТТЯ ПРО КАТЕГОРІЮ «КІЛЬКІСТЬ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Фуркало В. В.

Науковий керівник – Єремеева Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Категорія кількості або квантитивності є невід'ємною рисою об'єктів сучасного світу, тому її вивчення викликає зацікавленість багатьох вчених у галузі лінгвістики [1; 2; 3; 4].

Незважаючи на наявність великої кількості робіт, присвячених теоретичному і практичному вивченню кількісних факторів, у науковій літературі не отримали всебічного висвітлення деякі аспекти квантитивних значень. У сучасному вітчизняному мовознавстві багато питань пов'язаних із системним вивченням цієї категорії ще не набули обґрунтованого розв'язання. Вони розглядалися здебільшого в колі інших проблем. Чітко не визначені загально визнані підходи до принципів їхньої класифікації. Проте категорія квантитивності широко представлена у мовному просторі. Аналіз досліджуваного матеріалу доводить, що засоби вираження цієї ознаки в українській мові надзвичайно різноманітні за формою та змістом. Вони можуть належати практично до всіх мовних рівнів, внаслідок чого існує значна кількість засобів їхньої реалізації, що є свідченням актуальності цієї теми [5, с. 65].

Вивчення системи мовних засобів оцінки кількості проводиться як у теоретичному, так і практичному напрямках. Як зауважує І. Г. Кошова, «Кількісні відношення не тільки пронизують, але й організують мову, оскільки становлять основу її граматичної і лексичної будови». Поняття кількості у філософській літературі розглядають як величину наявності будь-чого, яку при порівнянні можна виразити приблизно або точно. Кількість як універсальна логічна категорія, відображуючись у сфері поняттєвих категорій, реалізується в мовних одиницях, що виражають кількісний вияв ознаки зі спрямуванням на активну граматику [5, с. 66].

Перші спроби кваліфікації кількісних одиниць на матеріалі східнослов'янських мов належать Л. В. Щербі, який розглядає подібні одиниці як особливу категорію [5, с. 67]. Т. П. Ломтев одним із перших звернувся до їхнього системного аналізу. Подальшим опрацюванням квантитативів серед російських лінгвістів займалися Ю. І. Левін, О. В. Падучева, О. К. Кіклевич. Значна кількість праць вітчизняних мовознавців пов'язана з вивченням кількісних відношень на матеріалі англійської, французької та німецької мов, інколи у порівнянні з аналогічними явищами в російській та українській мовах [5, с. 67].

Розглядаючи комплексну проблему функціонально-порівняльного аналізу європейських мов, слід вказати, що квантифікація може проводитись точними методами підрахунку та вимірювання, що і використовується в точних науках, техніці і діловій сфері, однак може проводитися і оціночно, в термінах «мало» – «багато», до чого звертається звичайна загальнонародна мова. Кількість як граматична категорія може виступати у двох вимірах дискретності, що визначається за допомогою лічби, та недискретності – шляхом виміру, у зв'язку з чим у категорії мислення виділяють число і величину, де число виступає виразником дискретної сукупності об'єктів, а величина позначає інтенсивність безперервної кількості [2; 5, с. 66].

Особливу роль в лексичній семантиці займає питання градації. Градація як ментальна операція пов'язана з операціями порівняння і класифікації.

Розпливчастий характер природної мови зумовлює широке коло дії градації в мові, застосування шкали до різнопланових мовних явищ. Інтенсивність розглядається як категорія, яка знаходиться на перетині категорій (невизначеної, недискретної) і якості, що підлягає кількісному оцінюванню. Виступаючи ознакою ознаки інтенсивність містить приблизну кількісну оцінку градуйованої якості. Вона є функціонально-семантичною категорією, оскільки містить значення високого рівня узагальнення, для неї характерні різнорівневі засоби вираження і польова організація цих засобів. Ядро поля складає розряд слів лексично не самостійних (інтенсифікатори / деінтенсифікатори), які втратили або майже втратили предметно-логічне значення. Їхня семантика носить абстрактний характер і полягає у вираженні меншого або більшого у порівнянні з нормою ступеня ознаки, позначуваного повнозначним словом. Такі одиниці є експліцитним лексичним засобом позначення градації ступеня ознаки [3; 4].

З поняттям кількості безпосередньо пов'язане поняття міри, виразником якого виступає «ступінь», що має значення кількості, є показником її визначеності і конкретизує поняття інтенсивності вияву ознаки. Питання про категорію інтенсивності, що виражає кількісну характеристику ознаки висвітлено в працях Е. Сепіра, О. Єсперсена та ін. [3, с. 128].

Е. Сепір висловив думку, що будь-яке градаційне значення не абсолютне, а відносне і містить ідею порівняння. В. З. Панфілов продовжив її, зауважуючи, що нечітко виявлені кількісні порівняння відбивають рівень безпосереднього пізнання кількості. На цьому етапі пізнання кількість і якість сприймаються одночасно: сильний – слабкий, швидкий – повільний. Первинне пізнання переростає в абстрактне поняття кількості: один – багато – більше – менше – дорівнює. Процедури підрахунку і виміру виникають як перехід від якості до кількості (виникнення спочатку конкретних, а потім абстрактних чисел) [3, с. 129–130].

Категорія інтенсивності, у свою чергу, встановлює ступінь вияву ознаки, оскільки в основі розуміння кількісних відношень лежить порівняння ознаки в бік збільшення – зменшення, а також вимір якісної ознаки. На думку М. О. Вольф, будь-яке порівняння містить ідею еталона. Ним може бути будь-який інший об'єкт цього або іншого класу, який має таку ж ознаку, стереотип з чітко виявленими ознаками цього класу [5, с. 65].

Така оцінка невизначеної кількості немає нічого спільного з нумеральністю. Вона побудована на порівнянні ознак будь-чого з нормою, пов'язана з квантифікацією – це є кількісне вираження якісних ознак. Оцінка полягає в ціннісних відносинах між суб'єктом і предметом оцінки. Ціннісний підхід стосується формальної логіки. Логічний квантор є не що інше, як логічна операція, яка дає кількісну характеристику цілої низки предметів, до якої відноситься цей квантор. Як і в логіці, у мовних явищах квантифікація може бути як абсолютною, так і відносною. Роль таких квантифікаторів можуть виконувати одиниці різних рівнів мови: на словотворчому рівні – афіксальні морфеми, які виконують роль модифікатора кількісної семантики. На лексичному рівні поряд з адвербіальними лексемами використано також метрологічні одиниці, субстантиви, фразеологічні звороти з відповідною семантикою. Залучення до квантитивної сфери такого широкого кола компонентів різних мовних рівнів впливає з їхньої здатності в тій чи іншій мірі кваліфікувати кількісну семантику. В такому ж аспекті семантику розглядали І. Г. Кошова, Л. М. Беляєва, В. В. Новицька. І. Г. Кошова визначає такі одиниці як «форми репрезентації неточної кількості». Л. М. Беляєва до засобів вираження кількісної семантики зараховує лише квантитиви з позначкою «неозначена множинність» [1, с. 15–17].

В. В. Новицька у семантичному полі кількості визначає мікросистему множинності, потужності множинності, величини, потужності величини. Першу мікросистему вона ділить на чотири основних класи: сукупності людей, тварин, рослин, предметів, які у свою чергу діляться на підкласи, групи, підгрупи. Друга мікросистема представлена антонімічними прислівниками багато – мало та одиницями інших частин мови, пов'язаними з цими прислівниками спільністю семи. Лексеми, що входять до неї, мають свої особливості, перш за все, у плані комунікації [2; 5, с. 67–68].

Розглянувши категорію кількості в лінгвістичному аспекті, ми дійшли до висновку про досить суперечливе трактування у філософській і мовознавчій літературі. Дотепер у сучасній лінгвістичній науці розбіжність при визначенні мовної категорії квантитивності має досить значні межі, що відбивається на відсутності загальноприйнятого термінологічного апарату і характеризується функціонально-семантичним підходом. Слід зазначити, що категорія квантитивності залишається актуальною в лінгвістиці та потребує подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляева Л. М. Квантитативы неопределенной множественности современного русского языка / Л. М. Беляева // Автореф. дис. канд. филол. Наук : 10.02.05 / АН СССР, Ин-т языкозн. – М., 1981. – 22 с.
2. Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова. – К. : Наук. думка, 1981. – 200 с.
3. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен. – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1968. – 404 с.
4. Ломтев Т. П. Предложение и его грамматические категории / Т. П. Ломтев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 199 с.
5. Митяй З. О., Аліскерова А. В. Функціонально-семантичний підхід до визначення категорії квантитивності в сучасній українській мові // Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. – Вип. 7. – С. 65–68.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Фуркало В. О.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Децентралізація – це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, щоб якомога більше повноважень мали ті органи, які ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найуспішніше. Децентралізація – закономірна реформа, якщо країна обирає шлях прогресу. Польща, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, скандинавські країни – усі вони пройшли через таку реформу, що дало поштовх економічному і соціальному розвитку цих країн, особливо їхніх сільських територій.

Революцією Гідності українці підтвердили, що вони обирають європейський шлях розвитку та сповідують ті ж самі цінності демократії,

народовладдя, що й громадяни європейських країн з гідним для сучасної людини рівнем життя. Тому, гостро постало питання реформування країни.

У 2014 році було ухвалено базові нормативні документи, окреслено основні напрямки реформи територіально-адміністративного устрою та місцевого самоврядування, що й створило передумови для реальних кроків децентралізації.

1 квітня 2014 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням ухвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [1]. Прийняттю цього документа передувала велика робота проведена українськими фахівцями яку схвалили провідні експерти Ради Європи і повністю підтвердили відповідність Концепції європейським принципам самоврядування та рекомендували її як основу для розробки подальшої нормативної бази.

Верховною Радою України 17 червня 2014 року було прийнято Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [2]. У цьому документі йшлося саме про співпрацю, а не добровільне об'єднання, це різні закони – важливо їх розрізняти.

Спираючись на такі інституційні засади, як Позачергове послання Президента України, Стратегію сталого розвитку «Україна 2020», затверджену Кабміном у 2014 році, Коаліційну угоду, Програму діяльності Кабінету Міністрів України, Верховна Рада затвердила План законодавчого забезпечення реформ в Україні. Важливим етапом у створенні законодавчого підґрунтя для змін мало би бути прийняття змін до Конституції України в частині децентралізації.

Головною подією децентралізації 2015 року стало ухвалення 5 лютого Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Прийняття цього Закону дало початок важливому процесу укрупнення базових територіально-адміністративних одиниць в Україні, яких до реформи було надзвичайно багато, але ефективність діяльності органів влади там була низька. Ось прості цифри. До реформи в Україні існувало 11 520 територіальних громад: із них 458 міських, 783 селищних і 10 279 сільських. Після завершення об'єднувального процесу заплановано створення приблизно 1500 потужних дієздатних громад [3, с. 115].

Наприкінці 2015 р. було прийнято низку законів щодо оптимізації розподілу повноважень – передачі їх від органу виконавчої влади до органів місцевого самоврядування, що дозволить посилити функціональну та фінансову спроможність місцевого самоврядування. Так, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг», наділив органи місцевого самоврядування додатковими повноваженнями щодо можливості створення центрів надання адміністративних послуг, можливості ведення реєстру територіальної громади, надання відомостей з Державного земельного кадастру, реєстрації місця проживання громадян та з інших питань [4].

У 2016 році головний акцент уряд, разом із донорськими міжнародними організаціями, робить на підтримці об'єднаних громад. Мета очевидна: зробити ці громади вдалим, яскравим прикладом реформи, щоб у всіх інших не виникало сумнівів щодо доцільності об'єднання. Було розроблено 7 законопроектів щодо передачі органам місцевого самоврядування права розпорядження земельними ділянками державної форми власності та розвитку ринку земель.

На початку 2017 року прийнято нові закони спрямовані на подальшу реалізацію реформи. Зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статусу старости села, селища» визначає нове поняття «старостинський округ» – частину території об'єднаної територіальної громади, утвореної відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання

територіальних громад», на якій розташовано один або декілька населених пунктів (сіл, селищ), крім адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, визначену сільською, селищною, міською радою з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою. Крім того, Законом передбачені повноваження старости та його правовий статус [5]. Закон України від 9 лютого 2017 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад» вирішує проблему тих громад, що не потрапили до жодної об'єднаної територіальної громади, розташованої поруч. За цим законом такі громади мають можливість приєднатися до вже утворених об'єднаних територіальних громад [6].

У сфері бюджетного законодавства також відбувся значний розвиток. Розширено джерела доходів новостворених об'єднаних територіальних громад завдяки прийняттю Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування окремих адміністративних зборів до місцевих бюджетів» [7]. У Законі України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад» визначено особливості формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад, у т.ч. Передбачено прями міжбюджетні відносини об'єднаних територіальних громад із Міністерством фінансів України [8]. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» визначив, зокрема, склад доходів об'єднаних територіальних громад [9]. Запровадження норм цих законів у практику бюджетування вже дозволило суттєво збільшити фінансовий ресурс місцевих бюджетів.

Отже, на даний час Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України прийнята значна кількість нормативно-правових актів, що дозволяють реалізовувати реформу децентралізації влади, але ще залишаються невирішеними питання діяльності територіальних громад, що потребують законодавчого врегулювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року №333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
2. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 черв. 2014 р. № 1508-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
3. Серьогін С. М., Гончарук Н. Т. Теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні // Аспекти публічного права. 2015. №4. С. 111–120.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг: Закон України від 10 груд. 2015 р. №888-VIII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/888-19>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 9 лютого 2017 р. №1848-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1848-19>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад: Закон України від 9 лютого 2017 р. №1851-VIII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1851-19>.

7. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування окремих адміністративних зборів до місцевих бюджетів: Закон України від 8 вересня 2016 р. №1509-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1509-19>.

8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад: Закон України від 26 листопада 2015 р. №837-VIII. – URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/837-19>.

9. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28 грудня 2014 р. №79-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

АМЕРИКАНСЬКА ПОЕЗІЯ ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ В ОЦІНЦІ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИТИКИ

Халілов Н. В.

*Науковий керівник – Хряпак С. О., кандидат філологічних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Питанням розвитку традиціоналістичної поезії США приділяли увагу такі російські та вітчизняні літературознавці, як О. Анікін, А. Арутюнян, Я. Засурський, В. Захаров, О. Зверев, І. Кашкін, О. Кириченко, М. Мендельсон, В.Шпак та інші. У літературознавстві існували різні точки зору стосовно класифікації основних поетичних течій цього періоду. Переважна більшість радянських дослідників були одноголосними в тому, що поезія традиційного спрямування є застарілою, неактуальною та неспроможною зробити внесок у розвиток сучасного мистецтва. Ця позиція була обумовлена як політичною ситуацією в країні, так і зрозумілою необхідністю дослідження поезії переважно у соціально-поетичному вимірі, а не безпосередньо як культурного явища.

На думку О. Кириченко, в американській поезії 60-х років домінували такі явища, як університетська поезія, поезія відродження Сан-Франциско, поезія бітників та поезія протесту.

В. Захаров вважає, що в американській поезії 50–60-х років найважливішу роль відігравали дві поетичних школи: «сповідальна» поезія (Роберт Лоуелл, Френк О'Хара, Аллен Гінзберг та інші) і проєкційна поезія (Чарльз Олсон, Роберт Крилі, Роберт Данкен, Деніз Леверттов та інші).

У свою чергу, А. Арутюнян виокремлює формалістичну поезію, поезію протесту, «сповідальну» або «екстремістську» поезію, поезію бітників та поетичну групу «Чорна гора» [1, с. 21].

У радянському літературознавстві існували різні методи дослідження поезії США, але домінував переважно проблемний підхід. І на нашу думку, поетика є одним з недостатньо висвітлених аспектів, особливо в перспективі ХХІ ст. з позицій постмодернізму і мультикультуралізму.

Деякі вітчизняні критики взагалі не розглядали традиціоналістичну поезію як окреме явище, вважаючи її застарілою та такою, що не відповідає вимогам часу. Ми вважаємо, що найбільш продуктивно класифікував тогочасну американську поезію радянський дослідник С. Джимбінов. Він виділяє наступні напрями: «університетська поезія», яку ми в нашому дослідженні називаємо традиціоналістичною, та поезія «вільних форм».

Не зважаючи на значний інтерес американських літературознавців до творчості Блая, варто зазначити, що їхня увага була сконцентрована переважно на складній структурі образів його поезії, проте немає праць, в яких би комплексно і цілісно розглядалися проблеми поетики та художньої новизни такого яскравого поета, як Р. Блай. Через відсутність перекладів творів Блая українською мовою та в результаті недостатньої вивченості його поезії у вітчизняному літературознавстві, він фактично невідомий широкому колу вітчизняних читачів. При цьому без урахування його творчого доробку неможливо уявити повну картину експериментальної поезії США другої половини ХХ ст.

Разом з тим варто зауважити, що традиціоналістська поезія отримала достатньо репрезентативне висвітлення ще в радянській американістиці. З'ясуванню феномену самотньої поезії Блая, на наш погляд, допоможе встановлення тих констант традиціоналістської поезії, у діалозі з якими формувалася творча манера митця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнян А. М. Основные тенденции развития послевоенной поэзии США (1945–1980 гг.) : дисс. ... д-ра филол. н. : 10.01.05 / Артем Микаэлович Арутюнян. – М., 1988. – 260 с.

ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ БОРОТЬБИ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ

Черняк А. В.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Нові тенденції розвитку міжнародного тероризму потребують постійного швидкого реагування світової спільноти, оскільки становлять реальну загрозу національній безпеці кожної країни. Варто зазначити, що боротьба із тероризмом почала бути актуальною у середині ХХ століття, коли розпочався його новий сплеск. Саме тоді було прийнято багато міжнародних конвенцій, спрямованих на боротьбу із цим жахливим явищем. Так, тільки в рамках однієї Організації Об'єднаних Націй прийнято 12 таких конвенцій. Це конвенції про незаконне захоплення літаків, протиправних діях щодо безпеки цивільної авіації, злочини проти осіб, які перебувають під міжнародним захистом, захопленні заручників, морському і бомбового тероризмі. Істотний інтерес представляє Європейська конвенція про припинення тероризму, прийнята Радою Європи в 1977 р. У ній на перше місце поставлені перераховані конвенційні злочину. Перелік доповнений правопорушеннями, пов'язаними з використанням бомб, гранат, ракет, автоматичної зброї, посилок з небезпечними вкладами. Конвенція кваліфікує тероризм як злочин і спробу здійснення терористичного акту або участь як співника особи, яка здійснює або намагається скоїти подібний злочин [1]. У більшості випадків тероризм служить політичним цілям. Тому в Конвенції про тероризм спеціально обумовлено, що для забезпечення видачі злочинця ніяке злочин такого роду не буде розглядатися як політичний. Іншими словами, використання терору в політичних цілях не менше злочинно, ніж в інших випадках.

Україна як частина світового простору також приєдналася до боротьби проти міжнародного тероризму. Нею було ратифіковано усі конвенції ООН,

спрямовані на протидію загрозі терористичних актів. Однак незважаючи на це, на законодавчому рівні, лише у 2003 році Верховною Радою було прийнято Закон України «Про боротьбу із тероризмом». Варто зазначити, що реагуючи на сьогоднішні реалії він зазнав 22 поправки (остання була внесена 4 квітня 2017 року) [2]. Закон містить визначення поняття «тероризм», визначає правові засади протидії різноманітним терактам, встановлює основні принципи цієї діяльності, характеризує систему суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, а також забезпечують формування та реалізують державну політику у цій сфері суспільних відносин.

Реагуючи на зовнішню загрозу, і проведення антитерористичної операції, 14 жовтня 2014 р. Верховною Радою України було прийнято ще один Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Даний законодавчий акт ухвалено з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також формування загальнодержавної багатовідомчої аналітичної бази даних для надання правоохоронним органам України та іноземних держав можливості виявляти, перевіряти і розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями.

Так як на сьогодні, у зв'язку із постійними терактами, міжнародний тероризм став світовою глобальною проблемою, зусилля багатьох країн спрямовані на посилення захисту від нього. На думку науковців Національного інституту стратегічних досліджень, існують спільні для багатьох країн тенденції у боротьбі проти міжнародного тероризму.

Перша – це посилення міжнародної взаємодії та обміну інформацією між країнами з питань боротьби з тероризмом. Зокрема, 12 грудня 2016 р. на засіданні Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй було прийнято резолюцію №2322 (одним з авторів якої є Україна), що закликає держави до посилення та розширення міждержавної взаємодії та взаємодопомоги у сфері боротьби з тероризмом, обміну інформацією щодо терористичних організацій та бойовиків-терористів, включаючи їхні біометричні та біографічні дані. У документі також зазначається важливість співробітництва між судовими та правоохоронними органами щодо розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом. Прикладом тривалої співпраці з питань протидії тероризму є також співпраця США з країнами Європейського Союзу (передусім Францією, Німеччиною та Великою Британією), яка після теракту 2001 р. стала значно більш тіснішою. Так, адміністрація тогочасного американського президента Джорджа Буша-молодшого підписала ключову угоду з поліцейською службою Європейського Союзу – Європол. Угода надала можливість здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з питань протидії тероризму, відмивання грошей, протиправної торгівлі наркотиками, ядерними, радіологічними речовинами та людьми. У 2002 р. ними було підписано ще й додаткову угоду, що дозволила обмінюватися персональними даними підозрюваних осіб, а також запровадила інститут офіцерів зв'язку, крім того, спрощено процедури екстрадиції та посилено правову взаємодію (наприклад, запроваджено практику роботи об'єднаних слідчих груп або проведення відеоконференцій за конкретними кримінальними провадженнями). У лютому 2015 р. відповідні служби США підписали дві нові угоди Європол щодо протидії нелегальній міграції та іноземним бойовикам. Це

забезпечило платформу для обміну інформацією щодо осіб, які забезпечують вербування та переправлення іноземних бойовиків, а також джерел їх фінансування.

Друга тенденція – посилення взаємодії та обміну інформацією з питань протидії тероризму між уповноваженими органами на національних рівнях. Так, у ЄС вжито низку заходів, спрямованих насамперед на підвищення ефективності взаємодії та обміну інформацією між національними спеціальними та поліцейськими службами, а також посилення прикордонного контролю. У 2016 р. на основі інформації Антитерористичної групи (м. Гаага) створено єдину базу даних, до якої в режимі реального часу мають доступ понад 20 європейських спецслужб. Розроблено та заплановано реалізацію пілотного проекту щодо автоматизованого обміну даними між правоохоронними органами країн – членів ЄС щодо осіб, які мають судимість. Крім цього, активізується робота з уведення в дію Європейської інформаційної системи авторизації подорожей [3, с. 13].

Третя тенденція – посилення профілактики тероризму, протидія радикалізації. Зокрема, у багатьох країнах запроваджені та виконуються спеціалізовані програми, спрямовані на недопущення поширення у суспільстві екстремістських поглядів, запобігання втягуванню молоді до участі у терористичних організаціях, тощо.

Четверта тенденція – використання державними органами нових технологій боротьби з тероризмом. З огляду на активне використання терористичними організаціями Інтернету та соціальних мереж для пропаганди та вербування нових послідовників, планується створення Європейського центру боротьби з тероризмом та радикалізацією в Інтернеті. В деяких країнах ЄС такі спроби вже є. Так, при МВС Чехії нещодавно утворено Центр боротьби з тероризмом і гібридними загрозами, діяльність якого зосереджена на аналізі інтернет-контенту і відповідному реагуванні [4].

П'ята тенденція – посилення боротьби з фінансуванням тероризму. У грудні 2016 р. Єврокомісія представила комплекс заходів по боротьбі з фінансуванням тероризму щодо посилення прикордонного контролю, удосконалення Шенгенської інформаційної системи (SIS). Зазначений комплекс передбачає збільшення Інтернет речей (взаємопов'язані через Інтернет фізичні об'єкти (речі), що мають відповідне технічне оснащення та програмне забезпечення, які, в свою чергу, надають цим об'єктам можливість взаємодіяти один з одним та зовнішнім середовищем, а також дозволяють уникнути участі людини у певних діях та операціях та контролю за перевезенням готівкових коштів й золота під час перетину кордонів ЄС).

Шоста тенденція – посилення контролю за міграційними процесами. Активні міграційних процесів створює додаткові можливості для активізації діяльності міжнародних терористичних організацій. З огляду на це, уряди країн з найбільшими міграційними потоками (у першу чергу країни ЄС, США, Канада) вживають заходів щодо посилення прикордонного контролю, впровадження ефективних систем спостереження за мігрантами та запобігання нелегальній міграції як важливих елементів системи попередження вчинення терористичних актів. Сплеск масштабу нелегальної міграції до Європи у 2015 р. фактично продемонстрував слабкість європейських інституцій, відповідальних за охорону зовнішніх кордонів та надання притулку біженцям. І хоча певні кроки щодо вирішення даної проблеми зроблено, багато питань залишаються ще не врегульованими.

Сьома тенденція – вдосконалення національного законодавства з питань протидії тероризму, надання додаткових повноважень правоохоронним органам і

спеціальним службам. З огляду на зростання терористичної загрози, низкою країн було змінено національне законодавство з питань протидії тероризму та надано додаткові повноваження правоохоронним органам і спеціальним службам.

Отже, міжнародний тероризм є об'єктом переслідування у майже усіх державах. Боротьба із ним ґрунтується на виробленні солідної законодавчої бази, спрямованої на недопущення терористичних дій або ж швидке реагування на теракти та переслідування і ліквідацію терористів на території будь-якої країни. Варто зазначити що хоча законодавство України й будується на нормах міжнародного права та враховує специфіку й традиції інших держав, однак в умовах неоголошеної війни на Сході та непоодиноких терористичних актах на тимчасово неконтрольованих територіях, воно потребує суттєвого вдосконалення вже існуючої законодавчої бази, а також розробки нової стратегії протидії тероризмові, яка б врахувала всі найкращі світові практики, а також досвід проведення АТО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська конвенція про припинення тероризму (ETS N90) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_331.
2. Про боротьбу з тероризмом»: Закон України від 20 березня 2003 р. №638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №25. – Ст. 180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
3. Особливості боротьби з тероризмом у сучасному світі // Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / [Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. – Київ : НІСД, 2017. – С. 12–19.
4. Іноземний досвід протидії тероризму : висновки для України. Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/2446/>.

НАСЛІДКИ ІНФЛЯЦІЇ І ОСОБЛИВОСТІ АНТИІНФЛЯЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Чубін Д. Д.

*Науковий керівник – Баластрик Л. О., кандидат економічних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Інфляція має економічні та соціальні наслідки. Це, звичайно, стосується і України.

Серед найбільш негативних наслідків гіперінфляції 1992–1994 років можна виділити такі: руйнація виробничої сфери, припинення інвестиційних процесів; неплатоспроможність юридичних та фізичних осіб та їх банкрутство; високий рівень безробіття; руйнація соціальної сфери; різке зменшення реальних доходів населення; підриг схильності до заощадження практично у всіх економічних агентів; руйнування на цій основі системи забезпечення відтворюючих процесів в економіці; надмірна диференціація населення, окремих галузей й регіонів за рівнем доходів. Відсутність інвестицій призвела, насамперед, до призупинення проведення науково-технічних розробок на підприємствах. А це, в свою чергу, призвело до відставання рівня розвитку промисловості України, що відчувається і сьогодні.

Основними соціально-економічними наслідками інфляції майже завжди є перерозподіл національного доходу і багатства між різними групами суспільства,

економічними і соціальними інститутами довільним чином. В результаті росту цін відбувається зниження конкурентоспроможності національних товарів, внаслідок чого зростає імпорт і зменшується експорт, банкрутують національні виробники, росте попит на більш стабільну іноземну валюту, посилюється відтік капіталів за кордон, а це сприяє зниженню політичної стабільності у суспільстві, зростанню соціальної напруженості.

Зростання темпів інфляції в 2014–2016 роках особливо болісно вдарило по пенсіонерам та державним службовцям, оскільки індексація доходів була значно нижчою порівняно з темпами інфляції. Особливо несприятливим наслідком інфляції в Україні сьогодні є зниження реальних доходів населення і, як наслідок, виїзд працездатного населення (і, особливо, молоді) за кордон. В подальшому це призведе до зниження обсягу національного виробництва, що також може стати причиною чергової хвилі інфляції.

З метою запобігання розвитку інфляційних процесів та їх наслідків уряд проводить антиінфляційну політику – сукупність заходів, принципів, правил, спрямованих на утримання стабільного рівня інфляції, тобто це певні важелі впливу на неї, виділення інструментів для її контролю [1]. При врахуванні вибору політики необхідно зважати не тільки на рівень інфляції, її темпи, а й на особливості економіки країни.

У сучасних умовах антиінфляційна політика поділяється на адаптивну та активну. Можна сказати, що в Україні часто використовувалась адаптивна, оскільки «все можна підлаштувати під все», а саме звикнути до інфляції, її різким темпам підвищення і падіння. Однак не можна ігнорувати активну частину, хоча це веде до певної «обов'язковості», тобто кредитів між країнами, для грошового функціонування механізмів [1].

Суть адаптивної політики зводиться до того, що уряд з певною періодичністю індексує основні види фіксованих доходів населення (мінімальна заробітна плата, пенсії, стипендії тощо). Зазвичай індексація складає 60–70% від рівня інфляції. Робиться це для того, щоб, з одного боку, підтримувати мінімально достатній рівень доходів населення, а з іншого боку, за рахунок різниці в 30–40% поступово, за півтора-два роки, знизити попит на національному ринку і тим самим погасити інфляцію. Цей метод боротьби з інфляцією має як переваги, так і недоліки [1].

Найбільш прийнятними заходами для зменшення інфляційного впливу є збільшення бюджетних інвестицій, посилення регулювання тарифів монополії, а також регулювання соціально значущих цін. Проте віддавати перевагу тим чи іншим засобам антиінфляційної політики слід з

Якщо на початку 1990-х років висока інфляція була неминучим наслідком трансформаційних процесів, то в подальшому – вже результатом непродуманої макроекономічної політики, яка мала значну популістську складову.

Монетарна політика Національного банку України (НБУ) на початку 90-х років перетворилася на потужний інфляційний фактор. Зростаючий бюджетний дефіцит покривався за рахунок емісії грошей, що призвело до гіперінфляції. Втративши контроль за емісією грошей та ростом цін, уряд так і не знайшов надійних механізмів активного впливу на інфляційні процеси. У 1992–1994 рр. в Україні проводилася економічна політика, що мала не антиінфляційний, а проінфляційний вплив на економіку. При цьому застосовувались заходи обмеження фондів споживання підприємств і регулювання цін [2].

Упродовж 1995–1997 рр. інфляцію було знижено, головним чином за допомогою помірковано рестрикційної фіскальної і монетарної політики, які мали на меті створення передумов для запровадження грошової одиниці – гривні. Антиінфляційний ефект мало підтримання обмінного курсу в доволі вузькому

коридорі 1,8–2,25 грн/долар. Застосування жорсткої монетарної політики в 1995–1999 роках призвело до зменшення обсягів виробництва товарів і послуг.

Сповільнення інфляції в 2001–2002 рр. створило сприятливі передумови для відновлення економічного зростання. З початку 2003 р. уряд та нове керівництво НБУ розпочали «боротьбу з дефляцією» за допомогою збільшення пропозиції грошової маси, що відразу ж спричинило зростання споживчих цін [2].

Ключовими факторами інфляції витрат у 2004–2007 роках стало зростання ціни на енергоносії та номінальної заробітної плати. Вжиті НБУ заходи щодо обмеження споживчого кредитування, установлення вищих нормативних резервів, обмеження припливу короткострокового спекулятивного капіталу, збільшення облікової ставки були правильними, проте дещо запізненими.

В період 2008–2010 рр. уряд повертається до обмеження пропозиції грошової маси. В 2011 р. додатково почали застосовувати адміністративне стримування цін.

З 2011 по 2013 роки з проведенням послідовної політики щодо стримування зростання цін ІСЦ зменшився з 32,7 до 14,5%. Підвищення норм обов'язкових резервів для банків знизило обсяг грошей в економіці. Згідно із синтезом даних про вжиті заходи можна бачити, що прийняті дії в Україні, спрямовані на зниження інфляції, виявилися дієвими, а це видно з того, що за ці роки темп інфляції знижується на 1,2–1,9 %.

Антиінфляційна політика НБУ в 2012–2013 роках забезпечила зниження інфляційного тиску надлишкової ліквідності в банківській системі й економіці, яка може бути одним із чинників зростання цін на споживчі товари.

Починаючи з 2014 р., відповідно до програми співпраці з Міжнародним валютним фондом Україна взяла на себе зобов'язання щодо переходу до інфляційного таргетування.

Інфляційне таргетування – це режим, що включає в себе публічне оголошення кількісних цілей щодо інфляції із зобов'язанням центрального банку щодо досягнення цих цілей. Тобто йдеться про процедури, які стосуються діяльності центрального банку: оголошення цілі, відданості цій цілі, обґрунтованості прийняття монетарних рішень.

Відповідно до режиму інфляційного таргетування в Україні і раніше декларувались інфляційні цілі, проте досягнення цільових показників з інфляції в останні роки успішним назвати не можна. Доцільним є оголошення режиму інфляційного таргетування в період, коли фактичні показники інфляції в Україні знизяться до помірних рівнів. Однією з цілей має виступати накопичення міжнародних резервів [3].

Сьогодні особливо важливо вживати виважену комплексну антиінфляційну політику, що має здійснюватися за такими напрямками:

1. Скорочення бюджетного дефіциту, обмеження кредитної експансії, стримування грошової емісії, тобто таргетування темпів приросту грошової маси в певних межах відповідно до темпу зростання валового національного продукту.

2. Регулювання цін і доходів, що має на меті пов'язати зростання заробітної плати із зростанням цін.

3. Проведення індексації. Якщо рух зарплати, цін та відсоткових ставок буде прямо пропорційно йти зі зміною рівня цін, то темп інфляції буде реагувати на уповільнення зростання сукупного попиту і в результаті зменшиться.

4. На деякий час зниження державних витрат.

Відповідно до цих напрямків можна запропонувати такі заходи регулювання:

- розробка та втілення в життя комплексних державних програм розвитку економіки, в першу чергу галузей і підприємств, які сприяють становленню конкурентного, високотехнологічного та наукомісткого виробництва;
- проведення послідовної антимонопольної політики та створення широкої мережі економічної інформації для підприємств;
- посилення стимулів виробничого накопичення, включаючи субсидії, що здатні підтримати процес накопичення коштів у підприємців та населення;
- стимулювання розвитку підприємств імпортозаміщення;
- стимулювання кредитної та інвестиційної діяльності банків та обмеження покриття дефіциту коштів за рахунок банківського кредиту;
- вдосконалення податкової системи;
- підвищення ефективності грошово-кредитної політики.

Отже, можна зробити висновки, що на сьогодні для національної економіки актуальною залишається боротьба із загальним зростанням цін та його негативними соціально-економічними наслідками. Найбільшої ефективності проведення антиінфляційної політики можна досягти лише за умов комплексного використання всіх можливих способів боротьби з інфляцією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Савченко А., Семенова Ю. Інфляційне таргетування: проблеми та перспективи його запровадження в Україні // Економіка України. – 2008. – №7. – С. 46–56.
2. Гавриш В. П., Гавриш Г. І., Драганова Т. П. Інфляційні процеси в Україні та проблема їх макроекономічного регулювання // Університетські наукові записки. – 2006. – №1 (17). – С. 299–306.
3. Лепушинський В. Стратегічний документ з монетарної політики в умовах запровадження в Україні інфляційного таргетування // Вісник Національного банку України. – 2015. – №9. – С. 25–38.

ОБ'ЄДНАННІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ: ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ, ПОВНОВАЖЕННЯ

Чубіна А. С.

*Науковий керівник – Мойсієнко В. М., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», прийнятим Верховною Радою України ще 1997 р., визначено, що територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Крім того, згідно зі ст. 1 цього Закону право на добровільне об'єднання мали тільки сільські громади: а ні селищним, ні міським громадам такого права надано не було. Тобто територіальні громади в Україні мають юридичні підстави об'єднуватися в одну громаду вже достатньо давно. Між тим реального механізму процесу об'єднання територіальних громад у той час так розроблено і не було. З одного боку, у сільських громад є право на об'єднання, з іншого боку, існує багато невирішених питань такого об'єднання: яким чином це робиться, як відповідати принципу добровільності об'єднання, крім визначення його на місцевих

референдумах, де взяти кошти на його проведення в умовах значного дефіциту сільських бюджетів та їх обмеженості тощо.

Враховуючи розрізненість розташування населених пунктів, значну відстань між ними та від них до адміністративних центрів, неотримання місцевим населенням (особливо це стосується населення невеликих містечок, сіл та селищ) належного рівня якості різного роду адміністративних та соціальних послуг, у т. ч. послуг з охорони здоров'я, освіти, забезпечення зайнятості та надання необхідної соціальної допомоги, культури, а також послуг з побутового обслуговування та торгівлі або взагалі їх відсутність, не говорячи вже про рівень соціально-економічного розвитку цих адміністративно-територіальних одиниць, питання об'єднання територіальних громад для вирішення такого роду проблем вже достатньо тривалий час є актуальним при здійсненні місцевого самоврядування на відповідних територіях.

Правовою основою об'єднання територіальних громад є закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про співробітництво територіальних громад», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад», а також Бюджетний і Податковий кодекси України та інші нормативно-правові акти. В останній час численні питання формування спроможних громад активно дискутуються фахівцями на сторінках засобів масової інформації, засіданнях «круглих столів» та за допомогою інших форм залучення громадськості (в тому числі наукової) до обговорення нагальних питань місцевого розвитку та реформування місцевого самоврядування. Разом із тим публікації за даною проблематикою обмежуються роз'ясненням положень законодавства та відповідними коментарями до них, а наукові дослідження проблематики об'єднання територіальних громад фактично відсутні.

Розбудова сучасної системи місцевого самоврядування, зокрема, шляхом консолідації територіальних громад, на принципах децентралізації повноважень, субсидіарності, деконцентрації ресурсів, гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів потребує дальшого вдосконалення чинного законодавства та комплексних підходів до вирішення

актуальних питань забезпечення життєдіяльності ОТГ у всіх сферах суспільного життя.

Серед головних питань, які потребують законодавчого врегулювання для стимулювання подальшого формування ОТГ, можна виокремити:

- врегулювання питання зміни меж районів у разі об'єднання територіальних громад сусідніх рад, межі юрисдикції яких розташовані в сусідніх районах;
- визначення прийнятної процедури приєднання територіальних громад до вже утворених спроможних ОТГ;
- передачу земель державної власності за межами населених пунктів у власність ОТГ та визначення порядку такої передачі;
- наділення органів місцевого самоврядування ОТГ повноваженнями щодо розпорядження землями державної власності за межами населених пунктів;
- вирішення питання розроблення містобудівної документації для ОТГ (схем планування території ОТГ), надання відповідних повноважень ОТГ;
- визначення механізмів здійснення державного контролю за відповідністю рішень органів місцевого самоврядування Конституції та законам України, зупинення рішень зазначених органів з мотивів невідповідності їх Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду;
- удосконалення правового статусу старости селища, села.

Зазначимо, що, з метою прискорення вирішення вказаних питань, Розпорядженням Кабінету Міністрів від 22.09.2016 р. №688 затверджено оновлений План заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Крім того, Указом Президента України від 07.12.2016 р. №545 підвищення інституційної спроможності місцевого самоврядування в Україні визначено одним із пріоритетів розвитку держави на 2017 рік, а Уряду доручено затвердити комплекс заходів на 2017 рік, спрямованих на активізацію реформування місцевого самоврядування та державну підтримку добровільного об'єднання територіальних громад.

Отже, територіальна громада виступає природним і єдиним соціальним утворенням, що діє у просторових межах держави, у рамках якої реалізуються природні й повсякденні потреби та інтереси жителів певних територій системного характеру (муніципальні права особистості).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вернигор Ю. Місцеве самоврядування в Україні / Ю. Вернигор, О. Гарник, Н. Миколук. – К., 2016. – 68 с.

2. Гичка Г. Г. Формування спроможних територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення / Г. Г. Гичка // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2016. – Вип. 1. – С. 60–64.

3. Ольшанський О. В. Об'єднання територіальних громад як механізм забезпечення їх ресурсної спроможності / О. В. Ольшанський // Актуальні проблеми державного управління. – 2015. – № 2. – С. 92–99.

4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження [видане Кабінетом Міністрів України від 18 червня 2014 р. № 591-р]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80>.

5. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України [прийнято Верхов. Радою України 21 травня 1997 року № 280/97-ВР]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>.

6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження [видане Кабінетом Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

ОСНОВНІ ПОСТУЛАТИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГРАМАТИКИ

Чуйков В. В.

*Науковий керівник – Єремеева Н. Ф. кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Незважаючи на свою специфіку, текст як мовний феномен не може існувати ізольовано від інших мовних сутностей, оскільки він формується із мовних одиниць різного лінгвістичного статусу, інтегрує та синтезує в собі всі парадигматичні та синтагматичні властивості цих мовних одиниць [4, с. 101]. Ці факти також стосуються граматичних текстових категорій, які формують

інтегративні об'єднання, утворені в процесі реалізації функціонального потенціалу граматичних, морфологічних та синтаксичних категорій. Текст – це комплексне об'єднання функцій мовних одиниць, які, так чи інакше, функціонально орієнтовані на забезпечення якісної визначеності тексту в його формально-структурному та змістовному аспектах, на реалізацію текстової інформативності та інтегративності [3, с. 35].

Особливої уваги потребує з'ясування взаємодії морфологічних категорій та синтаксису, визначення характеру цієї взаємодії, а також тієї ролі, яку відіграють власне граматичні категорії тексту, тому що граматичні категорії є інтегрантами відповідних текстових категорій, і реалізація останніх неможлива без реалізації перших.

Для висвітлення вказаних моментів слід зупинитися на деяких постулатах функціональної граматики, в першу чергу на постулаті про залежний, підпорядкований характер взаємовідносин морфології та синтаксису, про залежність морфологічних явищ в функціональному відношенні від синтаксису. В свій час вказувалось, що морфологічні категорії можуть існувати лише на синтаксичному рівні [1, с. 145–146]. Разом з тим, слід підкреслити, що функціональна взаємодія морфологічних категорій і синтаксису здійснюється не сама по собі, а безпосередньо в тексті, завдяки їхній участі в реалізації текстових категорій. Провідне місце належить не синтаксису, який традиційно обмежений реченням або висловлюванням, а саме тексту [4, с. 102].

Іншим важливим для нас постулатом функціональної граматики є твердження про диференційоване закріплення за морфологією реалізації когнітивної, а за синтаксисом – комунікативної функції мови, тобто морфологія – когнітивна, а синтаксис – комунікативний. Це свідчить про те, що морфологічні категорії співвідносяться з певними сутностями концепту і служать мовним втіленням відповідних понятійних категорій універсального характеру [5, с. 67]. Це мовне вираження не є універсальним, а є ідіоетнічним. Серед морфологічних категорій є й такі, які служать базовим компонентом функціонально-семантичного поля, тобто ядерними категоріями, які виражають концентровано цілий комплекс диференційованих семантичних ознак, які регулярно використовуються в певних категоріальних формах. Однак, співвідношення більшості морфологічних категорій з понятійними, ментальними категоріями опосередковано зв'язано з морфологією та синтаксисом, взаємодією певної морфологічної категорії з тим чи іншим аспектом синтаксису – структурно-семантичним, логіко-понятійним, комунікативно-смісловим [2, с. 124]. Розвиваючи думку багатьох лінгвістів про те, що взаємодія морфології та синтаксису здійснюється лише в тексті під час реалізації текстових категорій, правильним буде підкреслити пряму та опосередковану участь морфологічних категорій в реалізації категорій тексту. Іншими словами, йдеться не про функціональне розмежування морфологічних та синтаксичних явищ, а про з'ясування їхньої функціональної орієнтації на здійснення репрезентативної або комунікативної функції, причому завдяки їхньому функціонуванню в тексті [4, с. 105]. Залежно від функціонального призначення граматичні категорії слід кваліфікувати, з одного боку, як репрезентативні, або відображувальні, які орієнтовані на вербалізацію певного концептуального змісту, з іншого боку, як комунікативно-змістовні, морфолого-синтаксичні, які, хоча і знаходять свою реалізацію в парадигмі основних лексико-граматичних розрядів слів, все ж таки мають синтаксичне значення. Особливо чітко цю особливість можна прослідкувати в аналітичних мовах з бідною морфологією, як наприклад, в англійській мові, в якій власне морфологічних категорій фактично немає, а

передача відповідних категоріальних значень компенсується лексико-семантичними або синтаксичними засобами [4, с. 106]. Тому говорити про взаємодію морфології та синтаксису стосовно аналітичних мов досить проблематично. Скоріш за все доводиться констатувати активну взаємодію лексико-синтаксичних і синтаксичних засобів вираження певного понятійного змісту з засобами реалізації подібних граматичних категорій тексту. Цілком зрозумілим є те, що взаємодія морфолого-синтаксичних категорій з категоріями тексту відбувається знову ж таки на основі їхніх синтаксичних параметрів. При розгляді вказаного питання слід враховувати достатньо активний процес ресинтаксизації певних аналітичних категоріальних форм дієслова в англійській мові. Загальновідомо, що форми тривалого виду і пасивного стану виникли в результаті процесу морфологізації, точніше парадигмізації словосполучень, які внаслідок цього поступово перетворювались в аналітичні категоріальні форми дієслова і за якими закріплювалася вказана вище функція репрезентації певного ментального змісту, певної понятійної категорії [3, с. 47–48].

З позицій функціональної граматики, яка розглядає морфологічні явища з точки зору їхньої участі в реалізації категорій тексту через їхню взаємодію з синтаксисом, необхідно підкреслити, що саме характер синтаксичності морфологічних категорій і категоріальних форм обумовлює як саму взаємодію морфології та синтаксису, так і ту роль, яку морфологічні явища можуть грати у формуванні тексту, його оформленні або під час реалізації текстових категорій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бархударов Л. С. Очерки по морфологии современного английского языка. – М., 1975. – 156 с.
2. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. – М., 1984. – 136 с.
3. Мороховская Э. Я. Основы теоретической грамматики английского языка. – Киев, 1984. – 287 с.
4. Мороховская Э. Я. Взаимодействие грамматических категорий в тексте // Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. трудов / Отв. ред. А. Н. Мороховский. – К. : КГПИИЯ, 1989. – С. 101–108.
5. Слюсарева Н. А. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка. – М., 1986. – 215 с.

ПРЕСА В УКРАЇНІ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРНОГО ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ

Чупанова Д. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Періодична друкована преса є популярним, цінним джерелом, що вміщує в собі достовірну інформацію. Завдяки пресі можна вивчати події та явища, пов'язані з культурологічними і суспільно-політичними процесами в суспільстві. Періодичність виходу матеріалів зумовлює систематичний характер даних, що потрапляють на сторінки преси. Збереження інформації забезпечує поширення даних у багатьох примірниках.

Друкована преса України носить синтаксичний, комплексний характер, оперативно подає інформацію про події. В своєрідну скарбницю джерел епохи

перетворюють пресу публікації офіційних матеріалів – документів політичних партій та громадських організацій, постанов органів державної влади [2, с. 81].

У потребі дослідження розвитку друкованих ЗМІ в Україні а також їх вплив на життя громадян полягає актуальність даної теми. Оскільки преса – це феномен громадсько-політичного і культурного життя, частину національної культури, то її місце та роль досліджують в поєднанні з культурно-історичним розвитком народу.

Залишився в минулому традиційний підхід до преси як до джерела інформації. Зрозуміти трансформаційні періоди друкованих видань допоможе комплексне дослідження.

9 липня 1749 р. вважається початком історії розвитку преси в Україні. Це – дата виходу польською мовою друкованого листка «Кур'єр Львівський». Львівський щотижневик «Gazette de Leopold», який вийшов французькою мовою 1 січня 1776 р. називають першою газетою в Україні. Газета «Dziennik patryjotycznych politykow» виходила польською мовою у 1792–1798 рр. з перервами, була першим Львівським щоденним виданням.

З 15 травня 1848 р. по квітень 1857 р. в Галичині виходила газета українською мовою «Зоря Галицька» як орган Головної Української Ради. З 1949 р. у Львові тричі на тиждень урядовий часопис «Галицько-Руський вісник». У 1850–1856 рр. в Австро-Угорщині як напівофіційний орган для українців видавався «Вісник для русинів в Австрійській державі» [3, с. 109].

У 1848 р. німецькою і румунською мовами виходила перша газета на Буковині «Церковна газета» («Церковний вісник»), що видавалася в 1856–1858 рр. у Будапешті, була першою в Закарпатті.

Періодична преса на Наддніпрянській Україні контролювалася російським царизмом. В 1812 р. у Харкові видавався «Харьковский Еженедельник», в 1816 р. – «Харьковский Демокрит», в 1824–1825 рр. виходив «Украинский журнал», в 183 р. – «Запорожская старина» [3, с. 111].

Початок XIX ст. – час виходу перши журналів і газет українською мовою. Серед перших краєзнавчих журналів відзначився популярністю «Украинский вестник». В період з 1817–1823 рр. частина матеріалів «Харьковских известиях» друкувалася українською мовою. Щоденна газета «Одесский вестник» видавалася з 1828–1893 рр. Першою газетою у Києві, що виходила з 1835–1837 рр. були «Киевские объявления». З 1837 р. до кінця століття видавали газету «Воскресное чтение». Альманах «Киевлянин», заснований Максимовичем побачив світ у 1840 р. [4, с. 132].

В Губернських центрах України в 1838 р. почали видавати губернські відомості, назви яких залежали від назв відповідних губерній («Киевские губернские ведомости»). Вони, будучи друкованим органом губернської влади відображали офіційну точку зору на події та мали важливе значення для становлення преси як історичного джерела. Їх матеріали друкувалися російською мовою і не підлягали цензурі, окрім 1863–1881 рр.

Більшою кількістю журналів і газет відзначилися 60-ті роки XIX ст. В 1861–1862 рр. був заснований журнал «Основа», в якому українською мовою друкували частину матеріалів. У 1864 р. з'явилася газета «Киевлянин», в 1869 р. – «День», «Новороссийский телеграф» [4, с. 134].

Періодичні видання зросли за обсягом видань наприкінці XIX ст. Поширилось видання журналів радикального і народно-демократичного спрямування таких як «Народ», «Друг», «Світ», «Громадський друг», «Житє і слово». В їх становленні та діяльності приймав участь І. Франко [4, с. 135].

Журнал «Киевская старина», що видавався в Києві з 1882–1907 рр. став головним друкованим органом Київської громади і вміщував в собі наукові праці з українознавства, історичні джерела, книжкові огляди.

Партійна преса в Україні виникла з появою політичних партій і рухів та мала нелегальний характер. Газета «Перед», заснована 6 січня 1897 р., стала першим соціал-демократичним друкованим органом, а згодом і органом Київського Союзу боротьби за визволення робітничого класу. Серпень 1897 р. – дата виходу в Києві «Рабочей газеты».

Газети та журнали опозиційного спрямування видавалися в період революції 1905–1907 рр. Цензуру на періодичні видання відмінили у листопаді 1905 р., а на неперіодичні – з квітня 1906 р., що призвело до появи нових видань. Було засновано 16 україномовних журналів і газет, які наприкінці 1906 р., зазнавши репресій від властей, зменшилися в своїй кількості до чотирьох. Видання «Народна справа», «Запоріжжя», «Народное дело», «Хлібороб» та інші були заборонені властями. Газета «Громадська думка», заснована 1 січня 1906 р., у вересні 1906 р. отримавши назву «Рада», стала координаційним центром українського національно-визвольного руху Наддніпрянщини [3, с. 111].

1907-1909 рр. – період виходу щотижневика «Слово», а 1913–1914 рр. – літературно-наукового і політичного щомісячника соціал-демократичного напрямку «Дзвін».

На початку ХХ ст. українські часописи такі як «Наша Дума», «Рідна справа-Думські вісті», «Украинская жизнь» виходили за межами України. З Українською революцією 1917–1920 рр., відновленням державності пов'язане піднесення періодики. Більш, ніж 550 газет різного політичного спрямування виходило в 1917 р.: «Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки», «Нова Рада», «Робітнича газета», «Боротьба» та інші [3, с. 143].

Як ідеологічну зброю «за радянізацію» більшовики почали використовувати пресу після проголошення радянської влади, поділивши її на радянську, партійну, комсомольську, профспілкову, видання громадських організацій, кооперативну. Зі встановленням партійного контролю та цензури для всіх видань зміст преси обіднів.

Підчас горбачовської перебудови в матеріалах газет та журналів почала поширюватись гласність. До 1990 р. з'явилося чимало газет антикомуністичної спрямованості до кінця ХХ ст. цензура продовжувала контролювати засоби масової інформації.

Відновлення суверенної української держави започаткувало новий етап у розвитку і діяльності періодичної преси. Завдяки скасуванню державного, партійного контролю та цензури збагатився зміст журналів і газет. У 1999 р. в Україні зареєстровано 8 300 друкованих засобів масової інформації.

Таким чином, на сьогоднішній день актуальним залишається питання об'єктивної оцінки явищ і фактів, правдивого висвітлення подій, то порівняльний аналіз інформації, поданої в пресі, відіграє важливу роль. Преса – одне з основних комплексних джерел з історії українського суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібліографія української преси 1816–1916. – К., 1930. – 180 с.
2. Ігнатенко В. Українська преса (1816–1923): Іст.-бібліогр. етюд. / В. Ігнатенко. – К., 1926. – 240 с.
3. Калакура Я. Періодична преса як історичне джерело / Я. Калакура // Джерела з історії України. – К., 2011. – 316 с.
4. Наріжний С. Українська преса / С. Наріжний // Українська культура : лекції за ред. Дмитра Антоновича. – К., 1993. – 592 с.

БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Швець Н. В.

Науковий керівник – Рилова О. Ю.

Черкаський державний бізнес-коледж

Безпека як складне соціальне явище є лише елементом не менш складних соціальних систем, до яких належать особистість, суспільство та держава, економічна, політична та духовна сфера соціального життя. Якщо наукове розв'язання проблеми безпеки дозволяє визначити сутність та зміст безпеки, то розгляд і аналіз безпеки як структурного елемента складних соціальних систем дає можливість з'ясувати умови їх функціонування, оскільки безпека в даному випадку виступає в якості найважливішого фактора їхньої життєдіяльності, існування та функціонування.

Безпека є характеристикою складних соціальних систем, здатних зберігати свою цілісність, стійкий динамічний розвиток та ефективно функціонування для досягнення поставлених цілей за тих умов, котрі цьому сприяють. Страшно уявити, що може статися, якщо раптом з якоїсь причини різко зміниться клімат планети.

Задля забезпечення безпеки особистості, суспільства і громадян людство створило державу як форму своєї організації. Тобто основна мета і призначення держави – забезпечення особистої та майнової безпеки. Але, з іншого боку, держава теж потребує безпеки як найважливішої умови свого існування, розвитку та функціонування. Тому вона сама повинна забезпечувати власну безпеку. З іншого боку безпеку особистості та суспільства забезпечує не лише держава, але й її громадяни та суспільство в цілому.

Якщо виходити з того, що державі повинні бути притаманними дві основні функції – захист своїх громадян та створення оптимальних умов для їхньої життєдіяльності, – то з цього випливають певні наслідки. По-перше, безпеки держави, суспільства та особистості перебувають у діалектичних системних взаємозв'язках та відносинах, мають прямий та зворотній вплив одна на одну. По-друге, безпека кожного окремого елемента соціальної системи має відповідний вплив на безпеку інших її складових. І навпаки. Послаблення безпеки одного з них призводить до послаблення безпеки інших елементів системи.

Будь-яка соціальна система представляє собою складне цілісне структурне утворення, основними елементами якого є люди, а також їхні стійкі взаємозв'язки та відносини. Соціальні системи формуються на основі спільної діяльності людей, онову якої визначає наявність у ній протилежних сторін, котрі виступають джерелом її саморозвитку та саморуху. Діалектика виходить з того, що співставлення протилежностей складає не лише внутрішню основу існування всієї дійсності, але є одним з основних принципів розвитку. Розв'язання внутрішніх суперечностей призводить до заперечення одних умов життєдіяльності і утворенню інших, котрі можуть сприяти як збереженню цілісності та стійкому розвитку соціальної системи, так і її руйнуванню. В якості таких протилежних сторін у соціальній системі безпеки виступають об'єктивні умови її існування та суб'єктивні фактори, здатні керувати цією системою.

Безпека як складне системне соціальне явище залежить від ступеня цілісності та стійкого розвитку об'єкта безпеки, який перебуває у прямій залежності від об'єктивних умов його становлення, розвитку та функціонування. Одним з критеріїв оцінки стану об'єктивних умов виступає ступінь зрілості соціальної системи. Стан безпеки в той же час перебуває у безпосередній

залежності від суб'єктивних факторів, призначення яких – забезпечення безпеки, тобто збереження цілісності, підтримка умов стійкого розвитку та оптимального функціонування соціальної системи. Однак ступінь готовності і здатності суб'єктивного фактора реалізувати існуючі можливості, що надаються об'єктивними умовами в інтересах стійкого розвитку та вдосконалення системи безпеки, виявляється одним зі складних управлінських завдань.

В той же час однією з найважливіших об'єктивних умов безпеки соціальної системи виявляється ступінь її зрілості. В науці існує достатньо стійка точка зору на те, що будь-яке явище у своєму розвитку проходить наступні етапи: становлення, зрілість та занепад. Етап зрілості характеризується такою важливою властивістю соціальної системи, як її готовність та здатність до саморозвитку, самоактуалізації та самозбереження. Найважливішим показником перебування системи у стані зрілості визнається ступінь її соціальної відповідальності за виконання покладених на неї завдань.

Найбільш складним стан соціальної системи, безпека котрої не може бути забезпеченою за рахунок її внутрішнього потенціалу та можливостей самої системи, а лише за рахунок зовнішніх факторів (держава, суспільство тощо), виявляється в соціальних системах, що перебувають на етапі становлення або перехідного періоду. В цьому і полягає одна з причин розуміння безпеки як захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, к відсутність небезпеки.

КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ФОРМА РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ

Швидка І. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Консультації в навчальному процесі є однією з форм ефективної взаємодії викладача зі студентом, спрямованого на рішення навчальних завдань, а також подолання виникаючих труднощів в навчальній діяльності, в тому числі і в процесі самостійної роботи.

Консультації зі студентами, проводяться для всіх охочих, але деякі окремі кафедри роблять їх обов'язковими, але це в тому випадку коли вони присвячуються певним темам, за якими потрібна найбільш серйозна підготовка для студентів [3].

При всьому своєму загальному значенні, консультації специфічні для різних форм навчання – денного та заочного.

Також існують різноманітні методи консультування, а саме: питально-відповідальні, розгорнута бесіда, розгорнута бесіда на основі конспектів першоджерел, вирішення завдань і розбір конкретних проблемних ситуацій, просте спілкування, що дозволяє відпрацьовувати навички публічного виступу.

Для досягнення більш ефективною консультацій необхідно дібрати відповідні форми їх проведення. Такі форми можуть бути як групові, індивідуальні та із застосуванням технічних засобів.

Ефективність консультацій та ступінь їхнього впливу на формування в студентів навичок самостійної роботи, залежить від дотримання двох найважливіших методичних правил: по-перше, систематичність їхнього проведення протягом усього навчального року й по-друге, активізація самостійного мислення того, хто консультується.

Консультація має не тільки навчальне, але й велике виховне значення. Консультація зі студентами, дозволяє втілювати студентам таке почуття як постійна відповідальність за якість підготовки, а також активізує їхню участь у семінарських заняттях, самодисциплінує [4].

На сьогоднішній день існує чимало різновидів консультацій, які можна перерахувати в такому порядку [2]:

- Консультавання за спрямованістю на суб'єкт чи суб'єкти самостійної навчальної діяльності, поділяється на такі типи, як індивідуальні, парні, малими групами, групові.

- Консультавання за призначенням, поділяється на організаційне, методичне, інформаційне, змістове (тематичне, за розділом, модулем, до вивченого курсу).

- Консультавання за рівнем інтерактивної взаємодії, розподіляється на моноспрямоване (консультації отримуються лише від викладача), інтерактивне (консультації надають також студенти), інтегроване (викладач обов'язково коментує консультації, надані студентами).

- Консультавання на основі диференційованого підходу спрямоване для студентів, що займаються індивідуальною науково-дослідною роботою з дисципліни, для тих студентів, що впевнено оволодівають самостійно вивченим матеріалом, для студентів, які відчувають певні утруднення під час виконання самостійних робіт, а також для студентів, які взагалі самостійно не справляються з вивченим матеріалом.

- Консультавання за часом проведення, розподіляються відповідно до затвердженого графіку та на несистематичні, тобто за наявності ініціативи з боку студентів у разі виникнення потреби.

Справжня допомога при консультуванні зі студентами полягає в тому, щоб пояснити деякі способи та прийоми вивчення того або іншого питання, звернути увагу на головну ідею, принципи побудови аргументів, висновків, узагальнень, систему застосовуваних доказів. Корисно, при консультуванні, порекомендувати студентові, навчально-методичну та довідкову літературу, роз'яснити деякі терміни, поняття [1].

Отже, консультації зі студентами, повинні бути цікавими з наукового та методичного боку, адже тоді вони привернуть до себе увагу і вселять в студента впевненість в собі та в успішному результаті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антропов В. А. Організація самостійної роботи студентів / В. А. Антропов, Н. І. Шаталова. – Єкатеринбург : Изд-во Урал. гос. ун-т путей повідомлення, 2000. – 76 с.

2. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів : теоретико-методологічний аспект : монографія / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с.

3. Методика викладання у вищій школі : Навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

4. Петровський А. В. Основы педагогики и психологии высшей школы / А. В. Петровский, В. М. Ковалева, А. А. Крашенинников. – М. : Из-во МГУ, 1986. – 304 с.

РОЗЗБРОЄННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ОЗБРОЄНЬ – ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Шевцова А. В.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Проблема збереження миру на землі, запобігання військовим катастрофам й конфліктам постійно залишається однією з найважливіших протягом всього існування людства. Сформовані в багатьох країнах військово-промислові комплекси витрачають колосальні кошти на виробництво зброї й проведення наукових досліджень у цій сфері. Швидкий прогрес у військовій галузі загрожує безпеці та сприяє поглибленню глобальних проблем.

Забезпечення міцного миру й безпеки неможливе без дієвих заходів, спрямованих на роззброєння й обмеження озброєнь. Хоча у Статуті Ліги Націй роззброєння було виокремлено як один із головних напрямів діяльності цієї організації. Однак, значних успіхів у цій сфері Лізі досягти не вдалося. Яскравим свідченням цього є жахливі події II Світової війни.

Наступником Ліги стала Організація Об'єднаних Націй. Її Статут окреслює принципи, що визначають принципи роззброєння та регулювання озброєнь, до загальних принципів співробітництва у справі підтримки міжнародного миру й безпеки [1]. Відповідно до Статуту ООН, Генеральна Асамблея вповноважена обговорювати будь-які питання або справи в рамках Статуту (у тому числі на відповідність дій суб'єктів міжнародного права зазначеним принципам) і надавати щодо них рекомендації членам ООН і Раді Безпеки.

Використання в тексті Статуту ООН термінів «роззброєння» і «регулювання озброєнь» було наслідком компромісу, досягнутого державами – засновницями ООН. При цьому під терміном «роззброєння» прийнято розуміти комплекс погоджених державами заходів, спрямованих на зменшення, а в підсумку і на повну ліквідацію матеріальних засобів ведення війни. Термін «регулювання озброєнь» порівняно рідко використовується в договірній практиці та у доктрині міжнародного права. За сутністю він близький до терміна «контроль над озброєннями» [1].

Роззброєння здобуло широке визнання як принцип міжнародного права. Однак на сучасному етапі з нього не впливає прямий обов'язок держав роззброюватися, вони повинні домагатися укладення міжнародних угод у цій сфері й сумлінно виконувати раніше взяті на себе зобов'язання згідно з чинними міжнародними договорами.

Статистично згубну небезпеку й недоцільність подальшої гонки озброєнь можна проілюструвати в такий спосіб: глобальні військові витрати протягом XX століття зросли більше, ніж в 30 разів. Якщо в період між світовими війнами людство витрачало на військові цілі від 20 до 22 млрд. доларів щорічно, то сьогодні – більше 1 трлн доларів. У сферу військово-виробничої діяльності включено, за свідченням експертів ООН, близько 100 млн. чоловік, чисельність існуючих сьогодні армій досягає майже 40 млн. чоловік, а у військових дослідженнях і створенні нової зброї зайнято до 500 тис. чоловік. При цьому на військові цілі припадає 2/5 всіх витрат на науку. Світові витрати праці, пов'язані з різними видами військової діяльності, щорічно становлять 100 млн. людино-років. Вченими підраховано, які засобів, що витрачають на озброєння тільки протягом одного року, було б досить для зрошення 150 млн. га землі, використання яких могло б прохарчувати 1 млрд. людей.

Таких витрат було б досить для будівництва протягом одного року 100 млн. квартир або іншого сучасного житла для 500 млн. чоловік [2].

На гонку озброєнь використовуються не «вільні», не «дарові», не «зайві» ресурси. На неї йде істотна частина світових ресурсів, життєво необхідних для цілей розвитку. Одні лише США витрачають на ці цілі 700 млрд. доларів на рік.

Проблема роззброєння має дві складові – це часткове та загальне й повне роззброєння. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН №1378 (XIV) від 20 листопада 1959 р. було вперше сформульовано положення про загальне і повне роззброєння як кінцеву мету в процесі контролю над озброєннями. Згодом це положення було включено в текст багатосторонніх угод, наприклад, Московського договору про заборону випробувань ядерної зброї в трьох середовищах 1963 р. і Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р. У ст. 3 Спільної заяви урядів СРСР і США, опублікованій 20 вересня 1961 р., що одержала схвалення Генеральної Асамблеї ООН, розкривається зміст поняття загального й повного роззброєння:

- розпуск збройних сил, ліквідація військових установ, включаючи бази, припинення виробництва озброєнь, а також їх ліквідація або використання в мирних цілях;
- ліквідація всіх запасів ядерної, хімічної, бактеріологічної та інших видів зброї масового знищення й припинення виробництва такої зброї;
- ліквідація всіх засобів доставлення зброї масового знищення;
- скорочення організацій і установ, призначених для організації військової справи держави, припинення військового навчання й закриття всіх військових навчальних закладів;
- скорочення витрат на військові цілі [3].

Але особливо парадоксальним явищем виступає гонка озброєнь у країнах «третього світу», де проживає 80% населення нашої планети, а роль у світовому виробництві становить менше 20%. На найбільш бідні країни (де ВНП на душу населення становить менше 440 дол.), що створюють усього 5% товарів і послуг у світі, де проживає більше половини населення планети, припадає 7,5% світових витрат на озброєння, порівняно з 1% на охорону здоров'я й менше 3% на освіту. У цих країнах на 3700 чоловік доводиться 1 лікар, а на одного військовослужбовця – 250 чоловік.

Можна сміливо констатувати, що накопичений гонкою озброєнь прямий соціально-економічний збиток у глобальному масштабі багаторазово перевищує всі збитки, які терплять країни світу через різні природні катаклізми. Тенденція до росту ресурсів, що відволікають на військові цілі, веде до загострення економічних і соціальних проблем у багатьох країнах, згубно позначається на розвитку цивільного виробництва й рівні життя народів. Саме тому роззброєння, згортання військового виробництва (конверсія) є сьогодні однією із проблем, що вимагає участі всього світового співтовариства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
2. Ніколаєнко Ю. В. Політична економія // Проблеми миру і роззброєння [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/56941-problema-miru-rozzbronnya.html>.
3. Спільна заява Голови Ради Міністрів УРСР В. Масола і Прем'єр-міністра Вільної держави Баварія доктора М. Штрайбля про основні напрямки партнерського співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276_031.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Шевцова А. В.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сьогодні ситуація в суспільстві є тривожною. Ми переживаємо не стільки соціально-економічну кризу, скільки духовну. Причиною такої кризи є призупинення духовного розвитку, втрата духовних цінностей, які складають основу людського життя. Епоха тотального комфорту не робить людей більш моральними, а навпаки руйнує моральні орієнтири. У сучасної молоді спостерігається відчуження від духовних потреб спрямованих на вдосконалення власного внутрішнього світу, криза ідеалів і норм поведінки.

На базі КНУ імені Т. Г. Шевченка проводилося дослідження, за яким вибиралися пріоритетні цінності студентів. Найбільш значущими виявилися такі цінності: здоров'я – 72% досліджуваних поставили цю цінність на перше місце; власне благополуччя – 68%; фізична насолода – 56% та розваги – 31%. Найменш значущими для студентів виявилися наступні цінності: свобода (21%), благополуччя близьких друзів (18%), чесність (14%), доброта (4%) [2].

Отже, за останнє десятиліття в структурі життєвих пріоритетів молоді стався перехід від спрямованості на самореалізацію до спрямованості на розваги, фізичні насолоди і особисте благополуччя. У сучасної студентської молоді спостерігається тенденція до переорієнтації на індивідуально та особистісно значущі цінності. Дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді останнього десятиріччя переконують, що у свідомості сучасної молоді формується тип особистості, характерний для західного суспільства – особистості, яка насамперед цінує себе і вважає, що її діяльність, успіх у житті залежать саме від неї. З одного боку, це непогано, адже орієнтація на власні сили, розум, здібності при досягненні життєвих цілей вимагає роботи над собою, наполегливого оволодіння знаннями тощо. Утім найголовніше, щоб при виконанні цих завдань не формувалась людина-егоїст, яка зможе переступити через усе заради досягнення своєї мети.

Також з дослідження бачимо, що переважна більшість молоді на перший план ставить матеріальні цінності; цінності, які мають значення лише в теперішньому часі і лише для них. Думка про вигідне самовизначення в житті зайняла головне місце у свідомості студентів. Очевидна потреба в життєвому і професійному самовизначенні, заможність та насолода від життя.

Насправді бажання заробляти гроші, на нашу думку, не негативне, все ж таки вони потрібні щоб прогодувати сім'ю, щоб купляти необхідні речі. Але питання загострилося до такої міри, що їх прагнуть досягнути будь-якими шляхами: нечесними, а часом і злочинними. За гроші в сучасному світі можуть спокійно вбити. Через ці «папірці» молоді люди принижуються духовно і розкладаються морально зсередини. Дуже часто сьогодні можна почути розмови про корупцію, про боротьбу з корупцією. Але чи існує ця боротьба насправді? Так в певних документах, законах записано, що не можна брати хабар, але реалії не такі. Майже в кожній сфері існує корупція. Чи то ти йдеш до лікаря, чи до педагога всюди потрібні гроші, без них тебе і за людину не вважають. Але чому так? Адже декілька десятків років назад можна було з легкістю досягти якихось висот, чи отримати безкоштовне лікування, отримати безкоштовну освіту. На мій погляд,

це все залежить від держави, від її конкретних заходів щодо справжнього подолання ганебного явища корупції.

Найпомітніший вплив на формування сучасних духовних цінностей суспільства, про рівень існуючої в ньому соціальної справедливості та найбільш типові риси молодого сучасника справляє телебачення та інтернет. Через великий обсяг інформації діти і підлітки часто не встигають її переробляти. Це відучує їх самостійно думати, аналізувати, не дає можливості розвиватися логічному мисленню, робити висновки. Таким чином, виховується простий спостерігач, особа, у якої здатність до аналітичного мислення відходить на задній план, а з часом може і взагалі зникнути. Досить часто молоді люди проводять перед екраном набагато більше часу, ніж того вимагають їхні потреби в інформації та розвагах. Існує думка, що телебачення та інтернет є своєрідним духовним наркотиком, гіпнотичний вплив якого призводить до часткової втрати людиною особистої свободи, сили волі. Вона стає залежною в буквальному розумінні слова. Культ жорстокості, насильства, порнографії, що нині поширюється в ЗМІ, особливо на телебаченні та в інтернет мережах, призводить до неусвідомленого бажання молоді наслідувати його, сприяє закріпленню подібних стереотипів поведінки в її власних звичках і способі життя, знижує рівень граничних обмежень і правових заборон, сприяє появі негативних норм поведінки в суспільстві, що, в свою чергу, відкриває шлях до втрати морально-ціннісних установок, до правопорушень.

У людини, яка починає сприймати соціум через Інтернет, виникає нова картина світу, відмінна від реального життя. Комп'ютери і телекомунікаційні технології часто звужують коло особистих, «живих» контактів і роблять відносини між людьми відстороненими. Молода людина, годинами перебуваючи у всесвітній мережі, відучується жити справжнім земним життям. Інтернет «виводить» молодь із реальності соціального життя, відволікає від природних інтересів і обов'язків, а он-лайн активність заступає собою активність у реальному соціальному середовищі, що призводить до згортання справжніх соціальних контактів, звуження інтересів, формування хибних моральних уявлень та цінностей, збіднення емоцій, егоїзму, дратівливості.

Ще одним чинником, що відіграє важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій сучасної молоді, виступає група однолітків. Саме група ровесників з її нормами і цінностями відіграє вирішальну роль у засвоєнні молодого особою певного соціального досвіду, в становленні її особистості в цілому. Вона є джерелом норм поведінки, установок, ціннісних орієнтацій для індивіда. Значущість групи однолітків у формуванні ціннісних орієнтацій молоді проявляється у тому, що вона виступає певним еталоном норм, правил поведінки, поглядів на життя. Особистість, будучи членом подібної групи, здобуває неабиякі знання та досвід, що не може бути отриманий в інших осередках. Однолітки вчать людину бути самостійною, відповідати за свої вчинки та доводити справу до кінця. Група виступає своєрідним дзеркалом для індивіда, яка або приймає та схвалює її дії, або ж, навпаки, відсторонює їх та висуває власні для подальшого їхнього наслідування та засвоєння. На основі даної інформації у людини формується певний образ самого себе, вона бачить себе очима інших людей, людей, які є для ними значимими і до думки яких вона прислухається.

Група однолітків учить особистість жити за сучасними правилами, в сьогоденних умовах. Здебільшого саме в групі своїх ровесників особистість уперше починає палити, вживати алкоголь, дізнається про речі, про які заборонено говорити в колі сім'ї та освітнього закладу, вперше може бути залучена до протиправних дій. Для молодого людини, як правило, значущим є

порада друга чи подруги, аніж думка батьків чи викладачів, адже молодь вважає, що проблеми сучасності більш знайомі їй ровесникам, ніж дорослим, які на світ дивляться іншими очима.

Те, що ми спостерігаємо, є катастрофою, катастрофою в масштабі країни, світу. А найгірше полягає в тому, що в наступному поколінні ці «якості» проявляться ще більше. Уявіть собі, що буде в майбутньому, якщо вже все настільки погано. Особисто мені страшно це уявляти. Техніка стрімко йде вперед, і також сильно збільшується її вплив на людину, людина стає їх рабом, втрачає сенс життя без них. Страшно подумати до якого духовного мінімуму пало наше суспільство, для них якась «іграшка» стала важливішою за життя людини. Люди перестали цікавитися життям рідних, вони перестали думати про велике, цікавитися історією тощо. Про що можна казати, якщо зникає тенденція читати книжки, більш цікаво сісти біля телевізора і як зомбі пристрасно дивитись в прямокутник і поглинати в себе негативну інформацію. Саме негативну, адже навіть дивлячись новини ми ніякого позитиву не черпаємо, там завжди розповідають як когось вбили, хтось потрапив у ДТП, десь на когось впало дерево. А більше всього лякає те, що сьогодні молоді батьки замість того, щоб займатись з дитиною, дати просто розглядати, навіть не читати, якусь пізнавальну літературу, вони цю дитину саджають перед зомбі-ящиком і вмикають ці новини чи щось подібне. То про які духовні цінності можна говорити, про яке психологічно-стійке суспільство можна стверджувати. Якщо самі батьки «руйнують» життя своїх дітей. В мене виникає питання, чим думають і як обґрунтовують батьки те, що купляють чотирьох – або п'ятирічній дитині комп'ютера чи мобільного телефону останніх моделей? Адже вони можна так сказати прирікають свою дитину на позбавлення будь-яких людських рис. Виросте вона і через 10–15 років її нічого не буде цікавити в реальному житті, вона буде жити в віртуальному, буде жити за цінностями, які там пропагують: насильство, жорстокість, неповага до рідних та інших людей тощо.

Можна порівняти покоління моїх батьків і моє покоління. Це два різних моральних виміри, які дуже рідко сьогодні знаходять спільну мову. Поколінню батьків притаманні більше такі риси як доброта, працьовитість, любов, збереження сімейних цінностей, вони вважають за найбільше щастя – це народження дітей, благополуччя в родині. Все це тому, що на них не навалювалося такої кількості інформації, їм не казали, не нав'ювали, що є щось краще ніж сім'я, і саме простіше, що можна сказати – вони гралися в нормальні реальні ігри, з реальними друзями. А що ми? Ми росли і ростемо в епоху, коли замість почитати, краще піти випити чи накуритися, адже це крутіше, коли за нормальне вважається жити чоловіку з чоловіком чи жінці з жінкою, коли просто когось підставити чи десь збрехати дає тобі певний статус «крутого». І все ж таки, я можу стверджувати, що деяким з нас повезло, тому що ще живі наші батьки, які згідно церковних заповідей, ну хоча б намагаються нас виховувати. Яким не шкода свого часу, щоб сказати своїй дитині, що сім'я це головне, що треба бути добрим, чесним, треба допомагати іншим людям, треба ділитися з ближнім, треба подати руку допомоги. А що буде з нашими дітьми? Що зможе кожен другий з нас розказати своїй дитині, чи чомусь її навчити, якщо він все своє життя провів в пивбарах, клубах. А нічого, він просто замість своєї розповіді куплятиме цій дитині все що вона хоче, буде потурати усім її забаганкам, то тільки можна уявити собі яке бездуховне буде наше суспільство через десять років. Що стосується мене, то головна цінність – це сім'я. На сьогодні довіра до неї залишається стабільно високою у суспільній свідомості і це радує. Так, за даними Інституту соціології НАН України, останніми роками за рівнем довіри у населення сім'я займає перше

місце серед усіх соціальних інститутів. Індекс довіри до неї в опитуванні населення 2016 року складав 4,6%, тоді як індекс довіри до церкви – 3,5%, до колег – 3,5%, до засобів масової інформації – 2,9%, міліції – 2,4%, уряду – 2,4% [1]. На мою думку, саме сімейна атмосфера впливає на формування у дітей звички поведінки та критеріїв оцінки добра і зла, дозволеного та забороненого, справедливого та несправедливого. Сім'я вводить дітей у світ знань і праці, суспільних прав та обов'язків. Саме у сім'ї закладаються основи морального розвитку дитини, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки. Особистий приклад батьків, їхнє ставлення до праці, громадського життя, принципів, чесність, відповідальність, дисциплінованість, доброта та чуйність, бережливість, простота і скромність є для дитини прикладами для наслідування. Чим більше довіри між батьками та дітьми, тим сильніший вплив сім'ї на формування всіх сторін розвитку особистості дитини. Але згадуючи вище написане, за короткий час змінилося дуже багато: сімейні цінності, пріоритети. То якщо зараз вже існує дуже велика кількість розлучень, то що буде через 10 років. Сьогодні дуже модним є взагалі не одружуватися, а нащо, якщо можна задовольняти свої сексуальні потреби і без штампа в паспорті. Сьогодні навіть серед людей мого оточення більшість вважають нащо одружуватися, нащо перед кимось бути зобов'язаним, адже легше жити коли тебе ніхто не чіпає, коли ти приходиш з роботи, а там не плаче десятеро дітей. То з такими темпами, я думаю, що взагалі через деякі 20–25 років про сім'ю ми можемо забути. Раніше молоді пари прагнули не тільки офіційно оформити свої почуття, але й духовно. Пари вінчалися, давали клятву перед Богом, а зараз або взагалі ігнорують цей спосіб закріплення почуттів, або якщо і вінчаються, то для них це взагалі нічого не значить, вони з легкістю зможуть розвестися, нехтуючи тим, що вони з'єднані небесами.

Отже, ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом пануючої в суспільстві системи цінностей, яка змінюється з розвитком історії. Події останніх десятиліть вплинули на систему ціннісних орієнтацій пострадянського суспільства і відповідно на життєві орієнтири молоді, в середовищі якої набувають все більш актуального значення матеріальні цінності. У такому шаленому розмаїтті цінностей, що наявне у сучасному суспільстві, молодим людям доводиться самим вирішувати, що в нинішніх умовах є цінним, і від того, яка шалька терезів переважить у системі їхніх цінностей, значною мірою залежатиме майбутнє України. Також важливо наголосити, що роль таких соціальних інституцій як: сім'я, навчальний заклад, ЗМІ, група однолітків, важко переоцінити у вихованні молодого покоління, адже саме вони формують у особистості власний погляд на світ, на його норми та цінності. Таким чином, суспільні інститути держави, громадськість, церква для того, щоб творити цілісну, незалежну Українську державу, повинні змінити своє ставлення до молодіжної політики: відповідально, професійно та матеріально, виділяти більше бюджетних коштів на виховання молоді, а менше на політичні обіцянки, які роками не виконуються.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мішин А. О. Актуальні проблеми розвитку сім'ї в Україні. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://massage.ua/aktualni-problemi-rozvitku-simi-v-ukraini.html#_ftn4.
2. Савчук О. В. Динаміка ціннісних орієнтацій української молоді / Збірник наукових праць «Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки». – К., 2012. – С. 64.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА В ХХІ СТОЛІТТІ

Шевченко М. В.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Глобальні проблеми людства – комплекс проблем і ситуацій, що зачіпають життєві інтереси всіх народів світу, характеризуються динамізмом і вимагають для свого розв'язання колективних зусиль світової громадськості (екологічні проблеми, перегони озброєнь, хвороби і т. д.), від вирішення яких залежить подальший прогрес людства і збереження цивілізації [1, с. 56].

Глобальні проблеми людства взаємопов'язані, охоплюють всі сторони життя людей, стосуються всіх країн і народів та верств населення, стосуються як поверхні землі, так і Світового океану, атмосфери планети, навколоземного та космічного простору. Вони призводять до великих економічних та соціальних збитків.

Впровадження у виробництво найновіших досягнень науки і техніки, поява нових технологій, енергоджерел і матеріали призвели, з одного боку, до глибоких якісних змін у житті суспільства. Людство вступило в епоху науково-технічної революції, що посилює антропогенний вплив на природу, який має суперечливий характер. У ньому переплелись позитивні й негативні явища: вдосконалення технологій і зростання виробництва, що сприяють повнішому задоволенню потреб людей, раціональнішому користуванню природними ресурсами, збільшенню виробництва продуктів харчування тощо. З іншого – забруднюється природне середовище, знищуються ліси, посилюється ерозія ґрунтів, випадають кислотні дощі, зменшується озоновий шар навколо землі, погіршується стан здоров'я людей тощо. Певні труднощі виникають і з самого життя та діяльності людини.

Нині до всеосяжних, тобто глобальних, проблем людства відносять:

- 1) демографічну проблему, яку спричинило швидке зростання населення в найбільш бідніших країнах світу;
- 2) екологічну проблему – вона пов'язана з інтенсивним руйнуванням довкілля, що робить нашу планету непридатною для життя;
- 3) проблему забезпечення розвитку людства всіма видами ресурсів, у тому числі й продовольчими;
- 4) геополітичні проблеми, які породжують воєнні конфлікти і загрожують людству самовбивчою світовою війною;
- 5) проблему поглиблення нерівності й нерівномірності розвитку різних націй, країн, регіонів тощо, що постійно створює регіональну і світову напруженість [2, с. 146].

Це найголовніші комплексні проблеми людства, а розвиток цивілізації на планеті постійно породжує нові й нові. Так, людству почала загрожувати страшна хвороба СНІД. Поширюються наркоманія, злочинність, тероризм, відмирають традиційні духовні цінності. Краще технічно озброюючись, людина не стає кращою морально. У цьому, напевно, криються причини виникнення всіх глобальних проблем людства.

Дійсно однією із болючих глобальних проблем сучасного суспільства є демографічна. Переважна більшість населення світу живе в країнах, що розвиваються (4,2 млрд. осіб). До 2025 р. населення цих країн зросте ще на 3 млрд. осіб, що становитиме 95% приросту населення світу. Прогнозні розрахунки ООН свідчать, що при сучасних темпах приросту населення у країнах Південної Азії і Африки, їх частка в населенні світу до кінця ХХІ ст. перевищить 60 %. В останній

чверті ХХ ст. – у розвинених країнах Європи, Північної Америки, Австралії, Японії природний приріст не перевищує 1% на рік. Зниження показників народжуваності викликає зменшення його кількості в працездатному віці, депопуляції в майбутньому. Новий тип вікової структури викликає складні проблеми економічного, політичного і культурного характеру. У країнах Азії, Африки, Латинської Америки швидке зростання кількості населення (подвоєння через кожних 20–30 років) призводить до загострення важливих соціально-економічних проблем в цих регіонах: значного переважання темпів приросту населення над темпами економічного росту і до ще більшого відставання від аналогічних показників розвинених країн; швидкі темпи урбанізації, збільшення числа безробітних і осіб, що не знаходять застосування своєї праці (30% працездатного населення світу), зростання чисельності неграмотних (950 млн. осіб за даними ЮНЕСКО в 2000 р.) поряд з ростом частки грамотного населення в світі (85% наприкінці століття).

У групі країн нової індустріалізації (Східна Азія, окремі країни Латинської Америки) показники природного приросту становлять від 0,7 до 1,5% у результаті втілення у життя програми планування сім'ї. У великій групі країн тропічної Африки, Південної Азії, деяких країн Центральної і Південної Америки, а також країн мусульманського Сходу зберігаються традиції високої народжуваності і природний приріст перевищує 2,5–3%.

У найбагаточисельнішій групі країн, що розвиваються (Індія, Індонезія, країни Індокитаю, Мексика, Колумбія, Венесуела, Чилі, Єгипет, Туніс та ін.), де діють державні програми планування сім'ї, показники природного приросту населення коливаються від 1,5 до 2,5% [3].

Потенційна загроза розвитку сучасної демографічної ситуації полягає в тому, що населення світу розпочинає ХХІ ст. з 1 млрд. безробітних, 1 млрд. голодуючих, 1 млрд. неграмотних, 2 млрд., що живуть в умовах відносного або абсолютного перенаселення, 1,5 млрд. знедолених, що знаходяться за «межею бідності».

Глобальність проблеми народонаселення в тому, що вона не може бути локалізована в якомусь певному регіоні, і нерівномірне зростання чисельності населення в окремих країнах може викликати помітні зміни на геополітичній карті світу.

З демографічною проблемою тісно пов'язана наступна – екологічна. Екологічна криза проявляється в різкому загостренні суперечностей у відносинах між суспільством і природою. Особливо вона посилилась у другій половині ХХ ст. через надмірний антропогенний вплив на природу, що призвело до порушення рівноваги між природними процесами. Сьогодні можна констатувати факт того, що біосфера різко змінюється під впливом діяльності людини. Наступ техносфери супроводжується значними змінами природного середовища. Відбувається прискорене, прогресуюче руйнування основних життєво важливих ланок біосфери, яке може викликати її повну деградацію й загибель. Це автоматично означатиме знищення людства, оскільки люди не можуть існувати в середовищі, відмінному від того, в якому з'явилися і проживали.

Упродовж багатьох століть на політичний розвиток людського суспільства впливали дві протилежні тенденції – створення світових імперій і національних держав. Тривалий час інтеграційні процеси, яких вимагає розвиток світового господарства, відбувалися шляхом створення велетенських наддержав – імперій, де можна було мобілізувати великі трудові і фінансові ресурси, створити місткий внутрішній ринок. Але поступово почала домінувати тенденція створення порівняно невеликих держав на національній основі, яка остаточно перемогла у ХХ ст. Боротьба цих двох напрямків світового політичного розвитку постійно

призводить до виникнення міжнаціональних суперечностей, які дуже часто вирішується за допомогою воєн.

Проблеми війни та миру також зайняли свою нішу серед глобальних проблем сучасності. Тільки у ХХ ст. у двох світових війнах і багатьох локальних конфліктах загинуло понад 100 млн. людей. У 1945 р. з'явилася ядерна зброя й виникла загроза знищення як окремих країн, так і цілих континентів. Сумарна потужність уже накопиченої у світі ядерної зброї більш ніж достатня для того, щоб декілька разів знищити все живе на Землі. у цих умовах ядерні держави були змушені розпочати процес ядерного роззброєння та скорочення звичайних озброєнь [4].

У 1970 р. було підписано Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, за яким у світі може бути 5 ядерних держав – США, СРСР, Великобританія, Франція та Китай. Після розпаду СРСР у цьому списку залишилася Росія, а Україна, Білорусь і Казахстан заявили про свій без'ядерний статус. Проте у 1998 р. «ядерний клуб» поповнився ще двома країнами – Індія та Пакистан провели випробовування ядерної зброї. Оскільки між цими країнами давно існують територіальні претензії, то наявність у них ядерної зброї викликала занепокоєння світової громадськості. Розробки цієї зброї ведуться також в Ірані, Іраку, КНДР, ПАР, можливо, ядерна зброя створена в Ізраїлі.

Велику небезпеку також становлять і регіональні конфлікти, більшість з яких виникає на національній і релігійній основі. Особливо небезпечною є широка смуга регіональних конфліктів, що виникла на південних межах колишньої світової соціалістичної системи. Вона простягнулась від Південної Європи (держави колишньої Югославії, Албанія) через Кавказ (Грузія, Вірменія, Азербайджан, південь Росії) і Малу Азію (проблема Курдистану) до Центральної і Південної Азії (Афганістан, Таджикистан, прикордонні райони Індії і Пакистану, Шрі-Ланка). У західній частині цієї зони явно спостерігається протистояння між християнським та мусульманським світом. У багатьох мусульманських країнах посилюється ісламський фундаменталізм, який становить суттєву загрозу для міжнародної стабільності.

Докладаються величезні зусилля, щоб ліквідувати вогнища релігійних конфліктів. Для цього задіюються можливості ООН, багатьох миротворчих організацій і авторитетних політичних діячів, а в останні роки – військових структур НАТО. Частина конфліктів на Півдні Африки, Близькому Сході (проблема Палестини), в Індокитаї, у країнах колишньої Югославії вдалося ліквідувати або пригасити. Наслідком військово-політичних конфліктів є консервація розвитку багатьох країн, мільйонні потоки біженців, злидні і голод.

Регіональні конфлікти часто породжують ще одну важливу сучасну проблему – міжнародний тероризм. Щоб досягти своєї мети, ворогуючі сторони часто вдаються до захоплення заручників, вибухів у літаках, поїздах, супермаркетах та інших місцях масового скупчення людей. Вирішення проблеми регіональних конфліктів можливе лише при виясненні їх причин, які найчастіше полягають в існуванні тоталітарних режимів, національному, релігійному і соціальному гнобленні.

Таким чином, глобальні проблеми людства є наслідком протистояння з одного боку природи, а з іншого – людської практики, а також невідповідності або несумісності різноспрямованих тенденцій в ході розвитку самої людської культури. На морю думку, всі глобальні проблеми взаємопов'язані й тому можуть бути вирішені тільки в комплексі і тільки спільними зусиллями Світового співтовариства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глобальні проблеми // Політологічний енциклопедичний словник / уклад. : Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 400 с.

2. Кудряченко А. Глобальні проблеми людства // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 146.

3. Глобальні проблеми людства: визначення, виникнення та шляхи вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/ecology/21309/>.

4. Проблема війни та миру в сучасних умовах // Людина і світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/19480327/sotsiologiya/problemi_viyni_miru_suchasnih_movah

ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ФОРМА ДЕВІАЦІЇ

Шевчук І. І.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Проблема злочинності належить до числа проблем постійно привертають увагу дослідників. До визначення поняття і характеристик злочинності застосовуються різні підходи: правовий, соціологічний, філософський, біологічний.

Правовий підхід являє собою розгляд злочинності з точки зору сукупності злочинів. Акцент робиться на визначення форм, видів, причин, умов та основних характеристик окремих злочинів з метою формування загальної картини злочинності. При соціологічному підході явище злочинності розглядається як соціальне зло. Філософський підхід характеризується тим, що при його застосуванні явище злочинності розглядається з позиції філософського розуміння «добра» і «зла». Біологічний підхід розглядає злочинність як хворобливий стан окремих індивідів, як результат психічних і фізичних відхилень особистості [1].

Разом з тим застосування кожного із зазначених підходів окремо володіє певними недоліками, внаслідок чого для аналізу явища злочинності потрібний комплексний підхід до її вивчення.

Злочинність – соціальне та кримінально-правове явище, яке виражається в безлічі досконалих і скоєних злочинів. Однак, оскільки злочинність не є простою сукупністю протиправних діянь, слід говорити не про просту, а про статистичної сукупності, яка володіє своїми особливими якостями. У зв'язку з цим злочинності притаманні такі властивості, як масовість, іррегулярність, стійкість.

Масовість характеризує злочинність як такий об'єкт статистичного дослідження, властивості якого проявляються лише при спостереженні великого числа протиправних вчинків. Іррегулярність означає, що різні злочини, будучи елементами єдиної системи (статистичної сукупності), здійснюються незалежно один від одного. Стійкість злочинності як статистичний показник означає, що всі її закономірності повторюються з тим або іншим ступенем регулярності [2].

І все ж, задовільне пояснення природи злочину має бути соціологічним, так як злочини пов'язані з соціальними інститутами суспільства. Одним з найбільш важливих аспектів соціологічного підходу є підкреслення взаємозв'язку конформності і відхилень у різних соціальних контекстах. У сучасних суспільствах існує безліч субкультур, і поведінку, що вважається нормою в одній субкультурі, може розцінюватися як відхилення в іншій.

Едвін Х. Сазерленд пов'язував злочин з тим, що він назвав

диференційованої асоціацією. Ідея диференційованої асоціації дуже проста. У суспільстві, що містить безліч субкультур, деякі соціальні спільноти заохочують протизаконні дії, а інші – ні. Індивід стає правопорушником чи злочинцем, об'єднуючи себе з тими людьми, які є носіями кримінальних норм.

Роберт К. Мертон, що зв'язував злочинність з іншими типами поведінки, що відхиляється, також виходить з визнання нормальності злочинця. Він виходив з концепції анемії, модифіковане для позначення напруженості, що виникає в поведінці індивіда в ситуації, коли прийняті норми вступають у конфлікт із соціальною реальністю [3].

Злочинність проявляється в діях, що порушують закон і підлягають кримінальній відповідальності. Одним з найважливіших підходів для розуміння того, як відбуваються злочини, є теорія стигматизації (тобто наклеювання ярликів, таврування) – хоча цей термін сам по собі означає групу пов'язаних між собою ідей, а не єдиний підхід. Прихильники теорії стигматизації інтерпретують відхилення не як якийсь набір характеристик індивіда чи групи, а як процес взаємодії між людьми з відхиленнями і людьми без відхилень. Відповідно до цієї точки зору, щоб зрозуміти природу відхилення, потрібно зрозуміти, перш за все, чому на деяких людей навішують ярлик відхиляються. Ті, хто представляє сили закону і порядку, або ті, хто може нав'язувати свої моральні установки іншим, і виступають основним джерелом ярликів. Ярлики застосовуються, щоб сформувані категорії відхилення, і, таким чином, виражають структуру влади в суспільстві. Ні в одній зі згаданих соціологічних теорій девіантної поведінки немає місця тлумачення кримінального поведінки як навмисного і обдуманого дії. У кожній з них злочинність розглядається скоріше як «протидія», а не як «дія», як наслідок зовнішніх впливів, а не як результат дій індивіда. Теорія диференційованої асоціації робить акцент на взаємодії з представниками злочинних угруповань; теорія аномії фокусує увагу на тиск, якому піддаються індивіди в суспільстві, орієнтованому на успіх; теорія стигматизації підкреслює ефект, створений громадськими інститутами при класифікації поведінки. Але люди, які вчиняють злочинні дії, неважливо, регулярно або періодично, вчиняють так з певною метою, нерідко усвідомлюючи, чим вони ризикують [4]. Останнім часом у соціологічній науці застосовується інтерпретація раціонального вибору. Суть підходу полягає в тому, що люди самі вибирають злочинні дії, а не змушені до цього зовнішніми впливами. Вони просто вважають, що є ситуації, в яких варто піти на ризик. Люди з «кримінальної ментальністю» – ті, хто, незважаючи на ризик бути спійманими, бачать переваги, які можуть бути отримані в ситуації порушення закону. Дослідження показують, що значна частина злочинних дій, зокрема, майже всі дрібні злочини начебто крадіжок без застосування насильства, є «ситуаційними» рішеннями. З'являється деяка можливість, яка занадто гарна, щоб випускати її. Таким чином, кожна з розглянутих теоретичних точок зору дає внесок у розуміння або якихось аспектів, або якихось видів злочинів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Касьянов В. В., Нечипуренко В. М. Соціологія права. – Ростов н/Д : Фенікс, 2002. – 480 с.
2. Соціологія : екзаменаційні відповіді / С. І. Самигін. – Ростов н/Д : Фенікс, 2009. – 349 с.
3. Соціологія : Енциклопедія / Упоряд. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькін, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Мн. : Книжковий Дім, 2003. – 1 312 с.
4. Ентоні Гідденс. Соціологія / Пер. з англ., вид. 2-е, перероб. і додатк. – М. : УРСС / 2005. – 632 с.

ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ ІНФОРМАТИВНОСТІ ТЕКСТУ

Шепілов А. А.

*Науковий керівник – Єремєєва Н. Ф., кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Категорія інформативності тексту знаходиться в центрі уваги цілого ряду дослідників тексту. У наукових працях І. Гальперіна, Н. Валгіної, Г. Ворожбитової та ін. розглядається питання інформативності як типологічної ознаки тексту, при цьому текст розглядається як єдине словесне ціле [1, с. 25–26].

На сьогодні питання реалізації категорії інформативності публіцистичних текстів розроблено на належному рівні. Проте актуальною залишається проблема інформативності тексту та способів її підвищення, її зв'язку з причинами нерозуміння текстів тими, хто їх сприймає. Більшість дослідників тексту як цілісної та інтегративної категорії вважає, що інформативним є будь-який вид тексту. Очевидно інформативність є обов'язковою текстовою категорією всіх текстів, проте з різною мірою реалізації. У публіцистичних текстах ця категорія є домінантною [2, с. 39].

Категорія інформативності тексту вимагає чіткого визначення понять «інформативність» та «інформація». Інформацію можна розуміти у вузькому сенсі – факти, відомості, приписи, і в широкому – як вираз людської діяльності, що складається зі змінюваної кількості та якості інформації, якою володіють учасники діяльності, що призводить до зміни їхньої поведінки. У публіцистиці інформація – це отримання нових відомостей про предмети, явища, відносини, події об'єктивної дійсності, що передбачає наявність нерівнозначних тезаурусів-комунікантів як обов'язкової умови здійснення інформування тексту [2, с. 40; 4, с. 28].

Інформативність – поняття більш вузьке, ніж інформація. Аналізуючи інформативність як властивість тексту, слід підкреслити комунікативний аспект інформаційного процесу. Інтерпретація тексту може вважатися логічною лише у випадку, коли відповідає задуму комунікатора, тлумачення його основного комунікативного наміру реципієнтом. Інтерпретаційні характеристики тексту, що сприяють або перешкоджають адекватному тлумаченню, зумовлюють ту або іншу міру інформативності тексту [2, с. 41; 3; 5, с. 65].

Інформативність – це не абсолютна кількість інформації в тексті або його загальна інформаційна наповнюваність, а здатність адекватного донесення певної міри інформації до особи, яка сприймає текст через зв'язки. В ній поєднуються категорії смислу та форми. Інформативність має конкретні текстові прояви, відображені в інформаційному полі тексту [2, с. 40; 6].

Вивчення інформативності тексту, як і будь-якої текстової категорії, тісно пов'язано з контекстною семантикою і повинно також враховувати існування певного глобального контексту, який супроводжує мовну комунікацію. Під час формування інформативності тексту кожна одиниця пов'язана з цілим текстом, тобто спостерігається спільна дія лексичних і граматичних засобів, образної системи, синтаксичної організації, композиції, тощо.

Інформативність тексту має властивість підвищуватися. Для цього існують два шляхи: інтенсивний і екстенсивний. У межах цих двох шляхів існують різні способи підвищення інформативності тексту. Кожен текст характеризується своїми певними вимогами щодо інформативності. І те, що характеризує один текст може виявитися непотрібним для іншого [2, с. 40–41].

Щоб встановити необхідну міру й отримати бажане, необхідно враховувати цільову спрямованість повідомлення. Обидва шляхи підвищення інформативності тексту здійснюються при врахуванні таких текстових категорій, як експліцитність та імпліцитність в процесі передачі смислового навантаження тексту; напрям і ненапруженість структури, мовленнєва надмірність і недостатність. При цьому враховується і той факт, що зменшення кількості знаків для передачі інформації необов'язково означає, що об'єм інформації збільшився. Проте, найчастіше так і трапляється, оскільки збільшується смислова ємність знаків [3, с. 112].

Інтенсивний спосіб підвищення інформативності тексту пов'язаний із процесом згортання інформації за рахунок скорочення обсягу текстового простору при зміні обсягу самої інформації. Згортання інформації дає можливість одну й ту ж думку передати більш економними мовними засобами.

Екстенсивний спосіб підвищує інформативність шляхом збільшення обсягу самої інформації. Його використання призводить до максимальної деталізації викладу, що сприяє глибшому проникненню в сутність явища, розкриттю зв'язків та відносин досліджуваного об'єкта з зовнішнім світом.

Екстенсивний спосіб підвищення інформативності тексту пов'язаний з введенням додаткової інформації, яка конкретизує, пояснює, розширює знання про тему повідомлення. Цей шлях в силу свого призначення передбачає збільшення кількості мовних одиниць. Найбільш типовими реалізаціями екстенсивного способу є визначення в енциклопедіях, словникових статтях, які розкривають і тлумачать сутність явища або предмета.

Додаткова екстенсивна інформація виступає в різних формах у вигляді визначень, пояснень, уточнень. Чим більше вказується ознак, що характеризують визначений предмет, тим повніше складається уявлення про нього. Таку пояснювальну інформацію слід розглядати в якості нової, корисної, навчальної, а не надлишкової в науково-популярній літературі. У той же час вона може виявитися надлишковою у тексті, розрахованому на фахівця, і тому втратити свої ціннісні якості. Тому важливою слід визнати проблему адекватності авторського наміру та читацького сприйняття повідомлення [4; 5; 6].

Важливу роль для підвищення інформаційних та інформативних якостей тексту відіграють різного роду посилання, системи покажчиків і полів, виділення курсивом. За своєю суттю вони є також додатковою інформацією, оскільки пов'язані з введенням додаткових знаків, проте їхня роль полягає не в поясненні раніше сказаного, а в забезпеченні цілеспрямованого пошуку потрібної інформації.

Ставлення до надлишкової інформації вибіркове. Для посилення дидактичних якостей (наприклад у підручнику) вона необхідна. Тут доцільною може виявитися навіть повторна інформація. В інших випадках вона може виявитися зайвою. Точнісінько як і інформаційна перевантаженість зменшує позитивні якості тексту, оскільки він стає важкодоступним [2, с. 41].

Межа інформаційної насиченості тексту визначається його типологічними ознаками. У будь-якому випадку текст має бути змістовно достатнім. Для окремих текстів встановлюється так званий інформаційний мінімум, що лежить в основі текстової норми. Дотримання текстової норми особливо важливе під час створення текстів ділової та довідкової літератури. Отже, як ми бачимо, інформативність – невід'ємна частина будь-якого тексту. Аналізуючи її, можна виділити такі якості як семантична економія і надмірність, а також напруженість або ненапруженість структури [2, с.41]. Саме ці якості впливають на інформативність тексту, а тому знати їх потрібно кожному редакторові і

видавцеві. Існують два основних способи підвищення інформативності: інтенсивний і екстенсивний. Перший полягає в згортанні інформації за рахунок скорочення текстового простору при збереженні обсягу самої інформації, другий – у збільшенні обсягу інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Валгіна Н. С. Теорія тексту : навчальний посібник / Н. С. Валгіна. – М. : ЛОГОС, 2003. – 280 с.
2. Заєць Н. О. Способи підвищення інформативності тексту // Мова. Свідомість. Концепт : зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь : МДПУ імені Б. Хмельницького, 2017. – Вип. 7. – С. 39–41.
3. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – 320 с.
4. Матвеева Т. В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий / Т. В. Матвеева. – Свердловск : Изд-во Уральского университета, 1990. – 280 с.
5. Тураева З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 240 с.
6. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьева. – К. : Выща школа, 1993. – 320 с.

СМЕРТЮ СМЕРТЬ ПОДОЛАЛИ

Шульга Ю. В.

*Науковий керівник – Коваленко-Чукіна І. Г., кандидат історичних наук
Уманський національний університет садівництва*

Українська історія, на жаль, багата трагічними епізодами, які знекровлювали та ослаблювали народ, одягали на нього чужоземне ярмо, поглинали національну самосвідомість, сіяли чвари між братами, розбивали світлі сподівання на незалежне життя. Проте головною катастрофою ХХ століття сучасна громадська думка вважає голодомор 1932–1933 рр.

Голодомор 1932-1933 рр. був не випадковим явищем природного чи соціального походження, а наслідком цілеспрямовано застосованого більшовицькою владою терору голодом, тобто геноцидом. «В однієї жінки з чоловіком був малий син. Голодуючи, втративши розум, ця жінка зарізала свого сина і зварила борщ з м'ясом дитини. Прийшов чоловік з роботи і запитує жінки, де син? «Деся гуляє» – відповіла та. «А де це ти м'ясо взяла», – спитав. «Сусідка дала». А сина не було день, два. Чоловік до жінки пристав: «Скажи, де син?» Та й призналась. Мало не забив до смерті чоловік свою жінку» згадує Марія Іванівна Першко [1, с. 50]. Ця історія стала ще одним доказом, що голод на Україні дуже негативно позначився на долі, світогляді і психологічному розвитку народу.

Основною причиною голоду вважають його штучний характер, походження, тобто свідомо організований тодішнім політичним керівництвом. Існує думка, що голод був наперед спланований задля фізичного винищення саме українських селян [2, с.135]. Це був справжній голодомор, організований комуністичною партією на чолі зі Сталіном. Його метою було примусити українських селян іти до колгоспів, у селян вилучалися всі їстівні запаси, і вони масово гинули від голоду. Сталінське керівництво свідомо організувало «голодний терор» для того, щоб назавжди ліквідувати в Україні будь – який опір хлібозаготівлям.

Факт Голодомору був однією з найстрашніших таємниць СРСР. Фактично про Голод було заборонено говорити аж до кінця 1987 року, коли під тиском світової громадськості, широких дій Конгресу США перший секретар ЦК Компартії України Щербицький змушений був визнати факт самого Голоду [3, с. 70].

Геноцид був особливим, наголошує історик: «Це був справжній геноцид. Я думаю, що таким було рішення Сталіна. Рішення його, але відповідальність лежить не тільки на ньому. Це довжелезний перелік імен від Молотова, Кагановича, Косіора до персоналій української національності, які співпрацювали з режимом. Вважаю, що геноцид був особливим, оскільки не мав на меті знищити певну націю, мішенню були селяни української національності» [4]. Слова історика підтверджують, що голод був штучною організацією сталінського керівництва для того аби зламати опір українського села.

Залишившись без хліба, селяни їли мишей, щурів та-горобців, кісткову муку і кору дерев. Відбувалися численні випадки канібалізму (лише офіційно за фактом канібалізму 1933 р. в Україні було зареєстровано 2 тис. кримінальних справ) [5, с. 225]. Голодуючі ловили журавлів, лелек, чапель, яких в Україні споконвіків оберігали, ніколи не руйнували їхні гнізда. За народними віруваннями, споживання лелечого м'яса прирівнювалось до людожерства. Проте вкрай виснажені люди шукали і смажили воронячі та сороочачі яйця, ловили диких птахів, забирали з гнізд пташенят. Наслідком жорстоких репресивних дій щодо селянства стало знищення культури споживання їжі, регулювання скоромних та пісних страв. Постів ніхто з українських селян не дотримувався, адже через повну відсутність харчів саме виживання людини було поставлене під загрозу. Людей, які пережили Голодомор, дотепер не покидає страх, чимало з них завжди мають про запас мішечок борошна чи сухарі.

Голодомор 1932–1933 років в Україні – це тяжкий злочин Сталіна, і тогогочасної радянської влади. І тепер нам треба визнати, що український народ став жертвою тяжкого злочину, який ніколи не повинен повторитися. Потрібно усвідомити, що ми є нащадками тих, хто загинув у тих тяжких муках, а нас, українців, могло бути й більше. Однак, скільки б ми не говорили, скільки б не поверталися до лихоліття, всього цього надто мало, щоб досконало дізнатися про все. Істина, без сумніву, одна: наша пам'ять не повинна забувати того, що діялося.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий голод в Україні 1932–1933 : Зб. свідчень, спогадів, доп. та ст., виголошених та друк. у пресі в 1983 р. на відзначення 50-ліття голоду в Україні в 1932–1933 рр. – Торонто : Укр. православ. Братство Св. Володимира, 1988. – 163 с.
2. Голод 1932–1933 рр. в Україні : причини та наслідки. – К. : Наук. думка, 2003. – 887 с.
3. Найбільший злочин імперії : матеріали наук.-практ. конф. «Голодомор 1932–1933 років» / упоряд. Ю. Бадзьо, І. Ющук. – К. : Просвіта, 1993. – 102 с.
4. Святиня і голодомор : док. і матеріали з наук. арх. Шевченк. нац. заповідника / упоряд. О. Білокінь.
5. Український голокост 1932–1933 : свідчення тих, хто вижив. Т. 2 / за ред. О. Ю. Мицика ; упоряд. О. Ю. Мицик [та ін.] – К. : Києво-Моги́л. акад., 2004. – 442 с.

THE ROLE OF MONOLOGUE SPEECH IN LEARNING ENGLISH

Chebald A. O.

Scientific supervisor – Yeremeieva N. F., Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Cherkasy Institute of Fire Safety Named after Chornobyl Heroes of National University of Civil Protection of Ukraine

The improvement and modernization of professional training in higher educational establishments is closely connected with innovational approaches and tasks. It is necessary to train fully developed personalities with appeal for self-education [1, 31]. At present students and cadets of specialized and militarized educational establishments should have perfect knowledge of foreign languages. Modern teachers must be able to develop creative thinking of their students and cadets. But creative thinking can't be considered to be the main goal of training, it's only the instrument necessary for the development of their knowledge and skills. When students and cadets work interactively with any information they have they try to think, speculate and train their intellectual abilities. In this case they can't even notice that the main instrument which helps them to do it is considered to be a foreign language. Developing education of foreign languages monologue speech is justified by both external and internal preconditions of learning foreign languages by cadets and students who study law [3, 4].

Natural inclinations are supposed to be the external precondition. The internal preconditions of the organization of the developing education of foreign languages monologue speech are based on certain characteristics of monologue. They are as follows: accuracy of views, logic and consistency, sufficient information and also expressing their own attitude and evaluation [2, 23]. So, the students' and cadets' skills of expression their thoughts in the right way when solving difficult speech tasks are considered to be true ownership of oral monologue speech. Making up foreign languages monologue speech is one of the most important students' and cadets' tasks. This kind of activity is one of the most optimal factors of successful foreign language mastering in the field of developing education [1, 32]. This thesis is proved by the fact that while creating monologue speech the process of students' and cadets' thinking can be clearly traced. The teacher understands how students and cadets operate lexical units and grammar phenomena, how they can express their own attitude to the statements and completeness of their views. The developing education by means of foreign languages must be directed to the development of monologue skills which are dealt with completeness, connectivity and logical sequence. These options can be seen in a certain period of speech. That is why the basic unit of monologue speech education is considered to be a sentence. The development of the thought in the direction «sentence – text» is done by two ways. The first one is the process of increase when every following sentence brings something new to the situation. All events are submitted in logical sequence. The second one is considered to be deployment which is accompanied by the characteristics of revealing, precondition creation and consequence solving of power nucleus problem [4, 52–53].

Both ways of statement construction help students and cadets to develop such abilities as monologue monitoring, planning and setting. Depending on the novelty of speech actions these ways of thought development can have three characters: reproductive, reconstructive and productive. Reproductive character is connected with repeated and done actions. The reconstructive character is based on actions done according to the model. The productive character is dealt with independent taking of actions [1, 33]. The developing education of foreign languages monologue speech is

accomplished by means of gradual and progressive organization of independent work of students and cadets. It is a constituent part of all kinds of speech activity. This work takes into consideration both individualized and differentiated forms (phonograms, supporting tables, substitution models) and lexical, grammar, stylistic and topical contents.

REFERENCES

1. Бичкова Г. М. Монологічне мовлення як складова розвиваючого навчання при вивченні іноземної мови студентами немовних спеціальностей // «Научные исследования – теория и эксперимент 2006» Материалы второй международной научно-практической конференции, г. Полтава, 15–17 мая 2006 г. : – Полтава : Изд-во «ИнтерГрафика», 2006. – Т. 5 – С. 31–35.
2. Калинина С. В. К концепции обучения монологическому высказыванию // Иностр. яз. в школе. – №1. – 1991. – С. 23.
3. Коваленко А. М. Інновації у вивченні іноземної мови // English Language and Culture. – №36. – 2005. – С. 4–5.
4. Паламарчук В. И., Паламарчук В. Ф. К проблеме методов развивающего обучения // Сов. педагогика. – №3. – 1979. – С. 52–58.

BUDGETARY DECENTRALIZATION AND REFORM OF INTER-BUDGET RELATIONS

Chubina A. S.

Scientific supervisor – Moisiienko V. M., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Cherkasy National University Named after Bohdan Khmelnytskyi

At present, the public finance system is under considerable pressure from a complex of internal problems associated with political and economic destabilization in the country. In this situation, an imbalance of the state budget serves as a basis for the threat of providing local government with quality public services for the community and improving living standards. Despite the dialectic aspects of the organization of intergovernmental fiscal relations and the functioning of budget financing models, the dependence of local budgets on transfers from the state budget, which is increasing every year, should be determined.

Taking into account that the budget formation process is rather complicated, as it regulates not only the conditions of the budget legislation but also the urgent needs of the respective territory, there is a need for introduction of new mechanisms concerning the interrelations of central and local authorities in the financial and budgetary sphere. In this case, it is a matter of financial decentralization, the introduction of which will provide sufficient material and financial resources for the development of all spheres of life of territorial communities on the basis of a clear division of powers between the state executive and local authorities, that is, the state concedes part of its powers to the structures of local authorities, and these structures perform important functions in solving socially important tasks.

At present, local authorities are not provided with the necessary financial resources to perform delegated functions. According to analysts of the Association of Ukrainian Cities, «over the past four years, the state has not paid up to 20% the funds to local self-government to transfer its powers».

Changing the conditions for the formation and implementation of local budgets as a significant component of the budget system can positively affect the balance of the budget system and the financial security of the country as a whole. The role of such budgets is largely determined by the share of their revenues and expenditures in the consolidated budget of Ukraine, which indicates the participation of local authorities in solving current problems of the state, and the limited function of central government. This is a general indicator that reflects the level of financial independence of local authorities bodies, which makes it possible to assess the degree of development of local budgets. Taking into account the above, the government has taken the initiative of further fiscal decentralization, which should encourage local communities to fill their estimates more effectively, go to self-financing, and plan to spend on savings. According to the new government policy, starting from 2015, the sources of local budget inflow have been expanded by transferring from the state budget to a number of taxes, as well as introducing new fees. In particular, the local authorities will collect 100% of the fees for the provision of administrative services, 100% of the state duty, 10% of the corporate income tax. At the same time, the local budgets will receive fees from the retail sale of excisable goods (beer, alcoholic beverages, tobacco, petroleum products) at a rate of 5% of the value of the goods sold. Their income will also be replenished with a real estate tax, which now includes commercial (non-residential) property, a tax on cars with a high engine capacity, 80% of environmental taxes (instead of 35%) and 25% of subsoil fees. Part of the new local taxes makes it possible to accumulate in the general fund of local budgets an additional resource up to 25 billion UAH. In general, taking into account the new system of intergovernmental transfers, the additional resource of local budgets only this year will be about 45 billion USD. The biggest advantage of the proposed changes is that now local authorities will determine what needs will be spent on these funds. In view of these problems, the basic content of fiscal reforms in the medium term should be decentralization of power management functions, expanding the possibilities of organizational, financial and administrative impact of local government on socio-economic transformation of regions that will include:

- a real increase in the revenue resources of local budgets;
- introduction of medium-term budget planning and program-target method at the level of local budgets;
- improvement of the mechanism for calculating the amount of intergovernmental transfers and ensuring their timely implementation;
- coordination of priorities and actions of central and local executive authorities, local authority bodies in relation to regional development;
- financing of state programs of socio-economic development of regions, including target and investment programs;
- support of sustainable economic and social development of regions, taking into account the balancing of national and regional interests.

Performing such steps will enable:

- to increase the financial capacity of local budgets and the level of financial security of delegated powers;
- to strengthen competitiveness, investment attractiveness and innovative activity in the regions;
- to increase the role of local authorities in solving urgent problems of socio-economic development of the country and regions;
- to provide incentives for regions to receive additional revenues, and, therefore, to promote the economic development of the territory.

Thus, from January 1, 2015, amendments to the Tax and Budget Codes, which have already expanded the financial capacity of local authorities, have come into force,

and in the future, new united communities can be economically self-sufficient and capable. The united communities will receive the full spectrum of powers and financial resources that they cities of regional significance already have, in particular, the enrollment of 60% of personal income tax on their own powers, the transfer to local budgets of 10% of the corporate profit tax, excise tax, 80% instead of 35% of the ecological tax, direct intergovernmental relations with the state budget (now only regions, areas, cities of regional significance have direct relations), state subventions. Legislative changes provided the right to local authority bodies to approve local budgets regardless of the adoption of the law on the state budget.

REFERENCES

1. Zatonatska T. G. (2015). *Perspektyvy ta peredumovy biudzhetnoi detsentralizatsii v Ukraini na suchasnomu etapi [Perspectives and prerequisites for budget decentralization in Ukraine at the present stage]*. Naukovi pratsi NDFI. – Scientific works of NDFI, 1, 74–86 [in Ukrainian].
2. Taukesheva T. D. (2015). *Biudzhetna detsentralizatsiia yak chynnyk zmitsnennia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [Budget Decentralization as a Factor for the Strengthening of Local Authorities in Ukraine]*. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. – Theory and practice of public administration*, 1. 153–158 [in Ukrainian].

LOVE, SEXUAL DEPENDENCES AND DEPENDENCE OF AVOIDANCE OF AS KIND OF DEVIATION

Havrysh A. V.

*Scientific supervisor – Chubina T. D., Doctor of Historical Sciences, Professor
Cherkasy Institute of Fire Safety Named after Chornobyl Heroes of
National University of Civil Protection of Ukraine*

There are three types of dependencies that overlap each other, these include love, sex addictions and dependence of avoidance. These addictions have general preconditions of occurrence: problems with self-esteem, inability to love oneself, difficulties in establishing functional boundaries between themselves and others. Since such people cannot establish the limits of their self, they do not have a real assessment of the environment. These people have control problems: they control themselves or try to control others. They have obsessive behavior, emotions, anxiety, insecurity, impulsiveness, problems with spirituality, difficulties in expressing intimate feelings.

Love dependence – dependence on relationships with the fixation of emotions on another person exists in two forms: love addiction and dependence of avoidance. At the level of consciousness, «on the surface» the addicts of avoidance has a fear of intimacy, repressed in the subconscious.

Fixing of emotional experiences to another person causes joy and a sense of liberation, freedom from unpleasant aspects of life. The negative intensity of emotions increases with the sense of inclusion of someone in personal life, with the restriction of freedom, the fear of external control over the acts and the «absorption», «dissolution» of the personality by love dependence.

The process of dependence is formed in several stages:

1. For the implementation of addictive behavior, an addict needs a person with an escape dependence. At the stage of getting acquainted the addict of avoidance makes an impression to a love addict.

2. Fantasies, inherent to the love affair, are associated with the real object, the joy and feeling of liberation, getting rid of the unpleasant aspects of life develop. The love addict on peak of fantasy is showing increasing and greater demands on the partner, which contributes to the formation of a barrier of relations. The addict of avoidance starts to escape from these relationships, tries to reduce their intensity, using reason like: «I am very busy».

3. At some stage, the love affair addict is forced to realize that relations are not all right, he is got off the relationships. There are phenomena of deprivation, which are characterized by depression, dysthymia and indifference. The analysis of events in order to turn everything back begins. Relationships are destroyed, but in future they can be restored either with the former or with another partner.

4. In their relationship, there are no healthy divisions, and without them it is impossible to intimate between the partners, the recognition of the right to their own lives. This leads to the fact that they accuse each other of dishonesty, using sarcasm, exaggeration and insults.

However, the love addict and addict of avoidance are dragged to each other as a result of «familiar» psychological features. Despite the fact that these features can be unpleasant, cause emotional pain, they are familiar from childhood and reminiscent of the situation of childhood experiences.

There appears an attraction to a friend; a hope that «child wounds» can be cured at a new level; possibility of realization of children's fantasies.

Both types of dependent people usually do not fall in love with people without dependence, the latter seem boring, unattractive. Addicts do not know how to handle them.

Signs of sexual addiction are a periodic loss of control over sexual behavior and the realization of such sexual behavior, despite its negative effects. The model of sexual intercourse includes three components: a violation of the regulation of passion; defective braking control of sexual behavior; changes in the functioning of the motivational remuneration system.

Sexual addiction refers to hidden, disguised dependencies. According to the mechanisms of its occurrence it is divided into early, or primary, formed in early childhood, and late form of sexual dependence, which replaced other types of addictive behavior, for example workaholism.

The development of this dependence begins with the formation of a special system - the system of beliefs. There is a belief that sex is the main, most important need. This conviction becomes a point of crystallization of sexual dependence, it permeates the reality of human mental life, forms a kind of thinking and promotes distortion of reality, denial of real facts. Sexual addiction often coexists with various forms of drug abuse and can be a cause of relapse of chemical dependence.

The main stages of its development are:

1. Excessive concentration on sex is a favorite topic of fantasy, and the latter changes the perception of many things.

2. Only sexual objects can be seen in the surroundings, other cases are considered necessary, but unpleasant.

3. Sexual realization (fantasies, actions) become a daily ritual, for which the time is specially reserved. Such behavior is carefully hidden from the environment, as the dependent person is trying to preserve the image of normality.

4. Control of sexual activity is lost, and in the course of implementing such behavior, the addict risks revealing himself but fails to stop. After the implementation of sexual behavior, there are promises to stop, which are not realized.

5. The phase of disaster or despair comes after the troubles caused by feelings of shame, certain events (punishment, disease, etc.). Negative emotions, feelings of guilt and shame can provoke suicide.

REFERENCES

1. Гоголева А. В. Аддиктивное поведение и его профилактика. – 2-е изд., / А. В. Гоголева – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО МОДЭК, 2003.
2. Кулаков С. А. Диагностика и психотерапия аддиктивного поведения у подростков: учеб.-метод. пособие / С. А. Кулаков. – М.; СПб.: Фолиум, 1998.
3. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология / В. Д. Менделевич. – М.: Медпресс-информ, 2008.
4. Старшенбаум Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей: научное издание / Г. В. Старшенбаум. – М.: Когито-Центр, 2006.

UZALEŻNIENIA ODŻYWIANIA JAKO RODZAJ ZABURZENIA

Jukhno I. O.

*Opiekun naukowy – Chubina T. D., doktor nauk historycznych, profesor
Czerkaski Instytut bezpieczeństwa pożarowego im. Bohaterów Czornobyla
Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy;
Akademia Pomorska w Słupsku (Słupsk, Rzeczpospolita Polska)*

Uzależnienie od jedzenia jest specjalnym rodzajem nałogów. Z jednej strony – to rodzaj uzależnienia psychicznego, z innej – «gra» na terenie biologicznego wzorca zaspokajania głodu. W miarę tego, jak jedzenie staje się nie sposobem na zaspokojenie potrzeb biologicznych, lecz sposobem rozwiązania problemów, zwiększa się wpływ na napęd zadowalania głodu ze sztucznym jego stymulowaniem lub hamowaniem.

Nadmierne spożycie wskazuje, że jedzenie staje się czynnikiem uzależniającym, a przejadanie pomaga osobie uciec od rzeczywistości. Jest to raczej rozpowszechniona zależność, ponieważ podczas jedzenia występuje utrwalanie przyjemnych odczuć smakowych, uwalniane są specyficzne β -endorfiny. Pojawia się poczucie komfortu, zadowolenia i nieprzyjemna psychicznie treść jest wciskana w podświadomość. W chwilach irytacji, niezadowolenia, porażki i nudy pojawia się potrzeba coś zjeść. Na pewnym etapie, wraz z psychologicznymi mechanizmami używania żywności jako środka ucieczki, są aktywowane nadmiernie mechanizmy fizjologiczne, wskutek czego człowiek je, ponieważ odczuwa potrzebę jedzenia.

Istnieje dwa sposoby odmowy jedzenia: odmowa jedzenia i anoreksja nerwowa. Odmowa jedzenia charakteryzuje się utratą głodu. Anoreksja jest chorobą związaną z utratą apetytu, zaburzeniami metabolicznymi, zmianami hormonalnymi, krytyczną, zagrażającą życiu utratą masy ciała i zaburzeniami zachowania.

W przypadku odmowy jedzenia i anoreksji charakterystycznymi są zaburzenia żywieniowe na poziomie biologicznym, które mają dość podobne objawy ale różnią się pochodzeniem; na psychologicznym – zniekształcone wyobrażenie o swoim ciele i zmienione traktowanie procesu żywieniowego.

Mechanizm odmowy jedzenia powstaje z dwóch powodów. Pierwsza opcja – medyczna, na skutek stosowania terapii rozładowującej. Wchodząc w strefę głodu trzeba radzić sobie z apetytem. Po jakimś czasie stan się zmienia: pojawiają się nowe siły, znika apetyt (w byłym sensie tego słowa), nastrój się polepsza, aktywność motoryczna nasila się, głód przenosi się łatwo. Niektórzy ludzie próbują odtworzyć lub utrzymać to uczucie,

ponieważ ono im się subiektywnie podoba. Na tle głodnej euforii traci się kontrolę nad swoim stanem i człowiek nadal głoduje, nawet jeśli głód staje się niebezpieczny.

Inna opcja – niemedyczna – jest powszechna w krajach o wysokim standardzie życia. Głodzenie się jest zwykle rejestrowane u nastoletnich dziewcząt z rodzin zamożnych i prosperujących. Głodzenie się zaczyna od ograniczenia ilości jedzenia, często w ramach specjalnego programu. Mechanizmem psychologicznym, który wywołuje głód, jest chęć fizycznego zmieniania się, aby wyglądać lepiej.

Niemedyczna opcja jest czasem początkiem jadłowstrętu psychicznego. Ograniczenie jedzenia w tym przypadku jest połączone z używaniem środków przeczyszczających, moczopędnych, środków tłumienia apetytu i wymiotów. Osoba zawsze widzi siebie zbyt otyłą, nawet na ostatnim etapie choroby. Przyczyną poważnych zaburzeń i śmierci jest stan ciągłego głodu, który działa tak samo jak zatrucie narkotyczne. Pod jego wpływem osoba nieadekwatnie ocenia sytuację, nie reaguje na otoczenie, odmawia leczenia, zamyka się w sobie.

W rozwoju anoreksji istotną rolę odgrywają czynniki rodzinne. Istnieją dwa modele dysfunkcyjnych rodzin.

W pierwszej wersji rodzice tworzą stabilną parę. Ojciec jest emocjonalnym, ambitnym podmiotem, zniekształcone agresywne tendencje matki realizują się w hiperbronności, nadmiernej opiece i kontroli, połączonych z zaniedbywaniem zainteresowań i uczuć dziecka. Ambitna dziewczynka ciągle czuje się niespełniona, niepotrzebna, na tym tle anoreksja działa jako forma protestu przeciw władzy matki.

W drugiej wersji podstawą występowania anoreksji jest konflikt między sztywnym, surowym wychowaniem matki a córką, w którym córka zaprzecza w sobie wszystkiemu, co jest kobiece.

SPIS LITERATURY

1. Кулаков С. А. Диагностика и психотерапия аддиктивного поведения у подростков : учеб.-метод. пособие / С. А. Кулаков. – М. ; СПб. : Фолиум, 1998.
2. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология / В. Д. Менделевич. – М. : Медпресс-информ, 2008.
3. Старшенбаум Г. В. Аддиктология : психология и психотерапия зависимостей : научное издание / Г. В. Старшенбаум. – М. : Когито-Центр, 2006.

KONFLIKTY SPOŁECZNE: POJĘCIE, FUNKCJE, RODZAJE I TYPY

Kryzhanivska K. V.

Opiekun naukowy – Chubina T. D., doktor nauk historycznych, profesor

Czerkaski instytut bezpieczeństwa pożarowego imienia Bohaterów Czornobyla

Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy;

Akademia Pomorska w Słupsku (Słupsk, Rzeczpospolita Polska)

Konflikt społeczny (od łacińskiego *conflictus* – zderzenie) – przypadek skrajnego pogłębienia sprzeczności społecznych, który wyraża się w starciu różnych środowisk społecznych – klas, narodów, państw, grup społecznych, itp., spowodowany znaczącą różnicą lub sprzecznością ich interesów, celów, tendencji rozwój.

Rozszerzoną definicję konfliktu poprzez zestawienie jego zasadniczych cech podają R. Makk i R. Snider. Ich zdaniem konflikt zawsze wiąże się z obecnością takich znaków: istnienie co najmniej dwóch stron; niedobór; każda strona dąży do uzyskania korzyści kosztem innej; działania stron powinny zmierzać do osiągnięcia niezgodnych i wzajemnie wykluczających się celów; każda strona aspiruje do władzy.

Więc, konflikt społeczny obejmuje szereg kluczowych elementów: uczestników (podmiotów) konfliktu, przyczyny konfliktu, przedmiot, pewną sytuację konfliktową. Przedmiotami konfliktu mogą być osoby indywidualne, różne grupy społeczne, klasy, narody, państwa. Przedmiotem konfliktu zawsze jest zasób deficytowy. Jak zauważył słynny rosyjski socjolog V.O. Jadow, bowiem we wszystkich konfliktach mówimy o dwóch rzeczach, a nawet o jednej: o zasobach i kontroli nad nimi. Przedmiotem konfliktu jest obiektywnie istniejący lub wyimaginowany problem, który jest przyczyną sporu między aktorami. Przyczyny konfliktu mogą być zarówno obiektywne, jak i subiektywne. Konflikty w społeczeństwie odzwierciedlają i są generowane przez istniejące społeczne sprzeczności. Powstanie konfliktów powoduje się niedoskonałością samych stosunków społecznych: istnieniem nierówności społecznej. W każdym konflikcie zawsze można określić warunki społeczno-psychologiczne.

Znaczenie konfliktu dla społeczeństwa najlepiej ujawnia się poprzez funkcje, jakie pełni on w społeczeństwie. Do głównych należą: alarmowanie, informacja, zróżnicowanie, funkcje dynamiczne.

Jak widać z samego tytułu, funkcja alarmująca «sygnalizuje» o pewnym stanie społeczeństwa. W przypadku konfliktu istnieje pewien problem, który należy rozwiązać. Rosyjski socjolog Yu.G. Zaprudski uważa, że funkcję tę można w pewnym sensie porównać z fizjologiczną rolą bólu w rozwoju ludzkiego ciała. Sam ból nie wskazuje na przyczyny jego wystąpienia i nie można go zdiagnozować, ale istnieje przekonujący powód, aby skonsultować się z lekarzem. Konflikt społeczny wskazuje na potrzebę znalezienia prawdziwych przyczyn i praktycznych zaleceń dotyczących rozwiązania istniejącej sytuacji konfliktowej.

Funkcja informacyjna jest zbliżona do alarmującej. Funkcja informacji jest znacznie szersza niż samo oświadczenie o niekorzyści. Konflikt zawsze jest spowodowany pewnymi obiektywnymi przyczynami: badanie tych przyczyn pomaga lepiej zrozumieć istotę procesów społecznych w społeczeństwie. Ponieważ konflikt zawsze jest skrajnym zaostreniem sprzeczności społecznych, jego szczegółowe badanie pomaga wyjaśnić potrzeby, zainteresowania, aspiracje, powodujące niezadowolenie przeciwnych stron.

Główne znaczenie funkcji różnicującej polega na strukturyzacji społeczeństwa lub grup społecznych. Każdy konflikt przyczynia się do wyraźnego rozgraniczenia walczących stron. Społeczność dzieli się na dwie dobrze zdefiniowane grupy, które wciągają na swoją orbitę i tych, którzy chcieliby pozostać na uboczu. Konflikt społeczny zawsze prowadzi do zmian w strukturach społecznych, przegrupowania sił społecznych.

Konflikty społeczne powstają we wszystkich sferach życia publicznego, mają znaczący wpływ na ich funkcjonowanie i rozwój. Jeśli próbujemy obiektywnie i bezstronnie oceniać konflikt społeczny, musimy przyznać, że nie jest on nigdy całkowicie pozytywny ani skrajnie negatywny. Konflikt jest pozytywnym momentem dla rozwoju społecznego, gdy przyczynia się do postępu społecznego. Jednak każdy konflikt zawsze prowadzi do strat materialnych i moralnych. To jest jego negatywna strona.

Współzależność konfliktów i społeczeństwa zależy nie tylko od osobliwości społeczeństwa, ale także od specyfiki samych konfliktów. Dlatego tak ważna jest klasyfikacja konfliktów, wyodrębnienie ich typowych cech.

Obiektywną trudnością w próbie klasyfikacji konfliktów jest niemożność zidentyfikowania jednego kryterium podziału. Konflikty są tak liczne i różnorodne, że podstawą podziału mogą być różne czynniki.

Tak więc, konflikty społeczne można podzielić na podstawie cech procesu ich zajścia: intensywności i nasilenia występowania, czasu rozwoju, ilości aktorów konfliktu.

Według skali izolowane są mikro, makro i megakonflikty.

Pod zględem ostrości: pokojowy i wojenny (wojenne, z kolei: zbrojne, lokalne i regionalne); jawne, ukryte i celowo ukryte konflikty.

W zależności od podmiotów biorących udział w konflikcie konflikty dzielą się na indywidualne (osoba – osoba) i grupowe (osoba – grupa, grupa – grupa).

Pod względem czasu wyróżnia się krótkookresowe, długoterminowe, stałe.

Konflikty społeczne można klasyfikować i pod względem specyfiki sprzeczności, które leżą u podstaw ich powstania i rozwoju, mówi rosyjski socjolog Yu. Zaprudski. Tutaj procedura podziału rodzajów konfliktów pochodzi z samej klasyfikacji sprzeczności społecznych. Socjolog identyfikuje kilka kryteriów podziału sprzeczności: czas sprzeczności (czy sprzeczność jest charakterystyczna dla całej epoki historycznej, czy jej określonych etapów itp.); w stosunku do tego systemu (wewnętrznego lub zewnętrznego); charakter sprzeczności (antagonistyczny, nieantagonistyczny); rola i znaczenie sprzeczności (głównych, nie głównych, głównych i wtórnych); sfera pochodzenia (ekonomiczna, polityczna, ideologiczna).

Jeśli chodzi o motywację, zwykle rozróżnia się dwa rodzaje konfliktów: konflikt interesów, którego podstawą jest kolizja celów i interesów ludzi; "Konflikt poznawczy", gdzie przyczyną jest spór o wiedzę lub zrozumienie problemu.

Ponieważ konflikty społeczne występują we wszystkich sferach życia społecznego, polski socjolog J. Sztumski odróżnia typy konfliktów gospodarczych, społecznych, klasowych, ideologicznych, kulturowych i wartościowych (aksjologicznych).

Przy całej różnorodności kryteriów klasyfikacji konfliktów społecznych każda z nich odgrywa istotną rolę w badaniu przyczyn, znaczenia, konsekwencji konfliktów dla funkcjonowania i rozwoju społeczeństwa.

Badanie konfliktów społecznych jest ważnym aspektem prognozowania rozwoju społeczeństwa i utrzymania stabilności społecznej.

SPIS LITERATURY

1. Андреев В. И. Саморазвитие культуры разрешения конфликтов / Хрестоматия по социальной психологии. – М.: Международная педагогическая академия, 1994.
2. Гришина Н. В. Психология конфликта. – СПб.: Питер, 2000.
3. Здесенко А. П. Конфліктологія : навчальний посібник – Д.: ДДУ, 1996 р. – 112 с.
4. Розанова В., Беседина Н. Психологические особенности конфликтов // Управление персоналом. – №3. – 2000.
5. Скотт Д. Г. Конфликты и пути их преодоления. – К.: Внештогиздат, 1991.
6. Уткин Э. А. Конфликтология : теория и практика. – М.: Ассоциация авторов и издателей ТАНДЕМ : Издательство ЭКМОС, 2000.

DOŚWIADCZENIE W ZAKRESIE ZAPOBIEGANIA I ELIMINACJI SKUTKÓW SYTUACJI NADZWYCZAJNYCH: RZECZPOSPOLITA POLSKA

Lukashenko L. V.

*Opiekun naukowy – Chubina T. D. doktor nauk historycznych, profesor
Czerkaski instytut bezpieczeństwa pożarowego im. Bohaterów Czornobyła
Narodowego Uniwersytetu obrony cywilnej Ukrainy;
Szkoła Główna Służby Pożarniczej Rzeczypospolitej Polskiej*

W Polsce funkcję obrony cywilnej ludności od sytuacji nadzwyczajnych pełnią Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Służba wodnego i górskiego ratownictwa, OC oraz jej jednostki na poziomie regionalnym i lokalnym, które są podporządkowane władzom lokalnym.

Ogólną koordynację tych działań wykonuje Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i administracji, w ramach których działa Biuro do Spraw Usuwania Skutków Klęsk Żywiolowych i Wydział Zarządzania Kryzysowego i Spraw Obronnych, którzy pełnią funkcje administracyjne.

Wspomniane Biuro pełni funkcję właściwego Sekretariatu Ministra ds. Usuwania Skutków Klęsk Żywiolowych. Cele struktury obejmują przygotowanie do wszczęcia, koordynacji i opracowanie programów roboczych działań administracji rządowej w zakresie usuwania skutków powodzi, osunięć ziemi i innych katastrof naturalnych. Ponadto Biuro zapewnia działalność finansową administracji, utrzymuje kontakty z organami samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi zgodnie ze swoimi kompetencjami.

Do zadań Wydziału Zarządzania Kryzysowego i Spraw Obronnych należą:

- organizacja i realizacja zadań w zakresie kompetencji Ministerstwa w zakresie SN, w tym planowania działań w sprawach ogólnego bezpieczeństwa publicznego i zarządzania kryzysowego, ratownictwa i ochrony, nadzoru Państwowej Straży Pożarnej i funkcjonowania krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, ratownictwa w górach i na wodzie, obrony cywilnej, zapobiegania i usuwania skutków ataków terrorystycznych, ochrony infrastruktury podtrzymywania życia, obowiązków koordynacyjnych w ramach umów międzynarodowych;
- wdrażanie wsparcia informacyjnego i analitycznego;
- opracowanie wniosków i innych dokumentów na potrzeby Rządowej grupy koordynacyjnej ds. kryzysu;
- nadzór nad działalnością Centrum Naukowo-Badawczego Ochrony Przeciwpożarowej i uczelni (Szkoły Głównej) Straży Pożarnej;
- koordynacja współpracy międzynarodowej w zakresie OC, zarządzania kryzysowego, ratownictwa i ochrony ludności, infrastruktury wsparcia życia;
- kontrola i udostępnianie materiału mobilizacyjnego i rezerwy technicznej;
- koordynacja i nadzór za terytorialną gotowością mobilizacyjną w sytuacji awaryjnej, planowanie działań zapobiegania i sytuacyjne modelowanie zjawisk kryzysowych, realizacji programów ochrony ludności.

Ponadto, na poziomie lokalnym, w strukturze rządów wojewódzkich funkcjonują komórki oddziały zarządzania kryzysowego, które podlegają wojewodom. Organy te są odpowiedzialne za eliminację konsekwencji sytuacji nadzwyczajnych na szczeblu województw.

Ustawa Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 kwietnia 2000 r. «O stanie klęski żywiołowej». przewiduje, że usuwaniem skutków sytuacji nadzwyczajnych na miejscu zdarzenia kierują: wójt (Burmistrz, prezydent miasta), jeśli do zdarzenia doszło tylko na terenie gminy, starosta, w przypadku, gdy do zdarzenia doszło na terenie więcej niż jednej gminy, należącej do powiatu, wojewoda, jeśli sytuacja nadzwyczajna wystąpiła w więcej niż jednym powiecie, należącym do województwa, ministr spraw wewnętrznych i administracji lub inny ministr, mianowany przez rząd, jeśli do katastrofy doszło na terenie więcej niż jednego województwa.

Likwidacja skutków sytuacji nadzwyczajnych jest realizowana przez specjalne zespoły kryzysowe tworzone na poziomie lokalnym, regionalnym lub rządowym. Skład tych zespołów określają władze lokalne. Ich finansowanie pochodzi z budżetów lokalnych i centralnych.

Również do usuwania skutków sytuacji nadzwyczajnych mogą być zaangażowane Straż Pożarna, policja, wojsko, służby medyczne, Straż Graniczna, wodna służba ratownicza, inne służby państwowe, kontroli, struktury, itp, w zależności od skali strat.

Ustawodawstwem przewiduje się mechanizm rekompensaty dla organów samorządu lokalnego za straty spowodowane klęskami żywiołowymi i innymi

katastrofami. Zwłaszcza projekt budżetu państwa osobno zapewnia fundusze na usuwanie konsekwencji tego rodzaju zjawisk. Podział środków jest realizowany przez Ministerstwo Finansów na wniosek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

SPIS LITERATURY

1. Чмига В. О. Діяльність органів державної влади у сфері цивільного захисту: навч. посіб. / В. О. Чмига, Н. Г. Клименко, М. Г. Орел; За заг. ред. В. О. Чмиги. – К.: Вид-во НАДУ, 2008. – 152 с.
2. Труш О. О. Досвід побудови та діяльності систем цивільного захисту країн – членів ЄС Центральної Європи / О. О. Труш // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – Вип. 2. – С.454–461.

MOTYWACJA UDEKACJI NA POLSKICH UCZELNIACH UKRAIŃSKICH ABITURENTÓW

Masovets A. M.

*Opiekun naukowy – Chubina T. D., doktor nauk historycznych, profesor
Czerkaski Instytut bezpieczeństwa pożarowego im. Bohaterów Czornobyla
Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy;
Akademia Pomorska (Słupsk, Rzeczpospolita Polska)*

O studiach za granicą marzy prawie połowa młodych Ukraińców. Przynajmniej wykształcenie zagraniczne dla swoich dzieci w 2013 r. chciało 49% rodziców, 2014 – 57%, 2015 – 63%. Do 2025 roku, zgodnie z oszacowaniem Instytutu Edukacji Międzynarodowej, studio oszacowaniem za granicą będą około 8 milionów studentów.

Co motywuje młodzież ukraińską do wstąpienia na polskie uczelnie? Próbowaliśmy odpowiedzieć na to pytanie «ustami» 17-letnich mini-osobowości. Poza standardowymi odpowiedziami «Czym jestem gorszy?», «Co tu robić?» «Nie jesteśmy ostatnimi ludźmi na wsi», okazało się, że ich motywują do edukacji za granicą takie czynniki.

Szeroki wybór nowoczesnych specjalności.

Polskie uczelnie przyciągają ogromną liczbą nowoczesnych, postępowych, perspektywicznych i ciekawych specjalności, których niestety wciąż brakuje na Ukrainie. Na przykład, Społeczna Akademia Nauk w Warszawie, przy okazji, instytucja, która specjalizuje się nie tylko na jednym kierunku, na Wydziale Technologii Informacyjnych oferuje następujące specjalności: efekty specjalne, komputerowe systemy wizualizacji, tworzenie stron internetowych, interfejsy dla środowisk mobilnych dotykowych, grafika prezentacyjna, wirtualna rzeczywistość, sztuczna inteligencja w grach, projektowanie interfejsu gry, grafika komputerowa w mediach, teleinformatyka, technologia informacyjna w logistyce. Taki wybór zasadniczo poszerza poszukiwanie, jednak kiedy jest dużo do wyboru, to wybierasz najlepsze.

Samodzielne życie w Europie.

Życie za granicą, szczególnie w okresie integracji europejskiej, jest marzeniem nie tylko młodych ludzi, ale także dorosłych. Marzenie o czystych ulicach, przyjaznych mieszkańcach, bezpiecznych dzielnicach i pełnej wolności umysłu i działań sprawia, że uczenie się za granicą jest środkiem do osiągnięcia tego celu.

Komunikacja

Zdobycie wykształcenia za granicą jest idealne dla osób, które nie mogą żyć bez przyjaźni i nowych znajomości. Za granicą możesz zaprzyjaźnić się ze studentami z różnych krajów i poznać kulturę różnych narodów. Istnieje możliwość podróżowania,

uczestnictwa w programach wymiany studentów, zagranicznych stażach. Ponadto jest to świetna okazja, aby poprawić poziom znajomości języka, a nawet nauczyć się nowego.

Niski budżet

Według statystyk i elementarnej arytmetyki koszty nauki na polskich uczelniach i ukraińskich uniwersytetach są prawie takie same, ale perspektywy zatrudnienia po ukończeniu studiów i możliwość zarobku podczas studiów dają nadzieję na «zwrot kosztów».

«Prawdziwe życie studenckie».

Nastolatki wychowani na filmach europejskich i amerykańskich wytworzyły sobie obraz życia studenta za granicą, gdzie student nie tylko się uczy, ale ma również możliwość podróżowania, komunikowania się z przyjaciółmi, chodzenia na imprezy. Podczas komunikacji ze starszymi przyjaciółmi, którzy studiuje na ukraińskich uniwersytetach, model ten niszczy się, ponieważ, niestety, młoda ukraińska edukacja nie całkowicie odeszła od kanonów starej «szkoły radzieckiej». Co więcej, studia w innym kraju, z ich tradycjami i mentalnością, oczywiście robią to bardziej niezależnie – jak pokazuje praktyka, dzieci żyjące oddzielnie od rodziców dojrzewają wcześniej. Zgadźcie się, że samodzielnie człowiekowi o wiele łatwiej dostosować się do każdej sytuacji i radzić sobie z różnymi problemami.

«Odruch masowy».

Jeszcze kilka lat temu za prestiżowe uważane były studia na uniwersytetach w stolicy. Obecnie szkolenia na prywatnych, nawet peryferyjnych uniwersytetach w Polsce są uważane za przywilej, osiągnięcie, dają pewien status. I nie tylko uczniu, ale często jego rodzinie. Cokolwiek to może zabrzmieć sarkastycznie, ale rzeczywistość pokazuje, że większość uczniów i ich rodziców motywuje się banalną frazą «a czy jestem gorszy?»

Według centrum analitycznego CEDOS w 2014 r. ponad 40 tysięcy ukraińskich studentów studiowało za granicą. W ciągu ostatnich dwóch lat liczba takich studentów wzrosła o 6000. Większość z nich studiuje w Polsce, również popularne wśród Ukraińców Czechy, USA, Niemcy, Włochy i Kanada.

Podsumowując, studiowanie za granicą jest światowym trendem. Ogólnoukraińska motywacja – jechać w poszukiwaniu lepszego kształcenia i wyższego standardu życia, a co dotyczy nowoczesnej progresywnej młodzieży, to jest ona zainteresowana przede wszystkim możliwością życia w Europie, wyborem ciekawej specjalności, zdolnością samodzielnego rozwoju, i oczywiście lepszą jakością życia.

SPIS LITERATURY

1. Примачук Ю. Українські студенти дедалі масовіше виїжджають за кордон. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/27012279.html>.
2. Чому українська молодь іде вчитися до Польщі? – Режим доступу : http://osvita.ua/abroad/higher_school/poland/21757/.
3. Рой В. Європейський диплом: чому українська молодь марить освітою за кордоном? – Режим доступу : <https://portal.lviv.ua/news/2017/03/17/evropeyskiy-diplom-chomu-ukrayinska-molod-marit-osvitoyu-za-kordonom>.

ACADEMIC MOBILITY OF UKRAINIAN STUDENTS IN MODERN EDUCATIONAL SPACE

Samokoz B. V.

*Scientific supervisor – Chubina T. D., Doctor of Historical Sciences, Professor
Cherkasy Institute of Fire Safety Named after Chornobyl Heroes of
National University of Civil Protection of Ukraine;
Pomorsk Academy (Slupsk, Poland)*

Reforming of the Ukrainian education, introducing the provisions of the Bologna Declaration creates the preconditions for the effective implementation of cross-cultural communications. It is also prestigious today to have a diploma in another country and to acquire new professional skills and experience for students, which predetermines such a process as academic mobility. Academic mobility is an opportunity during one period of study to go through one or more semesters at another higher educational institution, where specialists of the same specialty are trained with acceptance of credits and periods of study; to develop personal intellectual potential more efficiently. Academic mobility is a dynamic phenomenon, because it is this form of internationalization of education that promotes integration of the individual into the international educational system. It is an important component of the process of integration of higher educational institutions into the international educational space; the period of studying a student in a country of which he is not a citizen; departure of a certain number of students for studying abroad; an important qualitative feature of the European space, which involves the exchange of people between higher education institutions and between states; it is an opportunity to choose the best training options for the training of a modern specialist.

The process of academic mobility also involves the acquisition of additional (parallel) education, new professional educational standards, monitoring of the quality of education, higher education, updating the content of training (reviewing and modernizing programs, teaching materials, literature, teaching aids), developing and introducing new disciplines from perspective scientific areas, primarily interbranch and applied); computerization of teaching and management; the construction of the educational process on the principles of free creative education, the freedom to choose the individual curriculum, selective discipline, certified programs, obtaining an additional specialty, strengthening the creative and independent component of teaching, creating innovational and educational centers; democracy in the relations between teachers and students, strengthening the role of student self-government; transparency of introductory testing.

Student academic mobility is the process of obtaining by a student of knowledge and skills in higher education in a country in which he does not have a citizen status. This process involves the direct crossing of the border by an individual, taking into account the previously acquired education and the award of qualifications or scientific degree upon completion of the term of study.

By the way of organization there are two variants of academic mobility: organized (carried out within the framework of economic, political or inter-university academic partnership) and individual (on its own initiative of the student). According to the goal, distinguish horizontal mobility (studying in another university for the purpose of obtaining a certain academic or scientific degree) and vertical (in order to obtain the next academic or scientific degree). Since many tasks are aimed at forming a single world educational space through the cooperation of countries in the field of education and the processes of training their citizens, the open educational space will facilitate

student mobility. Some of the provisions of the Bologna Declaration contribute to the realization of the idea of academic mobility of students: students in Europe are in need and have the right to study for degrees recognized in Europe, and not only in the countries (regions) where they are obtained; the main responsibility of educational institutions is to ensure that they do their utmost to provide a high level of qualification to their students. To improve the competitiveness of the European higher education system and increase the mobility of students, the following tasks were identified: 1) the creation of a system of qualification degrees in higher education (two-level system «Bachelor-Master»); 2) creation of a system of accumulation and transfer of credits that will enable them to continue their studies in another country; 3) cooperation in the field of quality management; 4) creation of the European standard of higher education; 5) mobility of students, teachers, researchers.

The development of academic mobility in Ukraine is hampered by negative internal processes: the visa regime, the imperfect legislative base in the field of education, the new educational reforms do not take into account the interests and needs of young people, the economic characteristics of the country (the difference between the standard of living in Ukraine and the countries of the European Union), quality and value studying and living, availability of household services, compliance with European educational standards, etc. The acute problem is the employment of graduates with the educational qualification level «Bachelor». According to the National Report of Ukraine on the implementation of the provisions of the Bologna Process, graduates who have received basic education and found a job represent only 13.9%, while continuing their studies in the next cycle of 81.8%. The internal mobility acquires rapid pace of development in our country, rather than international. After all, the procedure for transferring a student from one Ukrainian higher educational establishment to another through the transfer and accumulation of ECTS credits is much more simple than transferring to a foreign higher educational establishment. The development of international academic mobility is hampered by the financial factor of our state. For almost all trips abroad Ukrainian students use funds from their parents, sponsors, foreign charitable foundations and so on. Foreign training and internships at the expense of higher education or state is less than 10%. Another key issue is the lack of a link between the level of education and the level of real income. Today, in Europe, the share of jobs for specialists with higher education reaches 30–40%. According to the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), higher education raises the income of certified specialists by at least 1.5-2 times. The combination of internal and external problems in Ukrainian higher education does not increase the motivation of students in obtaining higher education. The diploma is considered only as a formal confirmation of the level of education, and not as evidence of genuine professional qualifications. Such a shift in motivation to study determines the formal attitude of students to obtaining knowledge, which negatively affects the quality of education. The introduction of academic mobility at Ukrainian universities today includes: opening of international university affiliates in Ukrainian universities for the organization of student exchange; creation of an information database on world, European and national universities, international mobility programs; internationalization of curricula; developing web pages that reflect the processes occurring in the consortia; creation of the necessary tutorial system that would allow the practical realization of students' mobility needs; organization of services for adapting students to the new environment; to provide an adequate level of preparation of students for studying in a foreign higher educational establishment through special courses, conferences, specialized training programs; the creation of a new system of

advanced training and retraining for the faculty that satisfies the implementation of an important pan-European principle – «Life Long Learning».

Positive for our state in the development of international academic mobility is the conclusion of multilateral agreements in the field of education. For example, the most famous European program – Erasmus+, DAAD, IREX, UGRAD and Fellowship Programs. Fulbright, whose goal is to: create a European model of higher education. International educational programs are relevant to Ukrainian students because they promote the implementation of specialty skills, but also provide the foundation for building the skills of integration into the cultural space of another country. Along with professional knowledge, the student puts for himself a condition of language proficiency and establishes an understanding with the local community. Thus, the process of establishing cross-cultural communication is not just a language learning, but the acquisition of language skills in live communication with residents of a given country. Another step towards the development of academic mobility should be the autonomy of universities. The educational process should be structured in the center of which there is a student's curriculum.

One of the priority directions of the modern scientific methodological and teaching-methodical activity of the Ukrainian high school on its way to European integration in the context of the Bologna Process is the development, implementation and improvement of innovative methods of training specialists in higher educational institutions of Ukraine on the basis of advanced foreign and domestic experience. Modernization of the educational process is based on the introduction of innovative methods and techniques into teaching practice is an important prerequisite for the creation and maintenance of the image of higher education. The latest modern approach is the constant creative search, production and implementation of original (author and collective), fundamentally new ideas (scientific, managerial, pedagogical) and their implementation. Specialized scientific-methodical structures – institutes, divisions, innovation and educational centers (laboratories) - are called to help to study, develop, refine and introduce new promising technologies, methods and forms of education. The best level of development of international cooperation in the field of education is the participation of domestic higher education in the international educational projects. Availability of information about international programs and the opportunity to participate in individual grants for students, graduate students, administrators and other staff significantly improves the competitiveness of modern Ukrainian higher education. The establishment of mutually beneficial cooperation with foreign organizations, educational funds and leading scientific schools will help to increase the scientific potential of lecturers, postgraduates and students, and increase their qualifications in accordance with world standards. The leading approach of state policy in the field of international education is the inclusion of Ukrainian higher education in the European community as worthy and equal member.

The modern Ukrainian university can collaborate with foreign universities in various forms and directions. These main priorities include the cooperation with leading foreign universities, the implementation of international educational programs and projects, the implementation of joint research and publishing activities, the organization of international scientific and practical seminars and conferences, the exchange of teaching staff and the development of student mobility. Of particular importance is the search and expedient use of extrabudgetary sources of funding for domestic universities, or the foreign investment in the research work of the University. This activity of foreign sponsors is quite new to our education system. After all, only 0.1% of funds come from Ukrainian sponsors in the field of education, science and scientific services.

The basic principles for a new educational policy in the system of international activity of Ukrainian and foreign universities should be: providing free access to information for students, post-graduate students, teachers and researchers of the university, representatives of universities in other countries; support for international academic mobility; mutual benefit of human and financial aspects of inter-university exchanges; support for the development of international cooperation in ensuring the quality of education; optimizing of the cost management funds; stimulating the innovation activities of specialists who provide training and functioning of international curricula, are engaged into the international advertising of universities; the need to create their own educational space as an effective way to prepare for the equal competition of Ukrainian higher education institutions with European.

REFERENCES

1. Bologna process in facts and documents / Compiler : Stepko M. F., Boliubash Ja. Ja., Shynkaruk V. D., Hrubinko V. V., Babyn I. I. – Kyiv. : Publishing house TDPU, 2006. – 52 p.
2. Huliaeva N. M. Mobility of teachers and students: problems and benchmarks / N. M. Huliaeva // Materials of the VI annual international conference «Development of management education in Ukraine» (17–19 February 2005, Dnipropetrovsk). – Kyiv : Educational Center «Consortium for the Improvement of Management Education in Ukraine», 2005. – P. 76–81.
3. Dotsiak I. I. Electoral behavior of student youth in conditions of transformation of the political system of Ukraine (on the example of Ivano-Frankivsk and Lviv regions) : the author's abstract of the dissertation of the candidate of political sciences: 23.00.02 / Lviv. National University named after I. Franko. – Lviv, 2004. – 18 p.
4. Djui D. Democracy and Education / D. Djui. – Moscow : Pedagogika-press, 2000. – 382 p.
5. Jermolenko A. The ethics of responsibility and the social being of a person / A. Jermolenko. – Kyiv : Naukova dumka, 1994. – 200 p.
6. Karpenko M. M. Priorities of the development of higher education in Ukraine in line with the European tendencies [Electronic resource] / M. M. Karpenko. – Access mode : <http://www.niurr.gov.ua>.
7. Luzhkova O. O. Formation of the moral and aesthetic ideal of students as an important component of engineering education [Electronic resource] / O. O. Luzhkova // Actual problems of public administration, pedagogy and psychology: scientific journal. – Access mode: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2010_1/2_225-229.pdf.
8. Saginova O. V. Internationalization of higher education as a factor of competitiveness [Electronic resource] / O. V. Saginova. – Access mode : <http://www.marketologi.ru>.
9. Stankiavichus M. Ju. The concept of a program for the formation of a new person [Electronic resource] / M. Ju. Stankiavichus. – Access mode: http://www.bazaluk.com/conference.html?id_section=3.

PROPER NOUNS: STRATEGIES OF TRANSLATION

Spirkin E. K.

Cherkasy National University Named after Bohdan Khmelnytsky

Scientific Supervisor – Spirkina O. O. Candidate of Historical Sciences

Cherkasy Institute of Fire Safety Named after Chornobyl Heroes of

National University of Civil Protection of Ukraine

Translation of proper nouns is not as that of other parts of speech as this is more challenging for certain reasons.

Translation is a special form of communication, aimed at establishing interpretive resemblance between the source text and the target text, governed by the principle of optimal resemblance. The word *translation* comes from the root *transfer* and thus brings to mind the impression that whatever is it in one language is transferable to another one. However, this transference is not easily carried out especially when the subject in question is words with cultural overtones.

Some scholars believe proper names carry no meaning, but others say they have meaning like other words. One question which usually addresses the notion of *proper nouns* in any language is whether they should be translated or not.

Proper nouns are infrequent words relative to other common words. They usually indicate sex, age, history, specific meaning, cultural connotations, animals, companies, festivals, names of persons and geographical places. Proper nouns may be concrete (objects), figurative (beyond the literal language, metaphorical), technical (scientific names) and slang (used by ordinary people).

It is clear that the movement of proper name translation has been absolute translation to non-translation; it means translators prefer to preserve the source text original name to avoid probable change in meaning, which means priority of non-translation over translation of proper nouns.

Some scholars believe in transliteration of the proper nouns, in other words making them adapted on the level of spelling, phonology, etc. others believe in semantic translation-creativity instead of transliteration. According to them as these names may have semantic load, in order to transfer them honestly and accurately, transliteration will not work and it is appropriate to translate them. There are some geographical areas which names can be translated into other languages. For instance, the Arabic *Bahrol Ahmar* is translated as *Red Sea* in English and *Daryaye Sorkh* in Persian. Similarly, *the Pacific Ocean* is translated as *Oghiyanoose Aram* in Persian. These names have meanings that preserve the characteristic of the place. In fiction, authors sometimes invent new names which are fantastic in the source language culture. In some cultures fictional names are considered as *culture markers*.

Most translation theories agree that translation of proper names differ in adults' and children's literature. For instance, the Harry Potter books which are popular all over the world and include too many proper names – first names and surnames. They have been translated into more than 60 languages and in the first Harry Potter book the number of characters are more than one hundred; since the first audience of these books have been British children, many names are conventional and ordinary to them. They easily recognize foreign or newly coined names but for foreign readers things are not so clear. Therefore, the audience with different cultural and linguistic background take on different texts.

According to some scholars proper nouns which do not have any specific meaning should not be translated, while meaningful ones should. As proper nouns are often meaningful, they will be translated. If a name contains clearly recognizable

descriptive elements, translators prefer to preserve the descriptive meaning of that name and use literal translation. Applications to proper names are rarely happened, since distortion of an original proper name may replace the intended meaning which may be very far from the origin. If the information is explicit, as in a descriptive name, it can be translated, if the information is implicit, this translation will be ignored, unless the translator intends to compensate it by providing some information.

Hirshman and others believe that translation of proper nouns must ensure that they are

- not translated when they are personal names;
- treated idiomatically rather than literally, observing standard naming conventions in the target language;
- treated in a format that is usable by target language processing.

Different ways of transferring proper nouns from one language into another have been put by Aguilera in another way:

- proper names can be copied or reproduced exactly as they are in the source text;
- proper names can be transcribed or transliterated or adapted on the level of spelling, phonology, etc;
- proper names can be substituted;
- proper names can be translated.

Obstacles on the way of translation come from various sources because a word in a language reflects a unique experience of life. We are interested in the exact and actual meaning of the words of the source languages when translated in the target language. Proper nouns are exceptions in this case. The translation of proper names has been a challenging and problematic activity for every translator since many years ago. It cannot be simply found in dictionaries like other words.

There is no flexibility how to translate a name. There are no rules for translation of proper nouns. Translators do not always use the same techniques with all the proper nouns of a particular text that they are translating. A main criterion for the translation is making this identifying function work for the target audience. Different proper nouns are translated differently in various cultures. Even two different groups of translators, from different cultures, might approach the same work using opposed translation strategies.

Good experience and knowledge is needed to translate a text precisely; any inconsistency or other problems of the foundation can cause the whole translation to crumble. Translators are recommended to give close attention to different aspects of translation and particularly proper nouns.

REFERENCES

1. Aguilera, E. C. (2008). The Translation of Proper Names in Children's Literature.
2. Ahanizadeh, S. (2012). Translation of Proper Names in Children's Literature. *Journal of Language and Translation*, 3 (1), 61–71.
3. Hirschman, U., Reeder, F., Burger, J. D. & Miller, K. (2001). Name Translation as a Machine Evaluation Task. [Online]. 2, 21-28.
4. Zarei, R., Norouzi, S. (2014). Proper Nouns in Translation: Should They Be Translated? *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*. Vol. 3. No. 6.

ЗМІСТ

<i>Алексеев К. А., Чубіна Т. Д.</i> ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї.....	4
<i>Андрієнко В. О., Кришталь М. А.</i> ДО ЗМІСТУ ДЕФІНІЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ РЯТУВАЛЬНИКА.....	6
<i>Балабуха В. В., Чупанова Д. О.</i> ОСОБИСТІСТЬ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ.....	7
<i>Балюра Д. І., Горенко Л. М.</i> ПРО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ В ПИТАННІ ОБРАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА ВЕЛИКИМ КНЯЗЕМ КИЇВСЬКИМ.....	9
<i>Барановський О. С., Вороновська Л. Г.</i> СВІТОГЛЯДНІ ЦІННОСТІ В КООРДИНАТАХ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО СВІТУ.....	12
<i>Бегізаде З. Г., Хряпак С. О.</i> ВНУТРІШНІЙ СВІТ ЛЮДИНИ В ПОЕЗІЇ РОБЕРТА ПЕННА УОРРЕНА.....	14
<i>Бездольна О. С., Чубіна Т. Д.</i> ЗАЛЕЖНА ПОВЕДІНКА: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	16
<i>Беспала Т. В., Чубіна Т. Д.</i> СУТНІСТЬ ДЕВІАЦІЇ ТА ПРИЧИНИ ЇЇ ВИНИКНЕННЯ.....	19
<i>Боброва Є. Є., Цюприк А. Я.</i> УЯВА ЯК КОМПОНЕНТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ.....	21
<i>Бойко К. В., Кучай А. І.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ РОБОТИ ПРИ ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА.....	22
<i>Василинець Т. В., Цюприк А. Я.</i> СКЛАДОВІ ТВОРЧОСТІ: СВОБОДА ТА СМІЛИВІСТЬ.....	24
<i>Ващенко Р. І., Дулгерова О. М.</i> РОЛЬ СТРАХУВАННЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	26
<i>Верещак А. О., Чубіна Т. Д.</i> РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОЇ ОБОРОНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У ПРОТИДІЇ КАТАСТРОФАМ.....	28
<i>Верещак В. О., Чубіна Т. Д.</i> НАТО: РОЛЬ У ПРОТИДІЇ КАТАСТРОФАМ.....	30
<i>Власенко А. Ю., Спіркіна О. О.</i> ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ.....	32
<i>Власенко А. Ю., Спіркіна О. О.</i> ЩОДО ПОНЯТТЯ РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ.....	34
<i>Вовченко Я. О., Косяк С. М.</i> ЧЕРКАЩИНА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	36
<i>Володіна В. В., Міненко О. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІД ЧАС РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	38
<i>Волошина К. В., Спіркіна О. О.</i> КОПТІЛОВ ВІКТОР ВІКТОРОВИЧ ЯК ВИДАТНИЙ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЕЦЬ, ІСТОРИК ТА КРИТИК ПЕРЕКЛАДУ.....	41
<i>Гелеверя В. В., Тептюк Л. М.</i> ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН.....	43
<i>Глушко К. М., Кучай А. І.</i> ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДОВКІЛЛЯ.....	46
<i>Глушкова А. С., Кучай А. І.</i> ДЕНДРОТЕРАПІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....	48
<i>Головка В. В., Романюк О. І., Білека А. А.</i> ПРО ВІЛЬНИЙ РУХ КАПІТАЛУ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РИНКУ.....	50
<i>Гриценко А. О., Ігревська С. А.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ.....	52
<i>Гриценко А. О., Хряпак С. О., Ігревська С. А.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ КООПЕРАТИВНОЇ ТА ГРУПОВОЇ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	55
<i>Гришун Р. О., Горенко Л. М.</i> ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТА КОНСТРУКТИВНО-СВІТОГЛЯДНІ ОСНОВИ ЛІТОПІСУ «ПОВІСТІ ВРЕМЕННИХ ЛІТ».....	57
<i>Гук О. І., Лисенко А. І.</i> ВНУТРІШНЯ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІГОРЯ, ОЛЬГИ ТА СВЯТОСЛАВА.....	59

<i>Давидюк Я. П., Іващенко О. А.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ	62
<i>Давидюк Я. П., Іващенко О. А.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	64
<i>Денисенко К. О., Чупанова Д. О.</i> МИСТЕЦТВО НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ	65
<i>Джулай В. О., Горбаченко Ю. М.</i> ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ	66
<i>Диковець В. Д., Косяк С. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР В УКРАЇНІ	69
<i>Довбнюк В. В., Міненко О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ	70
<i>Дулгеров А. А., Федоренко Я. А.</i> ВПЛИВ СИНЕРГЕТИКИ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ НАУКИ	72
<i>Жуковська Н. А., Чубіна Т. Д.</i> ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ	74
<i>Замфереско О. В., Руденко Л. А.</i> ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ РЕСТОРАННОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	75
<i>Зелик О. В., Чубіна Т. Д.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ ІГОР	77
<i>Зосімов О. В., Федоренко Я. А.</i> РОЛЬ КОНЦЕПЦІЇ «НАУКОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ» ТОМАСА КУНА У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ	79
<i>Івова Д. О., Кришталь Т. М.</i> ДО ПИТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У ФРАНЦІЇ	81
<i>Ілляшенко Є. О., Лисенко А. І.</i> СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ПРАВОМІРНОЇ ТА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ	83
<i>Ішук Н. С., Крічкер О. Ю.</i> ВІЙСЬКОВИЙ ЖАРГОН	85
<i>Каграманова К. Ю., Кучай А. І.</i> ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	87
<i>Калініченко Л. Г., Іващенко О. А.</i> СТУДЕНТ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	89
<i>Качур А. А., Чубіна Т. Д.</i> АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИМОГ	90
<i>Кириченко Є. П., Вороновська Л. Г.</i> КОНЦЕПТ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС	92
<i>Ковальчук Н. В., Усов Д. В.</i> МОДЕРНИЙ ДИСКУРС ПРОБЛЕМИ ВЛАДИ	94
<i>Ковтун В. О., Чубін Т. К.</i> НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ І МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ	98
<i>Конівіцька Т. Я., Литвин А. В.</i> КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГІВ	100
<i>Коровайний В. В., Єремеева Н. Ф.</i> ОСОБИСТІСНИЙ ТА ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	102
<i>Костогряз К. Ф., Усов Д. В.</i> ЗАНЕПАД ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ – ПРИЧИНА РУЙНУВАННЯ СІМ'Ї	105
<i>Кузькін М. С., Спіркіна О. О.</i> ВИДАТНИЙ ХІРУРГ МИХАЙЛО КОЛОМІЙЧЕНКО: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ	107
<i>Куценко В. Р., Чубіна Т. Д.</i> НАРКОМАНІЯ ЯК ВИД ДЕВІАЦІЇ	109

<i>Лисенко І. В., Усов Д. В.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	112
<i>Лисенко Я. В., Чупанова Д. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ МІЖСОБИСТІСНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ	114
<i>Лісницька О. В., Корнієнко М. В.</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВИЗНАЧЕННЯ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ	116
<i>Лісовий Д. В., Вороновська Л. Г.</i> СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПТА БЕЗПЕКИ.....	118
<i>Лобач П. О., Чубань В. С.</i> ЗРОСТАННЯ РОЛІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЧИННИКІВ В УПРАВЛІННІ ДСНС УКРАЇНИ	121
<i>Лукашенко Л. В., Чубіна Т. Д.</i> ERASMUS+: НОВІ МОЖЛИВОСТІ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	122
<i>Лунніков О. С., Дулгерова О. М.</i> ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В НАШ ЧАС	124
<i>Луцан Ю. Р., Горенко Л. М.</i> ДУХОВНІ ПОШУКИ У ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ.....	126
<i>Любавін Ю. О., Єремеева Н. Ф.</i> ВПЛИВ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ТЕОРІЮ ПЕРЕКЛАДУ	130
<i>Любавін Ю. О., Дулгерова О. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	128
<i>Макаренко Д. В., Якимчук А. В.</i> ОСНОВНІ АСПЕКТИ САМОВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК ЧАСТИНА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	132
<i>Мельник А. В., Горенко Л. М.</i> ПРО ДУХОВНІ ЗАСАДИ ПРИЧИН ТА ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ.....	134
<i>Мельник І. В.</i> СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ.....	136
<i>Михайлова В. Є., Косяк С. М.</i> АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ В ГОРОДЕЦЬКОГО В ЧЕРКАСАХ	138
<i>Мірошніченко В. Г., Чубіна Т. Д.</i> РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ЯК СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	139
<i>Мірошніченко Н. В., Чубіна Т. Д.</i> ВИВЧЕННЯ Й ПОШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЯК ОДНОГО З АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ.....	141
<i>Мотлук А. В., Якимчук А. В.</i> ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДУ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	142
<i>Мотричук Р. Б., Вороновська Л. Г.</i> ІНТЕГРАЦІЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ В НАУКУ ПРО ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ.....	144
<i>Мошенець К. О., Чупанова Д. О.</i> ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА.....	147
<i>Никитюк Ю. С., Чупанова Д. О.</i> ПРИЧИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	150
<i>Новак О. Ю., Чупанова Д. О.</i> ПРОБЛЕМА ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	152
<i>Олійниченко О. Р., Чупанова Д. О.</i> МОЛОДЬ І СТУДЕНТСТВО ЯК СОЦІАЛЬНІ ГРУПИ.....	153
<i>Онищенко Д. Т., Ілляшенко Ю. Ю.</i> СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	156
<i>Перхун Д. В., Фомич М. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДИСПЕТЧЕРІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ.....	158
<i>Плачинда К. В., Чубіна Т. Д.</i> ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ.....	159

<i>Покровський В. І., Лисенко А. І.</i> НАУКОВІ УСТАНОВИ ІСТОРИЧНОГО ПРОФІЛЮ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ	161
<i>Пономаренко Ю. А., Ілляшенко Ю. Ю.</i> ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	163
<i>Попсуй В. Г., Федоренко Я. А.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПО ЗБЕРЕЖЕННЮ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	165
<i>Починок О. О., Рябошапка О. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	167
<i>Пристінський Р. С., Ковальчук Н. П.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ	170
<i>Проценко С. А., Пархоменко Т. В., Заєць Р. А.</i> ЗНАЧЕННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА ДЛЯ РОБОТИ В ДСНС	172
<i>Проценко С. А., Черненко О. М., Пархоменко Т. В.</i> НОВІ ПОГЛЯДИ НА ЗНАЧЕННЯ ЛІДЕРА В КОЛЕКТИВНІЙ РОБОТІ	173
<i>Проценко С. А., Черненко О. М., Пархоменко Т. В.</i> РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА	175
<i>Проценко С. А., Черненко О. М., Пархоменко Т. В.</i> ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЖЕЖНИКА-РЯТУВАЛЬНИКА	179
<i>Рожко В. О., Кришталь Т. М.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	180
<i>Рябокін Я. С., Стеблина О. В.</i> ХВОРОБИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ ХХІ СТ.	182
<i>Самосенко Д. М., Косяк С. М.</i> ЧЕРКАЩИНА: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА	183
<i>Сейдаметова Ш. С., Вовк Н. П.</i> АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ: АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НС	185
<i>Сікорська Д. Р., Єремеева Н. Ф.</i> ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ МОВОЗНАВЧИМИ ЗАСОБАМИ	187
<i>Сілков О. В., Єремеева Н. Ф.</i> ЦІЛІСНІСТЬ ЯК ОСНОВНА ОЗНАКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	190
<i>Скрипай Д. О., Рябошапка О. В.</i> РОЛЬ ПРОЕКТНОГО ПІДХОДУ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	192
<i>Слепцов Р. Х., Усов Д. В.</i> СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	195
<i>Сотула В. С., Коваленко-Чукіна І. Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ	197
<i>Спасібухова В. С., Ілляшенко Ю. Ю.</i> ДАВНІ АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	199
<i>Спіркін Е. К., Спіркіна О. О.</i> ПЕРЕКЛАДОЗНАВЕЦЬ ГРИГОРІЙ КОЧУР: ЖИТТЯ ТА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ	201
<i>Стасюкевич С. Т., Онищук М. І.</i> ВІДТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ (АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ НАПРЯМОК ПЕРЕКЛАДУ)	204
<i>Степанова Г. М., Підручна С. Р.</i> СУСПІЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТРАВМАТИЗМУ	206
<i>Степанюк М. В., Онищук М. І.</i> МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСПОЗИЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНАХ	208
<i>Сунько В. В., Федоренко Я. А.</i> МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ – ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ	210
<i>Федюк Г. З., Литвин А. В.</i> ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	212

<i>Філіпчук А. І., Спіркіна О. О.</i> СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ	215
<i>Філіпчук А. І., Чубіна Т. Д.</i> МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАГОМИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕТОДУ ДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	218
<i>Фуркало В. В., Єремеева Н. Ф.</i> ПОНЯТТЯ ПРО КАТЕГОРІЮ «КІЛЬКІСТЬ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	220
<i>Фуркало В. О., Косяк С. М.</i> ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ	222
<i>Халілов Н. В., Хряпак С. О.</i> АМЕРИКАНСЬКА ПОЕЗІЯ ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ В ОЦІНЦІ ВІТЧИЗНЯНОЇ КРИТИКИ	225
<i>Черняк А. В., Федоренко Я. А.</i> ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ БОРОТЬБИ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ	226
<i>Чубін Д. Д., Баластрик Л. О.</i> НАСЛІДКИ ІНФЛЯЦІЇ І ОСОБЛИВОСТІ АНТИІНФЛЯЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	229
<i>Чубіна А. С., Мойсієнко В. М.</i> ОБ'ЄДНАННІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ: ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ, ПОВНОВАЖЕННЯ	232
<i>Чуйков В. В., Єремеева Н. Ф.</i> ОСНОВНІ ПОСТУЛАТИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГРАМАТИКИ	234
<i>Чупанова Д. О., Чубіна Т. Д.</i> ПРЕСА В УКРАЇНІ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРНОГО ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ	236
<i>Швець Н. В., Рилова О. Ю.</i> БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	239
<i>Швидка І. О., Чубіна Т. Д.</i> КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ФОРМА РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ	240
<i>Шевцова А. В., Федоренко Я. А.</i> РОЗЗБРОЄННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ОЗБРОЄНЬ – ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	242
<i>Шевцова А. В., Усов Д. В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	244
<i>Шевченко М. В., Федоренко Я. А.</i> ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА В ХХІ СТОЛІТТІ	248
<i>Шевчук І. І., Чубіна Т. Д.</i> ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ФОРМА ДЕВІАЦІЇ	251
<i>Шепілов А. А., Єремеева Н. Ф.</i> ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ ІНФОРМАТИВНОСТІ ТЕКСТУ	253
<i>Шульга Ю. В., Коваленко-Чукіна І. Г.</i> СМЕРТЮ СМЕРТЬ ПОДОЛАЛИ	255
<i>Chebalda A. O., Yeremeieva N. F.</i> THE ROLE OF MONOLOGUE SPEECH IN LEARNING ENGLISH	257
<i>Chubina A. S., Moisiienko V. M.</i> BUDGETARY DECENTRALIZATION AND REFORM OF INTER-BUDGET RELATIONS	258
<i>Havrysh A. V., Chubina T. D.</i> LOVE, SEXUAL DEPENDENCES AND DEPENDENCE OF AVOIDANCE OF AS KIND OF DEVIATION	260
<i>Jukhno I. O., Chubina T. D.</i> UZALEŻNIENIA ODŻYWIANIA JAKO RODZAJ ZABURZENIA	262
<i>Kryzhanivska K. V., Chubina T. D.</i> KONFLIKTY SPOŁECZNE: POJĘCIE, FUNKCJE, RODZAJE I TYPY	263
<i>Lukashenko L. V., Chubina T. D.</i> DOŚWIADCZENIE W ZAKRESIE ZAROBIEGANIA I ELIMINACJI SKUTKÓW SYTUACJI NADZWYCZAJNYCH: RZECZPOSPOLITA POLSKA	265
<i>Masovets A. M., Chubina T. D.</i> MOTYWACJA UDEKACJI NA POLSKICH UCZELNIACH UKRAIŃSKICH ABITURENTÓW	267
<i>Samokoz B. V., Chubina T. D.</i> ACADEMIC MOBILITY OF UKRAINIAN STUDENTS IN MODERN EDUCATIONAL SPACE	269
<i>Spirkin E. K., Spirkina O. O.</i> PROPER NOUNS: STRATEGIES OF TRANSLATION	273

Наукове видання

**ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ:
МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ**

Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю

19 квітня 2018 року

---

*За зміст вміщених у збірнику матеріалів відповідальність несуть автори.
Тези друкуються зі збереженням авторської орфографії,
пунктуації та стилістики*

Адреса редакційної колегії:
Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля
НУЦЗ України,
кафедра суспільних наук; кафедра іноземних мов
E-mail: kafedra_gn_im@ukr.net

Підписано до друку 03.04.2018 р. Обл.-вид. арк. 22,3.
Тираж 30 прим. Замовлення № 20.
ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
18034, м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8.